This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

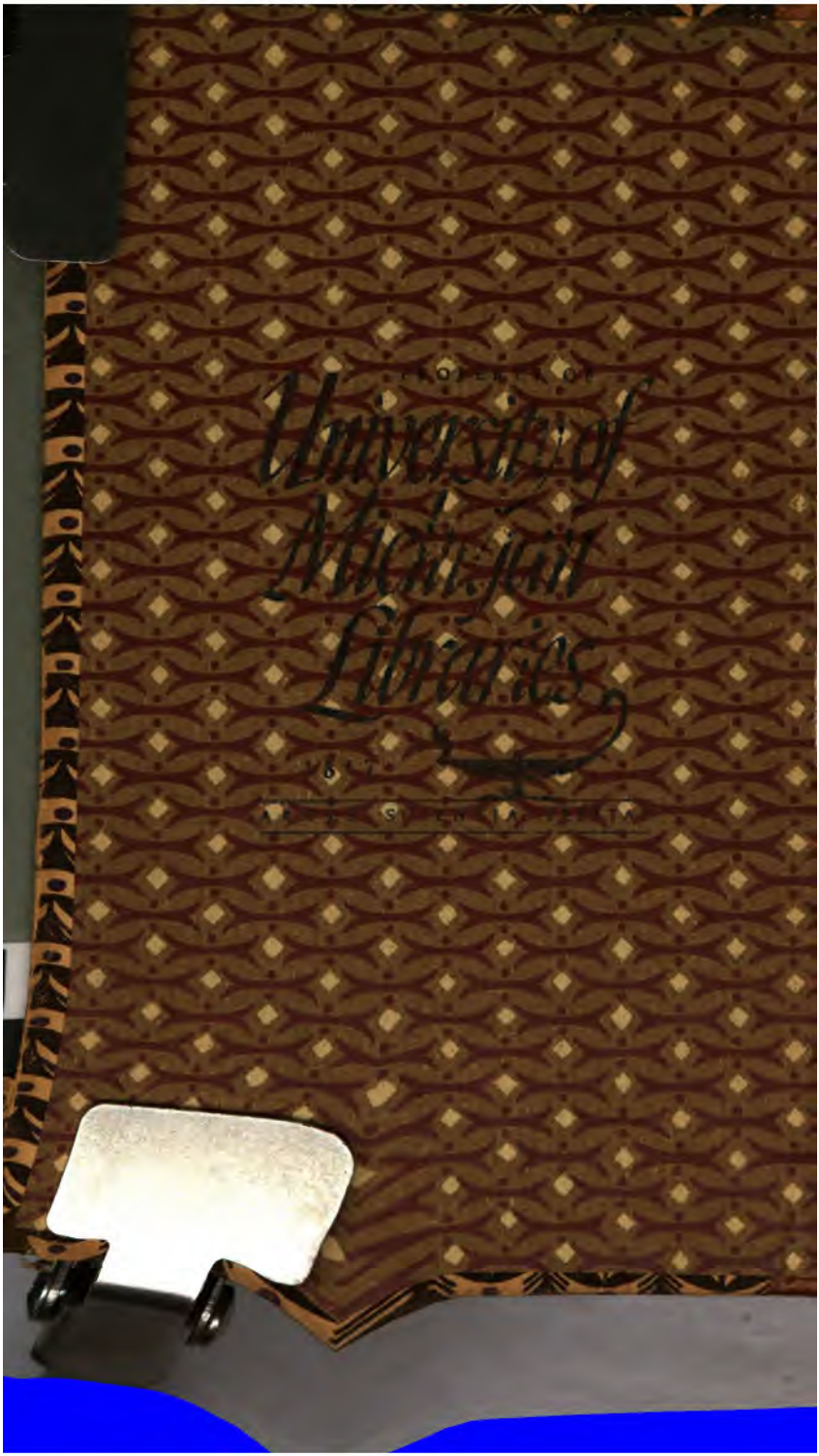
PROPERTY OF
University of Michigan
Library

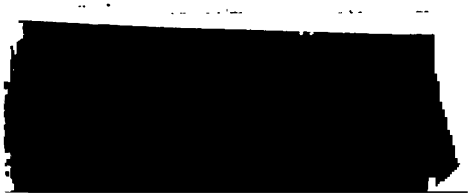

SPISY

JULIA ZEYERA

XXXIV.

OSTATNÍ PRÓSA

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKCIOVÉ SPOLEČNOSTI »UNIE«
1907.

Julius Zeyer

OSTATNÍ PRÓSA

POJEDNÁNÍ
DOPLNĚK BELLETRIE
PŘEKLADY

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKCIOVÉ SPOLEČNOSTI »UNIE«
1907

891.868
Z63
1914
v.34

ŠESTÝ TISÍC.

Tiskem »UNIE« v Praze.

POHÁDKY

A ROMÁNY STAROEGYPTSKÉ.

Dle francouzského pojednání.

I.

Má-li nás smyšlenka dojmouti, musí býti upřímná, smím-li tak říci, a takovými smyšlenkami jsou národní báchorky, legendy bohatýrské neb posvátné a romány, v nichž vylíčeny jsou mravy národní. Náš román historický a starožitnický je s uměleckého stanoviska genre pochybený. Jak vysoce díla upřímná a pravdivá cenou uměleckou vynikají nad díla učená, o tom poučuje nás mezi jiným obsah a způsob některých románů a povídek původně egyptských, jako na př. román o »dvou bratřích«, povídka o »knížeti předurčeném«, román »Setna« a »episoda zahrady květů«, k nimž připojiti sluší krásnou legendu hebrejskou o Josefovi, kterážto, není-li egyptská, je zajisté co do slohu poegyptštěná.

Z údolí nilského, kteréž je přece spíše než kterýkoli jiný kraj zemí posvátnou, velebnou vlastí vzdělanosti, neznáme dosud

hrubě více, než nápisy vryté do stěn chrámů, pylónů a hypogéů. Egypt Faraonů strmí proto před námi v dáli tajuplně, slavně a hrozně, nikoli bez přísné zasmušilosti. Domníváme se, že národ jeho nesnil o ničem, než o dobytí země, o vyhloubání skal a stavění pyramid, aby zabezpečil svým mumiím klid věčný. Stejným omylem představujeme si staré židy neustále se modlící, přinášející oběti neb zpívající žalmy Jehově — na vzdor tomu, že nám Amos a Izajáš vypravují o písních pijáckých, jež hosté odpočívající na ložích ze slonoviny vedle číší ověnčených květy při zvucích kinoru, louten a tamburinů zpívali; na vzdor tomu, že nám píseň písní dokazuje existenci erotického básnictví židovského; na vzdor tomu, že staré básně neb úryvky básní, zachované v knihách dějepisných, píseň Debory, výroky o kmenech Israelských atd. úplně prosty jsou rázu náboženského.

Totéž platí o vážném hieratickém Egyptu řeckých dějepisců: vedle nápisů dějepravných a náhrobních, vedle bohaté literatury posvátné máme již celou knihovnu jiných plodů ducha egyptského, v níž zastoupeny jsou málem všechy druhy písemnictví: epická báseň, óda, satira, annaly, romány, dopisy, ukázky řečnictví, pojednání o mravech a vědách, soudní nařízení, zprávy policejní, účetnické zápisky atd. Až vejde literatura tato v obecnější známost, bude se mluviti snad o době Ramsesa II. (Sesostris Řekův) jak o době Perikla neb

Augusta, neboť bylo to právě za času XIX. dynastie, kdy literatura egyptská nejkrásněji a nejšíře se rozvinula. Jména jako Pentaur, Amenemapt, Hora vynořila se teprve za našich dob z nepaměti; po Pentaurovi jest Enna nejslavnějším ze spisovatelů oné doby: sepsalt mezi jiným román »Dvou bratrů«, dílo nyní již vší učené Evropě známé. Mladý jeden egyptolog, G. Maspero, načrtal v ideálním životopisu »písemníka« Enny podobiznu egyptského literáta v XV. století před naší érou. K dosažení titulu a hodnosti »písemníka«, jehož »umění převyšuje všechna ostatní a žádným jiným převýšeno není«, stačilo pouhé vychování. Syn dělníkův mohl právě tak jako syn knížete neb kněze-zákonníka povznésti se k tomuto důstojenství á dosáhnouti tak úřadů ve správě neb ve vojště. Kastovní zřízení nebylo tak přísné, jak je Herodot a Diodor vylíčili. V Egyptě, jako jinde, byly třídy, korporace, v nichž se úřady a řemesla z větší neb menší části dědičně chovaly, toť vše. Pravda ovšem, že v národě tak pevně uspořádaném, jako byl egyptský, kde obyčeje předkův ovládaly celý život veřejný a společenský, hierarchie občanská a rodinná lépe a déle každého udržovala v poměrech, v nichž se byl narodil.

»Vyšed z lůna mateřského,« čteme v jednom papyrusu, »kloní se člověk před svým představeným: prostý slouží setníkovi, panic veliteli, pakostník rolníkovi.«

Záhy podřizovali dítě kázni. Jistý papyrus zachoval dojímavé prostoty rys, jenž dokazuje péči rodičů egyptských o duševní vzdělání dítek. »A tehdy jsem pravil: Nuž třeba poslati jej do školy, a když jsi se učil psáti, bývala matka tvá každý den u tvého učitele přinášejíc mu chléb a nápoje z domu.« Vedle soukromých nižších škol měli bez pochyby vysoké učiliště, kde se učilo začátkům věd, písmu egyptskému, pravidlům mluvnice a pravopisu, souměrnosti slohu a myšlenek, pak měřictví, počtářství, hvězdářství, lékařství a výkladu svatých písem. Zachovaly se památky literní a vědecké, které nedovolují pochybovati o skutečnosti takové vzdělanosti. Měli jako v středověku jakýsi způsob trivium a quadrivium, jakýsi běh sedmera umění, jejž odbyti musil každý, kdo se státi chtěl mistrem a doktorem. Nic není tak podobné učenci thomistovi neb scotistovi jako štěbetavý a rozumující egyptský písemník. A jako v středověku, bývala též u Egyptanů kázeň tělesní neméně přísná než kázeň duševní: hůl, »tento dar nebes«, jak říkají fellahové, bývala jedním z nejhlavnějších argumentů. Dosáhnuv věku mužného, míval egyptský studující »kosti tak rozlámané jako osličí«.

»Uši jinochovy jsou na jeho hřbetě,« pravívali mudrci. »Ó, písemníku, nebuď lenivým, sice budeš důkladně bit . . . Mladík má hřbet, a ten slyší, když bývá bit!« A jinde na konci dopisu: »Ty's pro mne jako osel,

který je co den důkladně bit, ty's pro mne jako tupý černoch, který se přivádí v poplatek. Supa lze přinutit, aby hnízdil, krahujce lze vycvičiti, udělám z tebe člověka, věz to, zlý hochu.«

Navzdor té přísnosti mívali písemníci často ducha živého, pružnost ironickou a bodlavou. Sám lid egyptský, tak utlačený hroznym despotismem Faraonův, tak uhnětený poplatky a robotou, tak ubitý holí berníků, lid tento byl veselý, pilný a tiše oddaný jako nynější fellah. V jisté dni, o velikých panegyrích, zvlášť o slavnostech bohyň Bast a Hathor, zhasil kovář svůj oheň, kameník, jenž byl schýlen nad prací svou od východu slunce, narovnal svá záda, holič přestal běhati ze čtvrti do čtvrti, loďkář zůstavil dlouhý svůj člun uvázaný v rákosí, zedník sestoupil se svého lešení, tkadlec, trávící sedě téměř celý svůj život, vyšel z domu, barvíř opustil své cáry a páchnoucí vody, bělič uložil své tlukadlo na nábřeží, lovec vodních ptáků zavěsil svou síť na trám a rybák zapomněl na krokodily nehybné pod houštinami papyrusů. Všechen ten dobrý lid oddal se nevázaným pudům cynické zvěře, jež kope a rže v srdci člověka nejkrutěji civilisací zhmožděného. Herodot viděl je, jak se sbíhali po tisících k těmto slavnostem; všichni: muži, ženy a děti hráli na rozličné hudební nástroje neb doprovázeli alespoň zpěvy tleskáním rukou, jakož vidíme na bas-

2*

reliefech egyptský
města, pokřikova
obyvatele pobře
křičely, tančily,
Po vykonaných
zpočátku jen ž
dově, že leb
jsou hry spr
orgie národu
révy, pěstov
Výjevy opil
vyobrazení
níci odpor
se zdržova
literní pa
vota mla
zanedbá
zapách
nápojů
ze sel
jako
již n
chrá
jeho
lidé
blá
nc
k
z

krkem; sedáš v přítomnosti mladých děvčat, napuštěn voňavkami, hrdlo maje ověšené věncem z máty, a biješ se na břich a klátíš sebou jako husa; padneš na břicho a umažeš se jako krokodil.«

P. Lauth, p. Brugsch a mnozí souhlasně dosvědčují: kdekoli vnikáme do hrobek staré říše egyptské, všady jeví se nám na jemných bas-reliefech živě barvených, na papyrusech, na všech památnících veselost a radování se životu. Kdož neviděl v egyptském museu v Louvru na velkém schodišti trojici soch archaistických, báječného stáří, snad z III. dynastie? Nedýší-li tyto dobré, ctihodné tváře jasnou myslí, svrchovanou spokojeností úřadníka neb měšťana, kterýž si je vědom, že jest život jeho v úplném souladu se zákony obce i s předpisy edility?

Malé ty hlavy, krátké, kulaté nosíky, plné tváře, ústa trochu nadulá a dobrácká jsou nejvýznačnějším typem dávných šťastných obyvatelů nilského údolí. Teprve v dobách po pádu staré říše nalézáme v Egyptě ztepilé, štíhlé tělo novověkého fellaha, široká jeho ramena, svalnatou ruku, suché hnáty a nohy následkem ustavičné chůze na boso sploštěné.

Kdož by mohl také býti zasmušilým pod modrým, žhavě bledým nebem egyptským, v tom světle elysejském, lahodném a lehkém jako polibek, kteréž se méně zdá stvořeným pro lidi, jako spíše pro blažené stíny? Utla-

čování a bída tam ničeho neznamenaly. Zapomínali na tíži dne, rozjímajíce o božství svrchovaném, o slunci, které se schylovalo každý večer k tajuplnému západu, nezůstavujíc po sobě jiné stopy, než rudou zář rychle hynoucí. Následkem zázračné průhlednosti vzduchu skvěly se zelené a růžové tóny krajiny jako plameny za doby bělořeřavého poledne. Na to padaly stíny s pahrbků lybických a tisíce barek, pokrývajících Nil, přibližily se břehům, posázeným palmami, sukovitými sykomorami, mimosami a krásnolistými tamarindami; rozhrnulo se rákosí, lodi přivázaly se k oněm kamenům, o nichž se zmínka činí v »Knize zemřelých«; přistály k níže položeným čtvrtem měst neb k těm vesnicím, před nimiž řadou stávaly těžké lodi, obtížené stohy obilnými.

V Egyptě sousedila kolébka s hrobem; vzpomínali tam záhy a beze vší trudnomyslnosti na »poslední příbytek«; chtěli jej míti pěkný, vkusný, ne-li nádherný. Měšťáci, jako v Thébách, měli ohromné své nekropole, svá Memnonia, kde se kupily mumie chudých v obecných kobkách vedle hrobek boháčů. Někdy stavěl se na pokraji pole mezi akaciemi a štíhlými kmeny palem datlových zvláštní stůl obětí, kam nosívali děti a bratří zemřelých v jisté dni pohřební dary. Za to bývaly příbytky tohoto života lehké a slabé jako stany: několik cihel nilských, dva tři kmeny palmové neb sykomorové, sotva ote-

sané, tvořily stavivo. »Malby hrobek,« píše Mariette, »dávají nám pokynutí, jak asi vypadal takový dům egyptský; voda, stromy, pole uzavřené zdí, zahrady, několik dřevěných pavilonů všem větrům otevřených, nábytek jen nejnutnější!«

Vše, i sama stálá myšlenka smrti, i samo rozjímání o věcech pohrobních mělo v Egyptě ráz lahodné a jasné vážnosti. Ač jim náboženství velice svůdný obraz blažeností rajských před oči stavělo, tíhli přece mocně k tomuto životu a nepřáli si z něho jíti, »než v plném stáří sto desíti let«. Nad nebeský Nil a mystické vzdělávání polí Aaluských, nad společnost bohů světlých milejší jim byly celkem lov a honba v bažinách i na březích Nilu pozemského a společnost smrtelníků, s nimiž Egyptan mohl zpívati, píti, veseliti se a žertovati. Na malbách samých hrobů, za času staré říše, spatřujeme podoby smějící se a bavící se, dívající se na šašky. Žádné touhy po smrti neshledáváme při těch prostých, usmívajících se tvorech. Spokojenost vnitřní, radost ze života, radost plynoucí z veliké úcty k samu sobě zrcadlí se v tomto náhrobním nápisu úřadníka V. dynastie: »Prohlednuv věci, vyšel jsem z tohoto světa, kde jsem pravdu mluvil, kde jsem spravedlivost konal. Buďte laskavi ke mně, vy, kteří přijdete po mně, dávejte svědectví svému předku. »Konal skutky dobré, kéž bychom též tak jednali v tomto světě,« tak nechť

ryby posvátné; tvrdí dále, že nelhal, že nečinil bezpráví, že je neposkvrněn.

»Dopřejte zemřelému vejíti k vám ... Rozsíval všude radost; co činil, o tom mluví lidé a radují se nad tím bohové. Smířil se s bohem láskou svou, dával hladovým chleba, žíznícím vody, nahým oděv, barku dal tomu, kdo byl zdržen na cestě své.«

Zdá se, že během století smrt se stávala méně snadnou; zasmušilost a pochybování zmocňovaly se duší některých. Při probuzení rozumu zmizely radosti vyvolených jako sen. Trpká zkušenost, nenáhlá práce rozumování, pohled na pomíjejičnost všech věcí, kteráž zchvátila i samy bohy dříve, než vápenec a žulu jejich svatyň, vše to zbarvilo myšlenky pozdějších pokolení o věcech záhrobních pošmourněji, než bývalo u šťastných předků, svět, jakkoli zlý, zdál se přece žádoucnějším, než mlčenlivý kraj stínů.

S věrou dávných dnů ztrácí člověk sice všechnu svěžest obraznosti, ale za to nachází velkou slast v samém vystřízlivění svém: nová poesie, vroucí a útulná plyne mu ze všech věcí, kterými byl pohrdal, život hojný a příjemný, smysl vytříbenější, jemnější takt. Láska rodinná, přátelství, milost mají podivnou moc, cosi vroucího a zádumčivého, když nesníváme již o tom, že milované osoby budou oblaženy šťastnou nesmrtelností, když s postrachem si vzpomínáme i v lůně blaha, že každý tlukot srdce nás pozvolna přibližuje

která se temení tam z výšky! Pláču po vánku na břehu řeky, aby ochvěl mé srdce ve smutku jeho, neboť zde přebývá bůh, jehož jméno jest Úplná Smrt. Volá celý svět k sobě a celý svět přichází se mu podrobit, chvěje se před zlobou jeho. Málo mu váží bohové a lidé, malí i velicí jsou rovni před ním. Každý se bojí očkoli ho prositi, neboť neslyší nikoho. Nikdo nepřichází, aby ho velebil, neboť nebývá příznivým těm, kdož se mu klaní: nevšímá si žádné oběti, kterou mu kdo podává.«

II.

Byli jednou dva bratři, zrození z jedné matky a z jednoho otce: Anepû bylo jméno staršího, Batau jméno mladšího . . .

Takto počíná na způsob povídek Perraultových povídka egyptská o »Dvou bratřích«, povídka složená před třemi tisíci lety písemníkem Ennou pro zábavu Seti II. v dětském jeho věku. Hieratický rukopis na papyrusu, jejž chová britské museum, jest ten samý, který patřil mladému knížeti; ještě tam lze čísti jeho nápis: »Nosič vějíře na levici krále, písemník královský, generál pěchoty, syn nejstarší králův, Seti-Meri-Ptah.«

Po učených pokusech egyptologů de Rougé, Goodwina, Lepage Renoufa, Chabasa Brugsche v překládání toho díla jal se p. G.

Maspero znovu překládati vzácnou tuto památku faraonské literatury XV. věku před naším letopočtem. Použijeme Masperova překladu, jejž považovati lze téměř za dokonalý, k stručnému tomuto náčrtku. Nepřipomněli jsme bez příčiny jméno Perraultovo. Jako tento první tajemník Colbertův látku svých povídek nečerpal sám ze sebe, rovněž nevybájil písemník Enna sám svou povídku z lidu. Tato prostá, divuplná povídka byla každému rolníkovi egyptskému známa; každý ji vypravoval na svůj způsob s mnohými úchylkami, jak se sluší na tyto malé básně, různé a pohyblivé, pravou tu literaturu anonymní. Povídka o »dvou bratřích« není románem libovolně vymyšleným: jako v »Oslí kůži« neb v »Krasavici v lese spící«, pozorujeme v ní ještě přírodní úkazy, báj náboženskou, legendu posvátnou pod lehkou a průhlednou smyšlenkou. Od začátku té studie pozoroval zajisté čtenář, že je průběh této věci v údolí Nilském týž, jako u rozličných kmenů slovanských, germánských, keltických atd. arijského plemene: povídka je tu báj, přetvořená ve vědomí lidu; bohatýr jest ještě nebo byl bohem a božská jeho dobrodružství slavena byla dříve hymny náboženskými jednoho neb více národů, než začal baviti nebo k slzám dojímati dobré duše malých a prostých.

Byli tedy jednou dva bratři, Anepû a Batau. Starší Anepû měl dům a ženu;

mladší bydlil u něho, tkal roucha, hnával brav na pole, oral, mlátil obilí a neměl co rolník sobě rovna v zemi egyptské. Každý večer přihnal brav do dvora, usedl s ženou svého bratra, pil, jedl a odebral se do stáje. Ráno, když byl chléb upečen, položil jej před staršího bratra, pak přihnal před něho brav a bratr mu říkal: »Tráva je dobrá na tom onom místě!« a Batau vedl tam dobytek na pastvu. Brav dařil se pod jeho péčí výborně a hojně se rozplemenil. Když nadešel čas orání, řekl bratr starší: »Vezměme spřež k orání, neboť země vynořila se z vod . . . Pojď na pole, budeme síti!« Oba bratři byli na polích a orali, velmi jsouce spokojeni s prací svou, až konečně starší bratr mladšího odeslal, řka jemu: »Vrať se do vsi a přines nám ještě semene.« Mladší nalezl ženu svého bratra sedící a česající se. Pravil jí: »Vstaň! a dej mi semene, abych se vrátil do polí.« Ona mu řekla: »Jdi, otevři stodolu a vezmi sám, co se ti líbí; obávám se, že by se mi příčeska po cestě rozcuchala.« Mladík vzal velikou nádobu, naplnil ji žitem a ječmenem a vyšel s břemenem svým. Mladá žena mu pravila. »Kolik máš na rameně?« On jí odpověděl: »Tři míry ječmene a dvě žita, celkem pět měr — to mám na rameně.« »Jaká to síla v tobě?« pravila ona. »Však jsem pozorovala každý den mohutnost tvou.« Vstala, chopila se ho a pravila mu: »Pojď, odpočineme spolu ho-

stádo své domů, promluvila kráva, kráčející napřed, u vchodu stáje takto: »Pozor! Starší bratr tvůj skryl se před tebou s nožem, aby tě zabil. Zachraň se!« Druhá kráva promluvila jako první. I podíval se mladší bratr pode dvéře stájí a spatřil nohy bratra svého, který za nimi stál s nožem v ruce: postavil břímě své na zem a utekl. Bratr jeho hnal se za ním. »O, můj dobrý pane!« volal mladší, vzývaje slunce-boha, »ty rozeznáváš lež a pravdu!« A ejhle, slunce slyšelo žalobu jeho, a vylilo vodu, plnou krokodilů, mezi oba bratry; mladší stál na břehu jednom a starší na břehu protějším. »Počkej do zítřka,« pravil mladší. »Až slunce vyjde, předneseme mu oba svou při a dokáže se pravda. Ale od nynějška nebudu již více přebývati na místě, kde ty přebývati budeš: půjdu do údolí cedru.«

Na druhý den ráno, když druh druha spatřili, řekl mladší staršímu: »Proč přišel jsi za mnou, abys mne usmrtil zákeřnicky, aniž bys byl slyšel slovo z úst mých? Vždyť jsem bratr tvůj mladší a ty's pro mne jako otec, žena tvá jako matka. Když's mne poslal pro semeno, pravila mi žena tvá: »Pojď, odpočineme spolu hodinu!« Zdaž neobrátila to žena tvá v opak před tebou?« Postavil před zraky staršího vše, co se bylo událo, složil přísahu před Râ-Har-mašis, bohem Sluncem v obou obzorech, a zvolal: »Číhati na mne, abys mne zavraždil zákeřnicky, s nožem

urobil mu tedy společnici, aby s ním zůstávala, krásnější co do údův než všechny ženy na celé zemi, neboť všichni bozi byli s ní. I přišlo sedm Hathor, které si ji prohlédly, a ty pravily jedním hlasem: »Zemře smrtí násilnou.« Batau miloval ji velmi. »Nevycházej z domu,« varoval ji, »aby tě řeka neodnesla. Nemohl bych tě zachrániti, neboť jsem ženou jako ty; srdce moje leží na vrchu květu cedrového, a kdyby je někdo našel, bojoval bych s ním.«

Jednoho dne, když byl Batau dle obyčeje svého na honbě, vyšla mladá žena z domu a procházela se pod cedrem; tu spatřila náhle řeku, která se dmula za ní. Utekla se do vnitř domu, ale řeka pravila cedru: »Zmocním se jí!« Cedr odevzdal jí pouze kadeř vlasu, a řeka odnesla kadeř tuto do Egypta a vyhodila ji na místo, kde stáli běličové Faraonovi: roucha královská byla ihned prodchnuta vůní této kadeře a náčelník běličů odnesl ji před Faraona. Svolali hadače a ti pravili: »Kadeř náleží dceři Râ-Har-ma-ši-se . . . Ó, ty, před nímž se klaní! nechť poslové tvoji jdou po celé zemi hledat ženu tuto v údolí cedru!« Jeho veličenstvo pravilo: »Velmi dobře.« Muži odešli k údolí cedru, ale nevrátili se, neboť Batau je zabil. Jediný zachránil se, aby poselství přinesl Faraonovi. Tu poslali lučištníky a muže na vozích a přede vším ženu jednu, nesoucí šperky drahocenné. Tento-

kráte přišla manželka Batauova do Egypta a Faraon učinil z ní kněžnu vznešenou. Na to vyzradila ona tajemství svého chotě a pravila jeho majestátu: »Nechť podetnou cedr a porazí jej.« Lučištníci odešli, nesouce nástroje, a cedr byl poražen i s květem, v němž uschováno bylo srdce Batauovo.

Druhý den na to, když Anepû, starší bratr Batauův, vešel do domu a usedl, aby si umyl ruce, přinesli mu džbán piva, který házel pěnu. Vzal ihned hůl a sandály a vydal se na cestu do údolí cedru. Vešel do domu, kde ležel bez života mladší jeho bratr. Při tom pohledu zaplakal a odešel pod cedr, hledaje srdce svého bratra. Po čtyři léta hledal marně; tu přál si Batau jíti do Egypta a pravil: »Půjdu zítra ráno.« Večer toho dne nalezl Anepû cedrovou šišku a obrátil ji: pod ní bylo srdce jeho mladého bratra! Vložil je do nádoby s čerstvou vodou. V noci, když srdce bylo vsálo všecknu vodu, zatřásl se Batau na všech údech těla, upřel zrak na staršího bratra a pak omdlel. Anepû vzal nádobu, v níž bylo srdce: Batau vypil vodu, srdce jeho octlo se na svém místě a on byl tím, čím dříve býval. Oba bratří objali se a začali si povídat. »Hle,« pravil Batau bratrovi staršímu, »proměním se ve velkého býka, majícího všechny dobré známky.*) Ty sedni na můj hřbet.« I šli do místa, kde se

*) Totiž v posvátného býka Apise.

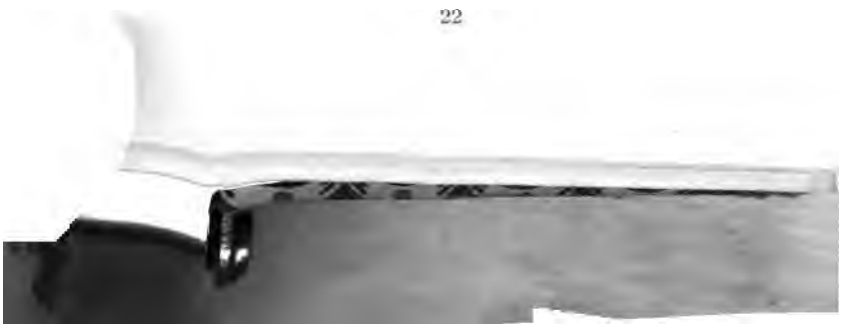

nalézala žena Batauova, ku dvoru Faraona, který se zaradoval vida býka. Celá země zaradovala se s ním zázraku tomu. Starší bratr vrátil se do svého městyse s množstvím zlata a stříbra a s velkým počtem sluhův.

Býk vešel do harému Faraonova a stanul na místě, kde se nacházela kněžna. I pravil: »Hleď, žiju skutečně.« »Kdo pak jsi?« tázala se ona. »Já jsem Batau a ty's k poražení cedru kula pikle s Faraonem, který je nyní na místě mém u tebe, abych déle nežil, a hle! já žiju přece a mám podobu býka.« Pak vyšel z harému zůstaviv kněžnu velice polekanou. Jeho veličenstvo přišlo trávit blahý den se svou vyvolenou, a ona pravila: »Přísahej, že učiníš vše, oč tě požádá vyvolená tvoje.« Uposlechl. »Kéž bych jísti mohla játra toho býka!« pravila ona na to, »neboť není k ničemu.« Byl smutek všeobecný, srdce Faraonovo se rozžalostnilo. Slavili velikou slavnost na počest býka, ale když ho zabíjeli, vzepjal hlavu a dvě krůpěje krve odlétly daleko na zem: z nich vyrostly dvě persée na každé straně u velké brány Faraonovy. Sdělili to jeho majestátu, celá zem se zaradovala z nich a přinášela jim oběry. Faraon vyšel ze své komnaty z lapis-lazuli, hrdlo maje ozdobené guirlandami z květů a jel na kovovém voze, aby si prohledl persée; pak usadil se pod jednu z nich. Kněžna přijela za ním na voze dvojspřežném. »Ah nevěrná!« volal strom,

»já jsem Batau a žiju . . .« Několik dní na to pravila favoritka, sedíc u stolu Faraonova: »Přísahej mi, že vyslyšíš, oč tě favoritka požádá.« Přisáhl jí. Tu pravila: »Nechť porazí obě persée a nechť je rozřezají na dobrá prkna.« Jeho majestát odeslal dovedné pracovníky, kteří porazili stromy u přítomnosti choti královské, velebné; ale jedna tříska odlétla zrovna do úst spanilé kněžny a tato počala. Když porodila děcko mužské, oznámili to jeho majestátu, přivedli kojné a kolébačky, a byla radost po celé zemi. Dítě bylo vychováno v důstojenství syna královského z Kuš a stalo se knížetem korunním. Faraon odletěl do nebe. Batau pravil: »Přiveďte mi vrchní rady jeho veličenství, abych jim objevil vše, co se bylo událo mezi mnou a kněžnou.« Přivedli mu ženu jeho, on ji obžaloval před soudci a rozsudek těchto byl vykonán. Dvacet let byl Batau králem egyptským. Anepû, starší jeho bratr, následoval za ním den po pohřbu.

Kdo jest tento Batau, hrdina povídky, jehož část pohltila axyrrhancha a který se znovu zrodil v podobě býka Apise? Každý poznává Osirise. V době nové říše egyptské vypravovalo se, jak pozůstatky boha, v skříni zavřené, do moře uvrženy byly a jak je vlny tichounce na břeh svaté Byblos vynesly, na květnatou pustinu, kdež záhy bujným rostlinstvem úplně zarostly. Král země, obdivuje se zázračnému vzrůstu jedné tamarindy, dal

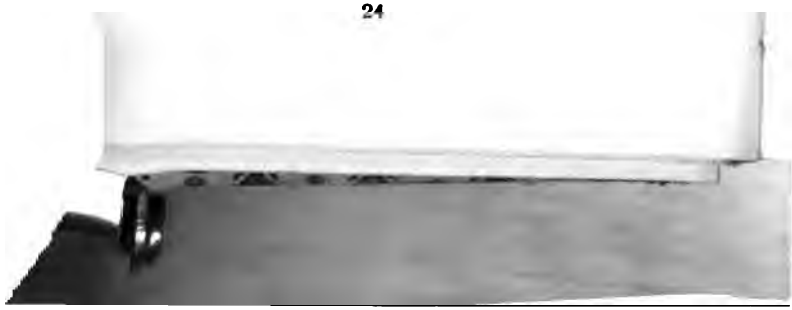

podtíti kmen její, kterýž obsahoval skříň Osirisovu, a kázal z ní urobiti sloup pro podporu střechy svého paláce. Isis to věděla. I přišla do města mysterií, a sedíc vedle fontány, oplakávala bratra svého a manžela. V noci, proměnivši se v laštovici, oblétala kvílíc dřevěný sloup. Konečně zjevila se co bohyně, odnesla sloup, v němž odpočíval dobrý Osiris a naříkala zamilovaně nad skříní hrobovou. Egyptané XVIII. dynastie vzývali svatou duši Osirisovu, která přebývá v stromě Nâr. Na bas-reliefu, vyřezaném pod králem XXII. dynastie, spatřuje se keř, k němuž zahnaly vlny skříň Osirisovu: jest to »keř skříně«, praví hieroglyfy; skříň sama nese tento nápis: »Příchod Osirise.« Nelze pochybovati, že vnikly do Egypta též legendy o jiných bozích slunečních z Asie — ze Syrie, Fenicie a Malé Asie — asi v době XVIII. a XIX. dynastie, mísící se do mythův o bohu Osirisovi. V době, kdy Thutmésové a Ramsesové dobývali světa, způsobily války tyto a čilý obchod proniknutí vzájemné ducha egyptského a asijského, tak že pojmy a mluva Aramejských opanovaly celé údolí Nilu. Dle poznámky p. Maspero měli tenkráte šviháci v Thébách a v Memfi tutéž náklonnost k semitisování jako nynější pařížští k protkávání francštiny slovy anglickými špatně vyslovovanými. Bozi a bohyně oněch Asiatův, jichž otcové pět stotetí byli vládli v dolním Egyptě: Sutech, Baal, Reshpu, Bes, Anata, Kedeš, Astart, vešli do panthéonu

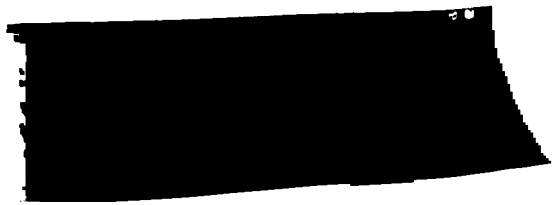

synů Mizraimských. Astarté měla svatyni v Memfi jako v Sidonu. Ramses II, Sesostris Řekův, dal jí vystavěti chrám ve svém městě eponymním Ramsés, v Tanise. Navzájem přijali národové přední Asie kult Osirise: v bohu nejpopulárnějším na břehu Nilském, který věčně umírá a znovu se rodí pod slzami a celováním žen, myslili, že poznávají Adonise syrského a Atyse frygického. — Dle p. F. Lenormanta měla by povídka egyptská »o dvou bratřích« nejvíce příbuznosti s mythem frygickým. Je nyní vskutku známo, že se národové Malé Asie a ostrovů středozemního moře několikráte zmocnili planin delty, následujíce za národy aramejskými neb libickými, spolčenými proti Ramsesovcům. Snad byla báj o Atysu sproštěna náboženského svého rázu, vnesena do Egypta kupci fenickými. Nechceme upírati pravděpodobnost vlivu asijského, ale svrchu uvedené hypothésy není nám třeba k porozumění povídky »o dvou bratřích«, kterou velmi dobře v hlavních rysech vysvětluje myth osiriský.

Není-liž hebrejská legenda o Josefovi místy ozvěnou povídky o dvou bratřích? Znal-liž spisovatel israelský, který sepsal mythickou historii hrdiny efraimského, dílo písemníka Enny a použil-liž ho k ozdobení díla svého? Ode dávna kladli sobě egyptologové, mezi jinými Ebers, tyto otázky.

Máme dvojí pověst o hlavním příběhu života Josefova: dle jedné byl k Rubensovu

návrhu do cisterny hozen, pak kupci madianskými, přicházejícími z Galaadu, do Egypta zaveden a prodán Potipharovi, eunuchovi krále Faraona a vrchnímu žalářníku státu; dle druhé pověsti byl milovaný syn Jakubův prodán za 20 siklů stříbrných na radu Judy Ismaelitským, kteří ho prodali Egyptanovi (zde nikoliv žalářníkovi), jehož žena Josefa svésti chtěla. Dle jiného, třetího vypravování (Artapanose), kteréž se v Eusebu zachovalo, uhodl Josef úmysl svých bratří a dal se sám okolními Araby do Egypta zavésti. Však nepokoušejme se o řešení těchto záhad exegésy, nýbrž stopujme raději rysy více méně přesných egyptských mravů této dramatické legendy.

Po všechny doby byla v Egyptě poptávka po semitských otrocích obzvláště živá. Karavany, cestující Palestinou směrem do Egypta, přivážely pro bazary v Thébách a v Memfi vedle balšámů a voňavek zároveň vybrané otroky, zboží to vybroušeným vkusem egyptským nad jiné hledané, pravé zboží přepychu. V lidnatých ulicích těchto měst běhali Syrové s černochy před povozem bohatých měštanů, oděni v plátno, v ruce zlatou hůlku nebo bičík držíce. Josef spravoval statky Potipharovy; úřad tento nebyl zajisté pouhou sinekurou u národa, který si liboval takovou měrou v zapisování všeho druhu. Všude, kde se měřilo žito, vážily kovy, počítal dobytek, konala práce stavební neb polní, spatřoval se dozajista v Egyptě správce, opřený o hůl

neb sedící s listem papyrusu v ruce, s tabulkou písemníků pod paždím.

Jméno Potifar neb Pitifra (»dar slunce«) bylo obyčejné v této zemi; zdá se, že měla osobnost tato správu paláce a následkem toho, dle obyčeje východního, popravy na starosti. Vypravovatelé Efraimští, kteří znali více obyčeje dvoru assyrského než obyčeje dvoru egyptského, učinili ze všech vysokých úředníků, skupených kolem osoby královy, »eunuchy«; zejména vřadili mezi tyto náčelníka tělesné stráže, číšníka a vrchního pekaře. Po příkladu vladařů Babylonských měli také králové Judští a Israelští eunuchy při dvoře; bývali to komorníci i velitelé vojenští, jež spatřiti lze na bas-reliefech assyrských po boku krále, buď na koni neb na voze válečném při obřadech náboženských nebo v boji. Ale v Egyptě znamená dle výzkumů hebraistů a egyptologů slovo »eunuch« pouze vrchního úřadníka paláce. Ačkoliv zde mívali netoliko faraonové, nýbrž i prostí občané skutečné harémy, nemluví přece památky egyptské o žádných kleštěncích. Dle bas-reliefů paláce v Medinet-Abu, kde sídlíval obyčejně Ramses III., první král dvacáté dynastie, můžeme si velmi dobře představiti harém Faraonův. Mladistvé, nahé dívky s květinami ve vlasech, fofrují kolem panovníka vějíři; jiné podávají mu ovoce. Ramses, maje uraeus na čele, prsa i ramena přeplněná náramky a na nohou asiatské sandály s ohnutými do

výše špičkami, sedí hrdě uprostřed a vyniká — zdá se — postavou i krásou nadlidskou. Zde ovíjí rámě kolem hrdla mladé dívky, hladí jí bradu a podává jí květinu; tam postrkuje figurku na šachovnici a žena bez závoje, štíhlá a lepých tvarů, která stojíc s ním hraje, dává pánu svému čichati k libovonné květině. Tento výjev poskytl jednomu písemníku látku k výtečné karikatuře, zachované na jednom papyrusu Britského musea: král vyobrazen tam co lev, ženy harému co gazely; stádo hus, vedené psy a kočkami, vyznačuje zcela jasně četné děti faraonovy a eunuchy, jejich vychovatele. Šachovnice stojí na nízkém stolku mezi lvem a gazelou, kteří na nízkých sedadlech sedí; oba hráči mají po čtyrech figurkách na šachovnici a drží pátou v tlapě.

Že manželka Potifarova často potkávala Josefa, správce na statcích svého manžela, že pozvedla zrak svůj na toho otroka postavy vysoké a ztepilé, krásného jako matka jeho Rachel, a že svedena něžnou milostností mladého Hebreje k němu tatáž slova promluvila, jako žena Anepûova k Battauovi — jest zcela pravdě podobno a souhlasí s tím, co vypravuje román »dvou bratří«. »Odpočiň se mnou!« praví žena. Josef tolikéž vyskočil jako pardal jihu a volá: »Aj, pán můj nežádá žádných účtů ode mne, a všecko, což má, dal v ruce mé. Není žádného přednějšího nade mne v domě tomto, aniž mi brání čeho

měrou začal Farao u vlastní manželky, ale neprohledl a nebyl šťastnější ani s celou tlupou žen jiných. Konečně když byl přece prohledl, shromáždil všechny ženy mimo onu, která mu byla zrak vrátila, v jednom městě a upálil je za živa.

Co zde se vypráví, jest arci báchorka, ale srovnává se s verši dotýkajícími se cizoložství v »Knize nebožtíků«. V nejstarší knize světa, v papyrusu Prisse, nazývá se žena »souhrnem všeho způsobu hříchu, pytlem všeho druhu lstí a lží«; v magickém papyrusu Harris řadí se žena mezi zvířata, která se masem živí a krví napájejí, mezi tygry, leopardy a lvice. Jak vidno, byly »kniha přísloví« a »kazatel« hebrejských překonány dříve, než se narodily.

Nesmíme si představovat, že byly Egyptanky zavřeny do stínu harému, jako ženy turecké; chodívaly městem a na pole bez závoje a družily se při hodech a hudbách k mužům: požívaly skoro téže volnosti jako ženy moderních národů v Evropě. Sdílíc po čas života důstojenství svého manžela, seděla manželka po jeho boku také na náhrobních pomnících. Od času staré říše má žena v rodině a v společnosti jakousi přednost; má titul »paní domu«, práva její, pocházející z její rodiny, přecházejí na děti její a v některých rodokmenech nosí syn jméno své matky s vyloučením jména otcova.

V II. dynastii uznává král Bai-Neteru ženám právo následnictví trůnu; nejsou to pouze synové, nýbrž i dcery Faraonův, kteří vládnou hořejším a dolejším Egyptem, kteří požívají cti synů slunce a jsou po smrti zbožňováni. Všichni zakladatelé nových dynastií, velekněžové Ammonovi a knížata saitští měli nejvíce na srdci zasnoubiti se s kněžnami královskými, v jejichžto žilách prý kolovala krev samých bohů. Konečně, aby vláda Kambysova oprávnění došla, dala tomuto pověst za matku dceru Aprissovu. Ale přes to všechno, že byla ctěna v společnosti a velebena v rodině, zůstala Egyptanka přec jen ženou; velká volnost, kterou jí mravy poskytovaly, svedla ji často k hřešení a vydávala ji, slabou, bez obrany, v šanc různému pokušení.

Půvabné malby hrobek svědčí o jejich lásce k strojení se a ke všem vybroušeným elegancím, jež činí ze života slavnost. Sama žena Anepûova, selka, nepotřebovala-liž celé ranní hodiny k česání vlasu? Jak luxuriósní strojivost panovala teprv u bohatých matron v Thébách a Memfi, kdež z rána otrokyně do gynaecea vcházely, majíce ruce plny jemných pestře vyšívaných tunik, skříněk s voňavkami, pouzder s nákrčníky a náramky, bronzových zrcadel a drahocenných krabic s hieroglyfy — se znakem paní domu, jak bychom my as řekli. Představme si obraz gynaecea v tu dobu. Ležíc na křesle ebeno-

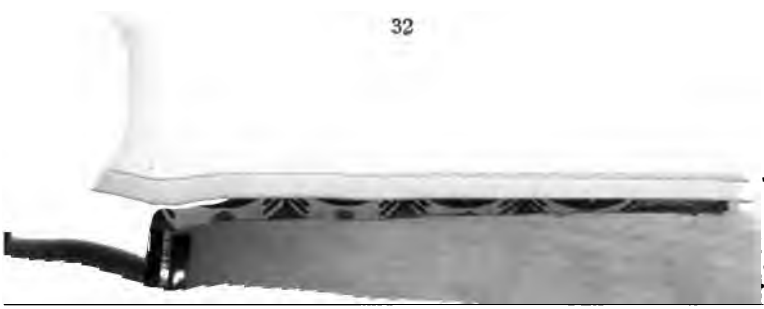

vém, vykládaném slonovou kostí, dávala se paní oblékat a ozdobovat svými otrokyněmi: jedna stáčí černé její vlasy do tenkých četných pletenců, nezapomínajíc přidávati různé umělé spletky; jiná zdobí její řásně, kotníky a ňádra skvostnými náramky, drahokamy a amulety. Paní vybírá si zatím zlatý prsten s rytým kamenem a náušnice, kteréž dnes ponese, a mezi tím, co jí otrokyně otvírají nádobku s lékem oči občerstvujícím a rozmichují na toilettních miskách různé látky k barvení nehtů, brv a obočí, naslouchá paní roztržitě, chlazena vánkem velkých vějířů, sladké hudbě louten, harf a floutny.

Rychlé povznešení Josefovo pod králem svého kmene, pod Hyksosem, zázračná jeho vědomost vykládati sny, jakož čest, kteréž nejmilejší syn Jakubův na dvoře a v »celé zemi« požívá, to vše je správně složeno v soulad s předmětem a skutečnými poměry. — Tito Hyksosové, s kterými Manethon tak zle nakládal, dočkali se konečně také jakési pozdní rehabilitace. Dějepisci, pro které dějiny lidstva nejsou než sentimentálním deklamačním thematem, nechat zapomenou deset dobrých stránek svého repertoiru. Již Knobel pozoroval v slavném komentáři ke Genesi, že písemník egyptský surovost a hrubost dobyvatelů asi přehnal. Mariette a Brugsch tomu neodporují.

Nelze pochybovati, že byli barbary tito krutí dobyvatelé, v nichž poznává Brugsch

Pověstný jest sen Sethona, kněze Ptahova, tak výtečně Herodotem (II., 141) vypravovaný. V hieroglyphickém nápisu v Karnaku, jenž vypravuje podniky Mereptaha I. proti dobyvatelům přišlým od Středozemního moře, čteme mezi jiným, že Farao tento uzřel ve snu sochu boha Ptah: postavila se před něho a překážela vojskům jeho v dalším postupu. Též na památníku jednom nalezeném v zříceninách v Napatu, starém to hlavním městě království ethiopského, vidí Farao Nuat Maiamun v prvním roku svého povznešení na trůn egyptský a ethiopský ve snu dvě zmije, jednu na pravo, druhou na levo. Probudiv se, nenalézá jich. »Nechť mi to hadači ihned vyloží!« velí právě tak, jako král Hyksos v legendě o Josefovi. Hadači praví: »Panuješ nad krajem jižním, podmaň si také kraj severní, nechť koruny dvou zemí září na hlavě tvé, abys měl celý kraj v délce jeho a šířce.«

Stejným způsobem vykládá Josef sny číšníka a pekaře, uvězněných s ním v žaláři, a později sny Faraonovy. Sedm mladých krav, které z Nilu vycházejí a v bařinách se pasou, byly p. Ebersem přirovnány k sedmeru Hathorám, vyobrazeným v podobě krav v jedné kapitole »Knihy nebožtíků«. Tyto bohyně byly přítomny při narození ženy Batauovy i při narození předurčeného knížete, jako parky a féjy prorokují, co se stane v budoucnosti. Také sny Josefovy, zdá

se, že patří do nějakého cyklu literatury Israelské. Bohové navštěvují ve snu Jakuba a Labana. Sen, v kterém se zdá Josefovi, že slunce, měsíc a jedenácte hvězd se před ním klaní, je báj astronomická, plynoucí z vědomosti o zodiaku asijském: Josef je hvězda dvanáctá; věci na zemi a na nebi poslouchají toho, jenž se má státi »vykupitelem světa«. Jedno čtení zachovalé v Justinu (36, 2) uvádí Josefa jako učence v »umění magickém«, dělá z něho zakladatele »oniromantie«.

Když hebrejský otrok Potifarův vyšel z vězení, aby uveden byl před Faraona, kázali mu svléci »šenti«, jakýsi druh zástěry, natažené přes bedra, kterou nosily osoby jeho stavu; oholili ho a podali mu šaty z bílého plátna. Po obřadu zavěšení zlatého náhrdelníku, výjevu to, často na pomnících vyobrazeném, stal se Josef jako jeden z »samerů«, kteří byli očima, ušima a ústy Faraonův. Stával na druhém voze královském i vyvolávali před ním: Abrek! t. j. »Skloňte hlavu!« Přijal egyptské jméno Cefut-p-ankh, »hojnost života« (klademe zde nejpředněji výklad p. Chabase; p. Brugsch čte Zaf-natpaneach, »vladař okrajiny města života«, kraje to, ležícího blízko Tanis, kde Josef a Beni-Israel bydlili; p. Mariette konečně překládá »zásobitel světa«).

Syn Jakubův oženil se s dcerou kněze ze severního On či Heliopolis, jménem také

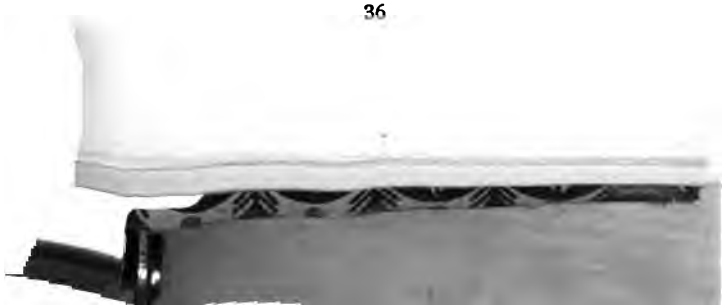

Potiphar; mladé děvče jmenovalo se Asnath, což znamená, dle p. Chabase, »sídlo Neithy«, velké bohyně Saidské. Že by byl Josef pána svého a mistra učinil vlastníkem všech statků egyptských, totě bájka zázračná, která nemohla vzniknouti než v obraznosti Efraimity. Artapanos tvrdí dokonce, že před Josefem půda Nilského údolí nebývala nikdy rozdělená, že nesmírné plochy ležely ladem, že slabší snášívaly násilí silnějších, Egypťané že mu byli přede vším vděčni, že vynalezl »míry« a meze, naznačující hranice rolí. Což je třeba připomínati, že Egypťané všech známých dob bývali vlastníky svých statků a že platili daně své plodinami, neznajíce peněz, které přijímali písemníci, provázeni dráby ozbrojenými klassickou holí? »Nepřipomněl's si stav rolníka?« píše Amenemapt Pentaurovi. Písemník celní je na nábřeží, aby přijal desátek žně; strážníci přístavu se svými holemi, černochové s latěmi palmovými volají: »Holá, obilí!« Když žádného nemá, povalí ho na zem po celé jeho délce, svážou, odvlekou k průplavu a hodí ho střemhlav do vody. Mezi tím, co ženu jeho do pout jímají a děti vážou, sousedé jeho je opouštějí a prchají, aby bděli nad svými žněmi. Ostatně, ačkoli Egypt povždy špejcharem východní Asie býval, tak že jeden Farao svědčí, že posílal obilí až Kanaanským, býval tam přece velmi často hlad: přebytek nebo nouze závisely od výšky vod Nilských v měsících stou-

pání. Také se funkcionáři egyptští velmi často chlubí v nápisech náhrobních, že zabránili hladu aneb že aspoň zachránili oběti tohoto zla. Uvádíme zde toho druhu pouze jeden, velmi zajímavý nápis náhrobní z El-Kab, přeložený p. Brugschem; činí se v něm zmínka o hladu, který zuřil právě v té době, do kteréž legenda Josefa klade, okolo konce XVII. dynastie. Baba, vlastník toho hrobu, byl snad otcem Ahmésa, náčelníka plavců, vrstevník Amosise a jeho následníků až na Thutmésa III. Zde následuje text vrytý do zdi: »Byl jsem srdce měkkého, bez zloby, bohové mně poskytli zdar na zemi, spoluobčané moji mi přáli zdraví a život v městě Kab. Vykonával jsem tresty na zločincích. Míval jsem děti v městě v čas svého žití, zplodil jsem dvaapadesát dětí, malých i velkých. Měl jsem tolikéž loží, tolikéž sedadel a tolikéž stolů pro ně, číslo žita a pšenice bylo 120 korců, mléko dojeno ze 3 krav, 52 koz a 8 oslic; parfumu spotřebován byl jeden hin a olej z dvou lahví. Kdyby kdosi na to řekl, že to žert, co pravím, vzývám boha Monta za svědka, že jsem pravdu mluvil. Připravoval jsem vše ve svém domě. Dával jsem mléko sražené do džbánu a pivo do sklepu ve více než dostatečných hin. Shromažďoval jsem žito, miluje pána boha, byl jsem pozorný v čas setby. Vyskytl-li se hlad v dlouhé řadě let, dával jsem městu žito v čas hladu každého.« —

III.

Povídka o »napřed usouzeném knížeti«, nalezená nedávno na hieratickém papyrusu Britského musea a přeložená p. Goodwinem, pochází z téže doby jako povídka »o dvou bratřích«, jet ona také dílo XIX. dynastie. Písemník, který ji sepsal, není znám. Ostatně na kolik se dá souditi dle zlomku, který se nás dochoval, nemá tato báchorka téměř žádného literárního tvaru. Psána jest slohem hodícím se pro nejútlejší věk. Bezpochyby vyprávěly chůvy malým Egyptanům podivná dobrodružství »předurčeného knížete«. Připomeňme si naše báchorky — ani sedm sudiček neschází u kolébky syna knížecího. Jevištěm báchorky jest z části Egypt, z části Mesopotamie.

Následkem trvalé politiky Faraonů, která po vytlačení Hyksosů usilovala o podmanění národů, bydlivších v Syrii a v údolí Tigrise i Eufrata, obracela se obraznost lidu egyptského k odlehlým oněm krajinám, odkud se přivážely: zlato, stříbro, lapis-lazuli, měď a drahocenné vonné dříví. Od XVII. do XIV. věku před naším letopočtem drobní králové chaldejští a assyrští, kteří se hašteřili o vládu Mesopotamie, knížata v Babyloně a Ninive stali se poplatnými Faraonům. Sám Ramses XII., za něhož byl úpadek říše egyptské již nevyhnutelný a vláda světa již již přecha-

4*

měl jedinou dceru, kterou byl zavřel do věže, jejíž okno nalézalo se mnoho loktů vysoko nad zemí. I rozeslal kníže tento posly, aby zvěstovali všem synům knížat syrských: »Kdo dosáhne okna, za nímž dcera má bydlí, pojme ji za manželku.« V krátce na to přišel do Mesopotamie syn krále egyptského; přijali jej, upravili mu koupel a dali mu všeliké dobré věci a píci pro koně. V rozprávce tázali se ho: »Odkud přicházíš, dobrý mladíku?« Odpověděl: »Jsem synem jednoho rytíře v zemi egyptské; matka má zemřela, otec můj oženil se po druhé, macecha nenávidí mne, prchám před ní.« Na to umlkl; oni jej objali. I pravil mladým knížatům Mesopotamie: »Co mám činiti?« Vypravovali mu o dceři králově, o vysokém oknu ve věži. Nedlouho na to řekl jim: »Budu též stoupati vzhůru po věži jako pták.« Pozoroval na to každý den z daleka, když se knížata pokoušeli, aby vylezli na okno. Služka dcery knížecí bývala na věži. Konečně lezl mladík s ostatními knížaty a dosáhl okna. Kněžna jej objala a políbila. Někteří došli k otci, aby mu blahopřáli. »Člověk jeden,« oznámili mu, »dosáhl okna tvé dcery.« »Kterého knížete je syn?« — »Je to syn rytíře ze země egyptské; utekl se do Mesopotamie před macechou.« Kníže rozzlobil se velice. »Já že bych dal dceru svou utečenci egyptskému?« volal. »Ať se vrátí!« Pravili na to mladíkovi: »Jdi, odkud jsi při-

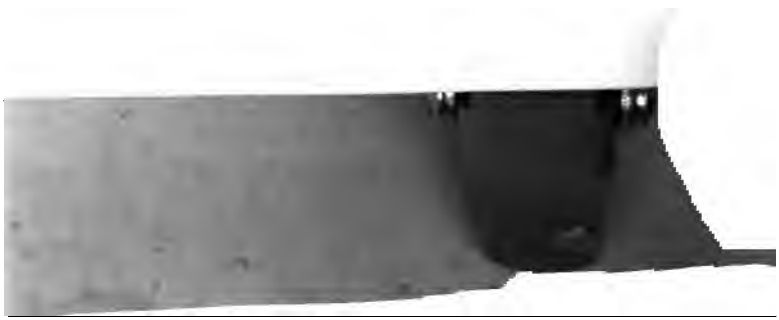

šel!« Ale mladá dívka držela jej vší silou a učinila přísahu, řkouc: »Při jménu slunce, Horus, odervou-li mi ho, nebudu v živobytí svém již jísti ani píti!« Byla smrti blízka. Posel jeden opakoval otci jejímu, co byla řekla; kníže vyslal lidi, aby mladíka usmrtili. Mladé děvče pravilo: »Při slunci, zemře-li, zemru v tutéž hodinu.« Zvěstovali to otci. Tu dal si kníže mesopotamský přivésti mladíka, objal ho a poceloval na všech údech; i jmenoval ho synem svým a dal mu dceru svou a krásné panství.

Krátký čas na to pravil mladík své ženě: »Jest mi usouzeno zahynouti buď krokodilem, neb hadem aneb psem.« — »Měj se na pozoru,« pravila mu ona. — »Ale přes to nechci, aby zabili mého psa,« řekl on a šel do země egyptské na lov ptáků. Posvátný krokodil ležel ve vsi ve dveřích domu svého; ale byl tam také obr a tento nedal mu vyjíti. O něco později slavil mladík šťastný den v domě svém; v noci ulehl na rohož a spánek opanoval všechny údy jeho. Tu vylezl had z díry, aby uštknul knížete; ale žena tohoto bděla na blízku. Sluhové podali hadovi omamující tekutinu; had pil a klesl beze smyslů na zem. Kněžna ho usmrtila a hodila do své lázně. Pak probudili knížete a kněžna mu pravila: »Hle, bůh tvůj tě zachránil od jednoho z osudův tvých.« Kníže přinesl bohu obět a ctil i chválil jej každý den. Jednou vyšel na procházku na jistou

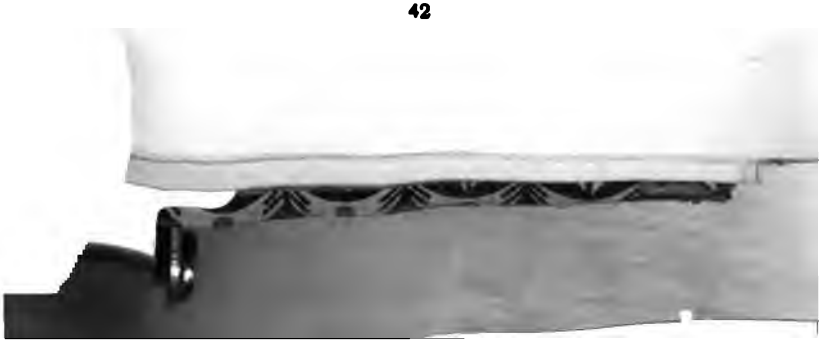

vzdálenost od svého domu, maje v patách svého psa. Pes chopil se hlavy jakéhosi zvířete, kníže za ním běžel a přiblížil se moři. Pes zastavil se nedaleko krokodila. Přivedl jej tam, kde byl obr . . . Krokodil pravil knížeti: »Jsem tvůj osud, přišel jsem si pro tebe . . .« Zde končí zlomek. Snadno můžeme si konec báchorky domysliti. Nikdo neujde svému osudu. Jakou smrtí sešel nešťastný kníže? Byl zachráněn před uštknutím hada, vyvázl také bezpochyby z tenat krokodilových; zahyne tedy svým psem, tím věrným a dobrým zvířetem, které jej bylo bavilo z dob dětství, které jej provázelo do Mesopotamie, od něhož se nechtěl nikdy odloučiti. Tak se vyplnilo proroctví sedmi Hathor.

Episoda zahrady květin jest titul daný p. Chabasem zlomku jiného literního díla, souvěkého s Ramsésem. Na jednom z papyrusů v turinském museu, vydaných pp. Pleyte a Rossi, nalezl učený a neunavný vykladatel egyptských hieroglifických a hieratických textů tuto třetí, malou, prosou psanou báseň. Analyse naše opře se úplně o překlad p. Chabase. Mezi předešlými spisy a tímto jest veliký rozdíl: srovnávající mythologie nemá na to, co vypravovati budeme, žádného práva: není to báchorka, ani povídka, ani bájka, ani přísloví, nýbrž román z národních obyčejů a mravů. Hrdina, kníže a příbuzný rodiny královské, hauti či generál v armádě,

byl snad jedním z těch drsných vojevůdců, kteří se do Théb a Memfi vrátili obohaceni kořistí Kušskou a plenem měst asijských. Dlouhé karavany s nákladem zlatého prachu, pštrosích per, slonových tesáků, vzácných zbraní a drahocenných nádob, staly se těmto vítězům zdrojem velikého bohatství, přebytku a velkolepé nádhery. Zdá se, že někteří z nich, jako náš kníže, zcela se oddali snům lásky a sladkému opojení rozkoše. Bývaly zajisté v Egyptě jako v zemi Kanaanské ženy zastřené závojem a sedající na křižovatkách; ale co slušelo prostému člověku, patriarchovi hebrejskému, Judovi, který dával kůzle ze svého stáda a nechal hůl svou a prsten v zástavě (jak v bibli se vypravuje), bylo by se Egyptanovi uhlazených mravů zdálo příliš hrubým.

Teprve později nalézaly se v městech israelských jako v městech nilského údolí nebezpečné kouzelnice, s velkýma tmavýma a lahodnýma očima, děvy se rtoma žádoucně rudýma, svůdné a zrádné jako hluboké vody: »Z okna domu svého vyhlédaje okenicí, viděl jsem mezi lehkovážnými, spatřil jsem mezi mládeží mládence nerozumného. Šel po ulici vedle úhlu, kde stála a cestou k domu jejímu kráčel, bylo to v soumraku, u večer dne v mrákotě. A aj, žena potkala ho v ozdobě nevěstčí a chytrého srdce, byla štěbetná a opovážlivá a nohy její nezdržují se v domě jejím; brzy na ulici a brzy na

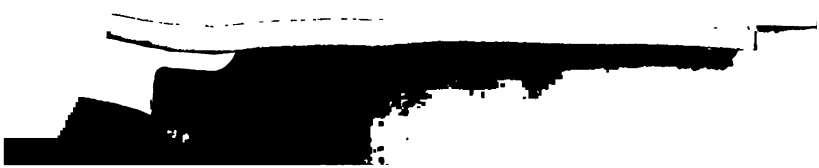

náměstí, činí u každého rohu nástrahy. I objala a políbila jej a bez studu mu pravila: oběti pokojné jsou u mne, dnes splnila jsem slib svůj. Proto vyšla jsem vstříc tobě a nalezla jsem tě. Koberci jsem obestřela lože své a pestrými prostěradly egyptskými, podušku svou pokryla jsem myrhou a aloí a cinnamonou! Pojď, opájejme se milostí až do jitra; nasytme se láskou, neboť není choť doma, odešel na cestu dalekou; vzal s sebou měšec peněz, teprv v den plné luny vrátí se do domu svého.« (Přísloví VII, 6 a násl.) Oproti této skvělé stránce nějakého hebrejského La Bruyéra dlužno položiti jednu z egyptských maxim písemníka Ani, osmou, p. Chabasem výtečně přeloženou: »Měj se na pozoru před ženou neznámou v městě, nezacházej s ní: je podobná všem sobě rovným; neměj s ní žádného styku: jest to voda hluboká, jejíž zatáčky jsou neznámé. Žena, jejíž muž jest daleko, odevzdává ti psaní a volá tě každý den; nemá-li svědků, vstane a rozhodí síť svou a může z toho vzejíti zločin trestu smrti hodný, když pověst o tom se rozšíří, i tehdy, kdyby záměr svůj nebyla skutkem dovedla učinit. Muž páchá k vůli tomu všechny druhy zločinů.« Nevím, spáchal-li hrdina Episody zahrady květin nějaký takový zločin, ale podobá se k pravdě; není aspoň žádné pochybnosti, že ho jedna nebo více almeí po dvanácte dlouhých měsíců kouzlem svým poutaly. Snad chtěl také

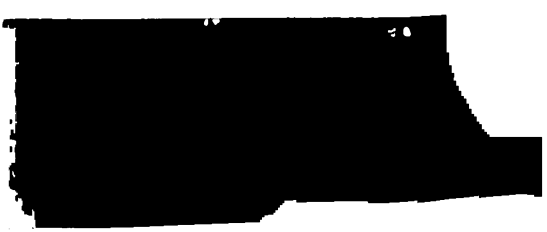

před vzdáleným manželstvím po smrti na polích elysejských přednost dáti pozemskému ráji, tak luznému jako tento: »Vedla mne, mou ruku ve své držíc. Šli jsme do její zahrady se pobavit. Dala mi okusiti výtečného medu. Tráva v zahradě byla zelená, keře pokryté květy, byly tam revísy a třešně červenější než rubín; persey její uzralé byly jako z bronzu.« Do těchto svěžích stínů, oživených sny rozkoše, zavedlo ho mocné kouzlo lásky. »Přijď!« byla mu řekla potkavši ho, »přijď, abys den pobyl v komnatě jedné z mých dívek.« Když byly došli k omalovanému domu, pravila k jedné almei, ukazujíc jí knížete: »Muži šlechtičtí radují se a jsou uneseni pohledem tvým, nech je přicházeti s jejich bohatstvím; přinesou pivo pro všechny družky tvé, všeho druhu chleba pro hody, čerstvé pečivo včerejší i dnešní a výborné ovoce veselých hodů. Přijď a učiň blahý den.« Po tři dni kníže a alméa odpočívají pod květinami, pivo teče proudem ze zlatých číší a Egyptanka způsobuje prostou pravdivostí citu výjevy opojení, jakéž se vídávají na malbách hrobek. Tu obrací se poslice lásky ku knížeti: »Daruj jí náhrdelník z lapisu s liliemi a tulipány; přinesiž květy radostí, nápoje a voňavky. Nechť toho je dost pro všechny její družky, učiň den blaha!« Kníže rozevírá listí a vychází ze svého lůžka drnového. Přítelka jeho nese v ústech fík sykamory, otrok zaměstnaný v zahradě při-

stupuje a šeptá jí do ucha: »Pozor, je to bratr vládkyně, ty's tedy podobná vznešené kněžně! Nemá-li sluhy, já, já budu sluhou a posloužím tomu, jehož jste si podmanila.« Alméa dává se donésti do pavillonu a plní vínem z palmy číši knížete. »Ona nabízí mi nechutný nápoj,« praví on, »není to voda, kterou lze vážit z řeky, čím naplňuji si vnitřek. Při tvém žití! ó, předrahá, táhni mne k sobě. Dej mi pojísti fík sykamory, jehož ústa tvoje okusila.«

Takto žil dvanácte měsíců šťasten a spokojen mezi ženštinami, květinami a ptáky a ani si nevzpomněl vyprostiti se z hebkých a pružných loktů alméy zavěšených kolem jeho hrdla; byltto náhrdelník, o který snad více dbal než o zlatý onen náhrdelník za udatenství, který bezpochyby na krku nosil. Ale není žádného štěstí trvanlivého, i samo blaho omrzí časem, a radost tíží konečně na srdci rozkošníků. Kníže seznal posléz, že ho klamou a rozmrzen odevzdal bohu Tuni starost, aby se za něj pomstil. Škoda, že zlomek náš zde končí.

Vůdce vojínů nemohl přece věřit, že je milován jako pastýř svojí pastýřkou! Odkud tedy jeho zlost? Snad byla jen záminkou, aby se mohl z tenat vysvobodit? V lásce jako všude je aspoň zrnko skepticismu zapotřebí. Jediným prostředkem proti ošizení jest: nezadati se nikdy, zůstaviti si právo úsměvu,

naslouchati hudbě slov, nehleděti příliš k jejich smyslu; ale nezdá se, že by byla filosofie Horácova bývala filosofií Egypťanů za času Faraonův.

Jiný román téhož druhu, nalezený na hieratickém papyrusu musea v Bulag, zachoval se v příliš špatném stavu, než abychom zápletky jeho mohli sledovat. Sedmnácte papyrusových zbytků bez patrné souvislosti, z kterých sestává, poskytlo p. Chabasovi toliko možnost, dopíditi se jádra jeho podstaty. Díky laskavosti tohoto učence, který nám dovolil nahlédnouti do nevydaného ještě pokusu překladu, dovídáme se, že se tam jedná »o sít hozenou«, jako v osmé maximě písemníka Ani a o Egypťana, který se vésti nechává nějakou poslicí lásky, jako v předešlém románu. Muž následuje kouzelnici a žije uprostřed lidí ověnčených květinami, hovících si na lůžkách. Mezi jinými podrobnostmi, kterým, abychom úplně porozuměli, porušenost textu nedopouští, podrobnostmi jako n. p. uzmutými rouchy, na způsob snad historie Josefovy, přísahami atd., nacházíme již úplně romantický výraz »o nedostižném blahu«. Četné rozmluvy naplněny tu žalobami, vyznáními, trpkým aneb radostným vzpomínáním minulosti, a vše to promícháno vypravováním o krádežích a lidech ranami ztlučených, neboť klassická země bastonad byla též klassickou zemí zlodějů. »Tento román,« píše p. Chabas, »byl zajisté ze

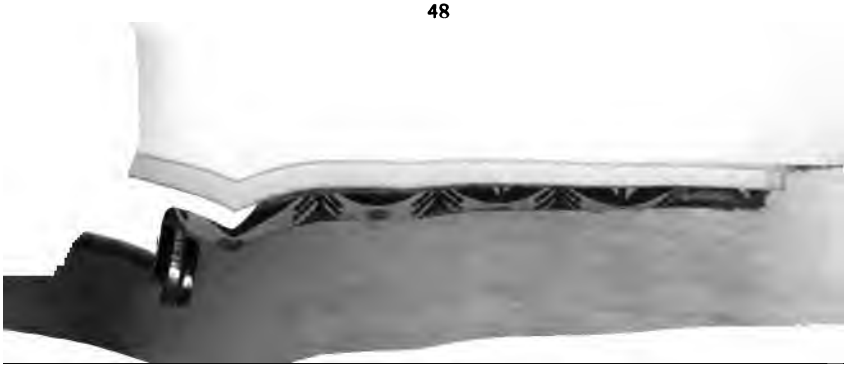

všech románů, jež ze zlomků staré egyptské literatury známe, nejkostrbatější.«

Zbývá ještě promluviti o pátém a posledním díle básnickém, o literní památce v každém ohledu znamenité a téměř tak důležité, jako je povídka o dvou bratřích. Román Setny je též román, v němž se obrážejí mravy národní. Přepis jeho druhého neb třetího století před naším letopočtem nalezen byl v podobě demotického papyrusu s některými jinými rukopisy v dřevěné skříni uložené v hrobě koptického jednoho mnicha: byla to patrně malá knihovna tohoto Egyptana.

Držíme se mistrného výkladu, který podal o tom díle p. Brugsch. Jméno spisovatele není známo. Dle zvyku egyptských písemníků umístěn titul knihy na konci, jako explicit našich rukopisů středověkých: »Toto je konec rukopisu, který jedná o románu Setna-Chamus a o Ptahneferka a Ahura jeho ženě a o Merhu jeho synu; napsáno je to roku 35, dne . . . měsíce tybi.« Jest to rok 35 některého Ptoloméa, který se tu vyznačuje. Jména v nápisu knihy uvedená nejsou nám neznámá. Setna-Chamus nazývá se na jiných místech dvakráte »synem krále Usermat«. Ale Usermat je zkrácenina úřadního jména Ramses II., Sesostris u Řeků; v seznamu králův jest kníže Chamus synem toho Faraona: památníky, obzvláště v Memfi, často se o něm zmiňují. Ptahneferka a Ahura,

bratr a sestra spolu v manželství, jsou děti starého krále Mernebptah. Děj románu je brzy v Memfi, hlavním městě dolejšího Egyptu, brzy v Coptos v hořejším Egyptě. Všechny osoby jsou nebožtíci, skutečné mumie, kteréž hluboko v hrobech svých vypravují, co činily, když ještě na zemi žily.

Však umrlci tito opouštívají přese všechny příkrovy a těžká víka ze žuly a čediče rádi své hroby, aby se vmísili do společnosti živoucích. Neznáme knihu, kteráž by měla duch i charakter tak podstatně egyptský, jako tato. Ačkoli jeden z nebožtíků druhému dosti komické kousky vyvádí, ba i při hře ho podvádí, cítí se přece čtenář jaksi prodchnut řekl bych vzduchem hrobek a zápachem balsamování. Hieratický a pověrečný Egypt dřívějších dob, posedlý tajůplnými vidinami a strašlivými sny, Egypt zmalátnělý a jako zmořený horečkou nadpřirozených spekulací, théurgických konání a magických činů jest v tomto úryvku papyrusu vzkřísen celou svou bytostí. Není to již Egypt staré říše, šťastný a smavý pod modrým nebem svým, pokrytý zralými klasy a lidnatými městy: je to Kemi »černý kraj« v tom smyslu, v jakémž ho mylně pojal subtilní duch Jamblicha, země umrlců a mátoh. Hrobová tato fantasie činí, jak samo se rozumí, na moderního, Shakespearem odchovaného čtenáře zcela jiný dojem, než povídka »dvou bratří«. Nezměněná lahoda těch Egyptanů jest nad míru la-

hodná: míhají se jako ve snu mlčenliví, a umírají s podivným úsměvem na rtech, oko plné tajemného světla.

První dvě stránky papyrusu nebyly nalezeny. Ahura, sestra a žena Ptahneferky, vypravuje knížeti Setna děj své svatby a příběhy, kteréž po ní následovaly.

Nadešla doba, aby počaly radovánky před králem. Přišli mne hledat. Byla jsem ozdobena. Což neřekl mi král: »Ahura, nebyla's to ty, kteráž jsi ke mně poslala řkouc: »Chtěla bych se vdáti za syna vznešené osobnosti?« Odpověděla jsem: »Chtěla bych se oddati s vůdcem vojínů. On by se oženil s dcerou jiného vůdce vojínů, jak to obyčej v rodině naší ode dávna.« Smála jsem se. Král se také smál. Pak poručil král obřadníkovi: »Nechť odvedou Ahura do domu Ptahneferka v noci a nechť tam přinesou všechen druh dobrých věcí.« Připravili svatbu mou v domě Ptahneferky; přinesli mi dary stříbrné i zlaté a roucha z byssu. Ptahneferka slavil den slavnostní se mnou. Den mého slehnutí přišel a porodila jsem syna, kterého před sebou vidíš a kterému dali jméno Merhu. Zapsali ho do seznamu domu hiérogrammatů. Ptahneferka, můj bratr, zůstal na zemi; šel do města hrobek v Memfi a četl nápisy, které jsou v hrobkách králův a na stélach v písmenech hieroglyfických, neboť byl velmi učený; šel do chrámu po-

modliti se a četl nápisy v celách bohův, kdež se setkal s jedním knězem. Kněz se smál. »Proč se mi vysmíváš?« ptal se Ptahneferka. »Chceš-li čísti nápis,« pravil kněz, »pojď se mnou. Povedu tě na místo, kde se nalézá kniha, kterou bůh Thoth napsal vlastní rukou. Odříkáš-li dvě stránky písma, dovedeš okouzliti nebe, zemi, propast, hory, moře. Dozvíš se vše, co se týká ptáků nebes a plazů, a vše, co se o nich povídá. Uvidíš ryby vod a síla božská je přiměje, aby vyšly na povrch. Odříkáš-li druhou stránku, stane se, že jsi-li v Amanti, můžeš opět na sebe vzíti tvar, který's měl na zemi. Uvidíš boha Râ (slunce), který se vyšvihne na nebe, a kruh devíti bohů a měsíc v tvaru svém při východu.« — »Cokoli na mně požádáš, dám ti; pošli mne k místu, kde kniha ta se nalézá.« Kněz odpověděl: »Učiním s podmínkou, že mi dáš sto kusů stříbrných na můj pohřeb.« Ptahneferka zavolal mladého sluhu a dal mu těch sto kusů stříbrných. Tu pravil kněz Ptahneferkovi: »Kniha nalézá se uprostřed řeky v Coptos, ve skříni železné; ve skříni železné je skříň kovová, v té skříň bronzová, v bronzové skříň ze slonové kosti a ebenu, ve skříni z ebenu a slonoviny skříň stříbrná, ve stříbrné je skříň zlatá a kniha je v této. Ve skříni, kdež kniha jest, jsou had, skorpion a všechen druh plazů.« Ptahneferka vyšel z chrámu. »Nechť pamatuju si všechna

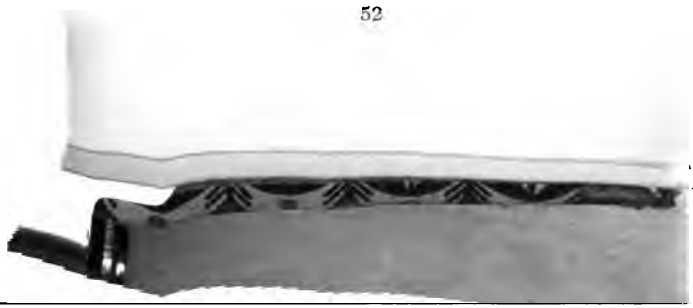

slova, která mi pravil. Půjdu do Coptos, přinesu tu knihu.«

Ptahneferka nezapomněl slova a před králem opakoval vše, co mu byl pravil kněz: »Co si přeješ?« ptal se král. »Aby mi byla dána loď královská s mužstvem, aby mi bylo dovoleno vésti s sebou Ahuru a Merhu, malé její děcko, na jih. Přinesu tu knihu, nezdržím se.« Vešli jsme do přístavu na loď, pluli jsme, přišli do Coptos. A hle, kněží bohyně Isis v Coptos a vrchní kněz Isidy sešli k nám; ženy jejich sešly ke mně. Vešli jsme do chrámu Isidy a Harpokrata. Ptahneferka dal přivésti vola, husu a víno, aby vykonal oběť zápalnou a libaci před Isidou coptosskou a Harpokratem. Vedli nás do překrásného domu; Ptahneferka tam zůstal čtyři dni; slavil svátek s kněžími Isidy coptosské; ženy kněží Isidy slavily svátek se mnou, přede mnou.

Vzešlo ráno pátého dne: Ptahneferka rozkázal vrchnímu knězi, aby shromáždil své dělníky; odříkal jim spis a oživil je, dal jim dechu. Kázal jim sejíti ku straně moře, k přístavu. Přiblížila jsem se až na povrch řeky v Coptos, neboť chtěla jsem věděti, co v ní je. Pravil: Dělníci, pracujte pro mne až na místo, kde se kniha nachází. Pracovali den a noc. Nalezli hada, škorpiona a plazy. Ptahneferka odříkal spis při potkání hada, škorpiona a všech ostatních plazů, ale nedo-

vedl je přinutit, aby vyšli. Chopil se malého hada v skříni a nožem ho zabil: had opět obživl; šavlí zabil ho po druhé, had obživl zase, po třetí ho usmrtil a hodil písek mezi oba kusy: had se již nevzkřísil. Otevřel železnou skříň a nalezl v ní skříň kovovou, pak skříň bronzovou, ebenovou a slonovou, stříbrnou a posléz zlatou: v té byla kniha. Ptahneferka odříkal stránku písma, očaroval nebe, zem, propast, hory, moře; zvěděl, co se týče ptáků nebes a ryb ve vodách a čtyrnožců v horách. Odříkal druhou stránku písma: viděl slunce vycházeti na nebi a kruh devíti bohů a lunu, která vycházela, a hvězdy v jejich tvarech. Síla božská vyvábila ryby nad vodu. Pravila jsem k Ptahneferkovi: »Musím viděti tu knihu.« Dal knihu do rukou mých, odříkala jsem stránku jednu a čarovala nyní sama. Ptahneferka, starší bratr můj, byl dobrý písař a muž velmi učený: přinesl kus nového papyrusu, opsal každé slovo, které se nalézalo na stůčce; pak rozpustil písmo ve vodě a roztok vypil. Věděl vše, co písmo obsahovalo. Brali jsme se pak do přístavu, pluli jsme a přišli na sever od Coptos náhle v ústrety boha Thoth, který již o všem věděl, co se bylo mezi Ptahneferkou a knihou událo. Thoth nemeškal a sdělil vše Râ-ovi řka: »Věz, že zákon můj a vědy mé jsou s Ptahneferkou, synem krále Merneb-ptah. On přišel do velkého příbytku mého, ukradl je, zmocnil se mé skříně, zmocnil se

mé stráže, která nad ní bděla.« Râ mu pravil: »Vydávám ti ho se vším, což jeho jest.« Minula hodina. Merhu, mladé dítě, vyšlo zpod stínu královské lodi, padlo do vody, vzývalo Râ a volalo na všechny lidi v přístavu. Ptahneferka odříkal kus ze spisu a síla božská vypudila dítě na povrch vody. Dal si od něho vypravovat vše, co se s ním bylo událo a také co Thoth bohu Râ byl řekl. Vrátili jsme se s ním do Coptos, uvedli jsme je k dobrému příbytku (do hrobky), konali obřady za ně, balsamovali je, jak se slušelo na velikost tak vznešené osobnosti a pochovali je v rakvi v městě hrobů v Coptos. Ptahneferka, můj bratr, pravil: »Vstupme do lodi a neotálejme, ať srdce jeho se proto nekormoutí.« Šli jsme do přístavu, vstoupili na loď a přišedši na místo, kde Merhu, mladé dítě, bylo padlo do řeky, vyšla jsem zpod stínu lodi královské a padla do vody, vzývajíc Râ a volajíc na všechny lidi pozůstalé v přístavu. Ptahneferka prozpěvoval písmo nade mnou a síla božská přivedla mne na povrch vody. Přemluvil mne, abych mu vyjevila vše, co se bylo se mnou událo. Na to vrátil se do Coptos se mnou, dal mne převézti do dobrého příbytku, konal obřad nade mnou a dal mne balsamovati, jak se slušelo na velikost tak vznešené osobnosti. Dal mne pochovati do hrobu, v němž bylo Merhu, malé dítě. Pak šel sám do přístavu a vstoupil na loď; přišed na mí-

sto, kde se udál náš pád do vody, mluvil sám k sobě, řka: »Mám jíti do Coptos, abych se s nimi spojil? Půjdu-li do Memfi, poptá se král po dětech svých. Co mu odpovím? Nemohu mu takto odpovídati: Vedl jsem děti tvé do Thebaidy, usmrtil jsem je a žiju! Půjdu-li do Memfi, bude déle živ?«

Dal si přinésti plátěný příkrov, aby si z něho učinil pás, zavinul do něho knihu a dal si ji na bok. Ptahneferka vyšel zpod stínu lodi královské, padl do vody, vzýval Râ a volal na všechny lidi pozůstalé v přístavu. I pravili: »Velké neštěstí, neštěstí strašlivé! Nevyjde-li již dobrý písemník, který nemá sobě rovna?« — Pluli s lodí, aniž by byl kdo věděl, kde Ptahneferka se nalézá. Přišli do Memfi. Král přišel lodi vstříc, oděn šatem plátěným a stráže všechny v rouších z plátna a kněží boha Ptah s vrchním knězem svým a všickni úřadníci paláce. Ptahneferka byl uvnitř lodi královské, maje knihu na boku. Král pravil: »Ať sejmou knihu s beder jeho.« Úřadníci paláce a kněží boha Ptah s vrchním knězem pravili před králem: »Vznešený pane náš a králi, jemuž nechť se dostane trvalosti boha Râ! Ptahneferka byl dobrý písemník a člověk velmi učený.« Král kázal ho odvézti do dobrého příbytku až šestnáctého dne, dal ho ozdobiti teprv dne třicátého pátého a balsamovat dne sedmdesátého; pohřbili jej do jeho hrobu. Zde končí vypravování ženy Ahury; přidává jen

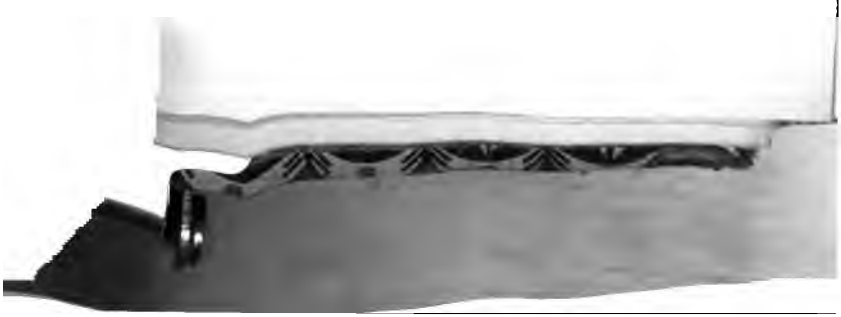

ještě, aby přemluvila knížete Setna, který dychtí zmocniti se posvátné knihy boha Thoth: »Přestála jsem tato neštěstí k vůli knize, o které pravíš: Necht mi ji dají! Nemluv mi o ní, neboť k vůli ní ztratili jsme trvání našeho života na zemi.« »Ahuro,« odpovídá Setna, »ať mi dají tu knihu, abych viděl; nedají-li, zmocním se jí násilím!«

Tu povstal Ptahneferka na hrobním loži svém: »Nejsi ty Setna, kterému tato žena vypravovala celý ten děj nešťastný? Chraň se vzíti tu knihu. Jak mohl bys ji držeti k vůli výtečnému obsahu?«

Setna trvá na svém a navrhuje, aby se o knihu sehrála partie, složená z dvaapadesáti beřků. Hrají. Ptahneferka šidí, ale přece prohrává. Kníže zmocňuje se knihy a vychází z hrobky v podobě, kterou míval na zemi.

Setna volá na to svého bratra, který byl nedaleko, a praví mu: »Nemeškej, jdi na zem a pověz králi vše, co se událo; přines talismany Ptahovy, jež mému otci náležejí, a knihy moje kouzelné.« Bratr knížete vyšel na zem a vypravoval vše. Král řekl mu, aby si vzal talismany Ptahovy a knihy kouzelné; i vstoupil bratr opět do hrobu a položil talismany na mrtvolu Setny.

Kníže, opatřen jsa knihou Thothovou, vyšel z hrobu, i šlo světlo před ním a tem-

nota šla za ním. Ahura plakala za ním, řkouc: »Sláva tobě, králi člověčenstva! sláva tobě, králi světla! . . .«

Ptahneferka pravil k Ahuře: »Nekormoutiž se srdce tvé! Dosáhnu toho, že přinese knihu nazpět: nůž a hůl budou v ruce jeho a pánev na oheň na hlavě jeho.« Setna zaslechl tato slova; ale neměl nikoli v úmyslu rozloučiti se s knihou. Četl ji u přítomnosti všech lidí.

Jednoho dne, když se procházel Setna před chrámem boha Ptah, zahledl velmi krásnou ženu: bylo mnoho zlata na ní a za ní kráčelo dva a padesát mladých dívek. Od té chvíle, kdy ji Setna spatřil, nevěděl již, na kterém místě světa se nachází. Zavolal mladého svého sluhu. »Jdi a hleď vypátrati, kdo je tato žena.« Mladý sluha volal na mladou služku kráčející za ženou. »Kdo je tato žena?« tázal se. — »Jest to Tabubu, dcera kněze bohyně Bast, paní čtvrtě Anchta (v Memfi), kteráž vchází do chrámu, aby konala modlitbu svou před bohem Ptah, před velikým bohem.« Mladý sluha vrátil se k Setnovi a sdělil mu vše, co byl vyzvěděl. »Jdi a rci dívce té: Setna-Chamus, syn krále Usermat, posílá mne řkoucí: Dám ti deset kusů stříbrných, abych s tebou dlel hodinu; nesvolíš-li, střez se, neboť užiju násilí.« Mladý sluha vrátil se, zavolal mladou služku a rozprávěl s ní. Zdálo se, že byla zmatena jeho slovy, jakoby byl cos haneb-

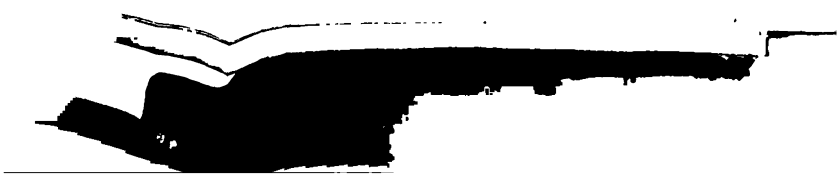

ného pravil. Ale Tabubu obrátivši se k mladíkovi pravila: »Přestaň mluviti s bláhovou touto dívkou! Pojď a mluv se mnou. Opakuj Setnovi, co ti teď pravím: Jsem rozumná. Nejsem osoba sprostá; chceš-li činiti dle vůle své, přijď do chrámu bohyně Bast, do domu, vše tam připraveno. Učiníš tam se mnou vše, co ti bude libo. Nikdo na světě se o tom nedozví; nepovím ničeho na ulici.«

Mladý sluha šel a opakoval vše Setnovi. Setna dal si připraviti loď, vešel do přístavu a plul ke chrámu bohyně Bast. Plul, až spatřil dům dobře sestrojený. Kolem něho byla zeď stejné vysokosti a uprostřed zahrada. »Komu patří tento dům?« ptal se Setna. — »Jest to dům Tabubu,« odpověděli mu. Setna vešel v ohradu, aby se postavil naproti síni zahradní. Oznámili to Tabubu: sešla, jala ruku Setny a pravila mu: »Nádhera domu kněze bohyně Bast, paní v Anchta, do něhož jsi vešel, je věc překrásná. Vystup se mnou vzhůru.« Setna stoupal schodištěm domu. Síň byla ozdobena pravým lapis lazulim a pravými tyrkysy, bylo tam mnoho loží vystlaných tkaninami nejjemnější práce. Na přístolu stálo množství zlatých číší a každá číš byla plna vína. Podali ji Setnovi do ruky. Pravila mu: »Račiž okusiti!« Odpověděl: »Totoť není, čeho si žádám!« Podali mu pečený chléb a přinesli mu olej dle zvyku královského stolu. Setna slavil hody s Tabubu, ale ještě neuviděl

obličej její. Tu pravil jí: »Ukončme to, pojďme do vnitřní komnaty!« Pravila mu: »Jsem rozumná, nejsem osoba sprostá; chceš-li činiti po vůli se mnou, musíš mi smlouvou postoupiti vše, co tvým.« Setna odpověděl: »Nechť přivedou písemníka!« — Dal sepsati smlouvu, kterouž odstoupil ve prospěch její všechen majetek svůj. Minula hodina; přišli oznámit Setnovi: »Děti tvé jsou dole.« — »At vstoupí!« pravil.

Tabubu vstala a vzala na se roucho plátěné. Setna viděl tenounkou látkou zářiti všechny údy její, láska jeho ještě vzrostla. Pravil k Tabubu: »Ukončne to, pojďme do vnitřní komnaty!« — »Jsem rozumná, nejsem osoba sprostá, chceš-li činit se mnou po libosti své, přikaž dětem svým, aby se podepsaly pod smlouvu, by neupíraly majetek tvůj dětem mým.« Děti vešly a podepsaly smlouvu. Pak pravil Setna: »Ukončme již, pojďme dovnitř.« — »Jsem rozumna, nejsem osoba sprostá, chceš-li činiti se mnou po libosti, dej děti své usmrtit, aby se někdy nehádaly s mými.« Před očima jeho dala děti jeho usmrtit a vyhodit dolů oknem psům a kočkám, které se sytily masem jejich. Setna to slyšel, pije s Tabubu. »Učiňme již konec, pojďme dovnitř! Vše, cos mi byla pravila, učinil jsem. Pojď do této síně!« Vešel do síně, položil se na lože z ebenu a slonoviny a vztáhl ruku po Tabubu.

Následuje stránka velmi nesnadná k po-

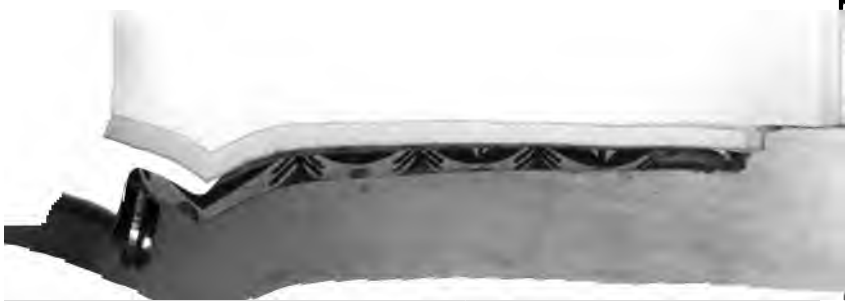

rozumění. Setna byl hříčkou strašné vidiny, nejspíše opilstvím povstalé. Hodina minula. Probudiv se, vidí Setna před sebou ducha obrovské postavy a sebe malého na loži. Studem neodvážil se vstáti. Duch mu pravil: »Setno, v jakém jsi stavu?« — »Ptahneferka,« odpověděl kníže, »je vinen vším, co jsem učinil.« — »Jdi,« pravil mu duch, »do Memfi, děti tvé touží po tobě.« — »Můj mistře — budiž ti udělena trvalost slunce! — jak mám jíti do Memfi, když nemám šatů?« Dali Setnovi šaty a kníže šel do Memfi obejmout své děti. »Neučinil jsi to vše v opilství?« tázal se král. Setna vypravoval vše. »Setno, řekl jsem ti, abys nebral knihu s místa, kde jsi ji vzal, neuposlechl jsi mne. Nechť se kniha Ptahneferkova nazpět odnese! Nůž a hůl buďtež v ruce tvé a na hlavě tvé pánev s ohněm.«

Kníže odešel od krále a vrátil se do hrobu, v němž ležel Ptahneferka. Ahura mu pravila: »Setno, nechť Ptah, veliký bůh tě chrání!« Ptahneferka smál se řka: »Je to historie, kterou jsem ti předpověděl.« Setna souhlasil a pravil: »Ptahneferko, není to zlá historie?« — Ptahneferka odpověděl: »Tys ji uvedl v známost řka: Ahura a Merhu, její syn, nalézají se v Coptos v jednom hrobě. Odeber se do Coptos.« Setna vyšel z hrobu, přišel před krále a opakoval mu slova Ptahneferkova. Král pravil: »Setno, jdi do Coptos, vyhledej Ahuru i Merhu, jejího syna.« Setna

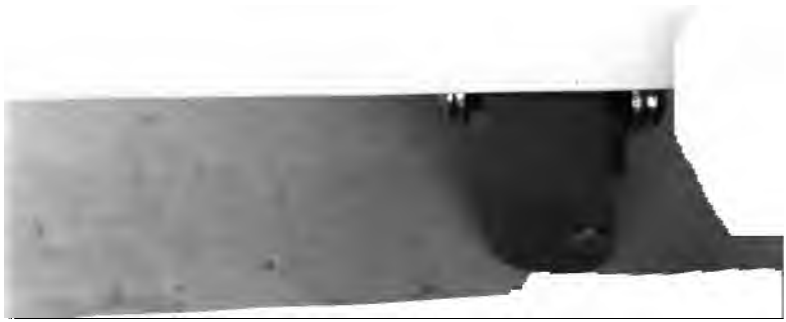

odešel do přístavu, vstoupil do lodi královské a připlul do Coptos. Kněží a arcikněz Isidy coptosské vyšli mu vstříc a jali ho za ruku, vítajíce příchozího. Vešel do chrámu Isidy coptosské a Harpokrata a dal přinésti husu a víno k oběti zápalné a k libaci. Pak se bral cestou nekropole s kněžími Isidy. Po tři dni a tři noci hledali ve všech hrobech nekropole, prohlíželi stély a čtli nápisy hieroglyfické; pohřebiště Ahury a syna jejího Merhu nenalezli. Ptahneferka věděl, že hrobů těch sami neobjeví. Ukázal se jim tedy v podobě kmeta velmi starého. Ubíral se před Setnou, který mu pravil: »Zdá se, že jsi člověk velmi starý; nevíš o pohřebišti Ahury a syna jejího Merhu?« Stařec odpověděl Setnovi: »Otec otce mého otce pravil otci mého otce a otec mého otce pravil otci mému takto: »Hroby Ahury a Merhu nalézají se v koutě jižního území v místě nazvaném Pe-he-Mato.« Kníže pravil na to starci: »Dej prohledati Pe-he-Mato.« — »Učiním tak,« odpověděl stařec, »dostane-li se mi ujištění, že mne nic zlého nepotká, nenajde-li se tam hrob Ahury a jejího syna Merhu.« Kopali na místě Pe-he-Mato a našli hroby. Setna dal vystavěti místo, jak dříve bývalo. Ptahneferka dal se na to poznati Setnovi, jakožto nálezce hrobů Ahury a Merhu, jejího syna. Kníže sešel do přístavu, vstoupil do lodi a přistál v Memfi, kde mu vyšel král v ústrety, aby ho uvítal.

Studie naše o národních povídkách a románech starého Egypta, zachovaných na authentických papyrusech v museu Londýnském, v Bulagu a v Turině, je tím skončena. Nové nálezy rozmnoží bezpochyby tuto kapitolu dřevní literatury. Nedotkli jsme se schválně proslavené povídky o Rhampsinitu: nehledě k tomu, že je text její psán klassickou řečtinou, pochybovati lze s p. Gastonem, že je v pravdě původu egyptského. Obrázky XVII. kapitoly jistých exemplářů »knihy nebožtíků«, jež mezi jinými představují umrlce, sedícího před dámovnicí, mohou dle p. Bircha v jistém smyslu sloužiti za doklady k legendě — bezpochyby egyptské — o vstoupení onoho Faraona do podzemí a o jeho hře s Isidou.

Tyto povídky, legendy a romány z mravů národních mohou býti rozličně posuzovány co do ceny esthetické. Úvahy druhu takového, jakým se zejména ráda obírala starší kritika, zajímají nás velmi málo, my nepokusíme se o žádnou parallelu mezi písemníkem Ennou a dobrým La Fontainem. Nás vábí k sobě taková naivní a nenucená díla jakožto neocenitelné památky historické. V těchto starých posvátných bájích, obrazotvorností lidu v povídky a legendy přetvořených, nalézají mythologie, psychologie a srovnávací archeologie množství fakt a pozorování authentických, zárodky to z oné zázračné minulosti, kteréž byvše probuzeny

některým duchem sympathickým, někdy opět začnou zmateně se hýbati a vzkřísivše se ve vědomí lidstva převedou do duše naší něco z duše starého Egypta.

(Lumír 1875.)

POČÁTKY ANGLICKÉHO DIVADLA.

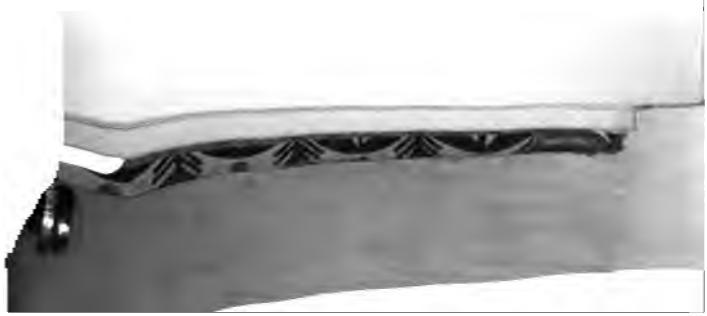

»Snad nelze býti poetou, ba ani kochati se poesií bez jakési chorobnosti mysli, ač může-li se, co tolik rozkoše poskytuje, nazývati chorobou,« praví Macaulay.

Šťastná tato choroba, kterou Shakespeare »krásným šílenstvím« nazval, byla podílem středověkého lidstva, na kteréž jsme (beze všeho práva) zvykli dívati se trochu s patra, my, děti blaseovaného století. Zajisté mluví se nyní ve všech salonech o literatuře, posuzují a oceňují se ve všech časopisech básníci všech věků, píší se dlouhé články o nich a tlusté k nim komentáry, ale přes to všechno dovedeme si přece jen stěží představiti, jakým to půvabem bezprostředním působila poesie, i ve svých nedokonalých, ba neumělých a surových formách na neraffinovanou ještě obraznost lidí předešlých věků.

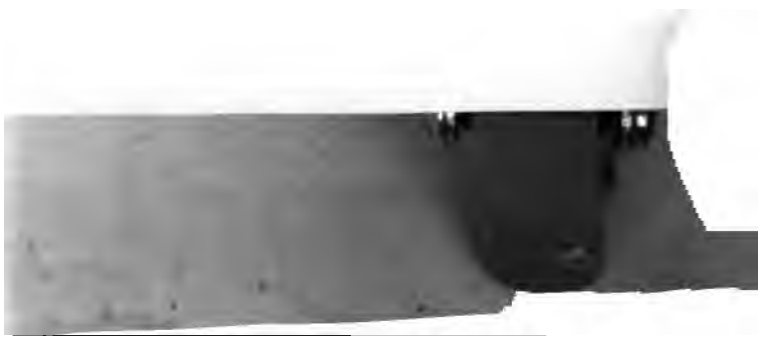

Zapomeňme na chvilku, pro občerstvení ducha, na naše nudná, po šabloně vystavěná města, jejichž nejnádhernější budovy, náležitě zmenšeny, velmi zhusta zastupovati by mohly tragantové chrámky na kterýchkoli svatebních dortech, a vmysleme se do některého z těch čarokrásných měst gotických, jaká se v 13. věku rozkládala pod lahodným nebem Francie. Jaký život rozproudil se pokaždé v těch malebných, křivolakých, hrbolatých ulicích, mezi vysokými domy s ohromnými, špičatými střechami, zdobenými věžičkami a mechem porostlými, když slavnostně, za víření kotlů a hlaholu fanfár při nesmírném návalu lidstva pašijové hry se ohlašovaly, když celé obyvatelstvo města se zvalo k účastenství v té slavnosti »na počest Krista a pro spásu vlastní duše«. Některá města, jako Paříž a jiná, měla již své »Fréres de la Passion« a nepotřebovala teprv ochotníků, ale v městech, kde jich potřebí bylo, dostavovali se s radostí, a to nejen k vůli hře, nýbrž i proto, že se účastníkům poskytovaly odpustky, a tenkráte odpustky ještě něco platily! Jaký tedy div, že zazněl-li »le cri du jeu«, všechna okna se otvírala a vnadyplné hlavinky zlatovlasých děvic tam mezi květinami se objevovaly, že skvěle oděná pážata vybíhala z portálů bohatě kamenným listím a fantastickými zvířaty zdobených, že švarná děvčata zapomínala vědra svá u fontánů pod košatými stromy, okrášle-

ných namnoze sochami, jež pramen ze sebe vydávaly s humorem někdy až rabelaisským. A několik kroků jen od toho kamenného neb kovového vtipu kmitala snad rudá lampa, jako krvavá slza před obrazem matky panny, mající srdce mečem protknuté, a s vlhké dlažby před ní zdvihla se snad s povzdechem postava v plášť a závoj zahalená a hleděla chvilku, z modlitby vyrušena, za pestrým davem, jenž šumně se valil na velké náměstí, arénu celého města. Dosud vážně kráčící měšťané zrychlovali krok, aby k shromáždění dorazili, ze všech úhlů a ze všech dveří hrnuli se muži, mladé ženy a důstojné matrony v poloklášterních rouších a zastavovali se pod portykem šedého, sluncem pozlaceného dómu, tvořícího významně střed a srdce středověké agory.

Mohutně a směle pnul se dóm ze země a strměl vysoko do modrého nebe jako mystický, bájeplný háj, na jehož větvích se místo ptactva usadilo celé nebe kamenných andělů a celé peklo ohavných oblud, jež pokorně za chrliče dešťové vody se propůjčovaly. Uvnitř pak rozkládalo se posvátné šero a modravé oblaky nebedyšného kadidla stoupaly vzhůru k obloukům, kde žhavý purpur a jasný blankyt pestrých oken co odlesk jakýchsi plamenných nadzemských světel sálal a po stěnách se rozléval.

Před průčelím této velebné budovy, která jaksi celému jednání předsedala, vy-

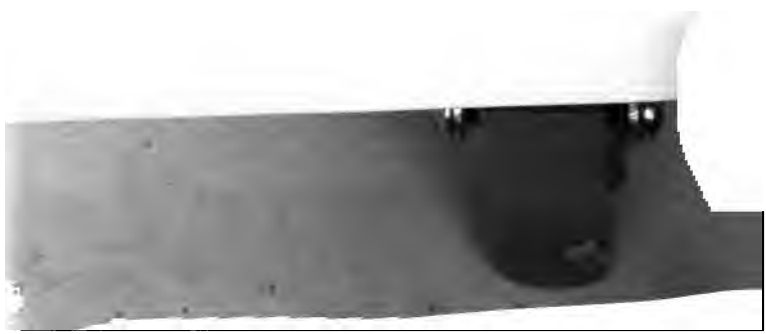

hledali se nyní z nadšeného davu nejzpůsobilejší lidé pro přední úlohy, a ti musili pak slavně před úřadem slíbiti, ba často i pod přísahou se zavázati, že svým úlohám svědomitě se naučí a že v pravý čas se dostaví. Když se na př. představovalo bloudění židů pouští, nebo vjezd Krista do Jerusaléma, súčastňovalo se téměř všechno obyvatelstvo. Někdy stávalo se, že byla hra tak dlouhá, že ji rozdělovat musili na několik dní a ještě pak bylo potřebí hrát skoro od rána do večera; v takovýchto případech modlil se lid vroucně, aby se nezkalila pohoda, neboť hrávalo se s malými výjimkami pod širým nebem. Taková výjimka stala se prý na př. jednou v Toursu, kde kostel ráj nebeský představoval, kdežto ráj pozemský na ulici před hlavním vchodem chrámu se rozprostíral; jen bůh otec a jeho andělé směli volně přecházeti z jednoho ráje do druhého. Podotknouti pak sluší, že nejvyšší osobnosti velmi často představovali kněží i pak ještě, když podobné hry a slavnosti dávno již byly záležitostí toliko laiků.

Již tenkráte, když drama ještě takřka v plénkách dřímalo, mělo jeviště, jak dosud fráze dí, úkol: představovati svět, a poněvadž v středověku idea světa obsáhlejší byla než nyní, kdy tímto velkým pojmem obyčejně malou naši společnost vyrozumíváme, bývalo jeviště ovšem také zcela jinak než nyní sestrojeno: zařizovalo se totiž o třech patrech.

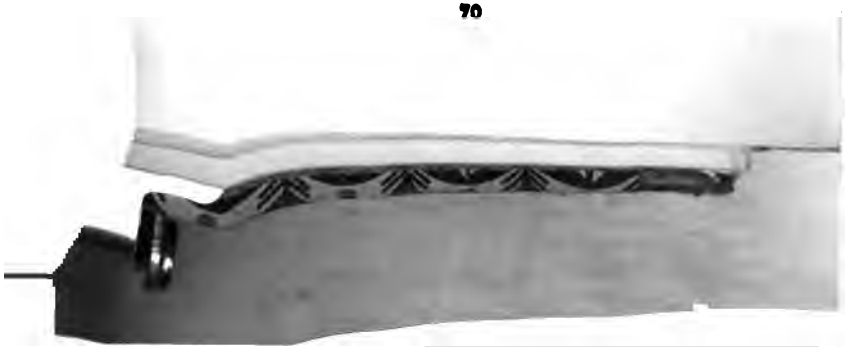

Nejvyšší patro, ozdobené koberci, svěžími stromy a všelikou nádherou, představovalo ráj a sloužilo za příbytek otci, synu a duchu svatému, pak zástupům andělů, svatých a světic; v patře pod rájem nalézalo se naše slzavé údolí a nejdoleji bylo peklo plné čertů, z něhož plameny šlehaly a neustále ďábelský povyk se rozléhal. Jednou, nevím již kde, vypukl prý mezi hrou v pekle skutečný požár — i bylo as zvláštní divadlo, vidět, jak andělé a svatí oheň hasili, any zatím světice z ráje utíkaly.

Co se literární ceny tak zvaných mysterií týče, psalo se mnoho ku chvále a mnoho ku jejich haně; jedni upírali jim všechnu cenu a jiní zase nadsazovali křiklavě jejich výtečnost — vždyt byl i náš »Mastičkář« jednou k Aristofanu a Shakespearu přirovnán! Spravedlivě je posuzuje velmi zajímavý článek v »Revue des deux mondes" (1866), v němž pisatel mezi jiným praví: »Zajisté jednáme velmi moudře, nepadáme-li takřka do mdlob samým obdivem před mysteriemi, jak činili někteří potřeštění obdivovatelé všeho, co ze středověku pochází« — a vypočítav celou řadu vad, jakéž jsou na př. nedostatek hloubky v studiu povah a mravů, pokračuje autor — »avšak dlužno přece chvalně zmíniti se o některých skutečných tragických krásách jejich, kteréž nezřídka ještě povznášeny bývají přízvukem nenapodobitelné nehledanosti a mladistvé prostosrdeč-

nosti; jest to půvab, plynoucí z krásy, která sama sebe nezná, půvab tedy, kterýž se jeví toliko v dílech dob primitivních.«

Však naivnosti, o nichž se pisatel v Revue zmiňuje, nejsou vždy prostomilé, nýbrž jsou na mnoze takového způsobu, že přímo urážejí a holou blasfemií se jeví, za kterouž jedině očividná jejich prostota a dětská upřímnost oroduje. Tak na př. nedosti na tom, že panna Maria a některé matky svatých a světic, na něž se mysterie skládaly, na jevišti sans géne před očima celého obecenstva rodí, ani zatím andělé v ráji k tomu koncertují, že dále na př. světice nějaká za nohy nad ohněm visíc, když plameny k ní došlehují, sama k pečeni nad ohništěm se přirovnává — i samy nejsvětější osoby mluví v těch mysteriích nezřídka řeči, kteréž se nám zajisté již co čiré rouhání jeví. Na příklad uvedena budiž tato scéna.

Bůh otec spí pokojně v ráji na svém trůnu a v dolejším patře, jež zem naši představuje, umírá Kristus na kříži. Když byl dokonal, kvapí anděl k bohu otci a probouzí ho slovy, kteráž by asi o přílišné uhlazenosti nebeštanů nesvědčila:

Père éternel, vous avés tort
Et devriés avoir vergogne;
Votre fils bien-aimé est mort,
Et vous dormés comme un yvrogne!

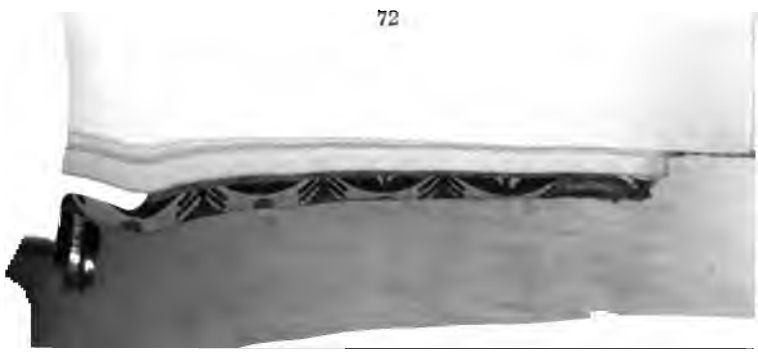

Dieu le Père.

Il est mort!

L'Ange.

L'homme de bien!

Dieu le Père.

Diable m'emporte qu'en savais rien!

(»Nebeský otče, chyby se dopouštíš a měl bys se věru stydět: syn tvůj milený umřel — a ty zde spíš jak opilec!« Bůh otec: »On umřel!« Anděl: »Ten spravedlivý!« Bůh otec: »Čert mne vezmi, že jsem o tom nevěděl!«)

Velmi zajímavým zdá se mi, že jsou poslední tato slova jaksi francouzsko-národním vtipem, neboť velký bacchantický básník Berangér, tento nový trouvère pařížských ulic, položiv v rozkošném chansonu »Le Bon Dieu« pánu bohu do úst tento refrain:

»Je veux, mes enfants, que le diable m'emporte,
Je veux bien que le diable m'emporte!«

nepomyslil zajisté, že již před stoletími někdo cosi podobného napsal, a dokázal tím, ač je-li vůbec teprve důkazu potřebí, že ze slov jeho pravý francouzský duch šlehá a že také on náleží do té proslavené rodiny Rabelaisů, Voltairů a Molièrů, v níž starý gali-

cký, plný a bezohledný smích je dědičným, a kteráž tu výhradně francouzskou epikurejskou poesii na výsluní slávy dovedla.

Ale naproti tomu nacházíme v mysteriích někdy místa, důstojná i velkých tragických básníků. Tak na př. nebude moci nikdo zneuznávati úžasnou energii jednoho místa ve »velkém mysterium Ježíše«, vydaném panem de la Villemarqué. Jest to apostrofa Jidáše, který poznav velikost svého hříchu, od furie »Zoufalosti«, dcery to satanášovy, se dovídá, že jest na věky zatracen. Zšílen a utýrán výčitkami svého svědomí, nemůže se téměř ani dočkati muk tělesných, o nichž doufá, že bol a trýzeň jeho duševní snad přehluší, a vrhá se plamenům samoděk do náručí.

»Jen do propasti se mnou,« zní výkřik ztrápené jeho duše, »do propasti se mnou, nechť se mnou dav zatracenců rozmnoží . . . A zde moje závěť . . . Já Jidáš, já bídný pravím, že především sám sebe tobě dávám, Lucifeře, tělem i duší . . . Sem ke mně, pse pekelný, vlec to tělo moje na místa hanebná . . . Ó, kéž by muka, zla a útrapy, jež kořeny svými až do útrob pekel sahají, byly podílem mým zjištěným! Schvácen, v cáry rozedrán, nechť se svíjím, předmět hrůzy a strnutí, neboť trýzeň a ne rozkoš jsem si zasloužil svým životem . . . Odsuzuju jazyk svůj a rty zsinalé, aby věčně bolem ječely a nikdy jiných nevyslovovaly zvuků, abych v každý

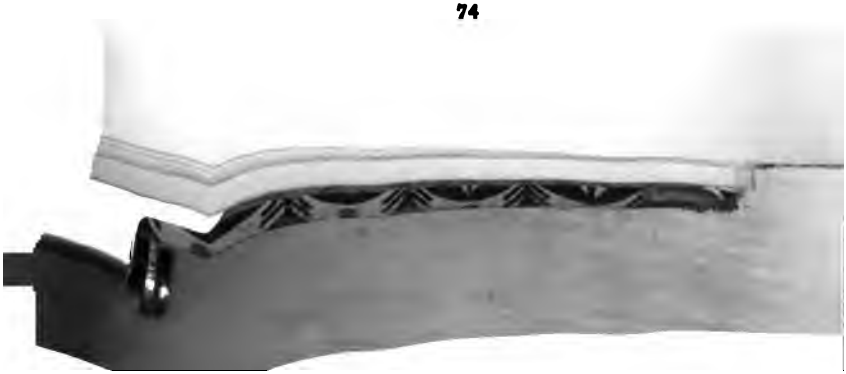

čas poznán byl dle ryku, kterýmž kvíleti budu ze dna propasti . . . Již pojďte a hleďte na mne při rachocení hromu! Chci vzdorovati vašim bleskům pekelným, a vzdoruje bohu, který mne stvořil, volím na věky příbytek v plamenech po boku Satanáše! . . . Dokonáno . . . dokonáno již!«

Tato duši zdrcující zoufalost, jež nesmírný bol svůj ukonejšiti dychtí peklem, kteréž se jí rájem zdá proti peklu vířícímu ve vlastních útrobách, připomíná mimoděk na Satanáše Miltonova, na tento obrovský výtvor nejvznešenějšího snad básníka. Satan trýzněn nenávistí a beznadějností bezednou, propuká v tato slova:

»— — já bídný! Kam uteku před hněvem a zoufalostí nesmírnou? Kam se vrhnu koli, všude peklo jest; sám já peklo jsem a propasti nejhlubší se hlubší propast otvírá, hrozící mne pohltit, tak strašlivá, že mé trýzně peklo nebem proti ní!«

Vůbec zdá se mi Miltonův »Ztracený ráj« i přes epickou formu svou přece jen mysteriem, a sice jediným velkým mysteriem, jež stojí na výši umělecké dokonalosti; neboť ani Byronův »Kain«, ani Racinova »Athalie« a »Esthera«, ani Corneillův »Polycarte« nejsou v pravém smyslu slova mysteria, třeba že Byron svoji tragedii tak pojmenoval. Jest známo, že chtěl Milton své básni dát formu tragedie a že teprv později od toho upustil. Myšlenka: napsati báseň

toho obsahu přišla prý mu již v mládí, když na cestě po Italii v Miláně náhodou přítomen byl při provozování nejapného dramatu, sepsaného jakýmsi Andreinem; drama to jmenovalo se »Adam čili hřích dědičný« a hlavní osoby v něm byly bůh otec, ďáblové, andělé, Adam, Eva, zmije, smrt a sedm hříchů smrtelných. Milton hledě na tuto hru, která as nebyla lepší ani horší ostatních mysterií, spozoroval okem genia, jak velký a vznešený svět by z toho chaosu bylo lze vytvořiti. Středověk, ač nikoliv zlatou dobou člověčenstva, jest přece doba věčné paměti a mnohdy nejhlubšího obdivení hodná, kterou nic tou měrou nevyznačuje, jako skvělá její architektura.

Jako se gotický sloh, dle výroku jednoho německého spisovatele, snažil proti úkolu architektury zrealisovati ideál, místo co měl zidealisovati reálnost, tak snažila se téměř všechna zřízení středověká v reálnost uvésti ideály, kteréž se nikdy uskutečnit nemohou — domy zůstaly nedostavěny a velký papež Řehoř probudil se záhy ze svého vzneseného snu o vládě ducha nad mocí surovou. Mysterie pak lze přirovnati k jednomu z těch nedostavěných domů, a básníci jejich — ve slušné arci vzdálenosti — k tomu veleduchu, který marně jako oni ideální jakýsi svět do pozemských a všedních forem vtěsnati se snažil. Sestrojiti na základech mysterií budovu tak velkolepou, jako »Ztracený ráj«,

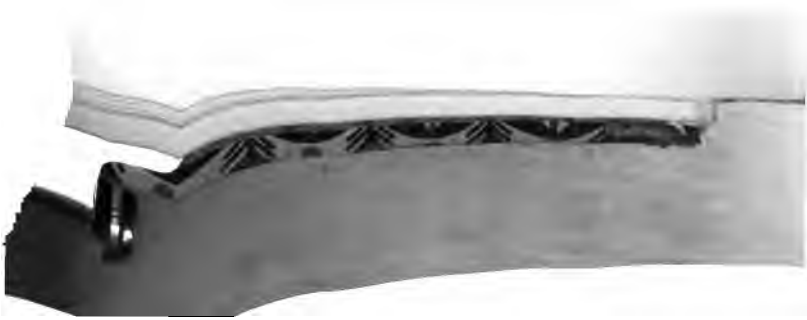

k tomu musil se zroditi genius jako Milton, na jehož čele se křížily blesky sinaiské a jehož srdce prohřáto bylo ideální krásou renaissance italské.

Není úkol tohoto náčrtku podati dějiny mysterií vůbec, ale budiž mi přece dovoleno, abych ještě několik slov o nich doložil, než opustím půdu francouzskou, kde vznikly, a než se obrátím do Anglie, kdež se z nich vyvinulo drama doby Alžbětinské. Krátce budiž jen podotknuto, že se nepodařilo Francii utvořiti z mysterií své národní divadlo, jako se stalo v Anglii a Španělsku; nemělať k tomu již času.

Doživši se v třináctém věku jedné z nejskvělejších dob pro literaturu a umění, jaké lidstvo pamatuje, doby to svatého Ludvíka, octla se věkem čtrnáctým a patnáctým v době povšechného přechodu, přetvořování, boje a rozkladu, v níž staré vše hynulo, ale nové myšlenky ještě v nové určité tvary vyhraniti se nemohly. Nebudu vyličovati další historie náboženského dramatu; obrátím raději zřetel k otázce, jakým způsobem vznikly mysterie, tyto zárodky moderního divadla.

Jest pravdě podobno, že od časů krásného rozkvětu řeckého divadla až po naše doby hry divadelní nikdy úplně nezanikly, že v nějaké formě brzy zde, brzy tam po celý ten čas se provozovaly. Zachovaly se zbytky řeckých veršů z jedné hry, kterou prý složil Ezechiel, žid, brzy po zboření Jeruzalema.

Hlavní osoby toho dramatu byly: Mojžíš, Saphora a »bůh v hořícím keři«. Ezechiel chtěl prý tímto kusem, jehož látku čerpal z Exodu, krajanům svým poskytnouti útěchu, že vyvedeni budou jako praotcové jejich novým Mojžíšem z potupného zajetí.

Ve čtvrtém století napsal prý Apollinarius, biskup Laodicejský, některé hry, mající za předmět episody starého zákona, a nejstarší divadelní kus s obsahem křesťanským připisuje patriarchovi cařihradskému, Řehořovi Nazianskému. Kus ten pochází ze čtvrtého století a jmenuje se »Christos Paschon«. Ve hře této objevuje se poprvé na jevišti panna Marie. Bezpochyby hrávaly se po celou tu dobu v klášteřích rozličné kusy divadelní, ale v desátém století teprve vyskytují se opět bezpečné zprávy o dramatech, jimiž proslula tehdáž jeptiška Roswitha v klášteře Ganderheimském v Sasku. Psala latinská dramata, čerpaná ze životů svatých, a hry tyto provozovaly se k zábavě sester na místě veseloher Terencových. Mnozí spisovatelé mají za to, že skrovné tyto pokusy byly počátkem moderního divadla, avšak zdá se, že více pravdy mají ti, kteří vznik našeho dramatu hledají — ve mši svaté.

Od časů Řehoře Velkého brala na sebe vždy více ráz dramatický a brzy dala původ k tak zvaným procesím, která vrcholila v slavnostech konaných po čas pašijového týdnu. Duchovenstvo vynasnažovalo se dle příkladu

Rímem dávaného, zvýšiti dojem těchto svátků pomocí dialogisovaných zpěvů a sborů, k nimž se přidružily záhy slavnostní dramatické výstupy. Vedle Krista s apoštoly objevoval se u oltáře při procesí Adam s Evou, nesoucí strom poznání, Jan Křtitel se svým jehňátkem, Jidáš s měšcem, ďábel a kat, později též některý lokální svatý, obzvláště mohl-li se ukázati na koni, vleče za sebou nějakou přemožehou nestvůru. V desátém již věku stalo se obyčejem ukládati na velký pátek krucifix pod oltář do jakési krypty, z kteréž se na boží hod velkonoční s velikou slávou vynášel a tento obřad stal se brzy jádrem malého dramatu, představujícího vzkříšení Páně. V některých kostelích vystupovaly tři Marie, nesoucí za časného rána drahé masti k mazání svatého těla Spasitelova, a vstříc přicházel jim anděl, zvěstuje velkou novinu. Nezřídka přicházela též bolestná panna Marie, srdce majíc šípem proklaté s velikým pláčem a bědováním k hrobu ukřižovaného syna — výjev zajisté velmi dramatický. Poněvadž hry tyto tvořily část bohoslužby, nebyl k jejich provozování žádný laik připuštěn a všechny řečené úlohy hráli toliko mladí kněží. Není divu, že podobné provozování nesmírně obecenstvo lákalo a že tento úspěch kněžstvo přiváděl na šťastnou myšlenku, věřící jakýmisi živými obrazy v kostelích nábožně baviti, obrazy, představujícími nejhlavnější momenty biblické dějepravy, ob-

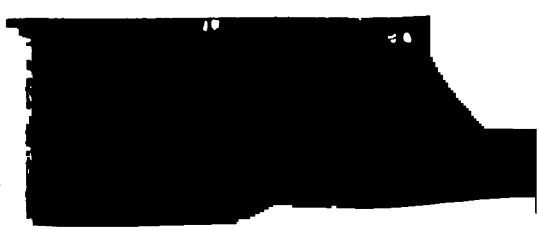

zvláště nového zákona. Však do křesťanského toho světa vloudily se ku podivu také některé upomínky pohanské, bylyt to takové upomínky, jejichž tradice v myslech lidu trvale se byly ujaly, a vedle krále Davida, vedle Izaiáše a vedle Bálama na oslici sedícího vystupovali na př. také Virgil a Sibylla před zbožnými diváky. Při slavnostech vánočních přirůstali ještě k nebeskému personálu — Herodes, pastýři, mágové, Šimon a Anna a pak ještě malovaný osel a vůl po obou stranách jeslí. Jeden po druhém odzpěvovali své úlohy, ku kterýmž gregoriánský zpěv jim poskytoval nápěvy. Přišla-li řada na boha, spojily se tři hlasy na počest svaté Trojice. Plynulo zajisté z povahy věci samé, že si náboženské drama přibíralo časem živly, kteréž do něho jaksi nepatřily. Znenáhla jali se satanáš a jiné profanní osoby jakýmsi novým, podivným spůsobem mluviti, a prodlením času začala fraška velmi povážlivě dramatem probleskovati. K tomu ke všemu se stalo ještě, že čtvernohý šedivec s dlouhýma ušima v rozličných úlohách úžasné důležitosti nabýval: brzy objevil se s Balámem na hřbetě, brzy nesa pannu Marii utíkající se do Egypta, brzy zase měl čest nésti pána Krista při vjezdu do Jeruzalema atd. Sláva oslova šířila a množila se rychle; brzy podobalo se, jakoby byl osel nějaké zvíře posvátné, a pojednou byl sám již středem zvláštních slavností, Asinaria festa zvaných,

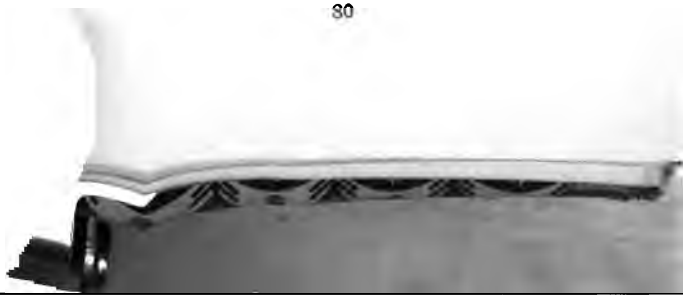

slavností to nad míru populárních. Tak vedli na př. v Rouenu osla v kostele procesím, a když byli při vánoční slavnosti Mojžíš, proroci, Virgil a Sibylla, každý své proroctví odzpívali, tu hlásal kněz, pod oslem skrčený, velkým prorockým hlasem narození páně. V Beauvais-u slavili zase vždy dne 14. ledna na památku útěku do Egypta zvláštní svátek oslů; nejkrásnější děvče, představující pannu Marii, posadili s dítětem v náručí na bohatě ozdobeného osla, a tak jela dívka v čele před biskupem a kněžstvem, kteréž ji pěšky následovalo, do chrámu. — Tam rozestavili se po pravé straně oltáře a při mši odpovídali při rozličných částech bohoslužby bizzarním voláním »Hin — han« nápodobujíce hýkání osla, a na konci mše volal kněz místo »Ite missa est«, toliko třikráte »Hin — han«. Celé toto jednání byla jen prostota až k víře nepodobná a nikomu zajisté ani nenapadlo, že by se nejapností svou jeviti mohlo co rouhání.

Však, ačkoliv se to všechno z počátku přísně bralo do opravdy, nadešla konečně přece doba, kdy při vší dobré vůli kněžstva i věřících pohoršení se stalo, přišel čas, kdy reakce proti přílišnému spiritualismu plným plamenem vyšlehla, kdy nezřízená, divoká mysl lidu převahy nabyla a nevinné ceremonie v nevázanosti až šílené se zvrhly. Stalo se tak nejen »oslími slavnostmi«, nýbrž podobnou slavností, tak zvanou »slavností bláznů«.

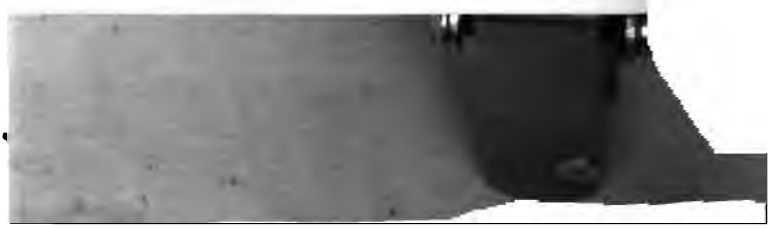

Také tento svátek temenil se z vánočních slavností a byl dle všeho buď na počest dětství Ježíšova ustanoven, aneb na památku zavražděných v Betlémě mláďátek nebo snad, a to nejspíše, na oslavu mučenictví sv. Štěpána, který tenkrát za patrona nižšího kněžstva se považoval, pročež se věcí zcela přirozenou zdálo, že svátek jeho byl zároveň svátkem klášterních noviců a žáků. I bylo tedy těmto dovoleno, aby si v ten den volili svého »opata dětí« a »biskupa dětí«, kterýž pak v kněžských rouších s mitrou na hlavě do kostela se odebral, kdež rozličné liturgické služby vykonával. I opakovalo se časem i zde, co dříve při slavnostech oslů se událo: co na počátku bylo naivní ale opravdové, vybočilo záhy v rozpustilou maškarádu. Jazyk sám té metamorfóse napomáhal; slavnost »dětí« stala se dalším vývojem zcela přirozeně slavností prostých, dětinských, a poněvadž slovo »innocens« (nevinný) v jistém smyslu také asi totéž znamená, co naše »blbec« nebo »blázen«, dospěla nevinná slavnost dětí posléz tam, že z ní učinili slavnost »hlupců a bláznů«. Jakého pak stupně převrácenost v tom počínání dosáhla, vyličuje se v Blackwood's Magazine (1869) těmito slovy:

»Slavnost bláznů konala se s největší rozpustilostí v jednání i ve slovech. Maškary prozpěvovaly oplzlé písně dělajíce při tom posunky oplzlé, hrály v kostky, jedly klobásy

na samém oltáři, nasazovaly si brejle z oranžových slupek a posmívaly se obřadu vykuřování tím, že na kaditelnici staré střevíce nebo výkaly spalovaly a dýmem z toho kněze zakuřovaly. Ukončivše pak parodované bohoslužby začaly maškary v kostele jako zběsilé skákati a tančiti, trhaly nezřídka šaty se sebe a křepčily pak nahé dále. Na to provozovaly vždy nějakou frašku v atrium nebo na hřbitově u kostela, kde si také hlavy holily a vousy česaly.«

Takové šílené počínání musilo míti konečně ten následek, že se kněžstvo proti němu vzepřelo a že náboženské tyto orgie posléz po dlouhém boji s lidem z chrámů byly vyhostěny. Ale podnícené takto nepřátelství kněžstva nezůstalo jen na oprávněném odporu proti podobným neplechám, nýbrž obrátilo se proti provozování her vůbec, ač je kněžstvo samo bylo zavedlo, a tak stalo se, že se utvořily herecké spolky laiků, jako na př. v Římě bratrstvo »del gonfalone« nebo v Paříži bratří »de la Passion«. Tím spůsobem zvrátilo se divadlo na věc světskou a přestalo býti na dále částí bohoslužby, ale přece neobíralo se ani potom dlouho ještě jinými předměty, než látkami a bible a z křesťanské legendy čerpanými. Jest ovšem pravda, že i jiné, než svrchu uvedené vlivy na rozvoj dramatu účinkovaly, však přece lze celkem stanoviti postup jeho rozvoje krátkými slovy v ten smysl, že z dramatického rázu mše

ve spojení se slavnostmi oslů a bláznů vznikl počátek mysterií, z kterýchž se dále v rozličných změnách moderní divadlo, aspoň u některých národů zrodilo.

Jak se to vše v Anglicku událo, jest vlastním obsahem tohoto náčrtku; zdržel jsem se déle u vypsání náboženských her ve Francii nejen proto, že tam původ jejich dlužno hledati, nýbrž i proto, že se odtamtud po celém téměř evropském západě rozšířily a všude také svou podobu k francouzskému originálu zachovaly.

Že také do Anglie náboženské hry z Francie byly vnešeny, o tom není pochybnosti ani nejmenší. Doba, kdy Normanové si podmanili tento pro lidskou osvětu tak důležitý ostrov, jehož jméno dle krásného Kollárova výroku »se blýští na sklepení světa hvězdokrytém«, byla doba, v kteréž mysterie velké populárnosti u krajanů Viléma Podmanitele již požívaly, a ti zavedli je záhy po svém vítězství v dobyté zemi tak jako vůbec všechny řády, obyčeje a způsoby v staré jich vlasti tehdá vládnoucí, které se tam v skutku s velkou rychlostí ujímaly. V dvanáctém století byly náboženské hry v Londýně dle starých kronikářů již věcí zcela obyčejnou a provozovaly se také již i na venkově. Oblíbenost jejich rozšířila se brzy po celém ostrově a dosáhla v patnáctém věku již takového stupně, že každé jen poněkud větší město svou vlastní hereckou společnost mělo

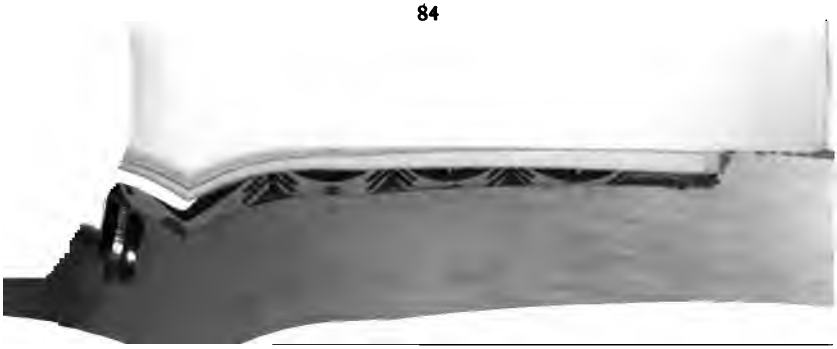

a nejen král sám, ale i mnohý šlechtic vydržoval si při komoňstvu vlastní herce, kteří často od města k městu táhli, bavíce všechno obyvatelstvo provozováním svého umění, jsouce všude s nadšením vítáni. Ani v sedmnáctém století, když pravidelné drama již dávno bylo v plném rozkvětu, nepřestávaly ještě náboženské hry, které se v Anglii jmenovaly »miracle plays« neb »miracles«. Trvaly dále aneb aspoň živořily. I ve Francii bylo toto jméno »miracle« známo, však tam činil se rozdíl mezi »mystére« a »miracle«; »mystére« byla hra, mající za předmět událost nějakou ze starého nebo nového zákona, »miracle« pak hra představující nějaké zázračné dobrodružství ze života toho neb onoho svatého nebo světice, kteréhož rozdílu v Anglii neznali.

Jeviště bývalo as francouzskému podobné a stávalo prý často na kolách, tak že je s místa na místo převážeti lze bylo. K některým kusům bývalo třeba více než jednoho jeviště. Že se též na úpravu a kostymy patřičný náklad vedl, dokazují některé účty a seznamy výdajů, které se nám z té doby náhodou zachovaly. Jak effektní kusy se již tenkráte v plném středověku provozovaly, vysvítá z položky starobylých těchto účtů divadelních, kde se žádají 2 d. »za požár, jímž lehl svět«. Položky vztahující se k oděvům herců podobají se časem na vlas rouhavým šprýmům. Tak se tam zaznamenává mezi

jiným vydání »za bílý kabát pro pána boha«, »za paruku pro pána boha« a pod., k nimž se důstojně druží některé položky v seznamu vyplacených gáží, z něhož se dovídáme mezi jiným, že vyplaceno: pánu bohu 2 s., Herodovi 3 s. 4 d., čertu a Jidáši 18 d. atd. atd.

Nejlacinější bývala dozajista toileta našich prarodičů v ráji, jimž zbožný básník jedné hry, nazvané »Stvoření«, zcela opravdově radí, aby hráli »ve vší prostotě nesmrtelného kostymu«, což také učinili s prostomyslností svého věku. Teprve po snědení nešťastného jablka pozoruje Adam svou nahotu a volá duchaplně:

»Out alas! what ai leth me?
I am naked, well I see!«

(Běda, co je mi? Jsem nahý, vidím to dobře!)

Na to mu dává milená choť tuto praktickou radu:

»Adam, husband, I rede we take
These fig-leaves for shame's sake!«

(Adame, muži, radím, abychom si vzali fíkové tyto listy k vůli hanbě.)

a poznámka v textu žádá pak, »aby se Adam a Eva pokryli listím fíkovým a pod stromy se schovali.«

»Na přepodivný tento výjev hledělo četně shromážděné obecenstvo obojího pohlaví s úplnou klidností,« podotýká anglický jeden

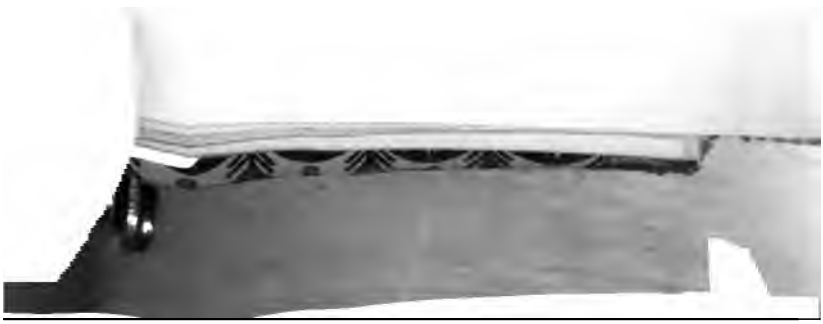

spisovatel, »svaté písmo omlouvalo výstup takový: představovalť se děj právě tak, jak vylíčeno v třetí kapitole Genesis.«

Ovšem tvrdí jiný spisovatel, že ten biblický kostým nezáležel pouze v rajské nevinnosti, že nebývala as tato nahota úplná, avšak připouští přece, co každému nepředpojatému do očí bije, že to pokrývání fíkovým listem zůstává přece na každý způsob věcí nad míru choulostivou a neslušnou.

Ač se v mirakulech anglických takové pohoršlivé výjevy nalézají, ač mívají pro čtenáře moderního spíše ráz karikatur na nejsvětější osoby a události písma svatého, překvapují nás v nich přece jako ve francouzských mysteriích mnohdy scény plné přirozené prostoty a dramatických effektů a dle výroku znalců probleskuje jimi často jemný, ušlechtilý cit, právě jako v mysteriích francouzských. Podobnost tato je zcela přirozená, neboť původně dávaly se v Anglii hry náboženské buď v jazyku latinském neb v jazyku vítězných Normanů, totiž francouzském; teprve ve století čtrnáctém začali je překládati a původně angličtinou spisovati. Touto dobou nabývají teprve »miracle plays« pravého významu a důležitosti pro literaturu anglickou co příprava k národnímu divadlu, které se poměrně velmi rychle ze surových těch začátků k nejvyšší dokonalosti povzneslo. Nejbližším krokem k dramatu pravidelnému byly tak zvané »moralities«. Stalo se znenáhla

7*

obyčejem, uváděti do mirakulí osoby, představující rozličné ctnosti a nectnosti lidské. Úlohy těchto osob bývaly zprvu docela podřízené, ale postupně nabývaly důležitosti, vyskytaly se čím dále tím častěji a staly se konečně nejpřednějšími a nejdůležitějšími celé hry. Takový byl vznik moralit, jež Collier, učený historik anglického divadla, následovně definuje:

»Bylo to drama,« praví, »v němž jednající osoby bývaly buď allegorické, buď abstraktní, buď symbolické a jehož mravoučný obsah směřoval k napravení lidského života.«

Jako mysterie a mirakle, bývaly i morality k nedočkání dlouhé a nesnesitelně nudné. Básníci tedy, aby jim aspoň trochu přízně u obecenstva získali, musili sem tam do nich zaplítati scény zábavné a šprýmovné. Dvě osobnosti, kteréž samy sebou ani nejsou hrubě šprýmovné, musily téměř v každé moralitě buď z jiných si šašky tropit aneb nechat s sebou ty nejsměšnější žerty provádět. Tyto dvě osobnosti byly — čert a neřest. Byly tak oblíbeny, že ještě dramatikové Alžbětínské doby někdy na ně narážejí. Čert přenesen byl do moralit již z mirakulí, jak Collier tvrdí, a míval takovou masku, že ho v jedné moralitě kdosi omylem za »tancujícího medvěda« považoval a při každém jeho objevení plným hlasem křičel »ho ho ho!« Nejhlavnější úlohou »neřesti« bylo ustavičné štulcování čerta, k čemuž ovšem velkých studií konat nemu-

sila, avšak měla roztomilá tato osobnost přece také ještě vyšší povolání a dostávalo se jí zhusta určitějšího jména a tvaru; tak na př. hrála pod jménem »nevěrnost« úlohu milovníka Maří Majdalény ještě nekajicné, a byla takto jaksi nástrojem zlého živlu. Avšak v některých moralitách dospěla až na úplnou samostatnost a prováděla zlé a špatné kousky beze všeho pobádání na vlastní vrub. Odívali »neřest« obyčejně krojem šašků, totiž tenkráte, když nebrala perfidně na sebe roucho nějaké ctnosti k snadnějšímu dosažení svého nekalého úmyslu. Na konci hry obyčejně ji poetická spravedlnost odsuzovala k zaslouženému trestu a čert odnesl ji posléz na hřbetě do pekla — k většímu uspokojení dobrých lidí.

Na poli tohoto druhu her potkáváme se poprvé v historii anglického dramatu s jménem, aspoň svého času známým, ba slavným, jménem to Johna Skeltona.

John Skelton má v historii reformace své významné místo; jet on takřka zosobnělým symbolem onoho ikonoklastického hnutí, vyskytujícího se u puritánských protestantů a čelícího s nenávistí a záští proti zkaženému, ale skvělému a ponejvíce vysoce vzdělanému kněžstvu uměním zářící Rómy, symbolem bujného a zdravého těla, hlásícího se o práva svá proti duchu tak dlouho v chorobné nepřirozenosti výhradně vládnoucímu. V tomto ohledu jest Skelton příbuzen Rabelaisovi, avšak duch jeho nemaje síly básnické a ši-

rokého rozhledu myslitele, jako Meudonský bičovatel všeho ideálu, nevytvořil žádnou postavu, jako jest »Panurg«, žijící pro věky budoucí. Nebylť Skelton žádný genius a přece vládl myslem svých vrstevníků jako málo kdo dříve, přece třásl se před neumělou, ale ostrou jeho satyrou i člověk po králi v celé říši nejmocnější, člověk, kterýž s větší hrdostí do svého purpuru se halil, než král do svého hermelínu — kardinál Wolsey. Skelton byl mnichem a preceptorem krvavého tyrana Jindřicha VIII. a utekl se před kardinálem pod svaté, posud jako v středověku neporušitelné stíny opatství Westminsterského, kde našel jistý, násilí nepřístupný asyl, a odkudž směle házel nikoli své blesky, nýbrž svoje bláto na nachový plášť hrdého kardinála. Jednal docela ve smyslu bývalého svého žáka. Nemohlť závistivý král odpustiti zpupnému popu, tomu »řeznickému psu«, jak ho Shakespearův Buckingham nazývá, pro jeho původ, nemohl mu odpustit v pravdě královskou jeho nádheru, jeho hrdé paláce Whitehall a Hampton Court, aniž ty tři bohaté stoly, na něž se denně prostíralo v jeho refektáři, ani armádu služebných v nejskvostnějších oděvech, ani osobní stráž s pozlacenými burdýři, ale nejméně těch padesáte mezků, kteříž prý nosívali pokladny pokryté purpurovými koberci se zlatým třepením. Když král si umínil povaliti tento sloup římské pýchy, propůjčil se Skelton nevybídnut a s ra-

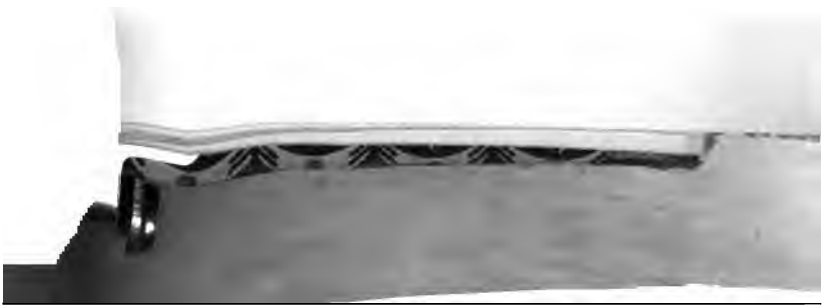

dostí za lano, kteréž ho do bláta mělo strhnout. Svou nejostřejší satyrou »Proč nepřicházíte ku dvoru?« podněcoval nenávist lidu ke kněžstvu vůbec a kardinálu zvlášť až k zuřivosti, a jest významné, že vše, z čeho ohavný Jindřich bývalého miláčka svého později obviňoval, již napřed Skeltonův pamflet obsahoval. Člověk ten, o kterém Philareté Charles praví: »fraškář ten jest bojovník, on schovává pod halenou šaška dýku, kterou vráží hluboce do srdcí svých odpůrců« — člověk ten napsal několik moralit, a jedna z nich zachovala se až na naše časy; byla nejspíše před rokem 1509 sepsána a jmenuje se »Magnificence« (Přepych).

Uvedu co ukázku toho způsobu her vůbec analysi »Přepychu«, jak ji Colliere podává.

Mravním účelem »Přepychu« jest, poukázati na marnivost vší světské velikosti. Hra začíná samomluvou »Blaženosti«, ku kteréž se brzy druží »Volnost« a tím časem, co obě o tom se hádají, až do jakého stupně by se svobodě překážeti nemělo, vystupuje »Míra«, aby sporné smířila, a klade důraz na vlastní svou důležitost. »Přepych« hned na to se zjevuje a seznámí se s »Libovůlí« (která si přikládá falešné jméno »Štědrost«), s »Licoměrností«, s »Prohnanou chytrostí«, s »Tajným srozuměním«, s »Dvorským zlořádem« a s »Pošetilostí«, kteréž ho (Přepych) vesměs vypůjčenými jmény šálí. »Dvorský zlořád« se mu nabízí, že jej povede k mladé

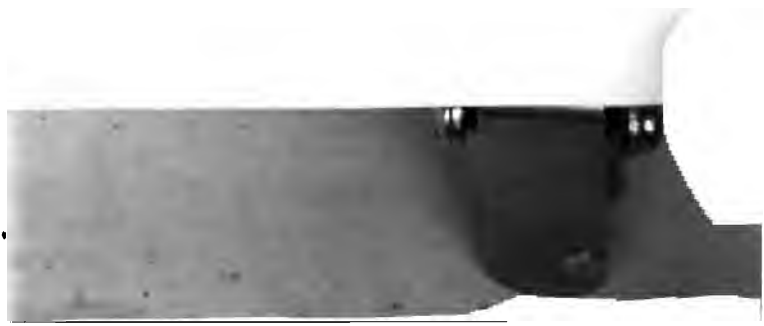

»Pomoc«, »Opatrnost« a »Vytrvalost«, a tyto přesvědčují »Přepych« o křehkosti a marnosti jeho dřívější slávy, a »Přepych« spokojuje se zaujímati na dále postavení skrovnější a šťastnější. Na několika místech »mezihry« setkáváme se s pokusem rozjařiti vážný průběh její komickými situacemi a žertovným dialogem, a největší část toho připadá »Libovůli« a »Pošetilosti«, kteréž se příležitostně s »Prohnanou Schytralostí« setkávají a ji přemlouvají, aby se s nimi vsadila, že ji »Pošetilost« pouze žertem a smíchem přinutí, že se z kabátu vysvlékne; vyhrajou sázku následujícím rozmarným, ale velmi málo delikátním způsobem:

(»Pošetilost« dělá, jakoby brala »Schytralosti« — veš s ramene.)

Libovůle. Co's našla?

Poš. Při sám bůh, veš.

Schyt. U všech čertů, myslím, že lžeš!

Poš. Při samé mši, brouček s šedivým pruhem!

Libov. Ha, ha, ha, ha, ha!

Schyt. Ke všem všudy, není to pravda, vím! (Svléká kabát.)

Poš. Oblékni jen opět svůj kabát, už jsi prohrála.

Libov. Hleďme, huso, kdepak's nechala rozum?

Versifikace je rozličná a délka kusu

nutně vyžaduje, aby se co možná pro ulehčení toho břemeno učinilo.

Mravné poučení dávají na konci kusu »Pomoc«, »Opatrnost«, »Vytrvalost« a »Přepych«:

»A vy, kteří jste slyšeli tuto kratochvíl a hru — Ježíš vás chraniž od bezkonečné bídy a hanby.«

Skelton čelil touto moralitou proti nádheře a přepychu vůbec.

* * *

Dle toho může si každý utvořiti dost jasný obraz o podstatě všech ostatních moralit, z nichž velký počet se zachoval. Jsou si as všechny na vlas podobny svým pedantstvím a svou nekonečnou nudností. Jedna z nich, zvaná »Svatba Umění s Vědou«, má tu zvláštnost, že je pravidelně na 5 jednání a do množství scén rozdělena, čímž se od ostatních her toho druhu velmi značně liší.

»Jak málo bývá těch, jejichž památka přetrvá hrob!« píše kdesi Bulwer, »ale za to jsou myšlenky každého člověka, pokud je byl projevil, nesmrtelné; jiní si je přisvojují, zušlechťují je a zvelebují a tak bývá milionů duchů neznámých, zapomenutých třeba, aby se jeden stal nesmrtelným.«

Výrok tento připadl mi bezděky na mysl, když jsem uvažoval, kolik set moralit se asi napsalo, než učinil nějaký nám neznámý

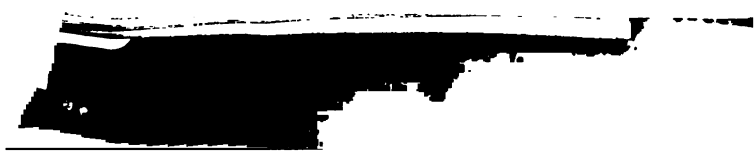

autor ten tak nepatrný a přece pro rozvoj divadla tak veledůležitý krok, že uvedl totiž mezi abstraktní a allegorický personál morality osobu, která byla sice ještě představitelkou té neb oné vlastnosti, ale přece již měla tvářnost osoby skutečné z masa a krve. Nelze s jistotou udati, kdy tento krok učiněn byl, ale nepochybné jest, že se morality v šestnáctém století na tento další stupeň vývoje již byly vyšinuly; zachovalyt sice nudný a suchopárný moralisující obsah starších moralit, ale tvořily přece již pevný jakýsi základ, na němž se budova pravidelného dramatu rychle a šťastně dále stavěla.

Roku 1560 uvedl již Nathaniel Woods do své morality »Spor svědomí« historickou osobu, jakéhosi Františka Spieriho, vlašského advokáta, v kuse samém »Philologus« nazvaného, o němž titulní list hlásá, že se »spustil boha a svatých písem ze strachu o život a statky vezdejší.«

Tři léta později napsal neznámý nám autor hru, čili, jak ji sám pojmenoval, »tragickou komedii« s názvem »Appius a Virginia«. Zakládá se na známém příběhu z římských dějin a stojíc jednou nohou již na půdě pozdějších »chronicle-histories« drží se oběma rukama ještě spuchřelého sloupu moralit; neboť vystupují v ní ještě mlhavé osoby, jako: Svědomí, Spravedlnost, Útěcha a jiné a vedou sáhodlouhé, pramálo zajímavé rozmluvy s Appiem, s Virginií a jinými skuteč-

nými osobami kusu. A jako u Shakespeara mají pohanští hrdinové řečené komedie tu zvláštnost, že chodí do kostela, že znají knihy Mojžíšovy, že služebníci jich si berou za vzor křesťanský život svých nekřesťanských pánů a že přísahají jako rození Angličané před reformací »při mši svaté!« —

Jak nesmírně daleká je cesta od těchto surových začátků až na slunnou výši »Koriolána« neb »Antonia a Cleopatry«! Zajisté neméně daleká než na př. od nezáživných výstupů starého miraklu »Potopa«, v němž se žena Noemova zdráhá bez průvodu svých »kmoter« vstoupiti do korábu, ač ji k tomu manžel její ve jménu »dvaceti čertů« vybízí, a konečně, byvši násilně do archy vnešena, několika upřímnými políčky starostlivého chotě odměňuje, až k úžasně krásným výjevům Byronova mysteria »Nebe a země«, v němž se andělé jak meteóry vzduchem míhají, základy země se otřásají a Jafet, jako v starém mysteriu jeho matka, se zdráhá v archu vejíti s Byronským vzdorem: »Proč, kdy všechno zahyne, mám zůstati já?«

Dozajista nebyl by žádný národ, ani velenadaný anglický, tu nesmírně dalekou cestu v době poměrně tak krátké urazil, kdyby mu nebylo trojí slunce zářilo barbarskou nocí: bible, literatury klassické a poesie italská. — Anglické drama, »legitimní to potomek« pozdějších moralit, jak je nazval anglický jeden spisovatel, bylo děcko, jež proti zvyku novo-

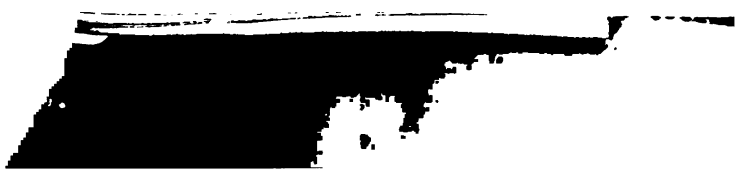

rozeňátek dříve se smálo, než plakalo. Anglická komedie totiž jest starší než anglická tragédie. První její začátky byly tak zvané mezihry (interludes), výjevy to komické, jimiž se nesnesitelná nudnost moralit poněkud rozptylovala a hořký lék mravokárného obsahu hlavní hry jaksi oslazoval.

Zásluha, že dal prvním mezihrám těmto přesně ohraničený tvar, že z nich utvořil krátkou, ale přece již jaksi uměleckou frašku, patří Johnu Heywoodovi. Není známo, kdy se Heywood narodil, ale jisto jest, že kvetl již pod vládou Jindřicha VIII., že frašky jeho vyjasňovaly chmurnou tvář krvavé Marie a že se ještě přísná Alžběta naň milostivě usmívala, ač zůstal horlivým katolíkem. Zemřel v Brabantu roku 1565. Mezihry jeho jsou rozmarné, živé a při vší surovosti mluvy a vtipu dosti zdařilé; ale největší důležitost jejich spočívá v tom, že již abstrakce a allegorie z personálu svého úplně vymýtily a pouze skutečné osoby na jeviště uváděly. Ač jsou toliko jednoaktové a spíše komickými výstupy by se nazvati mohly, obsahovaly již jako v zárodku všechny náležitosti pravidelné komedie. Již jen krok, a tato byla zrozena. Krok ten stal se ne-li dříve, jistě roku 1551; neboť z roku toho pochází nejstarší nám známá a rýmovaná veselohra »Ralph Roister Doister«, která byla již rozdělena v jednání a výstupy. Spisovatel její, kterýž ji nazývá v prologu sám komedií neb mezihrou (inter-

svobodila z tak hroznych muk, že je zamilován do krásky, jejíhož jména bohužel nezná, však okazuje Merrygreekovi dům, v kterém bydlí.

»Ach, jest to vdova Kristina Custance,« poučuje jej Merrygreek, »zasnoubená jakémusi Goodlnokovi.«

»Však přece miluje toliko mne!« odpovídá chlubivý a ješitný Ralph Roister, »každá ženština je do mne zamilována.« Merrygreek přisvědčuje a vypravuje, za jakého bohatýra ženštiny obyčejně Ralpha mívají, jak on, Merrygreek, sám je přesvědčen o horlivosti svého pána. Chválí bez konce a míry a Ralph oslněn a opojen volá, že se za tuto oddanost jeho s ním nikdy nerozloučí, nýbrž o poslední haléř ještě rozdělí.

»A já potřebuju právě nový kabát!« podotýká nezištný Merrygreek, načež mu ho Ralph také slibuje. Po těch slovech se rozcházejí. — Ralph vstupuje do domu Kristiany a nalézaje tam starou chůvu, přemlouvá ji, aby Kristianě psaní odevzdala a mezi tím, co jí všelijaké sliby do ucha šeptá, přichází Merrygreek s hudbou, aby pozdravil příští svou paní. Vida svého pána v tichém důvěrném hovoru, má chůvu za jeho nevěstu a začíná jí blahopřáti; konečně po dlouhém sem tam mluvení vychází ze svého omylu a vypravuje chůvě na její otázku, jaké jméno by měla svojí paní říci, dlouhé pohádky

»Z toho vidno, jak málo spěchám na vdavky. Uhodla jsem ostatně, od koho pochází.«

Posmívá se Ralphovi, nazývá ho »hňupem« a dovoluje Merrygreekovi, aby mu vše do slova vyřídil.

»Řekněte mu všechno a přidejte ještě, cokoli se vám zlíbí, přiznám se ke všemu.« Merrygreek. »Nechte mne tedy jednat dle mé vůle, a nasmějeme se dosyta. Uvidíte. Za chvilku zde bude.«

Kristiana. »Nechť přijde. Nepřeju si větší švandy. S bohem. Vejdu domů a přečtu si ten dlouhý list; tím lépe budu pak moci odpovídat k jeho námluvám.«

Merrygreek vyhledal Ralpha a vyřizuje mu velmi přepjatě všechno, co Kristiana byla řekla, a používá zároveň této příležitosti, aby mu sám dle libosti vynadal, tváře se při tom, jako by jen Kristianina slova opakoval.

»Půjdu domů a zemru!« volá zoufale Ralph, když ho vyslechl. Merrygreek. »Mám dát umíráčkem zvonit?« Ralph. »Nikoli.« Merrygreek. »Bůh se nad vámi smiluj! Oh, dobrý pane, že vám souzeno bylo zemříti pro tvrdé srdce ženštiny! Nechcete se snad dříve ještě napít, než zemřete?«

Tím způsobem posmívá se Ralphovi, který si posléz říci dává a slibuje, že si na život nesáhne. Přestává pak na tom, že zkusí ještě, zdali by osobní setkání u Kristiany lepšího výsledku nemělo; Merrygreek radí mu, aby si jen při té schůzi mužně počínal.

Chválí nadšeně Ralpha; tento ptá se ho polousmířen: »Vzal bys si mne za manželu?« Merrygreek. »Dozajista; i kdybych byl nejkrásnější dámou v celém hrabství a kdybych vás znal tak, jako vás znám a kdybych vás viděl, jako vás vidím před sebou. Více neříkám.« Ralph. »Srdečné díky.« Merrygreek. »Ale poněvadž tak býti nemůže, buďte moudrý a vzdejte se prozatím Kristiany, ručím za to, že sama ještě na kolenou k vám se připlazí a plačky za sňatek vás poprosí.« Ralph. »A což nepřijde-li?« Merrygreek. »Pak pomsta! Prozatím bych se rád pomstil na tom bídném škrabáku, který mi námluvy tak pokazil. Roztrhám jej hrotem svého meče, i kdybych za to měl sám na kusy roztrhán býti!«

Jdou na to k písaři, a Ralph se snaží nahnati mu strachu svými gascognadami, avšak tento chystá se bez bázně k obraně, a Ralph krotne ihned. Písař jim pak dokazuje, jak psaní původně znělo, a že Ralph sám špatným opisem smysl překroutil. Merrygreek radí Ralphovi, aby došel ještě jednou ke krásné vdově a jí vše vysvětlil. —

Ve čtvrtém jednání zaplítá se děj k bouřlivějšímu průběhu. Věrný a starý sluha kupce Goodlnoka přináší Kristianě zprávu, že je pán jeho již na cestě k nevěstě, koráb jeho že připluje co nevidět. Mezi řečí jeho vystupují Ralph a Merrygreek a snaží se napraviti, co dopis byl pokazil. Opakují žádost za ruku krásné vdovy. Sluha Goodlnokův podezřívá

8*

na to věrnost Kristiany, a tato činí Ralphovi trpké výčitky, odhánějíc jej od sebe, načež Ralph v největší rozhorlenosti hrozí: »Paní, vypálím tvůj dům a zničím tebe a vše, co k tobě náleží!«

Po jeho odchodu svolává Kristiana své služebné a smlouvá se s nimi, že Ralpha uvítají způsobem ne příliš lahodným, kdyby se odvážil nějakého činu nepřátelského. Merrygreek přidává se k nim co spojenec, pravě, že si z Ralpha sám šašky tropí. Ralph vrací se skutečně se svými služebnými a připravuje se k útoku na dům. Následující výstup je velmi drastický. Kristiana vystupuje se svými služkami, kteréž nejeví přílišnou bázeň před chlubivým rytířem. »Paní, slyšte,« ptá se jedna služka, »mám přihnat naši husu?« Krist. »K čemu?« Služ. »Pustím ji na toho kapitána. Zasyčí-li naň a chňapne-li po něm, jako činívá mně, uteče dozajista.«

Rvačka začíná. Bez bití nemohla se žádná stará komedie obejíti; ale v kuse našem nebyl bit nikdo mimo bohatýra Ralpha. »Zachraňte se, pro boha!« křičí Merrygreek. Ralph. »Ouvé, jsem mrtev, pomoc!« Merryg. »Utíkejte!« Ralph. »Ouvé!« Merrygreek se tváří, jako by mířil na Kristianu. »To zde vám, paní!« volá, a ruka jeho dopadá na Ralpha. Ralph na to: »Tys trefil mne!« Merryg. »Ale měřil jsem na ni!«

Na to míří ještě několikrát na Kristianu a zasahuje Ralpha, neustále volaje, aby se

zachránil. Konečně uteče nešťastný Ralph, zbit jako žito, a Kristiana a její rytířky smějí se nad laciným vítězstvím.

V pátém jednání vysvětluje Kristiana svému ženichu povstalé nedorozumění a mýlku jeho sluhy. »Pojď na mé srdce, perlo počestnosti,« volá šťastný ženich a slovy neméně šťastné Kristiany: »Nedej mi bůh dále žíti, než tobě zůstanu věrnou manželkou!« končí pohnutlivý ten výstup k uspokojení té části obecenstva, která si přává vždy, »aby se dostali«. V posledním výstupu pak obdrží po delším ještě trápení Ralph Roister Doister úplné odpuštění a zároveň pozvání, aby se súčastnil všeobecné veselosti. — Tato veselohra vyniká v každém ohledu nad jinou s názvem »Jehla paní Gurton«, která se dlouhý čas za nejstarší v anglické literatuře pokládala.

Rovněž nemůže se co do ceny literární kus »Misogonus«, pocházející z téže doby, ani z daleka k Ralphu Roisteru přirovnati. Jsou to nudné frašky a zvláště v »Jehle« dotýká se nás odporně sprostota mluvy a vtipů taková, že jen stěží lze uvěřiti, že oplzlou tuto hatlaninu skutečně sepsal biskup Still, jak se obyčejně za to má. Jediné dobré místo v celém kuse je jedna pijácká píseň, kterou Warton za nejstarší »chanson à boire« v anglickém písemnictví prohlašuje, však nejnovější kritika trhá i tento jediný chudý lupínek vavřínový s čela ubohého básníka »Jehly«, tvrdíc, že byla ona píseň teprve

mnohem později do kusu vložena. Avšak co na tom? »Jehla« je přece vzhledem k moralitám značný krok ku předu. Lze ji přirovnati k »pláni«, o níž Klicpera praví, že by se sázeti měla na pusté občině v naději, že se jí kdys ujme štěpař bohatý na vruby a pruty šlechetnější.

Vavřínové věnce, které si znenáhla vila kolem skrání britanská Thalie, nedaly spáti Melpoméně a deset asi let po skvělém úspěchu Roistera Doistera slavila nejstarší známá anglická tragedie s neméně skvělým úspěchem svůj vjezd do pyšného chrámu albionské slávy.

Ani tragédie nevystoupila rázem v plné zbroji z hlavy básníkovy. Náhodou zachoval se nám jeden článek z dlouhého řetězu, spojujícího morality s tragédií; řetěz tento tvoří druh her, tak zvaných »chronicle histories«.

Povahu těchto »kronik« vypisuje učený dějepisec anglického divadla, Collier, slovy: »Byla to událost některým kronikářem podrobněji zaznamenaná, která se přioděla rouchem dramatickým, mnohdy beze všeho ohledu na čas, v němž se byla udála; básníci obětovali chronologii, děj a okolnosti nejhlavnějšímu cíli: podati zajímavou hru.«

Že i tento druh her, který již byl polovičným dramatem, ze starých moralit povstal, vysvítá z onoho, dle Colliera jediného kusu, který se nám zachoval a Bal'em nejspíše před polovicí šestnáctého století sepsán byl.

Jmenuje se »Kynge Johan«. Spisovatel přiděluje v něm značnému počtu osob, jako v moralitách, úlohy pouhých abstrakcí a allegorií, vedle nichž nám ovšem, hově pokroku doby, předvádí celou řadu živoucích osob.

Historické osoby, jako král Jan, papež Innocens, kardinál Pandulphus a jiné, klopýtají ustavičně v davu prázdných stínů, jako jsou: »Osiřelá Britanie«, »Královský Majestát«, »Šlechta«, »Pravda«, »Pořádek«, »Vzpoura« a jiné.

Avšak již několik roků před touto hrou, která je jaksi dozvukem celé řady podobných, vzešla na obzoru anglického písemnictví opravdová tragédie, jako růžový obláček, zvěstující slunce východ. Osmnáctého ledna roku 1562 provozovala se u přítomnosti nejmilostivějšího »majestátu královny« v paláci Whithallském tragédie Gordobuc, jinak »Ferrex a Porrex« zvaná. Spisovatel té tragédie byl Tomáš Sackville, který se byl již před tím proslavil básněmi, tvořícími nejlepší díl »Zrcadla pro osoby úřadní«.

»Zrcadlo« toto byla sbírka životopisů vynikajících osobností historických na způsob rýmovaných kronik. Že nebyl Sackville básník obyčejný, vysvítá z toho, že sám Spenser podléhal jeho vlivu, ač se má poesie Sackvillova k Spenserově asi tak, jako »Gordobuc« k »Macbethu« a »Learu«. Tragédii svou sepsal prý společně s Nortonem, puri-

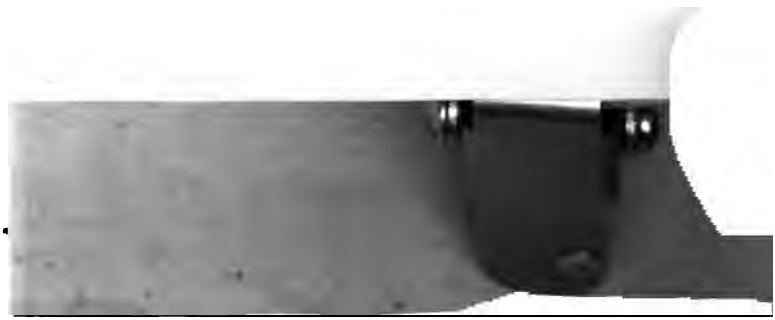

tánským duchovním, od něhož pochází částečný rhytmický překlad žalmů, však zdá se, že Nortonova práce byla jen podřízenější. Sackville vynikl nejen co básník nýbrž i co státník; dosáhl titulu lorda Buckhursta a těšil se u královny zvláštní milosti, tak že jej učinila svým nejvyšším pokladníkem; král Jakub udělil mu titul earla Dorsetského, a když roku 1608 zemřel, pochován byl v opatství Westminsterském.

Obsah jeho tragédie jest krátce následující. Gordobuc, král britanský, chce totiž rozděliti za svého živobytí království mezi syny Ferrexe a Porrexe. Než královna miluje Ferrexe více a neschvaluje úmysl králův, kterýž zkracuje práva jejího miláčka.

Otázka o rozdělení království vleče se jednotvárně dvěma akty a rozdělení to provádí se konečně přes všechen odpor a nářek královny Videny. Nastává dlouholetý rozbroj obou bratří, z nichž každý sám panovati chce a v němž rozliční Jagové (ovšem jen v zárodcích) činně vystupují. Posléze zabíjí Porrex svého bratra.

»Proč měla bych déle žít?« ptá se Videna po zprávě o hrozném činu. Však po delším přemýšlení nahlíží, že jí zbývá ještě úkol.

»Což doufáš, že ujdeš spravedlivému hněvu? A že ruce moje nad tebou se nepomstí? Což nevíš, že Ferrexova matka

žije, která jej milovala více než sama sebe? A ty myslíš, že žijíc pomsty své se vzdá?«

V noci vkrade se Videna do pokoje Porrexova a spícího jej zavraždí.

Marcella, dáma z družiny královniny, přináší dvoru a králi strašlivou tu novinu.

Marcella. »Oh, kde je milost, kde je slitování? Kam ztratila se měkkost srdce? Jsou-li vypovězeny na věky z kamenných prsou našich? Což je celý svět pohřížen v krvi a pohřben v ukrutnosti? Když ani v ženě slitování již nedlí víc, když i v prsou matky se již vytratilo a místa více nenalézá, kde hledat milosrdenství?«

Gordobuc. »Paní, běda, co značí strastná vaše slova?«

Marcella. — — — »Porrex, o běda! zavražděn jest vlastní matkou. Ruka její čin ten spáchala, když na loži odpočíval. Proklála srdce jeho a zbavila jej života!«

Gordobuc. »O Eubule, vytáhni z pochvy ten můj meč a vraž mi jej rychle do srdce! O světlo nenáviděné, o hnusný živote! O sladká smrti, velevítaná!«

Lid rozhořčen událostí tou, v krvavém povstání zabíjí krále i královnu. Tím by se tragédie přirozeně končiti měla, však obecenstvo musí se ještě dívat, jak sbírá šlechta vojsko, jak poráží odbojníky; pak vypuká ještě válka mezi dvěma šlechtickými vůdci, a Britanie klesá v úplnou arnarchii.

Na to ukončují teprve hru slova chórem přednesená: »Právo na věky žíti bude a konečně zvítězí, avšak bezpráví nikdy nezapustí kořeny k dlouhému trvání.«

Gordobuc má ovšem formu dramatu, ale ducha dramatického se mu naprosto nedostává. Za to je mluva jeho správná, mnohdy vzletná a celá tragédie není nehodná ruky, která napsala tu svého času tak slavnou veršovanou episodu »Zrcadla«. Byla uvítána velikou pochvalou obecenstva, které pod jménem tragédie tehda rozumělo hru, v níž se mluvilo vážně a s jistou pompou deklamatorní.

Sackville si vypůjčil ze starých tragédií také chorus, který mu však jen jaksi k tomu sloužil, aby jeviště nezůstávalo nikdy úplně prázdné; sbor tento skládal se ze »čtyř moudrých starců britanských«, kteří každé jednání zakončují rozjímáním o právě předvedených událostech. Mimo to užíval Sackville tak zvaných »němých her« za jeho časů obyčejných. Hrávalyt se před každým aktem a seznamovaly obecenstvo krátce s tím, co se za chvilku díti bude.

Tak naznačuje před pátým jednáním v »Gordobucu« tlupa vojáků nastávající krveprolití střílením — z pušek, ač kus hraje 600 let p. Kr.! Z ostatních kusů toho času, jež se nás dochovaly, nemá žádný takové důležitosti jako Gordobuc a proto lze směle říci, že Sackville a Udall slávy, jaké požívali,

úplně zasluhují; neboť oni řídili první kroky musy britanské, když slabá a malomocná se potácela na únavné dráze, vedoucí z mlhavého údolí starých »moralit« písčitou, jen tu a tam zeleným stéblem oživenou plání »kronik« a »interlud« k úpatí té posvátné, zlatými hvězdami poesie ozářené hoře, na jejímž vrcholu trůní v nehynoucí kráse a mladosti vyvolenec bohů, div věků — Shakespeare!

(Lumír 1875.)

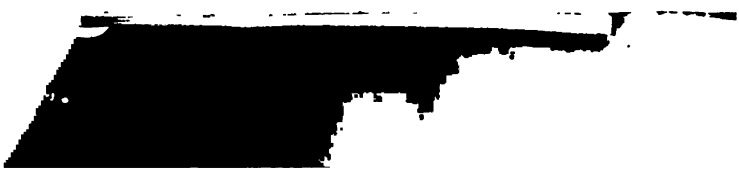

ÚVOD KE KNIZE

O BEDŘICHU SMETANOVI

OD

DRA V. V. ZELENÉHO.

Chtěl bych, aby z této knihy, pokaždé když ji kdo otevře, vycházel akkord: zvuk tichý a slavný, nyvý a lkavý, jak onen linoucí se ze sochy Memnonovy v tajůplné zemi egyptské, když čela jejího se dotekl první růžový paprsek vycházejícího slunce. To byl by jedině vhodný úvod. Beze slov vyprávěl by o té duši plné nadšení pro krásu velkého stylu a o smutné její sudbě na zemi, o duši tak vzletné a čisté drahého mi přítele V. V. Zeleného.

Zdálo se rodině záhy zesnulého, že by bylo příliš smutné, kdyby tato kniha pohrobní se vydala na svou pouť beze všeho průvodu, a tak se stalo, že jsem byl požádán, abych k ní napsal několik o nebožtíku slov. Vím, že jiní by lépe dovedli podati jasný obraz, úplnější rys o působení toho před časem písemnictví vyrvaného talentu, vím ale též, co rodinu k tomu vedlo, poctiti právě mě tím čestným úkolem: nikdo z nás nemohl míti více lásky k tomu vzácnému soudruhu, jenž nyní dříme pod zemí na

Vyšehradě, a nikdo nemohl by přistoupiti k jeho hrobu s pocitem věrnějšího přátelství než já, by věnec zbožné upomínky takto položil na jeho rov,

Činím tak a srdce moje pláče — několik jen' ještě let toho prchavého, mihotného žití lidského, jiný věnec, bleskotný a záviděný, věnec slávy byli by kladli na tu hlavu, z které dnes tam dole pod deskou pouhá zbyla lebka! Ano, věnec slávy, neb neobyčejná byla vloha svěřená hluboké mysli Zeleného, jejž ukořistila krutá smrt v krásném věku mužného mládí, s duchem plným velkých plánů a zrajících záměrů.

Připomínám zde jen knihu jeho o Havlíčkovi, která v nitru leho klíčila jako lotos pod vodou a svému vtělení byla tak už blízká. S jakou pílí, s jakou láskou, s jakým zápalem se k spisování jejímu připravoval! Ne, nikdo nikdy nám ji tak nenapíše, jak by ji byl napsal on. Vím to určitě, čím býti měla, neb ač nezrozena zapadla, zamihla se přece na okamžik co vidina před mým zrakem v celé kráse svých rysů budoucích.

Bylo to jednou za krásného večera. Navštívil mne Zelený z nenadání na krátko ve Vodňanech, po mém návratu ze Španěl. Přišel si tenkráte oddechnout na venek po námaze v redakcích. Po dlouhé procházce seděli jsme u mne doma a byli jsme bezstarostně veseli; pamatuji se určitě na vše, kritisoval jsem ostře banální menu naší na

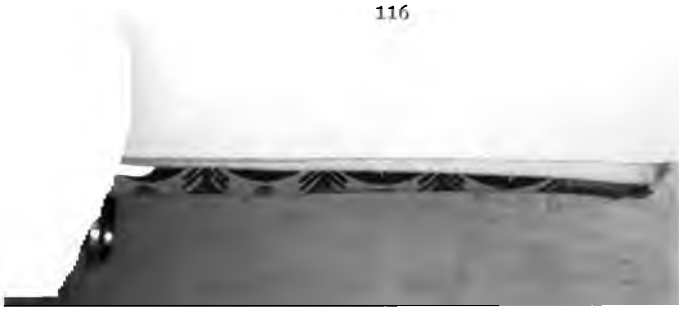

rychlo po venkovsku improvisované večeře, kterou Zelený zdvořile omlouval a v roztomilosti své tvářil se docela i nadšen dessertem ze svěžích jahod, které jsem mu co »jedlou poesii lesů« předkládal. Zapalujíce si cigaretty, smáli jsme se pak mnoho, pomlouvali jsme trochu na splátku literární »přátely«; to vždy baví. Abychom se nestali příliš zlomyslnými, hleděl Zelený z toho rozhovoru vybočiti a jal se mne vyptávati na mou cestu. Rozpovídal jsem se poněkud a Zelený naslouchal. Vrátil jsem se tehdy do Čech Tyrolskem a zastavil jsem se v Brixenu k opětné návštěvě domu Havlíčkova. Když o tom jsem se zmínil, tu nechtěl Zelený už moje horování o Granadě ani o Toledě poslouchat, ani kathedrala v Burgosu, v městě Cidově, ten zkamenělý sen gothické mystiky, ani Alcazar v Seville, v městě dona Juana, luzná ta v hmotu obrácená báseň maurická, nechtěly už Zeleného zajímati — jen o Brixenu chtěl slyšeti, o tichém Brixenu, snícím na břehu zelené bystřice v klíně Alp, nad nimiž orli krouží, jen o místě vyhnanství, kde Havlíčkovo volné, vřelé srdce české snášelo a nylo, chtěl, abych mu mluvil. Popisoval jsem scenerii, kterou Zelený později sám poznal, město, dům Havlíčkův a jeho byt. Vyhledal jsem i fotografie a rozehřál jsem se tenkráte až v jistou míru výmluvnosti, která mi obyčejně dána nebývá. Jak Zelenému tenkráte zraky svítily, jak ty jeho

temné, věrné oči tenkráte vlhce zářily, když jsem mu o tom vypravoval, že tam daleko za horami v cizí zemi se udržela tradice o andělské kráse a dobrotě Havlíčkovy Julie, ba že jakási až legendární glorie tam obepřádá ženu a dceru českého vyhnance v očích těch nečetných posud žijících vrstevníků tragické oné rodiny.

A teď směl jsem mlčeti, vtáhl jsem ponenáhlu Zeleného do proudu a jak rád jsem mlčel, bych mohl zanícen jemu navzájem naslouchati: improvisoval mi po kusech celý ten životopis Havlíčkův, jak si jej myslil, jak ho pojímal, jak jej nosil v srdci hluboko a jak určité obrysy v hlavě jeho na sebe bral. Ó té poesie oněch okamžiků! Ležel jsem na divanu, oči moje se z pola zavíraly, nechtěl jsem kolem sebe vidět, bylo mi jako při zjevení. Zelený chodil po pokoji a mluvil, jako když pták se rozezpívá, zamlčel se jen chvilkami, zastaviv se vždy u utevřeného okna, dívaje se do tiché noci. Hvězdy tam svítily nad obrysem strmých střech starých domů v dáli a zdřímlé stromy zaševelily sebou sem tam ze sna. Jakýsi nezemský mě opanoval čar, jen jako mlhou byl jsem si vědom svého bližšího okolí, zdálo se mi, že tu tělo moje opuštěné leží, ale vlastní moje já že pluje světošírým ideálu proudem, po kterém nevtělené koncepce umělců a myslitelů jako velké, tiché lodi plachtové fantomnálním pohybem se sunou. Titánské

jak labutě, táhnou pravzniklé idey v přízračném majestátu mystickou mlhou limbu, kolují kol lidských skrání, noří se do našich hrudí, kde utváří se v určité jasnosti našeho pojímání, a tímto vtělením stávají se ze záhadných snů pochopitelnými nám skutky. Nevím, zda-li následkem té společnosti mátoh, v níž tak nevýslovně slavno, nebo vlivem osudů Havlíčkových, vyvolaných mi tak živě před oči, ale pocítil jsem pojednou smutek a tesk. Zelený byl se už odmlčel, nemluvil už o své knize. Sedl vedle mne a chvíli tížilo nás cosi jako náhlé vystřízlivění z dřívějšího opojení. Zelený setřásl ten dojem dříve a zapaluje si cigarettu, tázal se vesele: »Nepovídal jsem vám příliš mnoho o tom nezrozeném svém ještě dítěti?«

Potřásal jsem mlčky hlavou. Stěhoval jsem tehdy svou knihovnu z Prahy, ustanoviv se, že se tam už nevrátím. Mnohé svazky ležely ještě nespořádané po nábytku, po zemi v mé studovně, kde jsme právě byli. Mechanicky, aniž bych na co myslil, chopil jsem se mezi tou otázkou knihy, náhodou blízko ležící. Byly to básně Lenauovy. Nevím, co mi to napadlo, ale ptal jsem se na zdař bůh Zeleného, pamatuje-li se na »Heloisu«, v té sbírce, a když se nepamatoval, dal jsem se proti svému zvyku do předčítání a četl jsem mu tu báseň. Cítil jsem při tom jakési zanícení, a když jsem přišel k pathetickému konci, třásl se mi hlas:

9*

umění. On byl z těch málo v Čechách lidí, kterým to velké, ryzí umění jest náboženstvím. A co v podstatě jest pravé umění jiného než náboženstvím? Vždyť v něm jako v tomto se krystalisují nejvnitřnější lidstva touhy a tušení po a o nekonečném v určité symboly, a v umění jako v náboženství jeví se vzmach orlích křídel, nesoucích v heroickém letu zasvěcence nedostižitelnému idealu blíž, a oboje, konečně, umění jak náboženství, mluví k nám vnitřním zjevením.

Ve starověku bylo umění proto tak velké, že lidé ještě tak bezprostředně silně po lidsku cítiti dovedli, a v křesťanském středověku bylo tak produševnělé, proto že pluli lidé po bezedném moři mystiky s tak silnou vírou. Lidé silně a velice cítící jsou nyní tak řídcí, a proto je i mezi umělci tak málo jen zasvěcených velkému umění, i v samé pouhé snaze.

Největší duchové bývají často v nejprudším odporu se svou dobou, proto snad utekl se genius umění z materialistické druhé polovice tohoto století v nejvzdušnější oblast poesie, k hudbě.

Snad je v tom zákon tlaku a protitlaku. Proto jen není zjev Wagnerův ani zázrakem ani anachronismem, a tak lze též u nás vysvětliti Smetanu, zářivou tu hvězdu na obzoru ubohé české poesie. Že zraky Zeleného k ní především se upnuly, to snadno se vy-

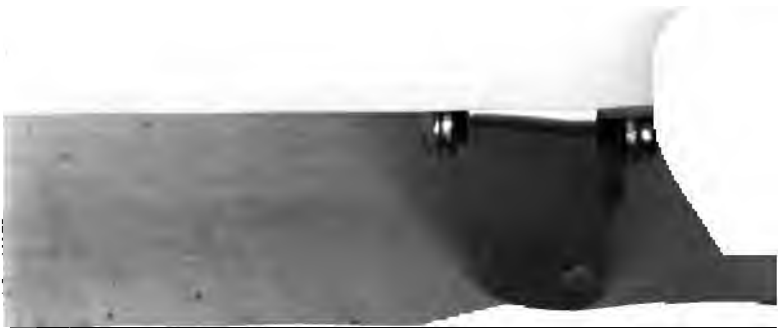

světluje. Byl Zelený horlivcem ve chrámu ideálního umění, byl nejmohutnějších dojmů schopen, duše jeho byla jako eolská harfa, která vždy z hluboka zazněla, dotekl-li se strun jejích božský van, dující z výšin harmonických mus, z těch výšin, kam se pěšky nedojde, kam křídla pouze nesou. Není tedy divu, že byl oslněn právě září nejkrásnější hvězdy, svítící českou tmou, a že za ní šel. Byl-li Zelený adeptem velkého umění ideálního, byla mu hudba jako mystagogem, zastřeným závojem z paprsků, oděným běloskvoucí řízou, zjevila se jeho duši a zvolala na ni: následuj! A tak schvátila jej a vedla ho do říše idealu, přístupné jen tomu, kdo dovede se podati dojmům největším rád a úplně, tomu, kdo dovede na čas aspoň zapomenouti všechnu malichernost života a všechny jeho mělčiny. Ze sfér idealů vrací se pak duše taková, posilněna spatřenými vidinami, v denní vřavu tržiště jako z magické koupele, jako od studánky vod věčného mládí. Kdo toho schopen, ten nosí v sobě talisman, chránící ho na věky od kletby zevšednění. Že Zelený byl z řad takových lidí, v tom směru spočíval pevný slib jeho talentu. Každá řádka, kterou o hudbě napsal, svědčí o tom, že byl zasvěcencem velkého umění, jež je v pravdě také jediné. —

Takto nadán musil však brzy naraziti u nás, již žijeme v pravém ráji bující prostřednosti, u nás, kde pravá hierarchie ne-

schopnosti panuje, u nás, kde je mediocratie fanatickou církví, a barnumism slaví orgie.

Čím nižší a užší mívají lidé horizonty, čím plošší bývají vyschlé jejich duše, tím úzkostlivěji a houževnatěji visí na svých nepatrných bytostech a tím větší jim přikládají důležitosti. Proti lidem takovým, nechápajícím, proč by se měli dávat uchvátiti uměním, proč by se měli dáti vytrhovati z pohodlné tuposti a vyvábiti z mělčin citů svých, proti takovým lidem počal Zelený, nucen svými zásadami, boj, neb v rukou jejich ocitnul se na neštěstí osud Národního divadla. Jednalo se v první řadě o hudbu Smetanovu. Jako některý z blanických rytířů vyjel Zelený do tuhé seči, hledí jeho bylo otevřené, mával mečem výmluvnosti, metal kopím pádných důvodů a vysoko nad hlavou vlál mu prapor velkého umění. Znal jsem ho osobně tenkráte ještě málo, když zbraň svou proti domýšlivým mediokratům pozvedl, ale srdce moje otevřelo se mu hned dokořán, neb bojoval za pravdu boj dobrý, co celý muž a zasvěcenec umění. Od té doby stali jsme se přáteli, přes rozdíl stáří, a když Zelený musil ustoupiti, byl mi ještě sympathičtější pro nespravedlnost, jež na něm se páchala. Byl zdánlivě přemožen, vždyt nikomu na světě se ještě nepodařilo odzbrojiti domýšlivou neschopnost, a na její straně bývá snadno úspěch, neboť prostřednost má všude většinu a bourgeoisie v umění, hezky střízlivá a pra-

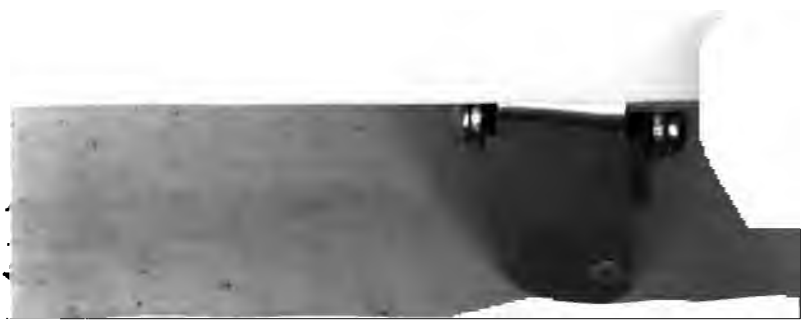

nic výstřední, je dlouhé vlády schopna — což nebyli Scribové a Meyerbeerové pro generace modlami? Nepřetrval na českém divadle bezvýznamný pro umění Tyl Götheho a Shakespeara? —

Zeleného ten jeho zdánlivý neúspěch nermoutil, mohl protivníky svými opovrhovati, to povznáší, a konečně dosáhl přece jen mnoho z toho, co chtěl, neboť jeho vlivem a nátlakem byl Smetanově hudbě přece volnější přístup na jeviště Národního divadla zjednán, a pro porozumění té hudby působil Zelený jako tenkráte málo kdo.

Každá rozmluva o Smetanovi, o Wagnerovi, o hudbě a umění vůbec sblížila mě se Zeleným vždy ještě těsněji, náhledy naše obapolné se tak shodovaly, že se nám stávaly jakýmsi společným náboženstvím, ba cosi jako společným fanatismem. Jak krásné chvíle prožili jsme v rozmluvách o nesmrtelných výtvorech lidského ducha!

Nezapomenutelná zůstane mi na vždy první návštěva Zeleného ve Vodňanech. Přijel pozdě na večer rovnou cestou z Baireuthu. Nevěděl jsem o ničem; ubytoval se v hostinci. Ráno, bylo to v neděli, vyšel jsem k sedmé hodině na mši — tu zjevil se pojednou Zelený přede mnou. Zářil vnitřní radostí, tak že mě to až překvapilo.

»Vy zde!« zvolal jsem udiven.

»Jedu z Baireuthu přímo k vám,« odpověděl.

»Slyšel jsem Parsifala.«

Bylo mi, jakoby byl z ráje přišel.

Šli jsme teď spolu podél Blanice, naší zde říčky. Tichý vítr kolíbal stromy na břehu a ševelil vysokou travou, plnou květů, dvojnásobně slavnostní klid, ranní a nedělní, ležel jako svatá záře na polích, na nivě, na vzdálených lesích, za nimiž se modrala Šumava. V tom tichu a míru a sladkém svitu vypravoval mi Zelený o Parsifalovi, až duše moje byla plna hudby a vzletu. Poesie jitra a krajiny a všeho toho, co jsem slyšel, unášela mne naprosto. Bílá, kupící se na západě oblaka zdála se mi hradem posvátného grála, kroužící holubi připomínali mi ony symbolicky vyznačené vznášející se holubice na sněžných pláštích grálských rytířů, a slunce bylo jako sám svatý grál, ta číše z křišťálu, v níž zlatým plápolem drahá hoří krev Kristova, za nás prolitá — a když s věže kostela ze vzdáli zazněl zvon, na znamení pozdvihování, sklonil jsem mimoděk vlivem okamžiku, trochu modlářsky, před sluncem, jako před pozdviženým kalichem, hlavu: —

Krásný ten den minul nám rychle jako vše, co krásného na té zemi. Zelený dlouho na něj vzpomínal. Měl Vodňany vůbec rád, líbila se mu ta prostá, tichá, jakousi melancholií zastřená krajina, líbilo se mu i v mém mlčelivém útulku. Jak často zaletí teď moje vzpomínka k tomu jeho ještě tišším, ještě

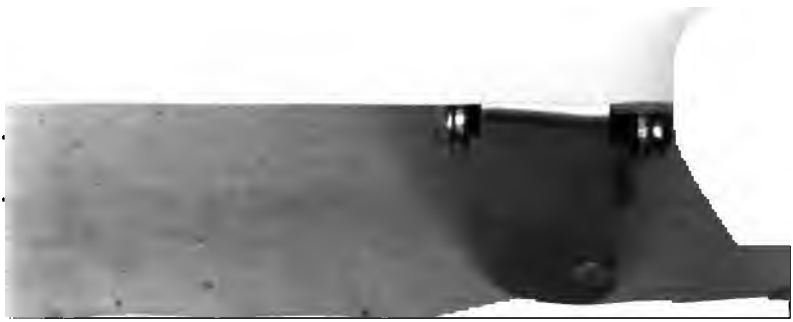

mlčelivějšímu příbytku, zastřenému clonou
velkého mysteria smrti! A co otázek letí
s tou vzpomínkou k místu, odkud nikdy ne-
přichází odpověď! . . .

Jednou však ve snách zdálo se mi, že
jsem seděl v římském amfitheatru v Arlesu;
pyšná ta budova ze zčernalého věkem ka-
mene zdála se mi ještě ohromnější než ve
skutečnosti, město kupilo se kolem ještě po-
hádkovější a vymřelejší než vskutku jest, a
pod azurem jižního nebe rozprostírala se Ca-
margua, zasmušilá, divoká, ale jarně zelená,
tak snivě smutná, s černými skupinami svých
starých cypřišů. Vše, ač mně tak dobře zná-
mé, bylo přece tak pravdě nepodobné a má-
tožné, vše, i to nebe, ale nejvíce ti lidé,
kteří se v aréně hemžili, ti lidé s posunky
fantómů a chimér a s hlasy tak přízračně
cizími. Je podoba věcí ve snách, tak rozdílná
od té druhé, snad pravdě bližší, než je za
bdění? Něco takového asi jsem si v udivení
svém myslil, když uprostřed všech těch mátoh
jsem pojednou spatřil Zeleného.

Byl jako v životě a přece jiný, podivný
jako vše ostatní, ale usmíval se a řekl: »Co
hledáte zde? Pojďte, a uslyšíte něco, co jste
nikdy neslyšel.« A pojednou byli jsme někde
neviděl jsem už ničeho, ale sluch můj
zvuky tak nezemskými, tak nevý-
snými, jakých jsem v bdění ne-
bylo mi, jako bych se vzná-
silně, když jsem se z toho

vzbudil a tázal jsem se sebe sama po významu toho snu.

Ty uvolněný duchu mého přítele, trvá-li naše pamět za hrob, pak pamatuješ se snad na krásný jeden večer, když s temene vrchu, čnícího nad hladinou stříbrných rybníků, jsme se spolu dívali na slunce, zapadající v purpurovém vzplanutí za temné lesy, pamatuješ se, jak jsme tenkráte mluvili o světě záhrobním, a jak jsem Ti řekl, že všechny idealy velkého umění snad ničím nejsou než předtuchou toho intensivnějšího bytí po smrti, kde stav našeho nejvlastnějšího já bude schopnější vyšších a obsáhlejších pojímání všeho, co jest a ne se pouze zdá, že ideal pak bude skutkem a symboly že budou podstatou? Byl sen můj o areně v Arlesu a o té glorii zvuků, kam's mě uvedl, Tvou přisvědčující snad odpovědí na rozjímání z onoho večera na temeni vrchu? Pak buď Tobě dík, že sklonil jsi se z jasu pravdy v soumrak můj! —

Vodňany, 1894.

Julius Zeyer

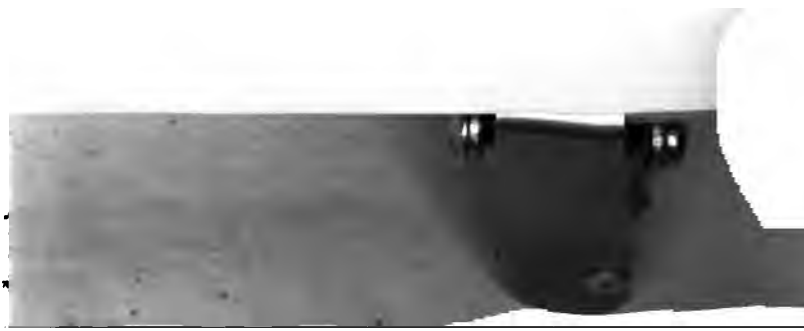

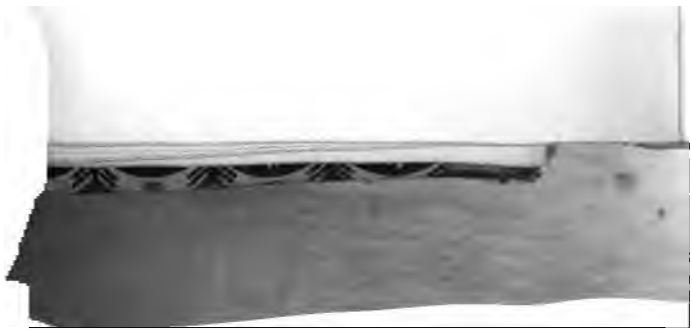

VOJTA NÁPRSTEK.

PŘEDNÁŠKA

K SEDMDESÁTÝM JEHO NAROZENINÁM.

Až doba znovuzrození českého národa, doba, v níž posud žijeme, se dovrší a uzavře, a až historie její se někdy napíše, bude v ní list, jenž se bude čísti se zvláštním dojmutím, s velkou láskou, list jednající o lidech apoštolujících, jak se říkávalo, o lidech to, již pouhým příkladem svým krásným a slovem svým živým skrytý jakýsi proud v dlouho pasivních massách národa způsobovali a činně udržovali. Byli tito muži pravými tepnami lidu, ženoucími mu oživující krev do srdce, a dýchal lid, řekl bych, jejich dechem. Dobrovský a Palacký, Kollár, Šafařík a Havlíček, to byli lidé, jimž genius ozařoval čela, jejichž směrodatná díla se stala palladiem českého národa — lidé však, o nichž jsem se jako o apoštolujících zmínil, měli posvěcená srdce. V první řadě jich stojí Vojta Náprstek, typ český v nejideálnějším slova smyslu, muž samourčené povinnosti, kterou konal s důsledností železnou, s porozuměním nejjasnějším, s láskou silnou, s vůlí

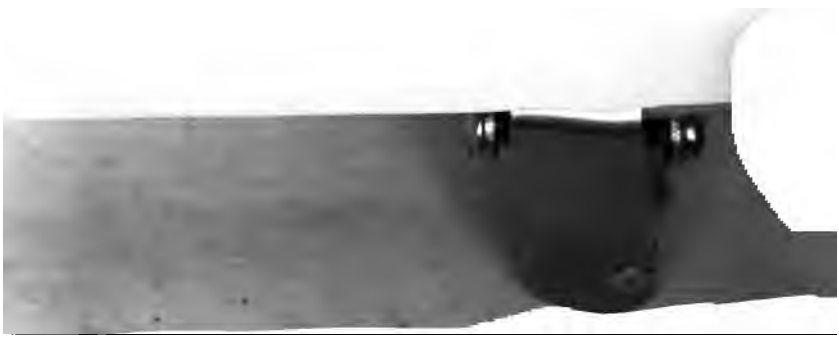

nejlepší. Je Náprstek osobou historickou v dějinách naší kultury, v době znovuzrození, neboť vliv jeho na přetvoření české společnosti pražské — a Praha znamená v jistém smyslu celé Čechy — byl jediný, mocný a nejvýš úrodný. Náprstek nenapsal žádnou knihu, nehrál žádnou frappantní úlohu, nestál na žádném rozhodujícím místě, a přece bylo blahodárné jeho působení na nejvýš důležité a rozhodující. Idee jeho byly vysoce morální, šly do hloubky a působily tiše a stále do šířky jako jarní míza. Měl Náprstek cosi sokratického, osobnost jeho měla zvláštní kouzlo a slovo jeho zvláštní jiskru. Byl Náprstek tak zvláštní osobností, tak populární v celých Čechách, že myslím, že se ho zmocní legenda. Snad legenda podá pak, jak už bývá, pravdivější o něm obraz než historie, která se snadně spokojí faktem, na př. tím, že založil své museum s bezpříkladnou obětavostí; ale na tom nebude dosti. Význam jeho, řekl bych filosofický, pro nás, musí se jinak určiti, ustanoviti, objasniti. To bude později někdy úkolem péra povolaného, zatím bude dobře, přispěje-li každý, kdo Náprstka blíže znal, vylíčením některého jeho rysu, každý se svého hlediska, aby takto se sebral material pro jeho biografa v budoucnosti. — První otázka by snad byla, jak Náprstek, jenž tak tiše a skromně působil, tak prostě, velkodušně a důsledně, ne pouze celé svoje jmění, ale

i celou svou osobnost cíli svému obětoval, od svého okolí a od svých vrstevníků se lišil a jak dalece přece z okolností vyrostl a co od své doby přijal, neboť Náprstek, jako každý jiný, je nejen synem svých činů, ale také trochu synem souvěkých idejí.

Silné dojmy útlého mládí bývají nevymazatelně vryty v mysl sensitivního člověka. Přes všechny cizí vlivy později zůstal Náprstek do poslední chvíle pravým Pražanem, ovšem v smyslu dnes už málo pochopeném, Pražanem tradic pyšných a prostých, v nichž byla jakási stopa starého rčení: »Kdo proti Praze a Bohu něco zmůže?« — Měšťanstvo pražské mívalo někdy patricijské sebevědomí, jako měšťanstvo na př. ve Florenci a ve volných městech německých. Ty doby ovšem dnes minuly, ale do dětství Náprstkova ohlasy jejich ještě sahaly. A později přenesl Náprstek pojem důstojnosti občana velké republiky za mořem v tu starou svou tradici pražskou a spojil to vše v harmonii v pravdě mužného zvuku. Zůstal tedy Náprstek vždy pravým Pražanem a zůstal také vždy synem paní maminky od »Halánků«. Praha a »paní maminka«, to značí první jeho dojmy, dojmy trvalé a působící na něj tak mocně, že povaze jeho vtlačily zřetelně pečeť svou na vždy. —

Stará Praha v kráse své pochmurné měla čar až pohádkový, čar mizící, bohužel,

už každým dnem, tak že za nedlouho nezbude po něm, než legenda! Nebylo cizince, jejž by epické vzezření Prahy nebylo vzrušilo hlubokým podivem — a dítě, což není ono také cizincem, přišlým z neznáma a otvírajícím udivené zraky své, ty věčně »proč« se tázající? Němá žaloba těch tichých, pustých, sem tam docela travou porostlých ulic, jimiž vanuly staré pověsti jako zádumčivé větry, ta byla velice výmluvná, a brzy dovědělo se pražské dítě, co ten smutek znamená, brzy tušilo i samo cosi podivného, a cítilo instinktivně celou tu českou tragedii, uhodlo tu starou, dávno spáchanou, nepomstěnou, věčně znova se rodící těžkou křivdu a mlčky přilnulo s láskou k tomu svému na smrt raněnému městu, k tomu strádajícímu lidu. Byla to velká kamenná kniha, plna pathosu a tajemství, ta stará naše Praha, plna záře podivuhodného umění. Pamatuji se na vlastní svoje zkušenosti, a co mluvím zde, není žádnou fantasií. Kaple svatého Václava na Hradčanech s těmi vyrudlými fresky mezi v šeru zářícími polodrahokamy, Karlův most s těmi zčernalými skupinami soch nad hučící řekou, ob čas jen se otevírající basilika sv. Jiří s hrobem svaté Ludmily a s celou epopejou podivných pověstí, Daliborky, Týn — to nebyly pro mne pouhé budovy, to bývalo mi přímo zjevením, to sahalo v noci až do mých dětských snů, a když mi poprvé ukázali místo, kde prý se propadla Drahomíra, působilo to na mne

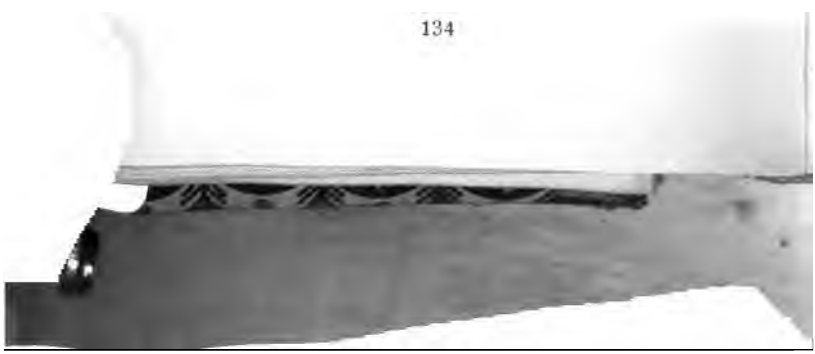

takovou dramatickou poetičností, jak jen později poslední scena Slovackého Balladyny, když hrom ji s trůnu smete. Takové dojmy mívaly jsme my pražské děti z dob čtyřicátých, a Náprstek byl z let dvacátých, kde Praha byla ještě původnější, kde byla ještě výmluvnější, kde Pražané ještě více žili stranou světa, kojeni velkými vzpomínkami vlastní minulosti. Žil jsem jako dítě na Novém městě, kde dům náš tenkráte téměř isolován uprostřed velkých zahrad, plných slavičího zpěvu stál, ale Náprstek narodil se v pravém sanktuarii staropražském, nedaleko staroměstského rynku, toho fora české historie, posvěceného krví mučednickou, a přinesli malého Vojtěcha v košíku do domu »u Halánků« jako tříletého hocha, na náměstí Betlemské, kde stávala někdy kaple Jana Husi; rostl v tom teplém, milém, útulném lidském hnízdečku »u Halánků«, v tom domě, který se stal nám všem tak drahým a nezapomenutelným. Ten milý dům s těmi podivnými pokoji, z nichž se chodí brzy nahoru, brzy dolů po stupních, ten milý dům, kde nás překvapuje brzy cosi jako létací můstek, brzy něco jako terasa plná květů, s břízou, na níž se ptáci houpají, kde se nám zjevuje tu dvorek, tam zase něco jako tajůplný skryt alchemisty, a jdeme-li z domu a ohlédneme-li se jako na rozloučenou ještě jednou zpět, usměje se vlídně na nás obraz v štítu barokní střechy, představující »Zvě-

nulosti české a o lásce k rodné zemi málo se mluvilo se stran učitelů, ale žáci mezi sebou o tom mluvili tím více a za dob Náprstkových hýbala sláva Kollárova a Čelakovského českým světem. K »Halánkům« bylo v noci, když bylo úplně ticho, slyšeti hukot jezů vltavských, a mluva řeky je něco podivuhodného, má poesii velikolepou a suggestivní. Náprstek miloval zeměpis od útlého mládí, a býval mu vždy něčím živým a obrazy vnukajícím. Slyšel-li za tiché noci hřmít Vltavu z daleka, rozuměl jí dobře. Věděl, jaké řeky pila, než do Prahy se přivalila, věděl, jaké hory, lesy a hrady se v ní zrcadlily po cestě, věděl, kam spěje, a bylo mu tedy, jakoby viděl při její písni celou českou zem a krvavou a zlatou její slávu. Brzy zatoužil viděti na vlastní oči krajiny, o nichž mu pěla Vltava. Paní maminka byla ochotna, a mladý Vojta, student, podnikal své vycházky do kraje.

Zapsal si jednu takovou výpravu v roce 1844, když mu bylo asi osmnáct let. Vydal se pěšky na Tábor, a všechno vypravování točí se jen okolo samého vlastenectví a vzpomínek historických. Indignace Vojtova byla tak prudká, jako byl stud jeho hluboký nad tím, že v Táboře tenkráte tak zv. honorace mluvila německy. Za to však měl v Kamenici požitek poetický. Šel se svými soudruhy v noci na hřbitov, ležící na pahorku hustým lesem porostlém. Noc byla vlažná, měsíc

jako každá jiná. Náprstek byl dokončil gymnasium, a nastala otázka, co teď počíti. Matka jeho přála si, by studoval práva, a vyhověl jí, ale docela jiná přání a docela jiné cíle měly už vrch v duši jeho vznětlivé a volné. Vyšlapané cesty, po nichž se chodí za chlebem, neměly pro ohnivého mladíka vábivosti, neměl pro ně a pro konec, kam vedly, naprostého porozumění. Mysl jeho bažila už tenkráte po názorech širokých a velikých. V musejní knihovně dostala se mu do rukou Rémusatova gramatika čínská. Nesmírný rozevřel se mu tu horizont, jako zjevení stál před ním Orient, veliký ten svět pradávného kouzla. To bylo něco jiného než paragrafy pochybného práva. Řekl jsem »pochybného«, neboť Náprstek nevěřil už tenkráte v neomylnost zákoníků. Čítal už Saint-Simona, muže toho neobyčejného, předchůdce socialistův a filosofie positivní, o němž veliký Carnot — děd presidentův — se vyjádřil, že sice Saint-Simon se mýlí, pokládá-li sebe za učence, ale že nikdo nemá myšlének tak nových a tak smělých jako on. »Staré idee prachniví,« hlásal Saint-Simon, »a nemohou již omládnouti.« »Jediný předmět, jímž myslitel dnes zaměstnávati se může, je pokus o reorganisaci soustavy mravní, soustavy náboženské, soustavy politické, jedním slovem soustavy ideí, at už jsou v jakékoli formě.« Tak hlásal Saint-Simon, pro nějž otázka sociální byla především otázkou mravní.

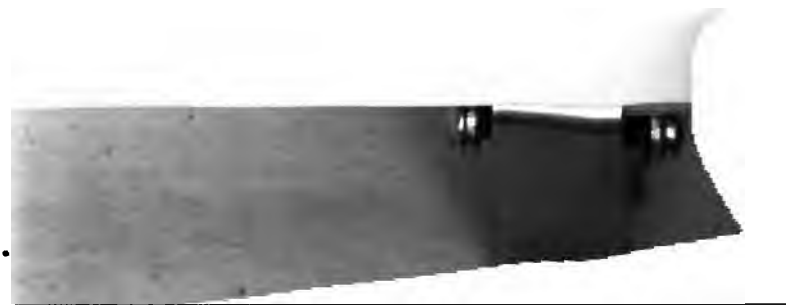

»Zlatý věk člověčenstva,« hlásal, »není za námi, je před námi, je v dokonalosti pořádku společenského: otcové naši to nechápali, děti naše však tam někdy dospějí, jest na nás, abychom jim razili cestu.« Tím optimismem uchvátil všechna nadšená, mladá srdce, a výroky, jako tím, »že onen národ jest nejšťastnější, v němž se nachází nejméně zahalečů,« získal si mnohý obdiv. Proti egoismu postavil Saint-Simon lidomilství, a myslím, že tím nejtrvaleji a nejsilněji působil na Náprstka. Že Saint-Simon očekával všechen pokrok od zákonů, jež měli vymysliti a formulovati v jakémsi senátě největší učenci a průmyslníci velikého slohu, byla slabá stránka jeho systému, a v ten omyl Náprstek nikdy nepadl, ni v mládí, ni později, v tom ohledu byl svými náhledy příliš Angličanem a Američanem. — S názory takovými, jaké čerpal ze Saint-Simona, musel Náprstek brzy naraziti na patriarchální názory své matky, a povstaly »u Halánků« bouřky a bouře. Paní Náprstková byla neobyčejně energickou ženou, ale osmnáctiletý její syn uměl také ku podivu silně chtíti a už tenkráte vytkl si cíle, k nimž pak po celý život věrně lnul. »Úkol života,« řekl si už tenkráte, »záleží ve zdokonalování sama sebe. Žít pro jiné a ne pro sebe, toť povinností člověka.«

Energie jeho jevila se i v maličkostech, bylo z toho viděti, jak vážně svou úlohu už tenkráte pojímal. Těšila jej hra na kulečníku,

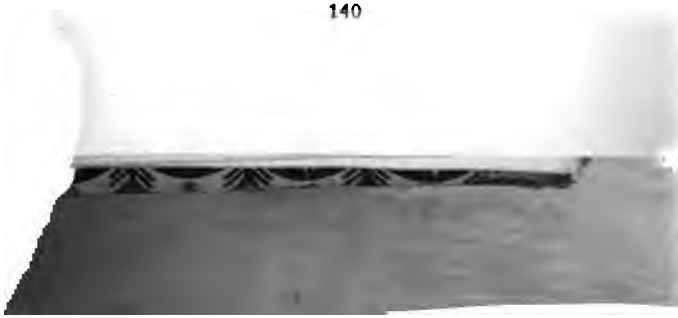

ale napadlo mu, že kdyby denně hrál, suma vydaná za rok za tu zábavu že by dosáhla 182 zl., marně utracených pro cíl sobecký — a zanechal hry.

Když matka se zdráhala poslati jej do Vídně na universitu, kam proto toužil, že tam byl jakýsi střed slovanský, a pak proto, že chtěl větší volnost, než onu v domě své matky, umínil si, že uprchne. »Vezmu dvě košile,« zapsal si velmi charakteristicky, »dvě košile a knihy svoje armenské a všechny mapy a národopis,« a s tím balastem učeným a s tím nedostatkem prádla chtěl se vydati do světa. Ale ty malé bouřky přešly šťastně, matka svolila, a Náprstek jel do Vídně, aniž by prchal z domu. Prahl po vědění a po poznání až blouznivě. »Nemůže býti pro nás větší blaženosti,« napsal tenkráte, »než když seznáme všechny síly světa a jich zákony. Pak jsme bohy!«

Vídeň vítala mladého Čecha svým obvykle laskavým způsobem. Byl tam Vojta Náprstek 18. dubna 1847 už ve vězení, ponechán tmě, zimě, zápachu, na prkenném loži s polenem za polštář a vzpomínal v těch okolnostech nevábivých, jak zaznamenal do deníku, »na matku, bratra, na Havlíčka a na budoucnost«. Byl snížen a nevěděl proč, uvězněn bez příčiny, byl v nejistotě o svém osudu, a jako tikot hodin znělo mu v paměti neustále slovo: matka! matka! Vodili jej po schodech vzhůru, zase dolů, vedli jej z kan-

tenkráte, co Slovanstvu bude Asie během dob znamenat. Tou dobou seznámil se také s Pfitzmayerem, znamenitým sinologem, a tak se názor jeho o Číně prohloubil. Důležitost Číny a váha její staré kultury byly mladíkovi, sotva z gymnasia vyšlému, tenkráte už jasné a určité pravdy, dobou, když téměř celému tehdejšímu světu širšímu se Čína nezdála než stvořena pro groteskní komiku operet a frašek.

Kulturu čínskou a její význam poznal Náprstek tenkráte více z jakéhosi, řekl bych, vnitřního vidění, než ze studií podrobných. Přilnul k té zázračné Číně, o níž řekl Pauthier, že její pamět sahá až ke kolébce světa, jako ona sama ke kolébce slunce. Ten tichý její, moudrý, střídmý lid rolnický s pobožným kultem předků a s něžným kultem lásky k rodičům byl Náprstkovi co nejsympatičtější; vycítil jakousi slovanskou příbuznost s tím dávným národem nejdalšího východu. Jak neměl Náprstek býti nadšen pro Čínu, když s velkým jejím učitelem Konfuciem, o němž žáci jeho pravili: »učení našeho mistra obsaženo jedině v tom, že máme býti srdce upřímného a že máme milovati svého bližního« — měl přímo frappantní příbuznost smýšlení! Jako základní učení Konfuciovo vyznělo v zásadě, zdokonalovati neustále sama sebe a pak jiné, tak i Náprstek už jako jinoch si byl předsevzal za hlavní úlohu života sebezdokonalování, a co žáci Konfuciovi

o svém mistru jako největší chválu hlásali, totiž: »že byl bez samolibosti, bez předsudků, bez sobectví a bez umíněnosti« — zda nemusí to každý, kdo Náprstka znal, i o něm přiznati?

Ale ještě více měl Náprstek s čínským učitelem společného, a to mnohem dříve, než učení jeho blíže seznal.

Dle Konfucia skládá se zákon »velkého učení« z vývinu a z objasnění ryzího principu rozumu, daného nám nebem, abychom jím sami se znova zrodili a pak přetvořili lidi, a abychom dosáhli definitivního určení toho rozumu, totiž svrchovaného dobra.

I Náprstkovi, jenž ztratil záhy všechnu víru následkem racionalismu, v době jeho vývinu značně panujícího ve světě ideí, byl jasný rozum hned z prvních dob, v nichž přemýšleti začal, zdrojem všeho dobra a nejvyšším tribunálem. Jako jeho vrstevníci, očekával od vědy všechnu spásu. Smysl náboženský tak jako smysl pro umění, vyjma pro hudbu, nebyl mu vrozen, tato schopnost mu téměř úplně scházela. K němu mluvil jen rozum, a každá jiná mluva byla mu téměř nesrozumitelná. Jako dvacetiletý mladík už poznamenal do svých zápisků: »Zajisté jsem přesvědčen, že umění a literatura, na něž [illegible]mci a Italové tak silný důraz kladou, nej[illegible]m výrazem lidského ducha nejsou. Umění [illegible] za krásnou ozdobu lidského ducha, [illegible] platí znáti sílu životní, býti si

vědom povolání lidského, než vymysliti si básně a dramata. To je pouhé napodobení. A což teprve umění výtvarné! I mezi námi jsou mnozí, kteří výtvory fantasie mají za to nejvyšší a nejvznešenější, co duch lidský konati může. Já však cením výše rozum jasný, který chápe nejvyšší zákony a jim sebe a jiné podřizuje; tak tvořiti, uskutečniti, jest zajisté vznešenější. Směšné jest mi posavadní básníků zbožňování. Řekové i přes svoje nadšení pro umění přece nepochopili, jak by někdo raději chtěl býti Homerem než Achillem neb Alexandrem. Nepochopuji i já, jak by někdo raději chtěl býti Shakespearem než Franklinem.«

Změnil sice Náprstek mnohý z těch náhledů později, chápal zajisté, že na př. Iliada je činem, jsouc výsledkem hlubokým ducha celého národa i srdce jeho zároveň, nahlížel, že i když je zbytečno zbožňovati básníky, cena velikých děl básnických že je nesmírná pro člověčenstvo, zapsal si docela později někdy veršík, oslavující aspoň možnou účelnost spisovnictví, veršík, hlásající, »že bez péra Tomáše Painea meč Washingtonův by byl marně bojoval« (Without the pen of Thomas Paine — Washington's sword had fought in vain —), ale přes to vše si zůstal konsekventní ve svém positivismu. Co je vytržení, co je náhlá, tajeplná inspirace, co je zjevení vnitřní velikých pravd, toho Náprstek nechápal nikdy dobře, duše jeho byla právě tak

sestrojena, že vládl jí pouhý rozum. Ale v rozumnosti jeho nebyla přece žádná suchost duševní, a v jeho pojímání světa byla zajisté velikost, to jeho podrobení sebe a jiných zákonům jasného rozumu, vyžadujícího přísně zdokonalování sebe i jiných, mělo zajisté náboženskou cenu, již Náprstek sotva tušil. Cítil v sobě snahu vysokých a ušlechtilých povinností, bažil vší silou duše po pravdě, po spravedlnosti, po dobru, a zdálo se mu, že činí-li tak bez stimula náboženství, bez motivu záhrobních nadějí nebo strachu, že jedná nejlidštěji v povzneseném smyslu slova. Dle náhledu mého byl pojem jeho o podstatě náboženství úplně mylný; neplyne náboženství ani z pouhé naděje ani z nějakého strachu, nýbrž z vědomí pomíjitelného člověka o nepomíjitelnosti prabytosti zjevující se světem, ale necítím se povolán k nijakému úsudku o víře či nevíře Náprstkově. V názorech těch zůstali jsme si vždy navzájem cizími, to však mi nevadilo. Vím, že jsou jisté duchovní výšiny, kde se dýše dechem božím at kdo k nim dostoupí cestou kteroukoli, a at už individuum tam vkročící Boha vyznává či ne. Bůh nepotřebuje našeho uznání, a naše víra v něj a láska k němu je přede vším štěstím n a š í m. A to, co nazýváme nejvyšší lidskostí, plyne právě jen z toho, co je věčné a nadlidské, a všechen rozum náš je pableskem věčného praumu. To však jen mimochodem, a sluší-li věřícím souditi o těch,

již nevěří, nechť připomenou si především výrok jednoho z největších v církvi, výrok sv. Pavla, pravícího, »že kdo miluje bližní, splnil zákon«.

Přes svůj kultus jasného rozumu byl Náprstek v dvaceti letech přece jen náchylen k myšlénkám, které se lidem střízlivého, tak zvaného zdravého rozumu musely zdáti nanejvýš fantastickými. Rozum Náprstkův měl totiž příbuznost se srdcem, příbuznost to velice kompromitující u lidí suchopárných. Náprstek, jenž tenkráte nepřál valně básníkům a básním, neměl nejmenšího tušení, že přece jaksi sám do kategorie těch lidí náležel. Nebyl sice z těch, již básně píší, ale dovedl báseň žít, dovedl život pojímat jako báseň. Zůstane navždy tajemstvím, co Náprstek ve Vídni zamýšlel, o čem tak intensivně dumal a snil, soudím-li z jeho záhadných, příliš stručných poznámek ve zbytcích deníku. Jednalo se dle všeho o nějaký dalekosáhlý podnik v Asii, snad o dobrodružné založení nějakého království v Korei, jak soudím z narážky jím vůči mně dávno, dávno po jeho návratu z Ameriky jednou učiněné a ponavrhující mi pokus jakýs o podobnou věc. O Koreji tenkráte nikdo ještě nemluvil a těch zápletek dnešních asi málokdo tušil. Ale Náprstek měl o tom ku podivu záhy jasný, určitý pojem, co by Rusku, tedy Slovanstvu, znamenati mohl stát v Koreji Rusku příznivý. Myslím tedy dle všeho, že mu to korejské

dobrodružství, nikoli nemožné, na mysli tanulo, když roku 1847 si zapsal:

»Jest mi k dosažení cíle toho zapotřebí energických mužů a mladíků, kteří by pravých prostředků použiti uměli, aniž by pátrali po vlastním a posledním účelu mého jednání a mých podniků. Tento účel považuji za tajemství mezi sebou a osudem.«

A Náprstek, ten racionalista, rozjímal dlouho a často o fatu, jak sám se přiznal.

S takovým vířením v duši a v mysli nechtělo se Náprstkovi do studií právnických, jen k vůli matce se jim podroboval. »Školy jsou pro mne zkázou,« vzdychával, »kéž bych byl osvobozen z těch okovů! Jen pomýšlení na matku mi pomáhá napínati síly.« A bratrovi svému řekl: »Nebudu ani profesorem ani úředníkem. Moje cíle života jsou jiné. Nikdy nebudu toužiti po pohodlném živobytí.« Dobře byl si Náprstek už tenkráte toho vědom, že jen svět ideí jest světem skutečným, a ten úzký svět vyumělkovaných potřeb a okolností, jenž se falešně, ale obyčejně »světem skutečným« nazývá, že za to nestojí, aby člověk k vůli němu žil. Proto byly jeho pojmy o praktičnosti jiné, než ty běžné. Žíti příjemně vykořisťováním námahy jiných, to nazývají lidé sobečtí býti praktickým. Ale tak Náprstek nesmýšlel nikdy. U Náprstka nejednalo se o to, co některá věc poskytuje jemu výhodného, ale o to, jakou platnost má pro dobro všeobecné; proto měli jej také

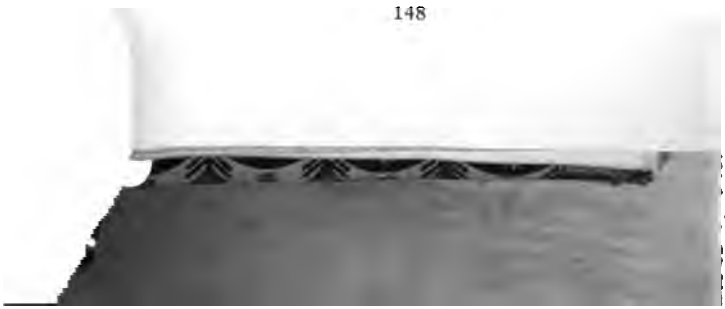

mnozí z jeho soudruhů za mladých let spíše za fantastu, a trpce si stěžoval Náprstek na tyto některé své krajany ve Vídni: »Mnozí pochybují o možnosti konečného našeho vysvobození. Bídné to duše! Takové myšlénky mívají v reservě, aby, když se odrodí, mohli říci: přesvědčil jsem se, že ničeho nepořídíme — byl bych tedy blázen!«

Měl Náprstek bystrý zrak; za nedlouho, v době reakce bachovské, osvědčilo se úplně, co předvídal! S jak horlivou podlostí sloužili mnozí bývalí vlastencové vládě, propadlé dnes prokletí. —

Rok osmačtyřicátý nadešel. Má se všeobecně za to, že Náprstek pouze následkem politických událostí, tenkráte se odehrávajících, do Ameriky uprchl. To jest však omyl. Ty události jen urychlily a rozhodly náhle jeho cestu, na kterouž se připravoval už více než rok a k vůli níž měl s matkou veliké nesnáze. Ideálem jeho byla sice pořáde Asie a to tajeplné tam poslání, ale i Amerika jej vábila, a pravíval si, že do Asie se dostane jí. Amerika měla pro Náprstka kouzelný zvuk, a záměry jeho tam nebyly jen osobní a soukromé. Pokládal to stěhování se tam za záležitost českého národa. V duši jeho utvořil se obraz ideální osady české v Americe. Přemýšlel dopodrobna o té věci a už r. 1847 zapsal si: »Až budu úplně připraven pro Ameriku, budu vybízet. Za půldruhého léta bude v Americe česká kolonie.«

V tom, jak si Náprstek tu osadu myslil, bylo něco velice poetického, něco snivě utopického, něco docela jiného, než jsou všechny ty osady, které se dnes zakládají za účelem vykořisťování neblahých zemí, kam se vystěhovalci teď vrhají s chtivou myslí vyssávání krajin a jejich domorodého obyvatelstva. Ta osada měla býti něco docela jiného. Jako v 17. století část pronásledovaných puritánů s Johnem Robinsonem, jejich kazatelem, z Anglie vypuzených a na čas v Holandsku útulek nalézajících, se vydala konečně na lodi »Mayflower« z Leydenu do Ameriky, by si založila v pustinách neobývaných svou obec ryzí, bratrskou, a jak se ti vystěhovalci vydali s prázdnýma sice rukama na nejistou pouť bouřlivým mořem, ale s velkými srdci, naplněnými silnou nadějí, živou vírou a velkou láskou: tak měli také Češi uchýliti se z domu poroby a útisků a vydati se na pouť za ideálem volné zemi, volné obce, kde by žili bez urážky lidské jejich důstojnosti a národní svéráznosti. Tam někde na »dalekém západě« za dmoucím se mořem měla vycházeti nová Čechie, šťastná, hrdá a volná, a jiskry nadšení a lásky měly létati z posvátné vatry toho nového života zpět, zpátky tam v tu starou, svatou, šlapanou, slzami a krví prosáklou vlast a pomáhati ji křísit a spasit! Z rostoucího blahobytu v nové vlasti měl proud přebytku téci zpět do vyprahlé země mateřské a pomáhati

hojiti tu starou bídu, jednalo se o podporu všeho, co k blahu lidu by se v dávné vlasti podnikalo a zakládalo. A nejen to. I mužové zkušení velikolepým ruchem životním slavné republiky, obohacení myšlénkami, měli se vraceti s povahou utuženou do Čech, s dvojnásobnou láskou, a tam měli působiti a apoštolovati ve smyslu národním, volnoduchém a humánním.

Takové asi byly pojmy Náprstkovy o české osadě v Americe. Co se z toho všeho uskutečnilo, ví každý, a jediný Čech, jenž se na stále vrátil obohacen zkušeností, nadšen a s dvojnásobnou láskou k české zemi zpět, by vše podporoval hmotně i duševně, co na prospěch národa se dálo, a idee humánní a národní šířil — byl právě Náprstek sám. Dodržel svůj program věrně. —

Propagandě, již potichu pro svou myšlénku konal v letech čtyřicátých, nedařilo se valně; žaluje na své soudruhy, málo jej chápající, zapsal si o nich takto: »Jak je to vše těžké! Nikdo, až na nějakou vyjímku, nechce přímo oběť pro celek přinášet. U nás mělo by v plném smyslu platiti: jeden za všechny, všichni za jednoho! Měl by každý, co na sobě objektivně dobrého nalézá, vštěpovat i jiným, a co naopak vidí dobrého u jiného, měl by sobě přivlastniti. Tím jedině docílíme jednoty a svornosti mezi sebou, a jen tenkráte bude možno něco většího vskutku pro blaho národa našeho podniknout. Odří-

kejme se egoismu ponenáhlu . . . Ze všech soudruhů nemá nikdo pevný úmysl jeti do Ameriky, leda tenkráte, kdyby se mu zde špatně dařilo, nebo kdyby do nějakého vyšetřování přišel. Jiní jsou odhodláni tam zůstat — kdyby se jim tam dařilo dobře . . .«

Neschopnost soudruhů u pojímání vyšších ideí a citů bolívala Náprstka, a chmurné myšlénky jej občas svíraly a opanovaly. »Hlavní příčina mého stesku,« zapsal si, »je poměr náš pospolný. Co duševních mrzáků!« A neupřímnost lidí jej velice trápila, a to nejen z ohledů osobních. »Neupevní-li se přátelství naše teď,« poznamenal o těch, s nimiž obcoval a na jejichž pomoc pro věc veřejnou počítal, »neupevní-li se přátelství naše teď, pak nestane se to nikdy, pak bude každý sám, a práce naše, bude-li kdo pracovat, nevydá ani třetinu užitku, jaký by jinak vydati mohla . . .« »Přátelství dvou lidí,« pravé a pevné, míníl, »vydalo by u nás více než dvě tlusté a učené knihy! . . .«

Ale přes všechny trudné myšlénky měl odhodlanost, ráznost a jakési prorocké přesvědčení o tom, že se mu podaří, o čem přemýšlel a rozjímal. Dne 1. ledna 1848 napsal do svého denníku: »Den 1. ledna 1849. roku doufám už slaviti v Baltimore neb v Novém Yorku nebo ve Filadelfii.«

A osud, o němž Náprstek tak rád přemítával, chtěl, že se vyplnilo, co tenkráte 1. ledna napsal do denníku, neboť za ně-

kolik už měsíců plul oceanem k břehům dalekého západu, provázen okolnostmi, o nichž ovšem 1. ledna ještě málo tušil. Plul jako uprchlík do Ameriky, té země své touhy. Jak ji vítal s duší v plných plamenech, s duší plnou smělých plánů a se srdcem plným nejbujnějších nadějí! Všechny okovy byly s něho spadly! Plin opovržení hodil tím studiem práv, práv, která byla jako výsměchem v té zemi, z níž prchal, v zemi, kde svrchované vládlo bezpráví. Svět bez mezí, život s celou ohromnou svou bohatostí se otvíral před jeho očima. Ještě ani nedosáhl břehu amerického a už blouznil o tom, jak až se tam napije ze zdroje vědění a zkušeností, se vydá zase na pouť další, jak popluje tichým oceanem do Asie, jak zavítá do země čínské, do Mongolie, mezi kozáky kirgizské, jak se dá na Astrachán, jak popluje Černým mořem do Stambulu, v »budoucí hlavu jihoslovanských republik«, jak sezná poměr Rusů k Asiatům, a snil o tom, jaký vliv Slované míti budou na vzdělanost a osvobození národů asijských! To vše poznat, prozkoumat, osvojit si, to budou prostředky k budoucím cílům. Usadí se někdy v utěšené krajině slovanské a bude účinkovati příkladem a zkušeností svou. Pro tu drahou vlast, z které právě prchal, chtěl vše snášeti, vše podniknouti, k vůli ní chtěl seznati všechen vývin lidský, všechnu podstatu lidské činnosti, ta drahá vlast měla z toho všeho kořistit, jen

už k vůli ní chtěl se státi užitečným, potřebným. A tak, zíraje do atlantického moře, vzpomínal neustále Prahy a též matky a upevňoval se v předsevzetí dávném, zdokonaliti se vší silou, vynahraditi energickým počínáním vše, co pochybeno v jeho vzdělání, a k tomu zdokonalování použiti nejen každého dne, ale každé hodiny!

Tvrdím znova, že byl Náprstek svým způsobem cítění poetou, byl beze všeho lyrismu ve slovech, byl však pod vlivem básnickosti idejí a poesie toho, co se neurčitě nazývá utopií, účinkovala na něj poesie velkých rysů světem hýbajících fakt. Slovo utopie potřebuje zde jakéhosi vysvětlení, naznačuji-li jím ono pojímání světa, Slovanstva, lidstva, jak se jevilo Náprstkovi tehdy v mladé jeho duši. Pojímání jeho, obzvláště Slovanstva, tak, jak absolutně, bez ohledů na běžné okolnosti, se mu zrcadlilo v mysli, může se zdáti snadně úplnou utopií, neboť Náprstek snil na oceaně tenkráte o velké republice slovanské, ale idea je něco, co vlastně s časem a s běžnými okolnostmi nemá nic společného. Co tedy je dnes utopií, nemusí jí býti na př. za sto let. Co je dnes nemožností, může za jistou dobu býti prostým faktem, a smutné by bylo pro lidstvo, kdyby přestalo tvořiti si tak zv. utopie, t. j. očekávání, jež stojí vysoko nad bídou přítomnosti; to by byl konec jeho vývoje a pokroku. Nedostaví se nikdy mesiáš, který nebyl očekáván toužebně,

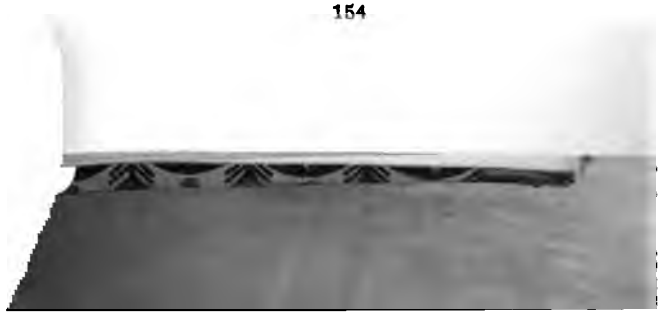

o němž se nesnilo a neprorokovalo a k vůli němuž se netrpělo, nesnášelo pronásledování a i posměchu krvavého, neboť jest mesiáš právě v jistém smyslu synem těch očekávání, slibů, utrpení a snů apokalyptických. Neříkejž mi nikdo, že exaltace je stavem nebezpečným, že život tak zvaný skutečný s ní nepočítá a se jí vymyká — naopak, jest taková exaltace vznesení se nad nížiny života plochého a hluchého, jejž falešně nazýváme skutečným, a at nikdo mi neřekne, že utopie je proto utopií, že svou nedostižitelností se vzdaluje příliš od pravdy — na to odpovídám výrokem George Eliota, »že nejvyšší inspirace nejčistší a nejšlechetnější duše lidské právě nejvíce se blíží pravdě.«

Nechci Náprstka líčiti ani v mladých jeho letech jako fantastu, pouze jako člověka, schopného velkých aspirací a idealních názorů, a ta tak zvaná jeho praktičnost není tvrzení mému na ujmu, neboť praktický život byl mu povždy prostředkem a nikdy účelem, to je úkol mělké všednosti; praktičnost Náprstkova byla pouze nejvhodnějším používáním prostředků k cílům vždy mnoho vyšším, a to byla moudrost. Tu moudrost míval Náprstek vždy, a proto že uměl tak dobře obmezovati se ve svém počínání a zdánlivě snahy svoje ne dále napínati, než kam prostředky jeho k jejich uskutečnění sahaly, měli jej lidé za tak střízlivě praktického a proto budou mnozí proti mému pojímání jeho

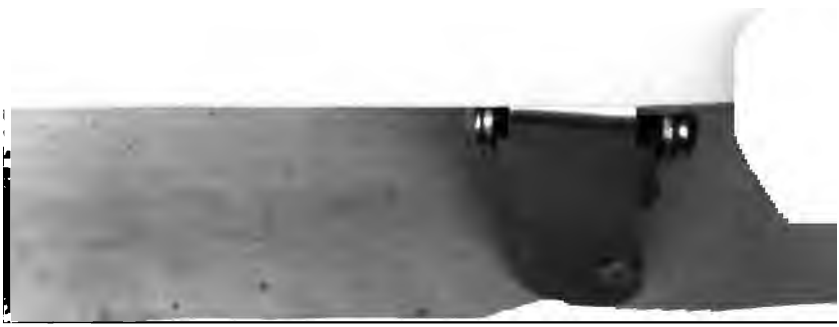

povahy. Mnozí lidé mívají fantasii na povrchu a rozum, mají-li ho vůbec, někde dole na dně, a to přivádí je u chladně soudících v jakési opovržení. Sem počítají se básníci. Ale bývají zase lidé, jejichž rozumnost leží na bíledni, tak že nikdo netuší, co někdy fantasie u nich skryto v hloubi, a to jsou ti skrytí básníci, verše a knihy nepíšící, kam jsem směle vřadil Náprstka. Že jej každý tak neznal, je prosté, nenadělal nikdy mnoho slov, a anekdota o tom filologu, o němž někdo řekl, že je obdivuhodný proto, že zná v sedmi jazycích mlčeti, byla úplně v jeho duchu; u lidí takových však stačí právě někdy jediná věta, by nám dala nazírati do hlubokých netušených záhybů duše. Náprstek sám by se vzpíral nejspíše mému tvrzení, ale musel by přece doznati, že aspoň na té cestě oceanem cítil někdy velice básnicky, na př. tenkráte, když vylezl na třetí stožár lodi, v den, kdy tiché moře pod ním bylo pravým blankytem, a blankyt nad ním hlubokým, nehybným mořem beze dna, a když ta velká mluva přírody jej tak uchvátila, že se v něm ozvala touha skládati knihu, v níž by popsal svět a věčný rytmus jeho života, jak podobně se pokusil Humbold »Kosmem« svým ... O tom však dosti, nesmím svému náhledu většího významu připisovati, než snad zasluhuje. — Dosáhl Náprstek půdy americké a tam začal pro něj život plný těžkých zkoušek, trpkých zkušeností, tuhých

bojů, hořkých sklamání, ale též vysokých zájmů a vývinu ideí a tříbení náhledů. Mnoho Náprstek tam trpěl a více ještě získal užitečného pro život. Životopis jeho to vynese někdy všecko na jevo a láska k Náprstkovi tím jen poroste.

Byl v pravdě heroický ve všem utrpení a ve všem snášení, nelitoval nikdy zanechaných hrnců egyptských a neslevil ničeho se svých požadavků na sebe a se svých cílů a plánů. Nepovedlo-li se mu vždy povznášeti lidi na svou úroveň, nesnížil se přece nikdy k jejich mělkosti. Nesnáze a nedostatek nebraly mu nikdy odvahy. Psal jednou, když se mu dařilo velice zle, když trpěl nejen hmotně, ale i morálně neporozuměním svých nejbližších a nejmilejších, jistému příteli: »Žiju sám sobě jen tenkráte, zasvěcuji-li svůj život tomu nejvyššímu, co duši mou plní, co srdce moje unáší, totiž svému lidu, člověčenství a sociální volnosti. Jsem hotov svému přesvědčení obětovati vše, žádný neúspěch mě neodstraší. Srdce moje nechápe nutnost zla na zemi a proto rád bych přinesl všechnu oběť, které však též od každého požaduji, aby bída, chudoba a nevědomost zmizely s povrchu země . . .«

A sám sobě pravil jednou rozčileně: »Běda tobě, kdybys upadl kdy do té sprostoty, abys z nějakých sobeckých pohnutek jen se chtěl státi zastancem lidu a hlasatelem jeho práv — jak to, žel, mnozí teď činí!«

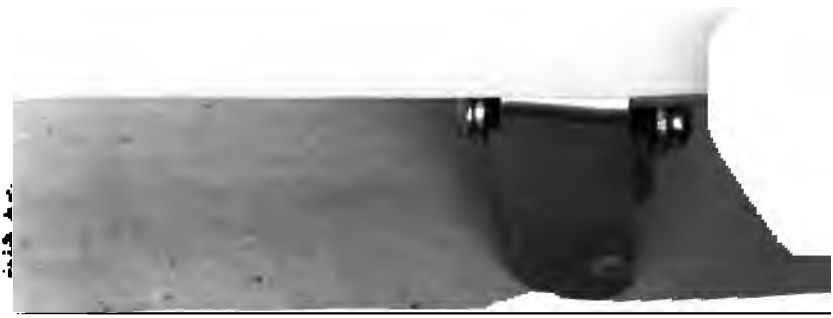

A jistému sektáři, jenž jej chtěl získati pro svůj výhradný náhled, napsal: »Pravý člověk má ve vlastním vzdělání a v ušlechťování svého ducha záruku mravnosti.« —

Zatím byl život jeho hmotný po léta neustálým bojem bez výsledků, ale odhodlanost jeho tím neúspěchem neklesala na okamžik; ve chvíli těžké krise zapsal si do deníku: »Zoufám — ne nad s e b o u, ale nad obchodem« — tak rozlišoval ten život praktický, všední, »t u h n i l o t u«, jak jednou pravil, vždy od svých vyšších záměrů. Přes všechen nezdar choval pořáde ještě svoje dávné plány stran Asie věrně v nitru svém, přemýšlel o tom, státi se buď sekretářem nebo tlumočníkem u některého z amerických vyslanců, nebo přidati se některé z vědeckých expedicí do Asie a upozorniti na povolání Slovanů jako vzdělavatelů Východu. Snad mohl se později nabídnouti k službám orientální společnosti v Bostoně? I jakási romantika Dumasovská ozvala se v něm: což kdyby některý kapitán na lodi obchodní, jedoucí do Číny nebo Indie, jej mohl potřebovati? Nebyl by se lekal žádného dobrodružství. A v době, kdy byl kamenníkem, pracujícím nejen až do umdlení, ale přímo až do churavosti, následkem nezvyklé těžké práce a horlivosti v ní, když byl později soustružníkem a pak truhlářem, a vším tím se sotva uživil, měl stále a více než kdy mlhavé a neurčité obrazy velkých rysů

o budoucnosti v duši, jež se však někdy vykrystalisovaly až v poetické vidiny s prorockými pozadími. Šel na příklad jednou za jasného měsíce k vodě na procházku, po parném dnu těžké námahy. Pohled na život na velkém jezeře, na loď houpající se na temné vodě vzrušil jeho fantasii, tu fantasii vždy tak dobře skrytou pod hladinou jeho řekl bych franklinovské rozumnosti.

Ta loď kolíbající se na vlnách, koupána měsíční září nesla mysl jeho v dál k Černému, ke Kaspickému moři, k Bajkálskému jezeru, na velké řeky slovanské, viděl, jak se tam někdy rozproudí život čilý, a měl živou vidinu v té tiché, lunné noci, za šplounání vln, při mátožném zjevu toho korábu o uskutečnění snů v budoucnosti, o vzedmutí se nového mocného života ve velké Slavii, povstalé z ponížení a utrpení . . . Byl to jeden z jeho mocně poetických okamžiků. Plynuly vždy z nesmírně intensivního smyslu života, z nesmírně silného zájmu bytí a z nesmírně silného pocitu souvislosti vlastní individuality se světem ostatním. To jest mi jasno z jedné reflexe deníku, kde Náprstek praví, »že téměř lituje, že rozum jeho jej oloupil o víru v nesmrtelnost duše, nebot tak že jest zbaven té hluboké rozkoše, jež ho pojímala při myšlénce, že nejen na zemi, ale i v šíru všehomíra by mohl do nekonečna s vědomím zdokonalovati sebe i jiné, hloub a hloub se zabírati do pochopení toho nesmírna — co

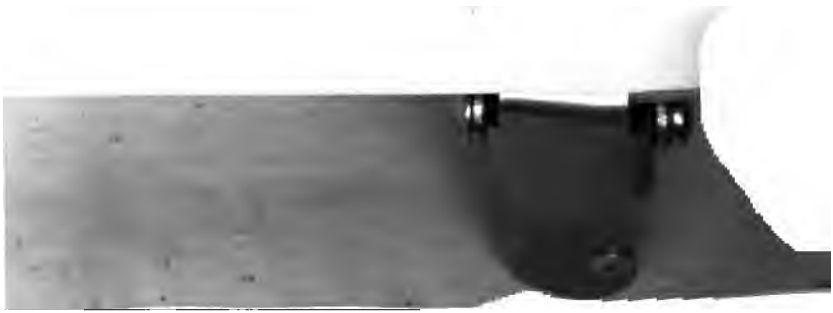

takto při krátkém životě jen v malé míře možné jest . . .« A jindy zase vzdychl si: »Že život jest tak příliš krátký na zemi pro obsáhlý jeho úkol.«

Jednou v rozmluvě žertovné, po seriosní debatě o náboženství, řekl jsem Náprstkovi: »Chtěl bych vidět vaše překvapení tam na druhé straně života, až přesvědčen poznáte, jak jste se zde mýlil, nevěře v nesmrtelnost duše.« Byla to rozmluva jen žertovná, ale Náprstek byl jaksi náhle zaražen, podíval se zamyšleně, mlčky na mne, zdálo se mi, že výraz takového zaražení jsem nikdy v jeho výmluvném zraku nespatřil, a pomyslil jsem si mimoděk tiše: »Není tak přesvědčen, jak se zdává.« Nevím, zda jsem se mýlil. Dle mého nezvratného přesvědčení hrouží se dnes věčností opojený jeho duch v to hlubší a hlubší poznání světa, po němž někdy tak prahl. Ty naše pojmy zde! Jak to vše nedokonalé a pouze tušící! Hledáme stále a nikdy nedojdeme jistoty, jako ubozí plavci mořem jsme stále zmítáni, hnáni od břehu k břehu. Naše plány a naděje, to jsou lodi, ztroskotané, rozkrušené, potopené každou chvíli. Ten všeobecný lidský los poznal Náprstek více než kdo jiný. Co předsevzetí, co plánů, co chimér pochoval tam na dalekém západě!

Když se vracel do Evropy, měl program svůj prostý a silný připraven. Lze ho vtěsnati do těch slov, jež Náprstek někdy na-

psal přátelům, když se loučil s Evropou v roce 48. »Doufám,« psal tenkráte, »že mi zbude nějaké pole, které zúrodniti vší silou se tak vynasnažím, až se opět z Ameriky vrátím do milené vlasti.«

Každý ví, s jakou jarostí a s jakým úspěchem Náprstek hned pracovati se jal, ale ať nemyslí nikdo, že všechny útrapy a všechna sklamání mládí v tom opravdovém a hluboce cítícím muži nezanechaly stopy. Nebyl z těch, již jizvy svoje ukazují, ale stačí někdy slovo, by naznačilo mnoho. Působil Náprstek už léta zdárně a blahodárně po svém návratu zde mezi námi, když se jednou v listě soukromém a intimním dávnému příteli podepsal místo jménem jako — »poor sailor« — »ubohý plavec«.

Je něco melancholického a poetického v tom podpisu, vycítíš mnoho minulého utrpení z něho, mnoho sklamání, je v něm ohlas zalehlých bouří, sám Komenský mohl míti nápad tak se podepisovat, »ubohý plavec« — »na širém moři života« — rozumí se.

Tím ovšem netvrdím tu nepravdu, že by Náprstek byl kdy melancholikem býval. k tomu byl příliš silným duchem, nebyl proto znaven že byl zmítán, a dýchal po bojích v těch sférách výšin morálních, kde panuje klid a jas, tak jako ve vysokých sférách vzduchu, na vrcholcích hor, vyčnívajících nad oblaky.

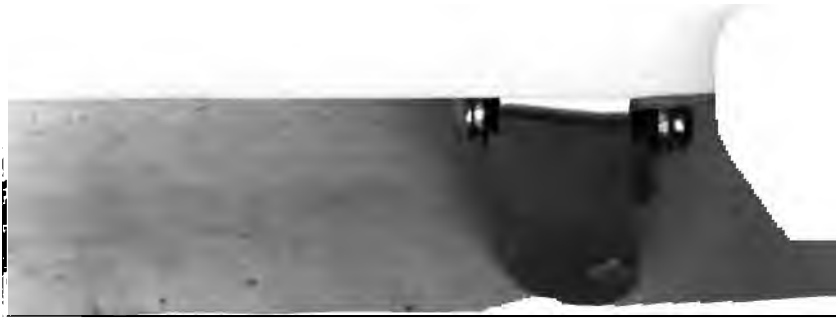

rozčarování, ochabnutí, vystřízlivění okamžité, a jsou-li v srdci našem opravdu zakořeněny, a jsou-li nám strastně drahé — vrátíme se zase k nim. A jsou-li ideály naše takového způsobu, že nám nelze je prováděti úplně, nesmíme se hněvati na ně, protože se neuskutečnily, to jim ceny neubírá; omyl náš je v tom, že jsme dobře neznali sílu prostředků, jež jsme k uskutečnění jejich měli, v tom byl nedostatek náš a pak v lidech, již je nechápali, v okolnostech, jež se nám do cesty stavily, ale cena vnitřní, absolutní těch ideálů zůstává. Nevzpomínáme-li jich s ironií, zůstávají-li nám přes nezdar svatými, zachováváme si tak mladost duševní. Náprstek, jako každý jiný na tomto světě nedokonalosti, neprovedl vše, co si kdy vytknul za metu, neuskutečnil svoje v plném smyslu nejideálnější předsevzetí, povstalé v zlatém věku křídladajného mládí, všechny ty veliké, tajůplné sny o Orientu zůstaly sny, ale Náprstek byl v pravdě moudrý a nedovedl-li uskutečniti vše, o čem snil v mládí, pokusil se o to, prováděti, co zralejší věk mu vnukl, ale to úplně a s velkodušností nezměněnou, stejně krásnou, jako byla ona z dob blouznivých. V ryzosti oné nesobecké snahy zůstal si věren od prvního dne, kdy přemýšleti se jal, až do posledního dechu, kdy všechno jeho přemýšlení tak náhle shaslo — pro sebe nic, pro jiné vše. Žádná ctižádostivost, žádná malicherná ješitnost ani stín nějakého

zisku neposkvrnily nikdy jeho sluncejasný štít. Neklaněl se nikdy modlám a nedbal žádné přízně. Věděl dobře, jak zachovati důstojnost volného muže i v nevolnosti naší, kde mnohdy přímě a prostě pravdu říci nelze, kde však lze výmluvně mlčeti. Náprstka nepotkal nikdo v Byzanci, tak málo jako Fügnera nebo Tyrše. Byl Náprstek demokrat, ale jeho demokratism byl něco docela jiného než ten planý křik z politických klubů, šosáckých radnic a mělkých žurnálů, nebyl mu hluchým heslem, jako politikářům ze řemesla, nýbrž šlo mu o pojem lidských zájmů všem bez rozdílu společných, jimž má každý obětovati ve prospěch celku všechny svoje zájmy soukromé. Nešlo mu o žádnou kastu, tedy také ne o kastu měšťanskou, jednalo se mu o reformu společenskou. Ideálem jeho bylo, aby zmizela ze světa ta hrůza sobectví, »která z těch, již majetníky nejsou, dělá majetek«, povrhovati mamonem, po něm nebažiti, nemíti naprostého smyslu pro titule a výsady jakékoli, jako Náprstek, tot důstojnější a také účinnější než závidět a nenávidět. Náprstek ani netušil, jak v té prosté noblese svého smýšlení a ve svém sebezapírání ve prospěch bližních se podobal křesťanům prvních dob.

Práci lidskou pokládal Náprstek za prostředek k volnosti, a leží snad filosofický jeho význam v tom, jak na ni hleděl s ideální

výše mravní. Práce byla mu bojem buď proti nepřátelské přírodě, buď proti umělým překážkám v lidské společnosti, a jako boj nemůže býti účelem, nýbrž jen prostředkem k dosažení cíle, tak měla všechna práce, všechen z ní plynoucí blahobyt, všechen ruch obchodní býti jen prostředky a nikdy cílem. Lakota, hromadění peněz — to byly pojmy Náprstkovi cizí. Duše jeho byla v tom ohledu čista jako světlo nejkrásnějších hvězd. Dlaň jeho se nikdy nezavírala, by zlato držela, byla stále otevřena s velikodušnou štědrotou, tak jako srdce jeho se nikdy nezavíralo soucitu, ale stále klidnou láskou zářilo.

Přemýšlel jsem mnohdy o tom, který byl vlastně hlavní rys v povaze Náprstkově, rys, z kterého by celá jeho individualita se odvozovati dala, a myslím, že se nemýlím, řeknu-li, že to byla jeho naprostá spravedlnost. Dýchal jí jak plícemi. Z té spravedlnosti prýštila jeho láska k vlasti, z ní vzala tolerance jeho vznik, v ní spočívala jeho lidomilnost a jeho horlivost pro emancipaci žen. Poněvadž byl spravedlivý, bouřil se proti útisku svého lidu, poněvadž byl spravedlivý, nebyl výlučným ve svém vlastenectví, poněvadž byl spravedlivý, nebyl spokojen se zařízením dnešní společnosti, poněvadž byl spravedlivý, byl pomocně na straně chudých a slabých, poněvadž byl spravedlivý, ujímal se neštastných, proto také

návštěvy z venkova sem dojížděl, těšíval jsem se vždy už několik stanic na okamžik, kdy vejdu k »Halánkům« a kdy uslyším ten milý, srdečný, lahodný hlas objímajícího mě Náprstka, volajícího vždy vroucím tónem: »Nu, buďte nám vítán, kamaráde!« A pak přicházela paní Náprstková, žena prostě ušlechtilá, pravá duše domu, zasvěcující sebe, všechny své povinnosti klidnému blahu svého muže a jeho záměrům, a tu začaly naše tiché a veselé besedy. Jak často sedávali jsme sami tak v té útulné jídelně po obědě, šeré a teplé v zimě, chladné a stinné v létě, a tu mohl jsem svému srdci ulehčovati a pověděti vše, co mě hnětlo a tížilo. A pak naslouchal jsem tak rád Náprstkovi. Tichý jeho hlas měl tak měkké odstíny. Jak bývalo mi volno! Někdy bylo v zimě tak šero, že za dne v té malé komnatě hořel plyn, a díval jsem se, jako zapadlý v sny, oknem, jak do dvora bílé tiché vločky sněhu padaly, mezi tím co mě konejšil ten drahý hlas, pronášející slova prostá, moudrá, tak často plná útěchy! Ach, ano, bývalo to jako ve snách, a je mi jako ve snách dnes, když na to vzpomínám, že vše to bylo a že to minulo, zapadlo!

Bylo to v Alpách, kde mě stihla zpráva ta hrozná . . . Nečekal jsem okamžik, spěchal jsem do Prahy. Ty podzimní lesy, prohřáté zářijovým sluncem, plny vůně cyklamin, jak byly krásné ještě včera, ale dnes míhaly

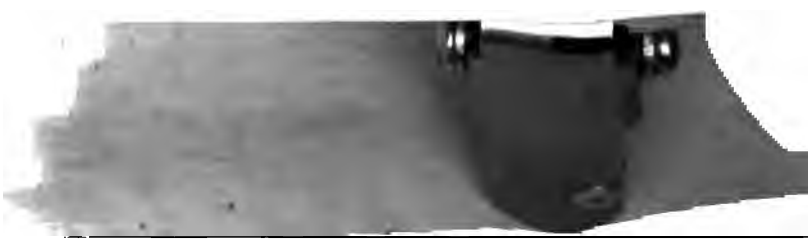

se přízračně kolem okna vagonu, a viděl jsem je jen mlhou své úzkosti. Přijel jsem do Prahy a viděl v knihovně místo Náprstka jen už kovovou jeho rakev. A pak přišla ta doba temných smutků. Přišla pouť tou truchlou krajinou, zastřenou deštěm a bičovanou chladnými větry, ta pouť do Gothy, ta horečka v tom šíleně do prázdna a smutku letícího vlaku, pak ten mátožný děj pohřbu do plamenů. Nedovedl jsem ani myslit ani dobře cítit, a slzy ulevily mi jen ve chvíli, když za zvuků české písně rakev, na níž náhlý paprsek slunce zahořel a zasvítil, pomalu zapadala do podlahy krematoria . . . A pak přišla ta pustota v srdci a v hlavě doma v těch zimních měsících o samotě, ten svírající bol při myšlénce, že zapadla v temno a prázdno a v nic ta lidská bytost nám tak drahá, a ta lítost, nemoci slova útěchy podati vdově tak těžce strádající . . .

A přišlo jaro, a zajel jsem do Prahy, když výklenek pro popelnici hotov a vyzdoben byl, a když paní Náprstková mě vyzvala, bych urnu postavil ke konečnému pokoji na vykázané místo, kde nedotknuta zůstane, až urna druhá s popelem jejím vlastním se tam postaví. Bylo šero v síni a bylo jaro venku, vanulo nebem i zemí . . . A bylo mi zase jako ve snách, když pomalu jsem stoupal po stupních vzhůru k výklenku. Němá, v slzách, zlomena stála ušlechtilá Náprstkova vdova s popelnicí v rukou, polo-

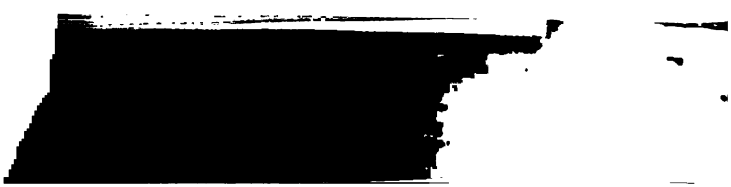

žila čelo na ni, loučila se s ní mlčky a pak mi ji podala. Sklonil jsem hlavu před drahým tím popelem, postavil třesoucíma se rukama nádobu na určité místo a mlhou svého dojmutí četl jsem mimoděk slova, vrytá nad výklenkem: »Pokoj lidem dobré vůle!« To byla tichá moje modlitba. —

Zůstanu paní Náprstkové do smrti vděčen za to, že vyvolila mě k tomu, abych postavil popelnici do výklenku, zůstanu jí vděčen, že mě k tomu vyvolila, bych dnes o zesnulém promluvil. Vím, že byli jiní, povolanější řečníci, Náprstkovi ještě blíže stojící než já. Řekl jsem paní Náprstkové svou obavu, že nedostojím snad tomu úkolu. Tklivě a prostě odpověděla: »Mluvte o Vojtěchovi klidně a upřímně — a bude dobře.« Mluvil jsem klidně a upřímně, a bylo tedy snad dobře. Než se však rozejdeme, dovolte jen ještě jedno slovo.

Konfucius pravil: »Slyšeli-li jste ráno hlas nebem daného rozumu, můžete na večer zemříti.«

Pojem »hlasu nebem daného rozumu« znamenal čínskému učiteli princip povinnosti ve skutcích života. Nuže, nebeský ten hlas uslyšel Náprstek záhy v mládí, tedy ráno, a nenaslouchal marně — klidně mohl tedy odejíti na večer, když věk jeho uplynul.

Žel, ano, že Náprstek nám odňat jest, ale dík, že dán nám byl!

Dědictvím jeho buď nám jeho příklad, a hluboký, neskonalý buď mu za ten příklad dík a slavná buď mu paměť a pokoj lidí dobré vůle!

(1896.)

DOPLNĚK BELLETRIE.

ZE ZÁPISKŮ. — KRÁSNÉ ZOUBKY.

ZE ZÁPISKŮ.

Bylo to v Rusku, v létě, k večeru. Oběd byl u konce, byli jsme trochu chlazeného šampaňského pili, právě tolik, co stačilo, abychom se na svět růžovou barvou co možná nejméně falšovaného »veuve Cliquot« dívali. Zapálili jsme papirosky a vyšli, celá společnost, do zahrady. Tu zjevila se náhle u nízkého plotu stařena tragická. Bledá jako smrt, smutná jako — Rus. Natáhla dlaň, tvrdou, suchou, stvořenou, by se zavřela v pěst a na bránu sladce dřímající netečnosti bušila.

Plotu nejblíže stál syn hostitelův, hoch v onom věku, ve kterém mizí u dětí anděl a probouzí se bestie. Nebyl zlý, pouze rozmazlený a přede vším líný. Vida žebračku obával se, že jej pošleme domů pro almužnu. Netrpělivě kývl stařeně — v tom zpozoroval, že jeho chrt právě ohlodanou kost upustil. Podal jí stařeně. Ona jí neodhodila, neroz-

zlobila se, neklnula, pohlédla jen smutně na nás a řekla tichým, nevýslovně dojemným hlasem: »Co dělat.« A chtěla odejít.

Hoch byl sice trestán, žebračka bohatě obdařena, ale palčivá bolest proto mi neustala v srdci, a onen večer byl bych nad tím zaplakal, že jsem člověkem.

V tom výstupu zračila se celá lidská společnost, a ta tragická stařena s tím pohledem nejhlubší resignace — to byla celá Rus!

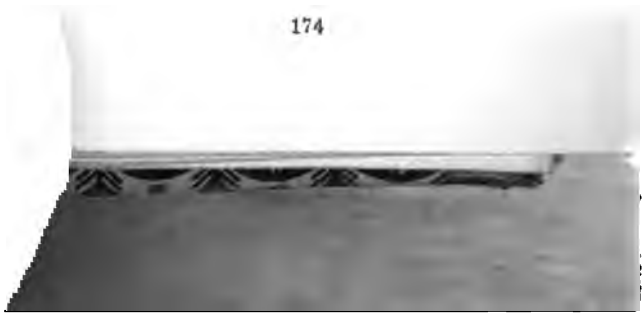

KRÁSNÉ ZOUBKY.

Bylo nedělní parné odpůldne — nejnudnější to čas, který Praha zná. Ulice byly jako vymeteny, což se jim, mimochodem řečeno, poskrovnu jen stává, slunce pražilo a sloupové prachu procházeli bez ostychu po chodnících, tak husté a temné a tak všechnu vyhlídku zastírající, že dva mladíci zrovna na rohu Ovocné ulice vší silou do sebe vrazili. Již otevíral každý z nich ústa, by druhému něco nepěkného pověděl, ale v tom se poznali.

»Zdeňku!« zvolal mladík, jenž se strany Václavského náměstí přicházel a na jehož plné tváři dobrosrdečný úsměv stále sídlel. Byl oděn od hlavy až k patě v žlutý nankin a v ruce držel velký kornout naplněný krásnými třešněmi.

»Fabiane!« zvolal jinoch druhý, co do zevnějška pravý to opak prvního. Plný vous, černý jako havran, zdobil zajímavou tvář a

oko blankytné snivě hledělo zpod jemných obočí. Oblečen byl v šat černý a ruce vězely v jemných rukavičkách sivé barvy.

»Vrátil jsi se již z Paříže?« tázal se Fabián.

»Jak vidíš,« odpověděl duchaplně Zdeněk na stejně duchaplnou otázku.

»A proč?« pátral Fabián dále.

»Protože Paříž jest nyní právě tak, aneb aspoň skoro tak nudna, jako Praha; mimo to nedostávalo se mi již peněz.«

»Druhý důvod je platnější,« smál se Fabián a podával Zdeňkovi kornout. Zdeněk odmítl.

»A proč nechceš?« ptal se Fabián; »vždyt vím, že jídáš rád ovoce.«

»Ano, ale ne na ulici, a pak ovoce vyprané, a ne tak podezřele čisté, jak vychází z rukou nějaké té osmahlé Pomóny na našem ovocném trhu.«

»Posud tak choulostiv jako jindy! — Ale kam teď vlastně jdeš?«

»Což to vím?« odpověděl Zdeněk hlasem trpitele, kterému byl již tak uvykl, že když někomu ku příkladu dobré jitro přál, vždy to činil tónem, jakoby říci chtěl:» ó bude to jitro tvé poslední i mé.« Ale když má kdo tak snivou tvář jako náš Zdeněk, nemůže přece mluvit přirozeně jako jiní lidé, musí být melancholickým za každou cenu.

»Tedy jeď se mnou do Chuchle.«

Zdeněk šel, a sice krokem tak tragickým, jako Antigona, když ji do hrobky odvádějí; každý okolojdoucí, jen trochu se Sofoklem obeznalý, mohl z tklivého toho pohledu vyčísti slova: »Již, již mne vedou — pozřete, Thebanští, co musím vytrpěti tu a od koho!«

»Kdyby tě to nemrzelo,« počal Fabián, »mohl bys mi teď po cestě vypravovati, toť se ví že v krátkosti, proč jsi tak náhle do Paříže odejel. Dávno již jsi mi slíbil ve svých dopisech, že tak učiníš, až se opět shledáme.«

»Slyš tedy,« odpověděl Zdeněk hlasem hrobovým. »Byto to v masopustě na šibřinkách sokolských, kde mne velká ta rána potkala, jejížto následky posud duši mou drtí. Procházel jsem se v rozkošné té směsici rozličných maškar, ano oko moje utkvělo pojednou na postavě božské a pro mne osudné. Byla to dívka.«

»Toť se rozumí,« prohodil Fabián.

»Byla to dívka,« opakoval Zdeněk nevrlý nad nevčasným podotknutím svého přítele. »Byla to dívka,« připojil pak ještě jednou, a oko jeho se zarosilo, neboť muška malá jako máček mu tam právě neprozřetelně vlétla a zvýšila takto mimovolně tragický efekt. »Dívka ta měla na sobě oblek starobenátský z modré hedbávné látky bez lesku. Zpod šlojíře zlatými jehlicemi připev-

»Mrzí-li tě poslouchati, tedy to jen hned pověz,« odvětil rozdurděn Zdeněk.

»Jen pokračuj, »prosil Fabián, »budu již hodným.«

Zdeněk, který rád vypravoval, udobřil se ihned.

»Ona mně neodpověděla pouze slovy Göthovými, ale zapěla je též polohlasitě dle melodie Gounodovy; avšak v odporu k svým slovům přijala mé rámě. Při tom se mile usmála a objevila opět tu řadu zoubků, tak skvoucích, že otřepané to přirovnání s perlami se mi zdá profanací. Cítil jsem stopy zoubků těch v srdci svém — já dívku již miloval.«

Zamlčel se a vypadalo to skutečně, jakoby pohnutí dále mluviti mu bránilo.

»Tak smělých obratů v řeči užívá jen básník,« obdivoval se mu Fabián.

Zdeněk pokračoval: »Bavili jsme se jako bohové po celou noc, zdálo se mi, že i jí se ve mně zalíbilo. Náhle ale zvolá bohyně má, ukazujíc na domino ohnivé barvy, sedící v koutě a rovnající si právě roucho a biret s bílými péry, jež jsem byl po celý večer pozoroval; sedělo nepohnutě jako sfinx, a přivábeno tajůplným zjevem slyšel jsem je sladce chrápati. Na toto domino tedy ukazujíc pravila: »Ejhle, tetička se probudila a chce domů.« Prosil jsem, by sundala svou škrabošku, ale marně; tázal jsem se, mohla-li by býti tak ukrutnou a zmizeti na

jako blankyt a podobným barvě onoho šatu benátského v šibřinkách. Uprostřed namaloval Zebinský skupení lehkých bílých obláčků, kterými patero rovnoběžných paprsků slunečních pronikalo, tvoříce tak pět notových linií, a na nich stkvěly se první tři takty té arie Gounodovy, které byly prvním zvukem, jejž jsem uslyšel z úst mé drahé Benátčanky. Každá nota ale byla rozkošná hlavička andělská s nejčtveráčtějším výrazem pod sluncem. Bylo to dílo mistrovské a docela dle popsání vyvedené, které jsme v novinách čtli o vějíři, jejž paní Rossiniové Dorée byl maloval a darem podal. Sešli jsme se právě po čtrnácté. Toho dne musel jsem dlouho čekati; konečně přišla, ale první slova mne ohromila. »Vidíte mne naposled,« pravila mi. »Vdávám se za jiného, ale srdce mé náleží navždy jen vám.« Plakala, div že neomdlela. Podal jsem jí svou bonboniéru, ona vyrvala se mi z náručí — »buď s bohem! s bohem!« zvolala, vskočila do vozu, dueňa za ní, a krásný sen můj zmizel na vždy.«

»A bonboniéra?« zněla hloupá otázka Fabiánova.

»Zmizela též, a vezmi ji čert. Hledal jsem krasavici svou, avšak nadarmo. Rozmrzen a nešťasten opustil jsem Prahu, rozmrzen a nešťasten jsem se vrátil; pro mne již není naděje.« —

Mezi vypravováním byli přišli k parolodi. Fabián kupoval lístky. Zdeněk si mezi

tím klestil dráhu stádem malých dětí, které všechny tvořily jednu rodinu. Na palubě bylo vedro a hrozná tlačenice, ale nezbývalo prozatím nic než vše trpělivě snášeti, a Zdeněk to činil vznešeně. Děti ctihodné rodiny se mu pletly mezi nohy, chůva s nejmladším stála právě vedle něho, a když zavzněl zvon na znamení odjezdu, dalo se dítě polekáno do křiku; v tom ale již také vzkřikla chůva: »Pro umučené rány! Tódinek zůstal na břehu!« Matka ctihodné rodiny, tlustá žínka, vyskočila jako střela, volala, ale Tódinek se ani nehnul. Bavil se pohledem na dva psy, kteří se zoufale rvali o starý pohozený střevíc. Matka, na kterou opět manžel její stále volal: »Čekej, Berto, vždyt přijde,« sebrala všechnu svoji hrdinnost, přeběhla můstek, doběhla na břeh, sebrala bránícího se Tódinka a vrátila se ještě zrovna v čas; sotva ale dostoupila jednou nohou na loď, podtrhl velký osmáhlý klacek, který zdál se že nemá na lodi nic jiného co dělal, než překážeti jiným, ubohé matce prkno s můstku na loď vedoucí, a tato byla by zajisté i s Tódinkem na tvář padla, kdyby osud tam nebyl Zdeňka postavil — padla mu tedy na prsa, jako milenka v náruč milencovi. Všichni okolostojící se dali do smíchu; v tom však přistoupí roztomilá mladá dáma v bílém jako sníh oděvu k tlusté paničce a bere jí Tódinka z ruky. »Ale tetičko,« pravila, »vždyt jste toho pána ani za odpuštění neprosila.«

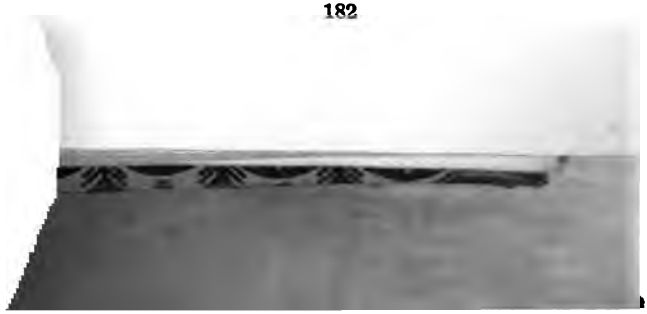

Zdeňkem to trhlo — hledí upřeně na dívku — na zlaté vlny jejího vlasu, na zelenavé oči jako vlny lagun — na božské její zoubky. »Tot ona,« šeptal Fabiánovi, »to jsou její oči, její vlas — to jsou ty čarovné zoubky, jež tuto posud cítím.« Ukázal při tom na srdce.

Zdálo se věru, jako by ho byla též poznala; vzdálila se rychle, a tlustá paní teta, manžel její, chůva a celá četná rodina tvořili nepřestupnou hráz. Nebylo lze se jí přiblížiti, mělat zvláštní talent pro zmizení; brzy ji viděli tam, brzy zde, vždy ale mihla se jako blesk. Konečně přistali v Chuchli, a než se toho nadáli, viděli bílý šat záhadné dámy na břehu, a než vyšli na břeh, zmizela mezi stromovím.

»Oklamala mne? Je posud snad dívkou? A je-li vdána, kde její manžel?« deklamoval Zdeněk.

»Myslím, abychom dříve hleděli najíti ji, imanžel je věc zcela vedlejší«, mínil Fabán.

Hledali, hledali, ale nenašli; jen jednou viděli bílý její šat nedaleko kostelíčka na temeni návrší; stála sama pod břízou, tak graciosní jako bělokorá ta »panna mezi stromy«, jak Božena Němcová pohyblivý ten strom nazvala.

»Věru, zdá se mi, jako by byla jedna z těch bříz náhle oživena,« řekl Zdeněk, ale ještě nedomluvil, a již zase zmizela jako

13*

přízrak. »Prchající Daíne se proměnila v lav-
řín,« horoval dále; »má dívka je pravý opak
staré báje, je to ztepilý strom, který přede
mnou těká. Ó břízo má, ó břízo má!«

»Nejlépe bude, když počkáme na břehu;
do Prahy pojede zajisté,« přerval praktický
Fabián básnický proud přítelových slov.
»Nejpodivnější však jest, že jsme ani tu její
tetičku ani tu četnou rodinu více nespatřili —
však hle, tam se právě celá karavana ubírá
k lodi,« dodal Fabián.

Bylo tomu tak, ale dívku přátelé naši
nespatřili nikde. Čekali na druhou loď, ale
s tímtéž výsledkem; jeli konečně po dráze
zpět do Prahy, aniž by ji byli nalezli.

»Jest patrno, že přebývá stále v Chuchli;
jen trochu trpělivosti a najdeš ji dozajista,«
těšil Fabián Zdeňka, když tento div si ne-
zoufal.

Zdeněk jezdíval teď skoro denně do
Chuchle, ale bez výsledku. Vracel se vždy na
večer do Prahy unaven a rozladěn tak, že se
mu přátelé pro zasmušilou jeho tvář již zdaleka
vyhýbali. Jedinou jeho útěchou bylo, když
okolojdoucí děvčata si šeptala: »Jako Hamlet,«
nebo: »Celý mladý Werther«; když ale jednou
prostořeká jakás panička dost hlasitě podo-
tkla, že vypadá jako zosobněná »pompe fu-
nébre«, tu zůstal zaražen stát, a stál by
snad ještě do dnešního dne na tomže místě,
kdyby jej nebyl tlustý pán radostně za ruku
apl a srdečným tónem oslovil.

»Milý strýčku, ty's tu?« zvolal Zdeněk překvapen.

»Kdy pak jsi se vrátil?« otázal se strýček. »Proč pak mne nenavštívíš? Bydlím v Chuchli č. 15., oženil jsem se, co jsi byl v Paříži. Hloupý kousek, viď, pro tak starého pána? Až uvidíš Anastasii, milokrásnou svoji tetu, přestaneš se diviti. Přijď zejtra hned z rána, abychom tě užili. S bohem; chvátám, chci ještě přijíti v čas k večeři«, a již byl ve fiakru.

Zdeňkovi točila se hlava. Jaká to divná náhoda! Strýc ženatý, bohatý a hostů milovný shromažďuje zajisté mnoho společností ve svém saloně, u něho sejde se nepochybně s andělem, který byl ozdobou každé společnosti. Nespal celou noc, slovo »Chuchle« mu ustavičně znělo v uších a zdálo se mu tak sladkým, jako šelestění perutí samého bůžka lásky. —

Číslo patnácté nesl dlouhý a nízký domek, bílý jako křída a ležící u prostřed rozsáhlé štěpnice, staré a stinné, vroubené nízkou zídkou, více z hlíny než z kamene vystavěnou. Podivnou náhodou byl vítr před lety do jedné z rozpuklin u samého vchodu zavál semínko, z kterého pěkná břízka, pohyblivá jako motýlek a lesklá jako stříbrný proutek, vypučela. Když Zdeněk břízku tu shlédl, byl jist, že na tom místě se setká s tou, kterou tak dlouho a marně byl hledal.

že jeho ideál je ženou vlastního jeho strýce, Vzpomněl si zároveň, že hrdinové všech románů a dramat v tísních a útrapách hledají útěchyplného náručí matky přírody a protož pádil do zahrady; ale jakýs bůžek mu zastřel jasný zrak, pomátl rychlé kroky, a na místě do síně vešel Zdeněk do malého pokojíku, kdež mimo šicí stolek a malé sofa nacházela se u okna skleněná skříň, naplněná všemi druhy náčiní čajového, kávového atd. U prostřed první přihrádky trůnila ve vší kráse — bonboniéra modrým hedvábím potažená, bílými obláčky, zlatými paprsky a přerozkošnými hlavičkami andělskými pomalovaná. Z prsou Zdeňkových vydral se výkřik radosti. »Buď mi vítána, ó nádobko barvy nebeské! ty dodáváš domyslu mému podstaty a pravdy — již není pochybnosti: Anastasie jest onou Veneciánkou tak jistě jako »břízou«!«

Slovy těmi apostrofoval Zdeněk bonboniéru a přistoupil blíže, jako by ji pozdravit chtěl; v tom ale zahlédl kořílk na kávu vedle ní stojící, kořílk to obyčejný z bílého porculánu, nesoucí zlatými písmenami jednoduchý nápis: »Z přátelství.«

To by ani nestálo za řeč, ani za popsání; ale co osudný kořílk ten v nitru svém choval, co cynickým způsobem na ubohého Zdeňka z lůna jeho se šklebilo, to vypravovati stojí velkého přemahání; musí to ale

mu rozum, vždyť ona není tvojí milenkou a ty nemáš německý žaludek!

Ale zase ohlušil výroky zdravé logiky upomínkou, jak nordičtí hrdinové krev svých nepřátel z lebek pili, jak Pařížané po čas obležení myši pojídali — nic naplat, jísti nemohl; přece konečně byli hotovi s obědem.

»Ubohý, jest mi ho skoro líto,« myslela Anastasie při desertu, »avšak nenapovím mu ničeho, nejefektnější ránu si podržím na konec.« Vstala a vyšla. Za chvíli se zase vrátila; v jedné ruce nesla tác, v druhé vějíř ze slonové kosti a odháněla ním mouchy tak obratně, že nebylo lze viděti, co na tácu nese.

»Pomyslete si«, pravila se zvláštním úsměvem, pohlížejíc na Zdeňka očima, které se mu věru v tom okamžení již nezdály býti »zelenavými jako laguny«, ale spíše zlomyslnými jako oči kočičí, »pomyslete si, rozbila jsem překrásnou křišťálovou cukránku samou horlivostí u vaší obsluze, jsem tedy nucena podati vám ku kávě cukr v nádobce nepřiměřené. Jest to bonboniéra, kterou jsem kdysi dostala od člověka, jenž se mi nějaký čas dvořil, s kterým jsem si ale roztomile zahrála; prosím, vezměte kávu a oslaďte si ji sám«. Pohodila vějíř, kterým po celý čas byla zastírala tác, a postavila kávu a bonboniéru na stůl.

Zdeňkovi se dělaly mžitky před očima, ne k vůli Anastasii, aniž k vůli bonboniéře,

PŘEKLADY.

ŠIBALSTVÍ SKAPINOVA.

KOMEDIE O TŘECH DĚJSTVÍCH

OD

MOLIÈRA.

Molière (vlastně Jean-Baptiste Poquelin) narodil se r. 1622 v Paříži. Poquelinové byli s otce na syna komorníky-čalouníky králů. Takový komorník-čalouník byl cosi jako osobní čalouník v královské domácnosti a měl mimo to za hlavní službu, ustlati králi lože a večer je zase odestlati. Tenkráte pokládala se věc taková za čestnou. Komorník-čalouník byl bezprostředně podřízen prvnímu komorníku královskému, jenž byl pokládán za úředníka a o jehož místo ucházeli se lidé i z vysoké buržoasie. Komorník-čalouník nepatřil tak docela do buržoasie, byl počítán do vrstvy řemeslníků, ale u stolu nejedl s vlastními lokaji, nýbrž s nižšími úředníky královského domu. Otec Molièrův byl takovým komorníkem-čalouníkem, jako už dříve jeho otec, a syn jeho byl určen pro totéž místo. Molière zůstal s otcem až do svého čtrnáctého roku; tou dobou neuměl více než číst, psát a počítat. Na snažnou jeho prosbu poslali jej do kolleje, již řídili

Jesuité, a tam byl spolužákem prince z Conti, pozdějšího generalissima, a Cyrana z Bergeracu, vynikajícího pak spisovatele. Vyznamenal se ve svých studiích, jež dokončil za pět let. Ale tou dobou přál si starý jeho otec, aby jej zastával, a Molière neušel svému osudu: zaujal, když vyšel z kolleje (r. 1642), místo komorníka-čalouníka u krále Ludvíka XIII. Vydržel to asi čtyry léta, pak volil dle svého srdce povolání, které asi nemálo poděsilo jeho rodinu: spolčil se s několika přáteli a založil společnost herců-ochotníků. Společnost ta nabyla hlučného jména, sama nazývala se »l'Illustre Théâtre« a byla tak hledána, že se rozhodla po velkém svém úspěchu, hrát za peníze. Tak stal se Molière skutečným hercem. To znamenalo za tehdejších poměrů vyobcovati se ze společnosti a z rodiny. Aby své rodiny ušetřil od hanby, změnil Jean Poquelin své jméno a přijal tedy ono, které se s ním stalo nesmrtelným. Bylo to ostatně zvykem tenkráte u divadla, změnit skutečné jméno za jiné. Jméno Molière bylo asi dost rozšířeno. Jeden Molière napsal na začátku onoho století dva romány, též hudebník jeden a jeden tanečník měli totéž jméno.

Když společnost Molièrova v Paříži vyšla z módy, odhodlal se Molière cestovat co herec po venkově a hrát v městech provinciálních. Dlouho si ho nikdo nepovšiml, až když v roce 1653 v Lyoně dal svou komedii »L'Etourdi« provozovat. Vynikala tak nad

všechno, jako bylo ve Francii současného v tom oboru, že nebylo možno nevzbuzovat jí pozornost. Měl Molière takto nyní velké úspěchy i jako herec i jako autor. Byla to krásná doba bezstarostného žití, když mladý, duchaplný slavený, štědrý, milovaný Molière po slunném jihu francouzském těkal a po Rhonu dolů až do starého, poetického Avignonu se svými druhy plul!

Princ z Conti, jeho někdejší spolužák v kolleji, nabízel Molièrovi sekretářství, ale umělec odřekl. Lnul celou duší k svému umění a sláva vstupovala mu do hlavy jako víno. Cítil v sobě asi svou budoucí velikost autorskou a hercem byl dle zpráv současných »od hlavy až k patě«. Toužil po Paříži, středu všeho ruchu, a pomocí prince z Conti byl představen královně matce a dosáhl toho, že směl zahráti v samém Louvru před mladým králem Ludvíkem XIV. Hrála se Corneillova tragedie »Nikoméd« a když vypadlo vše k největší spokojenosti, předstoupil Molière na konci před krále a prosil, aby směl jeho Milosti ukázati jednu z těch malých »zábav«, které jemu, Molièrovi, tolik přízně získaly v provincii. Král svolil a hrála se ihned jedna z těch frašek Molièrových, které se nezachovaly až na nás. Král byl tou novostí tak pobaven, že dal Molièrovi dovolení, aby střídavě v divadle Petit-Bourbon hrával se společností italských herců, kteří měli tenkráte privilej a módu pro sebe, a Paříž a

dvůr bavili. To bylo v r. 1658 a byla to velká vymoženost a velké vítězství francouzského umění. Nyní měl Molière ochranu královu zabezpečenu a dal se neohroženě do boje. Hned svou první v té době složenou hrou tal do živého; napsal „Směšné preciosy". Ta fraška pobouřila celou společnost „krásných duchů". Stavila jejich přemrštěnost a hledanost v řeči, jejich směšný nevkus na pranýř a pochovala rázem nesmyslné obraty jejich absurdního tlachu, affektující duchaplnost za každou cenu. Ta fraška byla základem Molièrovy slávy; hluk z toho šel „až do oblak" hned první den. V té závrati ruchu, v té smavé době, domníval se Molière, že také štěstí lásky mu kyne. Pojal ženu a netušil, že tím začala velká tragika jeho žití. Oženil se s mladou, příliš mladou herečkou, Armandou Béjartovou. Byla to duše mělká, prázdná, nechápala nikdy, kým že jest Molière. Byla lehkovážná, bezcitná, nevěrná. Molière byl hluboce neštasten, neboť nedovedl nemilovat Armandy, ač brzy poznal její bezcennost. Žal se umístil navždy v jeho srdci. Ten, který vyvolával bouře smíchu, plakal uvnitř krvavé slzy!

První jeho komedií po sňatku byla „Škola manželů". Silou své komiky zastřel Molière onen hluboký smutek, který na dně toho kusu leží. Tragika směšnosti zírá ze „Školy manželů", tajný smutek smíchu lze z ní vy- ... Po »Škole manželů« přišel »Don

Juan«, první to komedie charakterní. V »Don Juanu« vrhl Molière raffinovanému dvoru celou tu jeho cynickou ničemnost v tvář a dal zároveň neslýchanou smělost proti tehdejší konvencionálnosti francouzského divadla na jevo. Molière rostl úžasně: po »Don Juanu« přišel »Misanthrop«, jeho básnická koruna. Tu komedii mohl napsat jen někdo, kdo měl duši prohloubenu bolem, duši zvláčenu mučícími branami trpkosti. Je to vlastně tragedie, neboť Alcest, protestující proti celému řádu společnosti, proti její lži podléhá na celé čáře — a Alcest je Molière sám. Bezcitnou, vnadnou koketu, která Alcesta smrtelně raní, hrála Molièrova žena a Alcesta hrál sám Molière. Nikdy nevidělo snad lidské oko odehrávat krutější tragedie, a celý sál se smál! Ó té slasti slz a té bolesti smíchu!

Obecenstvo bylo ostatně při prvním provozování »Misanthropa« úplně chladno: nechápalo ničeho!

Po celé řadě frašek napsal nyní Molière svého »Tartuffa«. S tou komedií popadl se do křížku s jednou z tehdejších velmocí, s pokryteckou zbožností. Ta falešná zbožnost byla tenkráte tak panující, jako dnes falešný liberalism. Byl to heroický zápas, jejž podnikl Molière. Poprask byl nesmírný. Král byl na straně smělého autora, ale pravil přece, že falešní zbožní se příliš podobají skutečným a že z toho pochází nebezpečenství. Zakázal tedy tu komedii. Molière však neztrácel odvahy. Docílil,

14*

že jeho kus se předčítal papežskému legátu a některým biskupům. I legát i biskupové shledali, že kus je psán jen proti pokrytcům, a souhlasili tedy s Molièrem. Přes to však a přes ochranu samého krále, v jehož osobní službě nyní Molière zase byl, dokázali jeho nepřátelé přece svou: arcibiskup pařížský dal se přemluvit a exkomunoval každého, kdo by »Tartuffa« at veřejně, at soukromě buď četl nebo provozovat viděl. Molière však i takto se nepoddal. Docílil toho, že král sám ještě jednou komedii jeho prozkoumal — a kus byl propuštěn a hrán při nesmírném návalu. To byl jeden z opravdu krásných skutků Ludvíka XIV.

Po »Tartuffu« napsal Molière ještě několik slavných her. Jeho »Lakomec« byl první komedií, psanou prosou, a obecenstvo, poněvadž to byla věc nezvyklá, bylo zaraženo, ale kus zvítězil svou pravdou, svou komikou a příšernou magií hrozné grimassy lidského egoismu, která tak děsivě burleskností hry na diváka zírá.

»Domnělý nemocný« byl Molièrovou poslední komedií. Je podivuhodná jako studie a je satyrou ve velkém, až krutě velkém slohu. Dne 17. února 1673 dávali tu hru po čtvrté a Molière hrál »Domnělého nemocného«. Byl však do pravdy nemocen. Chtěli jej přemlouvat, aby nehrál toho dne, ale Molière neposlechl, aby dělníci, zaměstnaní v divadle, neztratili svého výdělku ... »Jen,« pra-

vil, »hleďte, aby se začalo přesně o čtvrté hodině, neboť nestojím za sebe, kdyby se mělo hrát později.« Hrál tedy, ale byl u konce se svou silou. Při ceremonii doktorů na konci hry schvátila jej konvulse, i snažil se ji skrýt úsměvem. Hodinu po představení zemřel. Bylo mu 51 let.

Protože byl hercem, byl mu církevní obřad pohřební odepřen. Vdova jeho vrhla se králi k nohám a arcibiskup konečně povolil — s podmínkou, že bude pohřeb v noci. Tak tragicky žil a skončil tedy ten velký skladatel nejbujnějších komedií!

O velkém tom muži rozmlouval jednou Ludvík XIV. s Boileauem, tehdejším »králem vkusu«. Ludvík XIV. pravil: »Který jest, dle vašeho mínění, spisovatel, jenž na mou dobu svítí nejjasnější slávou?«

»Pane,« odvětil Boileau, »je to Molière!«

»Nezdá se mi sice,« řekl na to král, »ale vy tomu asi rozumíte lépe.«

A tentokráte tomu skutečně Boileau dobře rozuměl.

»Šibalství Skapinova«, hra zde v překladu podaná (napsaná r. 1671), jest pouhou fraškou, ale překypující veselostí a jižní vervou i bujností. Avšak i do toho hlučného, bezstarostného smíchu mísí se ten příšerný křečovitý škleb lidského sobectví. Myslím tu na onu scénu, jednu z nejlepších co do komiky, kde Skapin na Gerontovi peníze vyloudí a kde Gerontovo lakomství

v úzkosti se hrdlí s láskou k synovi a výkřikem: »Ale kýho ďábla hledal na té galeře?« několikráte si ulehčuje. Je to scéna neodolatelná a nikdo jí nezapomene, kdo ji viděl hrát Coquelinem v úloze Skapina — ale při tom smíchu je přece smutek nad bídou lidské vášně, lidské slabosti, lidského hříchu stále na dně!

Tu scénu si osvojil Molière ze staršího kusu, psaného Cyranem z Bergeracu, z frašky »Le Pedant joué«. Při té příležitosti pronesl prý Molière známý výrok: »Beru své dobré, kdekoli to najdu!«

A dobře učinil nesmrtelný, velký básník »Misanthropa«; bral sem tam jiným něco dobrého, co takto zůstane a jinak by bylo zapadlo — ale jemu nikdo nevezme, co měl nejlepšího: jeho nesmrtelného genia!

OSOBY.

Argant, otec Oktávův a Zerbinettin.
Geront, otec Leandrův a Hyacinthin.
Oktáv, syn Argantův a milenec Hyacinthin.
Zerbinetta, pokládána za cikánku a poznána co dceř Argantova, milenka Leandrova.
Leandr, syn Gerontův a milenec Zerbinettin.
Hyancintha, dceř Gerontova a milenka Oktávova.
Skapino, sluha Leandrův a šibal.
Silvestr, sluha Oktávův.
Nerina, kojná Hyacinthina.
Karel, šibal.
Dva nosiči.

Děj v Neapoli.

DĚJSTVÍ PRVNÍ.

Scéna 1.

Oktáv a Silvestr.

Oktáv. Ach, zvěsti zlá pro srdce milující! Neštěstí kruté, v které jsem uvržen! Tys tedy, Silvestře, v přístavu se dověděl, že se otec můj vrací?

Silvestr. Ano.

Oktáv. Že se vrátí ještě dnešního jitra?

Silvestr. Ještě dnešního jitra.

Oktáv. A že se vrací s úmyslem, aby mne oženil?

Silvestr. Ano.

Oktáv. A to s dcerou pana Geronta?

Silvestr. Pana Geronta.

Oktáv. A že tu dceru proto z Tarentu sem dali přivézti?

Silvestr. Ano.

Oktáv. A tyto zprávy máš od mého strýce?

Silvestr. Od vašeho strýce.

Oktáv. Kterému otec můj o tom dává vědomost listem?

Silvestr. Listem.

Oktáv. A tento strýc, pravíš, zná vše, do čeho jsme se spustili?

Silvestr. Vše, do čeho jsme se spustili.

Oktáv. Mluv, chceš-li, a nedávej si takhle každé slovo vyrvat z úst!

Silvestr. Co mi zbývá ještě říci? Nezapomínáte žádné okolnosti a pronášíte se o věcech zrovna tak, jak jsou.

Oktáv. Raď mi aspoň, a řekni, co si mám počíti v okolnostech tak krutých!

Silvestr. Na mou věru, jsem tak v rozpacích jak vy, a měl bych sám dobré rady náramně zapotřebí.

Oktáv. Proklatý návrat ten mne usmrtí.

Silvestr. A mne neméně.

Oktáv. Až se otec o všem doví, strhne se nade mnou náhlá bouře nejzuřivějších výčitek.

Silvestr. Výčitky, tot pravé nic, a dejž bůh, bych vyvázl i já tak lacino! Ale co se mne týče, zdá se mi velice pravděpodobno, že vaše pošetilosti draze zaplatím; vidím v dálce se stahovati mračno ran holí, které se zajisté protrhne nad mými rameny.

Oktáv. Nebesa, kudy uniknout rozpakům mne obklíčujícím?

Silvestr. Na to jste měl pamatovati dříve, než jste se do nich uvrhl.

Oktáv. Tvoje nevčasné poučování se mi smrti rovná.

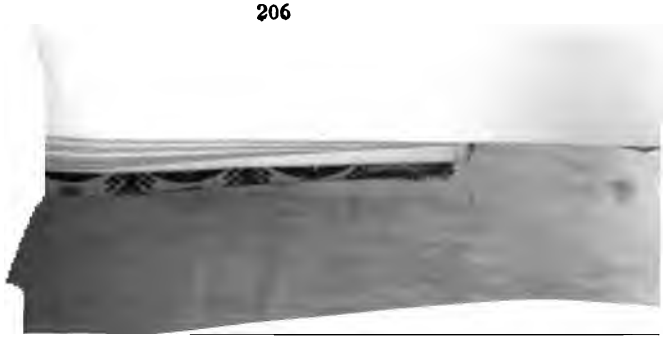

Silvestr. A vaše potřeštěné kousky se mi ještě více smrti rovnají.

Oktáv. Co si počnu? Na čem se rozhodnu? Jakého se chopím prostředku?

Scéna 2.

Oktáv, Skapino, Silvestr.

Skapino. Co je, pane Oktáve? Co je vám? Co se děje? Jaký to zmatek? Jste všecek rozčilen!

Oktáv. Ach, můj ubohý Skapine, jsem ztracen, jsem zoufalý, jsem mezi všemi lidmi nejnešťastnější!

Skapino. Proč?

Oktáv. Nedověděl jsi se nic o mých záležitostech?

Skapino. Ne.

Oktáv. Můj otec se vrací s panem Gerontem, a chtějí mne oženit.

Skapino. Nuž, a co je v tom tak strašlivého?

Oktáv. Ó žel! Ty neznáš příčiny mé úzkosti?

Skapino. Ne, ale záleží jen na vás, a dovím se jí hned; jsem člověk těšitel, člověk, který vřelého podílu béře v záležitostech mladých lidí.

Oktáv. Ach, Skapine, kdybys mohl vymysliti něco — nalézti nějakou lest, která

by mne zbavila mé tísně — byl bych ti zavázán za více než za život svůj.

Skapino. Mám-li vám pravdu říci, myslím, že je málo věcí, které by mi byly nemožny, vezmu-li si je na starost. Nebesa zajisté obdařila mne duchem dosti schopným u vynalézání chytrých kousků všeho druhu, šprýmů důmyslných, kterým lid nevědomý šibalství přezdívá, a mohu, aniž bych se chlubil, říci, že se as nenajde člověk, který by byl dovednější nežli já, jde-li o to, pikle kouti a pletky zapřádat, a který by byl dosáhl větší slávy v ušlechtilém tomto řemesle. Avšak, na mou věru, zásluhy nalézají špatné odměny za našich dnů, a odřekl jsem se docela všeho působení od onoho času, co se mi přihodila v jisté záležitosti nehoda.

Oktáv. Jak? V které záležitosti, Skapine?

Skapino. Dobrodružství, při kterém jsem se nepohodl se spravedlností.

Oktáv. Se spravedlností?

Skapino. Ano, dostali jsme se spolu trochu do křížku.

Silvestr. Ty a spravedlnost?

Skapino. Ano, a spravedlnost naložila se mnou velmi krutě, i dopálil jsem se tak silně na nevděčnost tohoto světa, že jsem si předsevzal zůstati nečinným. Dosti o tom; vypravujte mi raději své dobrodružství.

Oktáv. Víš, Skapine, že můj otec a pan Geront as před dvěma měsíci odpluli spolu

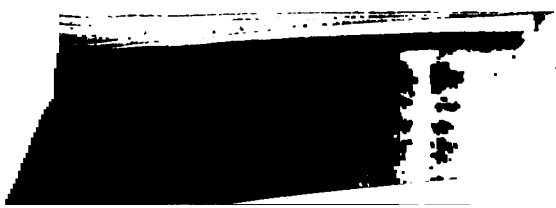

na korábu, aby uspořádali záležitost obchodní, v které oba jisté zájmy mají.

Skapino. Vím to.

Oktáv. A že Leandr a já jsme byli odevzdáni našemu otci, já dohlídce Silvestrově a Leandr tvému dozoru.

Skapino. Ano, a vykonal jsem úřad svůj výborně.

Oktáv. Nedlouho po tom setkal se Leander s mladou cikánkou, do které se zamiloval.

Skapino. I to mi známo.

Oktáv. Poněvadž jsme nejlepší přátelé, svěřil se mi hned se svou láskou a vedl mne k té dívce, která se mi sice zdála býti krásná, pravda, avšak ne tak krásná, jak on si přál, by se mi zdála. Nevypravoval mi co den o ničem jiném, přepínal, kdykoliv její spanilost a její vděky líčil, vychvaloval ducha jejího, mluvil nadšeně o kouzlu její rozmluvy, opakoval až do nejpodrobnějšího slůvka vše, co mu kdy řekla, a vynasnažil se, aby mne přesvědčil, že jsou rozmluvy její nejduchaplnější na světě. Lál mi někdy, že nejsem dosti vnímavým pro věci, které mně vypravoval, a káral ustavičně lhostejnost, kterou jsem jevil naproti ohni' lásky.

Skapino. Nechápu posud, kam nás to povede.

Oktáv. Jednoho dne, když jsem jej doprovázel k těm lidem, jimžto byla svěřena

Oktáv. Slzy její nebyly nikterak z těch nehezkých, jež zohyzďují tvář, pláč její byl pln vděku a tklivosti a její bol byl nejkrásnější na světě.

Skapino. Vidím to vše jak před sebou.

Oktáv. Dojala všechny k slzám, když se vrhla plna lásky na prsa umírající, kterou nazývala drahou svojí matkou, a rozrývalo to duše všech, kdož viděli povahu tak dobrosrdečnou.

Skapino. Vskutku, toť velmi pohnutlivé, a vidím zřejmě, že pro tuto její dobrosrdečnost jste se do ní zamiloval.

Oktáv. Ach, Skapine! I barbar by ji byl miloval.

Skapino. Zajisté, jak se tomu také ubránit!

Oktáv. Promluviv několik slov, kterými jsem se snažil uleviti bolu truchlící této krásky, odešel jsem odtamtud, a tázaje se Leandra, jakou se mu ona dívka zdá, dostal jsem odpověď velmi chladnou, že se mu zdá být dosti hezkou. Byl jsem uražen chladností, kterou mi odpovídal, a nechtěl jsem se mu svěřit, jaký dojem krása její na duši mou byla učinila.

Silvestr (k Oktávovi). Nezkrátíte-li vypravování své, nebudeme ani do zítřka u konce. Dovolte, bych to ukončil dvěma slovy. (K Skapinovi.) Od onoho okamžiku zahořelo mu srdce láskou, nebyl by mohl ani žíti, kdyby nebyl těšíval krásnou truchlitelku. Časté jeho návštěvy byly však zamítnuty

byl na oba vyzrál! Nebylt jsem, věru, větší než tak, a již jsem se vyznamenával sterými kousky roztomile zchytralými!

Silvestr. Přiznávám se, že mne nebesa neobmyslila takovými vlohami jako tebe a že nemám ducha jako ty, se spravedlností se rozkmotřit.

Oktáv. Ejhle, rozmilá moje Hyacintha!

Scéna 3.

Hyacintha, Oktáv, Skapino, Silvestr.

Hyacintha. Ach, Oktáve, je to pravda, co Silvestr právě řekl Nerině, že otec váš se vrací a že vás míní oženit?

Oktáv. Ano, krásná Hyacintho, a zpráva ta se mne krutě dotknula. Ale co vidím? Vy pláčete! Proč tyto slzy? Mluvte, podezříváte mne z nevěrnosti? A nejste přesvědčena o lásce, již k vám chovám?

Hyacintha. Ano, Oktáve, jsem jista, že mne milujete, ale nejsem jista, že mne budete vždy milovat.

Oktáv. Což by bylo možno, by láska k vám konce měla?

Hyacintha. Slýchala jsem, Oktáve, že pohlaví vaše méně dlouho miluje než naše, a že vroucnost mužů jest plamen, který tak snadně zhasíná jak vzniká.

Oktáv. Ah, drahá Hyacintho, pak není srdce moje jako srdce mužů ostatních, a cítím zřejmě, že láska má potrvá po samý hrob.

Hyacintha. Ráda věřím, že cítíte, co právě díte, a nepochybuji nikterak, že slova vaše jsou upřímná; ale obávám se mocnosti, která se v srdci vašem na odpor postaví něžným citům, jež pro mne chováte. Vládne vámi otec, jenž vás chce oženiti s jinou, a jsem přesvědčena, že umru, stane-li se ono neštěstí.

Oktáv. Ne, krásná Hyacintho, nežijeť otec takový, který by mne přiměl k tomu, abych se zpronevěřil vám, a spíše se odhodlám, ostaviti vlast i život, kdyby třeba bylo, než bych se od vás odloučil. Zmocnila se mne již proti osobě, s kterou mne spojiti obmýšlí, nenávist strašlivá, ačkoli jsem ji ještě nespatřil, a ačkoli nejsem ukrutník, přál bych jí přece, by ji moře navěky odmrštilo od břehu našeho. Neplačte tedy již, roztomilá moje Hyacintho, neboť slzy vaše mne usmrcují a pohledem na ně mně srdce puká.

Hyacintha. Když tomu tedy chcete, ustanu od pláče a klidně chci očekávat, jakkoli nebe nade mnou rozhodne.

Oktáv. A nebe vám bude příznivo.

Hyacintha. Nemůže býti proti mne, vy když věren mi zůstanete.

Oktáv. A to budu zajisté!

Hyacintha. Tedy budu šťastna.

Skapino (stranou). Není právě hloupá, na mou věru, a zdá se mi dosti hezká.

Oktáv (ukazaje na Skapina). Zde vidíte člověka, který by mohl, kdyby chtěl, býti nám zázračně prospěšným ve všech našich nesnázích.

Skapino. Přísahal jsem svatosvatě, že se nikdy již světem zabývati nebudu, ale kdybyste mne oba snažně poprosili, snad . . .

Oktáv. Ach, když nejde než o snažnou prosbu, abychom získali tvé pomoci, pak tě zaklínám z hloubky srdce, bys uchopil se kormidla naší loďky.

Skapino (k Hyacinthě). A vy neříkáte nic?

Hyacintha. Zaklínám vás, po jeho příkladu, při všem, co vám nejdražšího na světě, pomozte lásce naší!

Skapino. Dejmež se tedy obměkčiti a mějme slitování. Nuže, chci se pro vás vynasnažit.

Oktáv. Věř, že . . .

Skapino. Ticho! (K Hyacinthě). Jděte a buďte dobré mysli.

Scéna 4.

Skapino, Oktáv, Silvestr.

Skapino: A vy nabuďte odvahy, abyste při návratu otcově dobře obstál.

Oktáv. Přiznávám se ti, že vzpomínka na první setkání úzkostí mne naplňuje: je mi vrozena ostýchavost, jíž nedovedu překonat!

Skapino. Je však přece třeba, byste se zdál při první srážce odhodlaným, sice se obávám, že vás přemůže a podmaní si vás jako děcko. Nuž, pokuste se zjednati si cvikem trochu odvahy, a připravte se k rázným odpovědem na vše, co by vám říci mohl.

Oktáv. Přičinim se co možná nejlíp.

Skapino. Tedy zkusme to trošku, abyste zvykl. Prostudujeme trochu vaši úlohu, a hleďme, zdali ji dobře provedete. Nuž tedy, rázné vzezření, hlavu vzhůru, hledy odhodlané!

Oktáv. Asi tak?

Skapino. Ještě něco víc.

Oktáv. Tak?

Skapino. Dobře. Nyní si myslete, že jsem váš otec právě přistalý, a odpovídejte mi rázně, jakoby to bylo jemu samému. »Jakže, lotře, ničemo, nestoudný, synu nehodný otce takového jako jsem já, ty se odvažuješ postaviti se před tváři mou, po tak dobrém chování, po kousku tak hanebném, jaký's vyvedl za mé nepřítomnosti? To tedy jest ovoce mé péče, padouchu, to uctivost, kterou's mi povinen, uctivost, kterou ke mně chováš?« Nuž tedy? »Tys tak drzý, šibale, že ses zasnoubil bez dovolení svého otce, a tajně se oženil! Odpověz, lotře, odpověz! Hleďme přece, tvé pěkné výmluvy . . .« Oh, ke všem ďáblům, vy zůstáváte celý ohromen!

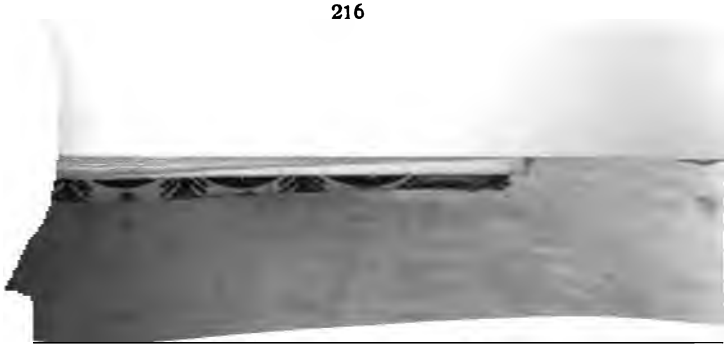

Oktáv. Proto že se domýšlím slyšeti otce.
Skapino. Eh, ano! Však právě proto nemáte vypadat jako nemluvně!
Oktáv. Ozbrojím se větší rázností a odpovím odhodlaně.
Skapino. Zajisté?
Oktáv. Zajisté.
Silvestr. Zde přichází váš otec.
Oktáv. Nebesa! Jsemť ztracen. (Uteče.)

Scéna 5.

Skapino, Silvestr.

Skapino. Holá, Oktáve, zůstaň! Oktáve! Ten tam! Čistý to muž! Teď si počkejme na starého.
Silvestr. Co mu říci?
Skapino. Nech jen mne mluvit, a přisvědčuj pouze.

Scéna 6.

Argant, Skapino a Silvestr v pozadí.

Argant (myslí, že je sám). Byla věc podobná kdy slýchána?
Skapino (k Silvestrovi). Již se dověděl o vašich pletkách a vlezlo mu to tak do hlavy, že sám sobě o nich nahlas mluví.
Argant. Totě odvážlivost ohromná!
Skapino (k Silvestrovi). Naslouchejme trochu.

Argant. Rád bych věděl, co mi řeknou
o čistém tom sňatku.
Skapino (stranou). Již jsme o tom přemýšleli.
Argant. Odváží se snad zapírat?
Skapino (stranou). Ne, ani nás nenapadá.
Argant. Mohli by se snad do omlouvání
pouštět?
Skapino. To by se mohlo stát.
Argant. Či se snad domýšlejí, že uvěřím
jejich pohádkám?
Skapino. Dost možná.
Argant. Všechny jejich řeči budou marny.
Skapino (stranou). Uvidíme.
Argant. Mne neošidí.
Skapino (stranou). Nezapřísahejme ničeho.
Argant. Však já toho ničemu uschovám na
dobré místo.
Skapino (stranou). O to se postaráme.
Argant. A toho lotra, Silvestra, stluku holí.
Silvestr (Skapinovi). Byl bych se velice divil,
kdyby na mne byl zapomněl.
Argant (uvidí Silvestra). Ah, ah! Ejhle, moudrý
pěstoun rodiny, dobrý rádce mladíků!
Skapino. Pane, jsemt u vytržení, že vás
opět spatřuji.
Argant. Dobrý den, Skapine. (Silvestrovi.) Vy-
plnil jste mé nařízení opravdu způsobem
nekrásným! A můj syn se velemoudře
zal za mé nepřítomnosti.
Vy se vynacházíte dobře, jak

Argent. Dosti dobře. (Silvestrovi.) Ty ani slova, padouchu, ani slova?

Skapino. Cesta vaše byla šťastná?

Argant. Můj bože, ano, velmi šťastná. Nech mne ale přec trochu na pokoji, abych se s ním vyvadil.

Skapino. Vy se chcete vadit?

Argant. Ano, chci se vadit.

Skapino, A s kým, pane?

Argant (ukazuje na Silvestra). S tímto zlosynem.

Skapino. Proč?

Argant. Což jsi o tom neslyšel, co se zde událo za mé nepřítomnosti?

Skapino. Ovšem, slyšel jsem mluvit o nepatrnostech.

Argant. Jak že? Nepatrnosti? Čin takové váhy!

Skapino. Máte ovšem příčinu.

Argant. Taková opovážlivost.

Skapino. Pravda.

Argant. Syn, který se ožení bez svolení svého otce!

Skapino. Ano, tu se dá všelicos namítat. Ale byl bych toho náhledu, abyste nadělal co nejmíň hluku.

Argant. Já však nejsem toho náhledu, já, a chci dělat hluku, co mi hrdlo stačí. Či jak, tobě se nezdá, že mám všechny možné příčiny být rozhněván?

Skapino. Zajisté. Já tím byl též, já sám, když jsem se věc tu dověděl, a byl jsem potud zaujat v zájem váš, že jsem se až

jako jiní. Slýchával jsem sám, že jste býval někdy dobrá kopa ve společnosti ženské, že jste vyváděl dobrodružné kousky s nejzáletnějšími onoho času a že jste šel vždy až k samým koncům.

Argant. Totě pravda, přiznávám se, avšak zůstalo to vždy při pouhém záletnictví, a nedovedl jsem to nikdy tam, kam on.

Skapino. A jak jinak jednati? Vidí mladou osobu, která mu jest nakloněna — neboť to má po vás, že je milován od ženských všech — ona se mu zdá krásná, navštěvuje ji, baví ji sladkostmi, vzdychá galantně, hrá si na vášnivého. Ona přijímá jeho námluvy, a on se chápe svého štěstí. Tu jej napadnou příbuzní, kteří, se zbraní v rukou, přinutí jej ke sňatku.

Silvestr (stranou). Prohnaný šibal!

Skapino. Chtěl bys snad, aby se dal usmrtit? Je přece ještě lépe být ženat, než být nebožtíkem.

Argant. Neřeklo se mi, že se to tak dělo.

Skapino (ukazuje na Silvestra). Zeptejte se ho přec, neřekne vám nic jiného.

Argant (k Silvestrovi). Byl násilím oženěn?

Silvestr. Ano, pane.

Skapino. Což bych vám lhal?

Argant. Měl tedy hned jíti k notáři a stěžovati si na násilí.

Skapino. Toť však nechtěl učinit.

Argant. Bylo by mi teď mnohem snadněji zrušiti tento sňatek.

Skapino. Zrušiti tento sňatek?
Argant. Ano.
Skapino. Vy ho nezrušíte.
Argant. Že ho nezruším?
Skapino. Ne.
Argant. Jakže? Já že bych neměl na své straně právo otce a důvod násilnictví, které se vykonalo na mém synu?
Skapino. Je to věc, v níž se s vámi neshodne.
Argant. On že se neshodne?
Skapino. Ne.
Argant. Můj syn?
Skapino. Váš syn. Chtěl byste, aby se přiznal, že byl schopen bázně, a že to bylo násilí, které ho k svolení přimělo? Takového vyznání se nedopustí, škodil by sobě a nebyl by hoden otce takového, jako vy jste.
Argant. To u mne neplatí.
Skapino. Vyžaduje vaše čest i jeho, aby před světem se stavěl, jakoby se byl dobrovolně oženil.
Argant. A já zase chci, aby k vůli mé i své cti řekl pravý opak.
Skapino. Ne, jsem jist, že toho neučiní.
Argant. Já ho k tomu jistě přinutím.
Skapino. Pravím vám, že toho neučiní.
Argant. Učiní, sic jej vydědím.
Skapino. Vy?
Argant. Já.

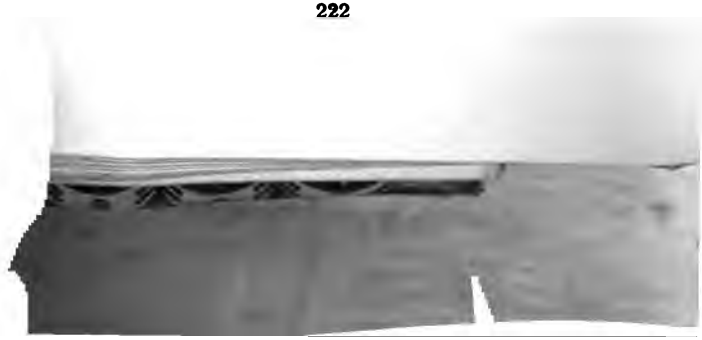

Skapino. Dobře.
Argant. Co, dobře?
Skapino. Vy ho nevydědíte.
Argant. Že ho nevydědím?
Skapino. Ne.
Argant. Ne?
Skapino, Ne.
Argant. Nu to je dobré! Já že nevydědím svého syna?
Skapino. Ne, pravím vám.
Argant. Kdo mi bude překážet?
Skapino. Vy sám.
Argant. Já?
Skapino. Ano, nemáte k tomu srdce.
Argant. Budu však mít.
Skapino. Vy žertujete.
Argant. Nežertuji docela.
Skapino. Láska otcovská vykoná svůj úkol.
Argant. Nevykoná ničeho.
Skapino. Ano, ano!
Argant. Pravím vám, že se tak stane.
Skapino. Povídání!
Argant. Pražádné povídání.
Skapino. Můj ty bože, vždyt vás znám, povaha vaše je tak dobrosrdečná!
Argant. Nejsem dobrosrdečný, jsem zlý, když chci. Konec rozmluvy, která mi dráždí žluč. (Silvestrovi.) Kliď se, padouchu, kliď se a vyhledej mi mého ničemu, zatím co se sejdu s panem Gerontem, abych mu vypravoval svoje neštěstí!

DĚJSTVÍ DRUHÉ.

Scéna 1.

Geront a Argant.

Geront. Ano, není pochybnosti, při takové pohodě budou naši lidé ještě dneska zde, a jistý námořník, přicházející z Tarentu, mi jistí, že viděl mého jednatele, an se právě k odjezdu chystal. Avšak dcera má u příchodu svém nalezne záležitosti naše nehrubě uspořádané, a co jste mi právě zvěstoval o svém synu, zrušuje podivným způsobem naše společné usnesení.

Argant. Nic se nestarejte, ujišťuji vás, že odstraním veškeré překážky; dám se okamžitě do práce.

Geront. Věru, pane Argante — dovolte, bych vám řekl — vychování dítek je věc, ku které nutno přísně přihlížet.

Argant. Zajisté, ale co s tím?

Geront. Jen to, že špatné chování mladých lidí nejčastěji pochází ze špatného vychování, které jim otcové jejich dávají.

Argant. Stává se to někdy. Ale co tím chcete říci?

Geront. Co tím chci říci?

Argant. Ano.

Geront. Že kdybyste byl jako řádný otec synu svému dobrým pěstounem býval, že by vám nebyl kousek takový vyvedl.

Argant. Výborně, a dle toho jste byl sám synu svému o mnoho lepším pěstounem.

Geront. Zajisté, a rmoutilo by mne velice, kdyby mi cos podobného stropil.

Argant. A kdyby nyní tento syn, kterému jste jako řádný otec byl tak příkladným pěstounem, vyvedl ještě něco horšího než můj, he?

Geront. Jak?

Argant. Jak?

Geront. Co to má znamenat?

Argant. Má to znamenat, pane Geronte, že nemáme tak kvapně zatracovat chování jiných, a že ti, kteří chtějí posuzovat, by měli dříve doma dobře se poohlédnout, nekulhá-li cos.

Geront. Nechápu vaší hádanky.

Argant. Však se vám dostane rozluštění.

Geront. Byl byste snad něco slyšel o mém synu?

Argant. Nebylo by to nemožné.

Geront. A co tedy?

Argant. Váš Skapino, vida mne rozlobena, pouze povrchně o něčem se mi zmínil; bude vám však snadno buď od něho neb od koho jiného dověděti se podrobností.

Co se mne týče, chvátám k advokátovi, abych se s ním o vytáčkách náležitých poradil. Na shledanou.

Scéna 2.

Geront.

Geront. Co by to mohlo být? Ještě hůř než jeho? Nechápu věru, čeho horšího by se kdo dopustiti mohl, a zdá se mi, že oženit se bez svolení otcova, je čin, překonávající vše, čeho jen se domysliti lze.

Scéna 3.

Geront, Leandr.

Geront. Ah, zde vás mám!

Leandr (běží v ustrety Gerontovi a chce jej obejmout). Ah, můj otče, jaká radost, že vás opět spatřuju!

Geront (brání se obejmutí Leandrovu). Pomalu! Promluvme si dříve trochu o svých záležitostech.

Leandr. Dovolte, bych vás obejmul a bych . . .

Geront (brání se opět). Zvolna, pravím.

Leandr. Jak, vy se zdráháte, otče, bych radost svou jevil obejmutím?

Geront. Ano. Zbývá nám vyjasniti jistou záležitost.

Leandr. A kterou?
Geront. Hleďte přímo, bych vám viděl do očí.
Leandr. Jak?
Geront. Hleďte mi do očí.
Leandr. Nuže?
Geront. Co se zde událo?
Leandr. Co se událo?
Geront. Ano. Co jste učinil za mé nepřítomnosti?
Leandr. Co chcete, otče, bych byl učinil?
Geront. Nejsem já to, kdo chce, abyste byl něco učinil, ale ptám se vás, co jste učinil.
Leandr. Já? Nečinil jsem nic, co by vám příčinu k stížnosti dáti mohlo.
Geront. Nic?
Leandr. Ne.
Geront. Jste velmi rozhodný.
Leandr. Proto, že jsem si své nevinnosti vědom.
Geront. Skapino mi však přece o vás všelicos vypravoval.
Leandr. Skapino?
Geront. Aha, při tom jméně se červenáte.
Leandr. On vám cos o mně povídal?
Geront. Není zde právě místo, abychom se o záležitosti té šířili, a přihlédneme k ní jinde. Jdi domů, vrátím se hnedle. Ah, zrádce, zneuctil-li's mne, pak se tě odříkám co syna a pak se můžeš připraviti, že nikdy již nespatříš mé tváře.

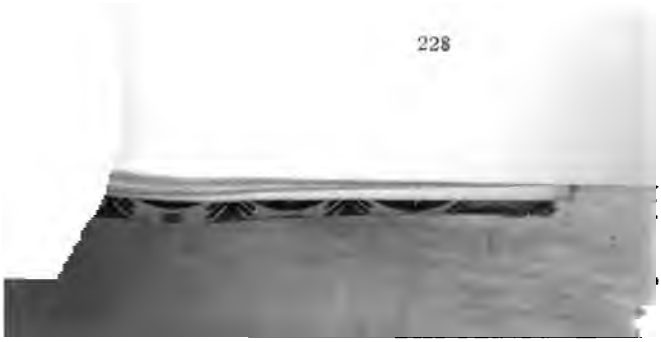

Scéna 4.

Leandr.

Leandr. Zradit mne takovým způsobem! Ten lotr, který z tisícerých příčin měl by tajiti, s čím se mu svěřuju — ont první vyzradil otci mé tajemství! Přisám bůh, že zrada tato trestu neujde.

Scéna 5.

Oktáv, Leandr, Skapino.

Oktáv. Drahý Skapine, jak povděčen jsem za tvou pečlivost! Ty's člověk podivu hodný! Děkuji nebesům, že mi člověka, jako ty jsi, na pomoc seslala!

Leandr. Ah, ah, zde tě mám! Jsem u vytržení, že vás nacházím, pane padouchu.

Skapino. Pane, váš sluha! Prokazujete mi přílišnou čest.

Leandr (tasí kord). Hrajete na šaška? Ah, já vás naučím . . .

Skapino (padne na kolena). Pane!

Oktáv (vrhne se mezi ně a brání Leandrovi tlouci Skapina). Ale, Leandře!

Leandr. Ne, Oktáve, nezadržujte mne, prosím vás.

Skapino (k Leandrovi). Eh, pane!

Oktáv (zadržuje Leandra). Milost!

Leandr (chce udeřit Skapina). Nechte mě ukojit svou zášť.

Oktáv. Ve jménu přátelství, Leandře, netýrejte ho!

Skapino. Pane, co jsem vám učinil?

Leandr (chce udeřit Skapina). Co's mi učinil, zrádče?

Oktáv (zadržuje Leandra). Eh, pozvolna!

Leandr. Ne, Oktáve, chci, by se sám zpovídal, ihned, z té podlosti, které se dopustil. Ano, lotře, vím, co's mi vyvedl, dověděl jsem se právě a nedomníval jsi se asi, že mi to bude zjeveno; ale chci o tom zpověď z vlastních tvých úst slyšeti, nebo ti tento kord proženu tělem.

Skapino. Ah, pane, což byste měl srdce k tomu?

Leandr. Mluv tedy!

Skapino. Že jsem vám něco učinil, pane?

Leandr. Ano, lotře, a svědomí tvoje ti příliš zřejmě káže, co to je.

Skapino. Ujišťuji vás, že nevím.

Leandr (přiskočí, by ho udeřil). Ty nevíš?

Oktáv (zadržuje jej). Leandře!

Skapino. Nuže, pane, když na tom trváte, tedy se vám přiznávám, že jsem vypil se svými přáteli malé vědýrko španělského vína, které jste před několika dny darem dostal, a že to nebyl nikdo jiný než já sám, který udělal štěrbinu do soudku a rozlil pak kolem vodu, aby se zdálo, že víno takto vyteklo.

Leandr. Ty's, darebo, tedy vypil mé španělské víno a ty's byl vinen, že jsem tak

vyčinil služce, domnívaje se, že to ona vyvedla!

Skapino. Ano, pane. Prosím vás, abyste mi to odpustil.

Leandr. Těší mne velmi, že jsem se toho domakal, avšak o to zde neběží.

Skapino. O to že neběží, pane?

Leandr. Ne, je to cos jiného, co se mne mnohem blíže dotýká, a chci, bys mi to vyprávěl.

Skapino. Pane, nenapadá mne nic jiného, čeho bych se byl dopustil.

Leandr (chce udeřit Skapina). Nechceš mluvit?

Skapino. Eh!

Oktáv (zdržuje Leandra). Zvolna!

Skapino. Ano, pane, je pravda, že jste mne před třemi týdny poslal na večer k mladé cikánce, kterou milujete, abych jí donesl malé hodinky. Vrátil jsem se domů, šaty poblácené, obličej zkrvácený, a řekl jsem, že mne přepadli zloději, že mne zbili a že mi hodinky odňali. Nechal jsem si je však sám, pane.

Leandr. Tys si nechal hodinky?

Skapino. Ano, pane, abych věděl, kolik je.

Leandr. Ah, ah! Tu se dovídám čisté věci, a mám věrného služebníka, věru! Ale to ještě není to, nač se ptám.

Skapino. Že není?

Leandr. Ne, hanebníku, to jiná je věc, z které chci, bys se vyzpovídal.

Skapino (stranou). Hrome!

Leandr. Mluv rychle, chvátám.

Skapino. Pane, je to vše, co jsem spáchal.

Leandr (chce udeřit Skapina). To že je vše?

Oktáv (vrhne se mezi ně). Hé!

Skapino. Nuž tedy, pane, pamatujete se na to strašidlo — je tomu as půl leta — které vás v noci tak holí stloukło a k vůli němuž byste byl málem vaz zlámal, když na útěku svém jste spadl do sklepa?

Leandr. Nuže?

Skapino. Pane — tím strašidlem byl jsem já.

Leandr. Tys jím byl, zrádce, tím strašidlem?

Skapino. Ano, pane, ale jen abych vám nahnal strachu a vám odňal chuť k nočním toulkám, jimž jste byl navykl.

Leandr. Vzpomenu svého času a na náležitém místě všeho, čeho jsem se právě dověděl. Ale chci zvědět o hlavní věci, chci, bys se vyznal, co jsi pověděl mému otci.

Skapino. Vašemu otci?

Leandr. Ano, chlape, mému otci.

Skapino. Vždyť jsem jej po jeho návratu ještě ani nespatřil.

Leandr. Ty že's ho neviděl?

Skapino. Ne, pane.

Leandr. Opravdu?

Skapino. Zajisté ne. Nechť vám to sám poví.

Leandr. Vím to však přece z jeho úst.

Skapino. S vaším dovolením, nemluvil tedy pravdu.

Scéna 6.

Leandr, Oktáv, Karel, Skapino.

Karel. Pane, přináším vám novinu velice zarmucující pro vaši lásku.

Leandr. Jak?

Karel. Vaši cikáni vám za krátko odvedou Zerbinettu, a ona sama s očima zasizenýma mne žádala, bych vám na rychlo vyřídil, nepřinesete-li jim za dvě hodiny peněz, které od vás za ni žádali, že ji navždy ztratíte.

Leandr. Za dvě hodiny?

Karel. Za dvě hodiny.

Scéna 7.

Leandr, Oktáv, Skapino.

Leandr. Ah, drahý můj Skapine, žebrám o tvou pomoc!

Skapino (vstane a prochází se hrdě kolem Leandra). Ah, můj drahý Skapine! Jsemť ihned »můj drahý Skapine«, potřebuje-li mne kdo.

Leandr. Jdi, prominu ti vše, z čeho jsi se vyzpovídal, a ještě horší věci, spáchal-li jsi je.

Skapino. Ne, ne, nepromíjejte mi ničeho, prožeňte mi svým kordem tělo, budut u vytržení, zabijete-li mne.

Leandr. Ne, ale spíše tě snažně poprosím, abys mi život zachoval, pomáhaje lásce mé.

Skapino. Nikoli, nikoli, bude líp, zavraždíte-li mne.

Leandr. Jsi mi příliš vzácný a prosím tě, rač ve prospěch můj užiti svého podivuhodného důvtipu, jímž všecko dovedeš.

Skapino. Ne, zabte mne, pravím vám.

Leandr. Ah, pro bůh, zapomeň toho a mysli raději, kterak opatřiti potřebné pomoci.

Oktáv. Skapine, musí se něco pro něj učinit.

Skapino. Jak to možno po takovém pohoršení?

Leandr. Zaklínám tě, abys zapomněl na moji prudkost a přispěl mi svou chytrostí.

Oktáv. Připojuji své prosby k prosbám jeho.

Skapino. Ta urážka mi leží zde, na srdci.

Oktáv. Musíš krotit svůj hněv.

Leandr. Chtěl bys mne opustit, Skapine, v kruté pohromě, jež mé lásce hrozí?

Skapino. Tak mě pro nic za nic potupit!

Leandr. Křivdil jsem ti, přiznávám se.

Skapino. Přezdívat mi lotrů, padouchů, ničemů, darebáků!

Leandr. Srdečně toho želím.

Skapino. Chtít mne kordem probodnout!

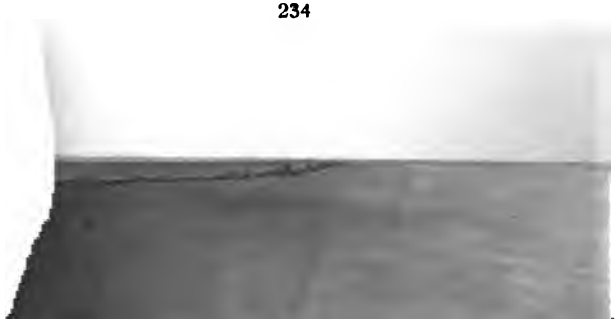

Leandr. Prosím tě z celé duše za odpuštění, a záleží-li ti na tom, abys mne na kolenou viděl, zde mne máš, Skapine, žebrajícího ještě jednou, abys mne neopouštěl!

Oktáv. Ah, na mou věru, Skapine, teď se musíš vzdáti.

Skapino. Vstaňte! Podruhé nebuďte tak prchlý.

Leandr. Slibuješ, že mi pomůžeš?

Skapino. Uvidíme.

Leandr. Ale vždyt víš, že čas kvapí.

Skapino. Nestarejte se. Mnoho-li vám třeba?

Leandr. Pěti set tolarů.

Skapino. A vám?

Oktáv. Dvě stě pistolí.

Skapino. Vymohu peníze tyto na vašich otcích. (Oktávovi.) Co se vašeho týče, nakul jsem již pikle, (Leandrovi) a u vašeho není ani tolik pletek zapotřebí, ačkoli je skrblík přenesmírný, neboť víte, že nemá, bohu díky, velkou zásobu důvtipu, a řadím jej mezi lidi, kterým vždy lze namluviti, cokoli jen libo. To vás nemůže urážet, neboť není ani nijaké mezi vámi podobnosti, a mínění celého světa je, jak vám příliš známo, že není vaším otcem, leda jen na oko.

Leandr. Zvolna, Skapine!

Skapino. Dobře, dobře. Nevídáno, totě k smíchu! Ale vidím otce Oktávova. Zač-

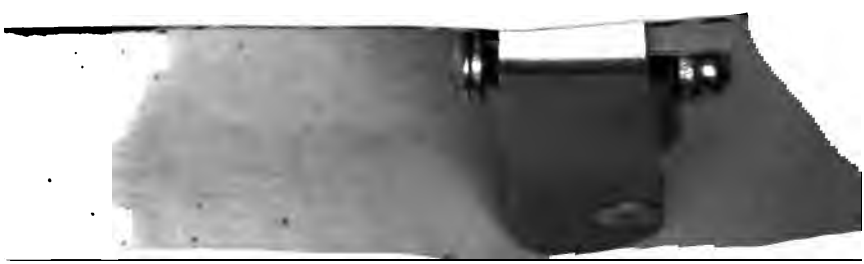

něm s ním, když se sám vyskytuje. Odejděte oba. (Oktávovi.) A vy pokyňte svému Silvestru, aby hned přišel hrát svoji úlohu.

Scéna 8.

Argant, Skapino.

Skapino. Vrtá mu to mozkem.
Argant (myslí, že je sám). Tak se chovat, tak nerozvážným být! Vejíti v svazek takový!
Achich, achich, mládí lehkovážné!
Skapino. Pane, váš sluha.
Argent. Dobré jitro, Skapine.
Skapino. Rozjímáte o záležitosti svého syna?
Argant. Přiznávám se ti, že mne to až k zuřivosti dopaluje.
Skapino. Pane, život náš je pln nehod, je dobře, abychom na ně byli bez přestání připraveni, a slyšel jsem jednou, je ·omu již dávno, slovo starověkého mudrce, ~ mi utkvělo navždy v paměti.
t. Jaké?
?. Že když otec rodiny se vzdaluje, jakkoli krátký jen čas ze svého by v duchu přemítati o všech příhodách, které by ho za- za jeho návratu; má si dům jeho lehl popelem, u ukradeny, žena že dcera svedena; a

co shledá pak, že ho nestihlo, má přičítati šťastné své hvězdě. Co se mne týče, držel jsem se vždy toho naučení ve skrovné své filosofii a nevkročil jsem nikdy do svého bytu, abych nebyl očekával hněvu svých pánů, lání, nadávek, kopnutí, ran holí a bičem — a čeho se mi pak nedostalo, za to jsem děkoval šťastnému osudu.

Argant. Toť velmi dobré; avšak sňatek ten nepovážlivý, který vše, na čem jsme se usnesli, zkazil, je věc, které snésti nemohu, a domluvil jsem se s právníky, jak ho neplatným učinit.

Skapino. Na mou věru, pane, uvěříte-li mi, vynasnažíte se, jiným nějakým způsobem urovnati tuto záležitost. Víte, co to znamená v této zemi, vésti při; uvrhnete se v podivné nepříjemnosti.

Argant. Máš pravdu, vidím to zřejmě, ale jaká jiná cesta?

Skapino. Myslím, že jsem našel jinou. Soustrast, kterou právě vaše starosti ve mně vzbudily, přiměla mne k tomu, abych hledal prostředek, který by ukonejšil váš nepokoj, neboť nelze mi hleděti bez pohnutí na hodného otce, zarmouceného svými dětmi, a cítil jsem odjakživa pro osobu vaši náklonnost docela zvláštní.

Argant. Jsemť ti velmi povděčen.

Skapino. Vyhledal jsem tedy bratra oné dívky, s kterou syn váš se oženil. Jestit

jeden z těch rváčů z řemesla, z lidí, kteří nemyslí než na samé rány kordem, nemluví než o zlámání vazu a kteří si z usmrcení člověka tak málo dělají jako z vypití sklenice vína. Zavedl jsem s ním řeč na tento sňatek, upozornil jsem ho, jak snadno by se zrušiti dal za příčinou násilí, jímž byl uzavřen, poukázal jsem k výhodám, jakých vám jméno otce podává, a ku pomoci, jíž vám při soudu poskytnou i vaše práva i vaše peníze i vaši přátelé. Konečně, dorážel jsem naň tak dlouho, že byl nakloněn návrhu, který jsem mu činil, urovnati totiž celou tu záležitost za jistou summu peněz, a dá tedy svolení své k zrušení sňatku, vyplatíte-li mu tyto peníze.

Argant. A mnoho-li žádal?

Skapino. Oh, ze začátku věci, až do nebes volající.

Argant. Tedy co?

Skapino. Věci přílišné.

Argant. Nu, co přece?

Skapino. Nemluvil o méně než pěti, šesti stech pistolí.

Argant. Pět neb šest set morových ran! Tropí si blázny z lidí?

Skapino. Pravil jsem mu rovnou totéž! Zamítl jsem rozhodně podobné návrhy a dal jsem mu zřejmě na srozuměnou, že nejste dokonce takový blázen, abyste si dal vyloudit pět nebo šest set pistolí. Ko-

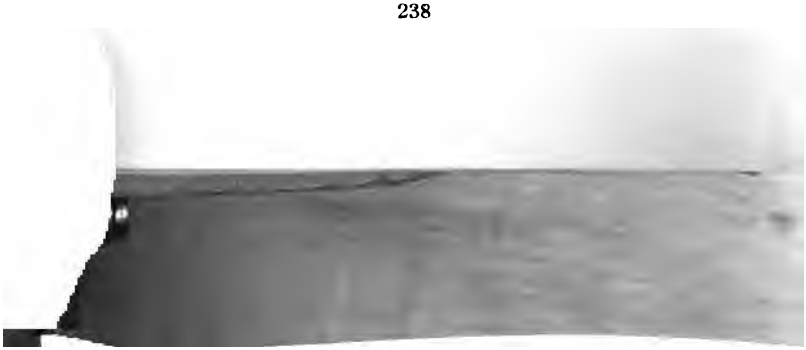

nečně, po všelijakých námitkách, vyšel následující výsledek našeho vyjednávání na jevo. Nadešelt mi čas, pravil mi, kde se musím odebrati k armádě; mám na spěch, abych se vypravil, a potřeba peněz mne nutí, že proti své vůli musím přijmout návrh, jejž jste mi učinil. Potřebuju koně k službě a nedostanu žádného jen trochu k čemu za méně než za šedesát pistolí.

Argant. Nuž, co se šedesáti pistolí týče, ty mu dám.

Skapino. Dále mi třeba sedloví a bambitek, to vyjde snadně ještě na dvacet pistolí.

Argant. Dvacet pistolí a šedesát, to by bylo osmdesát.

Skapino. Na vlas.

Argant. Je to mnoho, ale buď si, jsem s tím srozuměn.

Skapino. Dále potřebuji ještě jednoho koně pro svého sluhu, to stojí zajisté třicet pistolí.

Argant. Kýho ďasa! At se klidí, nedostane dočista nic.

Skapino. Pane . . .

Argant. Ne, totě nestydaté!

Skapino. Chcete snad, aby jeho sluha chodil pěšky?

Argant. At chodí jak se mu líbí a pán jeho též.

Skapino. Můj ty bože, pane! Nepozastavujte se nad takovou maličkostí. Neveďte

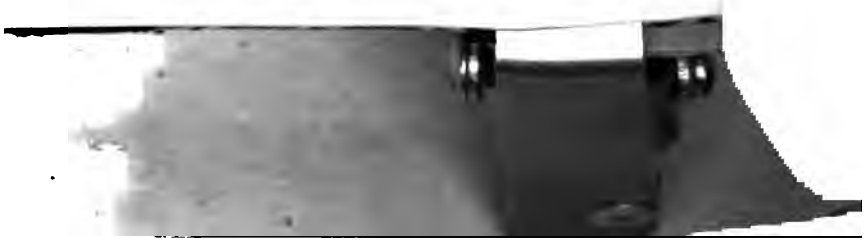

proces, prosím vás, a dejte vše, jen abyste vyvázl z rukou spravedlnosti.

Argant. Nuže, buď si, hodlám dáti ještě těch třicet pistolí.

Skapino. Potřebuji dále, pravil mi, mezka k nošení . . .

Argant. Ó, at mi jde k čertu se svým mezkem. Totě příliš, a půjdeme k soudu.

Skapino. Pro boha, pane . . .

Argant. Ne, neučiním toho.

Skapino. Pane, malinkého mezka.

Argant. Ani osla mu nedám.

Skapino. Rozvažte . . .

Argant. Ne, raději žaluji.

Skapino. Eh, pane, o čem to zde mluvíte a k čemu se to odhodláváte? Pohlédněte jen na kličky úřadů. Pomněte, jen kolikero odvolání a instancí, kolikero procedur sužujících, kolikero dravců, skrze drápy kterých vás cesta vede! Služebníci soudní, prokurátoři, advokáti, tajemníci, substituti, zpravodajové, soudcové a jich písaři. Není ani jeden ze všech těch lidí, který pro nejmenší maličkost by nebyl s to, aby poličkoval i nejjasnější na světě právo. Soudní sluha se vytasí s padělanými protokoly, následkem čehož jste odsouzen, aniž byste věděl jak. Váš prokurátor se srozumí s vaším protivníkem a zaprodá vás pěkně za hotový peníz. Váš advokát, zaujat na týž způsob, se nedostaví ku líčení vaší pře, nebo pronese ta-

kové věci, jakoby se ho fantaz chytal a které s vaší pří ani nesouvisí. Písař zpravodaje podrží za sebou akta, neb zpravodaj sám neřekne, co viděl, a když jste s největší na světě opatrností třeba tomu všemu se vyhnul, budete všecek zdrcen, vida, že soudcové vaši jsou podpichováni proti vám, buď pobožnůstkářskými lidmi, buď ženskými od nich milovanými. Eh, pane! můžete-li, vyhněte se tomu peklu. Soudit se, je tolik, jako býti zatracenu již na tomto světě, a pouhá myšlenka na soudní pří dovedla by mne zahnati až k protichůdcům.

Argant. Jak draze, říká, že se prodává mezek?

Skapino. Pane, na mezka, na koně pro sebe i služebníka, na sedloví a bambitky a na zapravení malých dloužků u své hospodyně nežádá celkem, než dvě stě pistolí.

Argant. Dvě stě pistolí!

Skapino. Ano.

Argant (rozhání se vztekle). Jdi, jdi, budeme se soudit.

Skapino. Rozmyslete si to.

Argant. Chci se soudit.

Skapino. Nevrhejte se do . . .

Argant. Chci se soudit.

Skapino. Ale i při procesu vám třeba peněz. Peněz třeba na půhon, je vám jich třeba na plnomocenství, na registraturu, na presentaci, na porady, na listiny, třeba jich

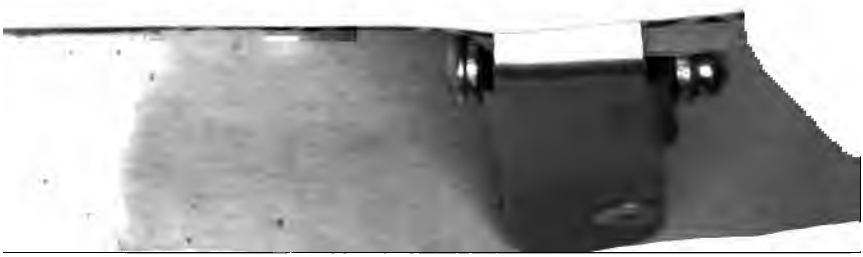

při stání zpravodaje. Bude vám jich třeba za konsultace a advokátům za řeči obhajovací, za právo k navrácení listin a za vyhotovení listin. Budete platit za zprávy substitutů, taxy, závěrečné líčení, za registrování tajemníkovi, za vypracování nařízení soudního, rozsudku a nálezu, za potvrzení, za sepsání i opisování listin písařům, nemluvě ani o darech, kterých vám bude třeba dávati. Dejte ty peníze tomu člověku, a zbavíte se rázem všeho,

Argant. Jak, dvě stě pistolí!

Skapino. Ano. Ještě při tom vyděláte. Učinil jsem malý rozpočet, v duchu, všech výdajů soudních a vypočetl jsem, že dáte-li dvě stě pistolí tomu člověku, že máte úsporu nejméně stopadesáti, nepočítaje ani pochůzky a zlosti, kterým ujdete. Kdybyste ničeho nezkusil než toho, že budete poslouchat pomluvy, jaké pronášejí před celým světem špatní ti šprýmaři, advokáti, dal bych raději tři sta pistolí, než bych vedl při!

Argant. Z těch si málo dělám a vyzývám advokáty, by o mně co povídali.

Skapino. Čiňte dle libosti, ale být na vašem místě, vyhnul bych se té při.

Argant. Dvě stě pistolí nedám.

Skapino. Zde je člověk, o němž je právě řeč.

Scéna 9.

Argant, Skapino, Silvestr přestrojen za rváče.

Silvestr. Skapine, seznam mě přec trochu s tím Argantem, otcem Oktávovým.

Skapino. Proč, pane?

Silvestr. Dovídám se právě, že chce se mnou začít při a zrušit úředně sňatek mé sestry.

Skapino. Nevím, zdali na to myslí, ale nechce slyšet o dvou stech pistolí, kterých žádáte, a říká, že to mnoho.

Silvestr. U všech ďáblů! Tisíc láter! Tisíc hromů! Najdu-li ho, rozdrtím ho, i kdyby mne pak živého na kolo vpletli! (Argant se schovává chvějící se za Skapina.)

Skapino. Pane, otec Oktávův má odvahu, a snad by se vás nebál.

Silvestr. On, on? Hrom a peklo! Kdyby byl zde, projel bych mu hned kordem břich! (Uvidí Arganta.) Kdo je tento člověk?

Skapino. To není on, pane, to není on.

Silvestr. Není to snad někdo z jeho přátel?

Skapino. Ne, pane, naopak, úhlavní nepřítel.

Silvestr. Úhlavní nepřítel?

Skapino. Ano.

Silvestr. Ah, při sám bůh, to mě těší. (K Argentovi). Vy jste nepřítel, pane, toho lotra Arganta? Hé?

Skapino. Ano, ano, ručím vám za to.

Silvestr (tiskne mu hrubým způsobem ruku). Podejte ruku, podejte. Dávám vám své slovo a přísahám na svou čest, na svůj kord, všemi přísahami, které složiti lze, že před večerem ještě osvobodím vás od toho archanebníka, tohoto lotra Arganta. Spolehejte na mne.

Skapino. Pane, násilí se v této zemi hrubě netrpí.

Silvestr. Toho si málo všímám, nemám co ztratit.

Skapino. On si dá zajisté pozor, a má příbuzné, přátele, služebnictvo a použije jich za pomocníky proti vaší zlobě.

Silvestr. Toho si přeju, na mou kuši! toho si přeju. (Tasí kord.) Ah, hrome, ah, peklo! Proč ho nepotkávám na místě se všemi pomocníky! Proč se nevyskytuje před mou tváří, uprostřed as třiceti osob! Proč jich nevidím na mne se sápat, se zbraní v rukou! (Postaví se do posice.) Jak, padouchové, vy se opovažujete mne napadat! Pojďme tedy, hrom a blesky, bijme se! (Bodá na všechny strany, jakoby se potýkal s mnohými.) Bez milosti! Bijme! Perme! Palme! Pevnou nohou, bystrým okem. Ah, taškáři! Ah, psoto! Vy tak? Já vám dám až do sytosti. Stůjte, lotři, stůjte. Tuto zde ránu! A nyní tuto! (Obrací se na stranu Skapinovu a Argantovu.) A tuto! A pak tu! Jak, vy couváte? Pevnou nohou, hrom a blesky, pevnou nohou!

Skapino. Hé, he, he, pane! My mezi ně přec nepatříme.

Silvestr. To vás naučí, odvážíte-li se, tropit si ze mne šašky.

Scéna 10.

Argant, Skapino.

Skapino. Nuže, vidíte, kolik osob zabito pro dvě stě pistolí. Nu, přeju vám mnoho štěstí.

Argant (chvěje se). Skapine!

Skapino. Ráčíte?

Argant. Rozhodl jsem se, dám těch dvě stě pistolí.

Skapino. Jsem tomu rád, k vůli vám.

Argant. Pojďme ho hledat, mám je s sebou.

Skapino. Třeba jen, abyste je dal mně. Nesrovnává se s vaší ctí, abyste se sám ukázal, když jste se byl zde za jiného vydával, a mimo to, ale obávám se, aby nežádal ještě víc, kdyby vás poznal.

Argant. Ano, ale bylo by mi náramně příjemno, kdybych mohl vidět, komu dávám své peníze.

Skapino. Podezříváte mě snad?

Argant. Nikoli, ale . . .

Skapino. Věru, pane, jsemť buď šibal, buď poctivec, to neb ono. Což bych vás mohl podvádět a míti při tom všem jiné zájmy než vaše a svého pána, s kterým chcete

Skapino. Není zde nikoho, kdo by mi říci mohl, kde najdu pana Geronta?

Geront. Co se děje, Skapine?

Skapino (běhá po jevišti nechtěje vidět a slyšet Geronta). Kde bych jej mohl potkat, abych ho zpravil o tom neštěstí?

Geront (běhá za Skapinem). Co se jen přece stalo?

Skapino. Marně běhám na všechny strany, abych jej našel.

Geront. Zde jsem.

Skapino. Musil se uschovat na některém místě, jehož uhodnouti nelze.

Geront (zadrží Skapina). Holá! Jsi slepý, že mne nevidíš?

Skapino. Ah, pane, nemožno vás nalézti.

Geront. Stojím zde již hodinu před tebou. Co se přihodilo?

Skapino. Pane . . .

Geront. Co?

Skapino. Váš pan syn . . .

Geront. Nuže můj syn?

Skapino. Potkala ho nehoda, ta nejpodivnější na světě.

Geront. Jaká?

Skapino. Potkal jsem jej před chvílí celého zarmouceného, nevím proč; neznámo mi, čeho jste mu řekl, a do čeho jste i mne dosti nemile vpletl; nuž, hledě zahnati jeho zármutek, šel jsem s ním do přístavu procházkou. Tam, mimo jiné, utkvěl zrak náš na galeře turecké, dosti

17*

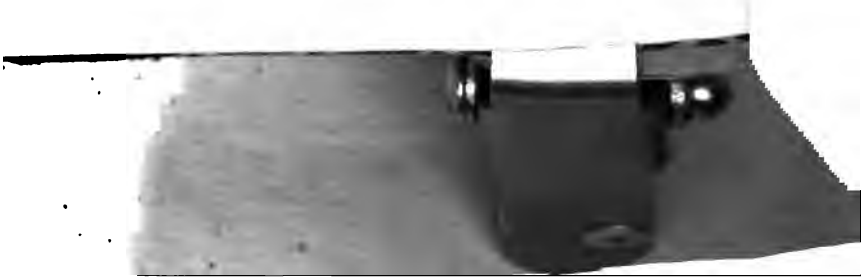

dobře vystrojené. Mladý Turek pěkné tváře nás pozval, abychom šli na loď, a podával nám ruku. Šli jsme. Pronášel tisíceré zdvořilosti, pozval nás k stolu, kde jsme pojedli ovoce, nejkrásnějšího, které lze spatřiti, a pili víno, které se nám zdálo nejvýbornějším na světě.

Geront. A co na tom tak pláče hodného?

Skapino. Čekejte, pane, již k tomu přicházíme. Zatím, co jsme jedli, rozkázal, by galera jeho odeplula na moře, a když viděl, že jsme daleko od přístavu, dal mne vysadit do kocábky a posílá mne, bych vám vyřídil: nepošlete-li mu po mně, bez odkladu, pět set tolarů, že vám odveze syna do Algerie.

Geront. Kýho výra! Pět set tolarů!

Skapino. Ano, pane, a ještě k tomu mi nedal více času, než dvě hodiny.

Geront. Ah, ten šejdíř turecký, tak mne ničiti!

Skapino. Záleží na vás, pane, abyste rychle nalezl prostředků k zachránění syna, tak něžně milovaného, od otroctví.

Geront. Kýho čerta však hledal na té galéře!

Skapino. Neměl ani zdání, že by se mohlo cos podobného přihodit.

Geront. Spěchej, Skapine, spěchej rychle a vyřiď tomu Turku, že za ním pošlu spravedlnost.

Skapino. Spravedlnost, do širého moře? Děláte si blázny z lidí?

Geront. Kýho čerta ale hledal na té galéře?

Skapino. Zlý osud vládne někdy člověkem.

Geront. Ňa tobě teď, Skapine, vykonati čin věrného služebníka.

Skapino. Jaký, pane?

Geront. Požádat toho Turka, aby mi vrátil syna, a zaujmout jeho místo na tak dlouho, až nashromáždím peníze, kterých žádá.

Skapino. Eh, pane, myslíte na to, co mluvíte? Což se domníváte, že Turek ten má tak málo mozku, aby přijal ubožáka jako já, místo vašeho syna?

Geront. Kýho čerta ale hledal na té galéře?

Skapino. Ta nehoda ho mohla napadnout. Pomněte, pane, že mi nedal více než dvě hodiny.

Geront. Pravíš, že žádá . . .

Skapino. Pět set tolarů.

Geront. Pět set tolarů! Což nemá svědomí?

Skapino. Nu věru, svědomí a Turek!

Geront. Ví-li pak také dobře, co to je, pět set tolarů?

Skapino. Ano, pane, ví, že to tisíc pět set livrů.

Geront. Myslí snad ten zrádce, že tisíc pět set livrů se najde na ulici?

Skapino. S takovými lidmi se nedá rozumovat.

Ceront. Ale kýho čerta hledal na té galeře?

Skapino. Pravda. Ale což, kdo mohl to předzvídati? Pro boha, pane, spěšte!

Geront. Zde máš klíč od mé almary.

Skapino. Dobře.

Geront. Otevřeš.

Skapino. Velmi dobře.

Geront. Na levé straně najdeš velký klíč, jest od půdy.

Skapino. Ano.

Geront. Vezmeš veškeré šatstvo, které najdeš ve velkém košíku, a prodáš je vetešníkovi, abys vyplatil mého syna.

Skapino (vraceje mu klíč). Eh, pane, blouzníte? Nedostanu ani sto franků za vše, co tu pravíte, ostatně víte, jak krátký čas mi vyměřen.

Geront. Ale kýho čerta hledal na té galeře?

Skapino. Oh, co tu marných slov! Zanechte již té galery a pomyslete, jak čas ubíhá, a že jste v nebezpečí, ztratit svého syna. Achich! Ubohý můj pane! Snad tě již nespatřím nikdy, a v tu dobu, co zde mluvím, odvážejí tě do Algerie! Ale nebesa mi jsou svědkem, že jsem pro tebe činil, co mi síly stačily, a že nebudeš-li vykoupen, nebudeš moci žalovat na nikoho, než na nedostatek lásky svého otce!

Geront. Čekej Skapine, jdu již pro peníze.

Skapino. Rychle tedy, pane, chvěju se, bychom nezmeškali hodiny.

Geront. Neřekl's čtyři sta?

Skapino. Ne, pane, pět set.
Geront. Pět set!
Skapino. Ano.
Geront. Ale kýho čerta hledal na té galeře?
Skapino. Máte pravdu, ale spěchejte.
Geront. Což neměl jiné procházky?
Skapino. Pravda, ale jednejte rychle.
Geront. Ah, prokletá galera!
Skapino (stranou). Ta galera mu leží na srdci.
Geront. Stůj, Skapine, nevzpomněl jsem si, že jsem právě dostal takovou summu ve zlatě, a nepomyslil jsem, že o ni budu tak brzo oloupen. (Vytáhne sáček z kapsy a podává Skapinovi.) Zde, pospěš vysvobodit mého syna.
Skapino (natahuje ruku). Ano, pane.
Geront (podrží si sáček a dělá, jakoby ho Skapinovi dával). Ale vyřiď tomu Turkovi, že je lotr!
Skapino (natahuje ruku). Ano.
Geront (činí znova co dříve). Nestoudný!
Skapino (stejně). Člověk podvodník, zloděj!
Skapino. Spolehněte na mne.
Geront (stejně). Že na mně vymámil pět set tolarů proti všemu právu.
Skapino. Ano.
Geront (stejně). Že mu jich nedávám pro věčnost.
Skapino. Výborně.
Geront (stejně tak). A že, napadnu-li ho kdys, dovedu se na něm pomstit.
Skapino. Ano.

Geront (uschová peníze do kapsy a odchází). Jdi, jdi rychle vyplatit mého syna.

Skapino (běží za ním). Holá, pane!

Geront. Co?

Skapino. Kde pak jsou ty peníze?

Geront. Což jsem ti je nedal?

Skapino. Ne, věru; strčil jste je opět do kapsy.

Geront. Ah, zármutek mi mate hlavu.

Skapino. Vidím.

Geront. Ale kýho čerta hledal na té galeře? Ah! prokletá galera! Zrádný Turku, všichni běsi do tebe!

Skapino (sám). Nemůže strávit těch pět set tolarů, které jsem na něm vyšálil; ale nejsme ještě spolu vyrovnáni, a chci, aby mi jinou mincí zaplatil za lež, kterou mě nařknul u svého syna.

Scéna 12.

Oktáv, Leandr, Skapino.

Oktáv. Nuže, Skapine, vydařil se tvůj podnik k mému prospěchu?

Leandr. Učinil's něco, abys zbavil lásku mou tísně, v které se nachází?

Skapino (k Oktávovi). Zde dvě stě pistolí, které jsem vyloudil z vašeho otce.

Oktáv. Ah, jakou mi radost působíš!

Skapino (k Leandrovi). Pro vás jsem nemohl nic učinit.

Leandr (chce jít). Pak mi nezbývá než smrt, a nezáleží mi na životě, jsem-li oloupen o Zerbinettu.

Skapino. Holá, holá! Zvolna. Šlaka, jste vy prchlý!

Leandr (se obrátí). Co chceš, abych si počal?

Skapino. Jděte, chovám zde, čeho si přejete.

Leandr. Ah, křísíš mne k opětnému životu!

Skapino. Ale s výminkou, že mi dovolíte malou odvetu proti svému otci, za ten kousek, který mi vyvedl.

Leandr. Vše, čeho jen chceš.

Skapino. Přislibujete mi před svědkem?

Leandr. Ano.

Skapino. Zde je pět set tolarů.

Leandr. Pojďme bez meškání vykoupit tu, kterou zbožňuji.

DĚJSTVÍ TŘETÍ.

Scéna 1.

Zerbinetta, Hyacintha, Skapino, Silvestr.

Silvestr. Ano, vaši milenci navzájem ujednali, že zůstanete obě pohromadě, a sprošťujem se rozkazů jejich.

Hyacintha (Zerbinettě). A rozkaz takový je velmi příjemný. Přijímám radostně družku takovou, jak vy jste, a mojí vinou zajisté nebude, nevznikne-li mezi námi ono přátelství, které víže spolu naše milence.

Zerbinetta. Přijímám, co mi nabízíte, neboť neodolám nikdy, přichází-li mi kdo s přátelstvím vstříc.

Skapino. A přichází-li s láskou?

Zerbinetta. Co do lásky, toť rozdíl, s ní je větší nebezpečí, a tu nejsem stejně smělá.

Skapino. Jste jí dosti, zdá se, v obraně naproti mému pánu, a co pro vás učinil, mělo by vám dodati srdce, abyste se náležitě jeho lásce odměnila.

Zerbinetta. Neoddávám se jí dosud bez rozvážení, a není dost na tom, co pro mne učinil, abych byla docela ujištěna. Jsem arci veselá a stále se směju, avšak přes

všechen smích jsem vážná v jistém ohledu, a pán tvůj se velice mýlí, domnívá-li se, že k tomu, abych mu zcela náležela, již dostačí, koupil-li mne. Pouhé peníze ho nezmohou, a abych mu lásku jeho odplácela, jak si přeje, vyžaduji za dar jeho slib, spojený s jistými obřady, které za nutné pokládám.

Skapino. I on tomu tak rozumí, nemyslí jinak na vás než se vší slušností a s úctou, a nejsem člověk, který by byl se do té záležitosti pletl, kdyby byl jinak smýšlel.

Zerbinetta. Ráda tomu věřím, když mi to říkáte, avšak se strany otce jeho se obávám překážek.

Skapino. Najdeme prostředky k vyrovnání.

Hyacintha (k Zerbinettě). Podobnost našeho osudu měla by ještě přispěti ku vzniku našeho přátelství; pociťujeme obě stejné bázně, stejné nám hrozí nehody.

Zerbinetta. Vy aspoň máte výhodu, že znáte svoje rodiče, a že podporou vašich příbuzných, kterých se vám dovolati lze, může se všecko vyrovnat, štěstí vaše zjistit a vymoci svolení k sňatku již uzavřenému. Ale já, já nenajdu pomoci u svých, kterých ani neznám, a jsem v okolnostech takových, které zajisté nesmíří požadavků otce dychtícího pouze po statcích pozemských.

Hyacintha. Máte však tu zas výhodu, že nehledí svádět vašeho milence k sňatku jinému.

Zerbinetta. Změna srdce milencova není, čeho se jest nejvíce obávati; lze nám se domýšleti, že máme dosti ceny, abychom udržely srdce, nad kterým jsme jednou zvítězily — alo v podobných okolnostech zdá se mi nejnebezpečnější mocnost otcovská, naproti které všecky naše zásluhy nic neplatí.

Hyacintha. Óh žel! Proč se stává, že náklonnosti pravé docházejí odporu? Jak to krásné milovati, když žádné překážky neruší sladkého toho svazku, jenž dvě srdce spojuje!

Skapino. K smíchu! Poklid v lásce je ticho nepříjemné. Blaženost nerušená stává se nudnou. V životě třeba stoupání a padání, a nesnáze, které se všude vtírají, vzbuzují horlivost a zvyšují rozkoš.

Zerbinetta. Prosím tě, Skapine, povídej nám přec o té lsti, kterou's vymyslil, abys z toho skoupého starce peníze vyloudil; je prý tak pěkná. Víš, že to není ztracená práce, když mi někdo povídá, a že velmi dobře odplácím radostí, kterou při tom na jevo dávám.

Skapino. Zde Silvestr vám tím může zrovna jako já vyhovět. Tane mi právě na mysli jistá malá pomsta, jejíž rozkoše teď chci okusit.

Silvestr. Nač se svévolně zapřádat do zlých pletek?

Skapino. Libuji si v podnicích odvážlivých.
Silvestr. Pravím ti, poslechneš-li mne, vzdáš se svého úmyslu.
Skapino. Ano, ale poslechnu sebe.
Silvestr. Kýho čerta chceš vyváděti?
Skapino. Kýho čerta ti do toho?
Silvestr. Je mi do toho proto, že vidím, že se bez účelu vydáváš v nebezpečí, sklízet celé mračno ran holí.
Skapino. Nuž, je to na účet mého hřbetu a nikoli tvého.
Silvestr. Je pravda, že jsi pánem svých zad, a budeš s nimi jednat dle libosti.
Skapino. Nebezpečí toho druhu mne nikdy neodstrašilo, a nenávidím duše malomyslné, které proto, že příliš předvídají následky, ničeho se neodvažují.
Zerbinetta (Skapinovi). Bude nám tebe třeba.
Skapino. Jděte, přijdu hnedle za vámi. (Sám.) Nesmí se nikdo chlubit, že mne bez trestu k tomu přivedl, abych sám sebe zradil a vyznal tajemství, kterým skrytost lépe svědčila!

Scéna 2.

Geront, Skapino.

Geront. Nuže, Skapine, co je s mým synem?
Skapino. Váš syn, pane, je v bezpečném místě, vy však vězíte této chvíle sám v největším na světě nebezpečenství, a

přál bych si nad míru, abyste byl již doma.

Geront. Jak to?

Skapino. V okamžení tomto hledají vás na všech koncích, aby vás zabili.

Geront. Mne?

Skapino. Ano.

Geront. A kdo?

Skapino. Bratr dívky, s kterou se Oktáv zasnoubil. Myslít, že kdyby vás nebylo — který vlastní svou dceru na místo sestry jeho posaditi zamýšlíte — nebyl by nikdo na zrušení sňatku jejich pomyslil; a tou myšlénkou puzen, určitě se vyjádřil, že ve svém zoufalství na vás se vrhne, že vás zabije, aby tím žadost učinil uražené své cti. Všichni jeho přátelé pak, vojáci jako on, hledají vás na všech koncích a pátrají po vás. Viděl jsem sám, tu a tam, soudruhy z jeho pluku, vyptávající se na vás, viděl jsem, jak se v tlupy sbíhali po všech ulicích k vašemu domu vedoucích, tak že vám nebude možno, dostati se do svého bytu, nebude vám ani možno učinit kroku ni v levo, ni v pravo, abyste jim nepadl do rukou.

Geront. Co si mám počít, drahý Skapine?

Skapino. Nevím, pane, zlá to věc. Chvěju se strachem o vás od hlavy až k patě a . . . Počkejte! (Dělá, jakoby v pozadí hleděl, nejde-li nikdo.)

Geront (třesa se). Co jest?

Skapino (se vrací). Nic, nic, ne, není to nic.

Geront. Nemůžeš vymyslit nějaký prostředek, abys mne té tísně zbavil?

Skapino. Věděl bych arci o něčem, ale uvrhl bych se pak sám do nebezpečí, že by mne ubili.

Geront. Nuž, Skapine, dokaž, že jsi sluha horlivý. Neopouštěj mne, prosím tě.

Skapino. Jsem ochoten pomoci, mám vás tak rád, že bych toho ani nesnesl, zanechati vás bez pomoci.

Geront. Odměním se ti za to, buď ujištěn, a slibuji ti tento oděv, až jen bude ještě trochu obnošenější.

Skapino. Posečkejte, zde je prostředek, který jsem vymyslil, abych vás zachránil. Musíte vlézti do tohoto pytle a . . .

Geront (myslí, že někdo přichází). Ah!

Skapino. Ne, ne, ne, ne, nikdo nepřichází. Musíte, pravím vám, vlézti do toho a míti se dobře na pozoru, abyste se ani nehnul, děj se co děj. Vezmu vás na záda, jako nějaké zavazadlo, a tak vás ponesu řadami vašich nepřátel až domů, kde se pak snadně zatarasíme a proti násilí pomoci se dovoláme.

Geront. Vynález je dobrý.

Skapino. Nejlepší na světě, uvidíte. (Stranou.) Zaplatíš mi za svou lež!

Geront. Hm?

Skapino. Říkám, že nepřátele vaše pěkně napálíme. Skrčte se trochu a především

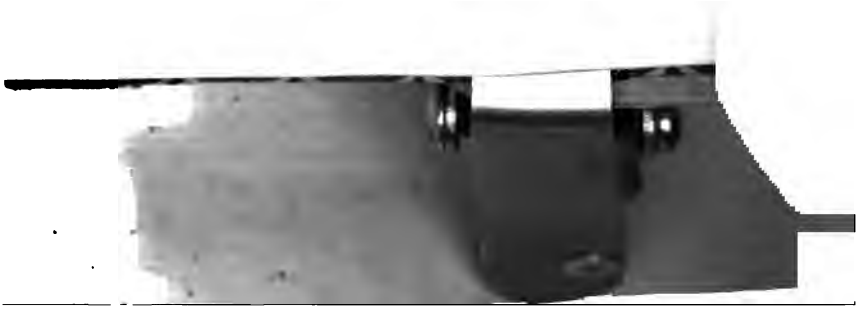

se mějte na pozoru, abyste se neukázal, ba ani nehýbal, ať cokoli se děje.

Geront. Jen se spolehni, dovedu se zdržeti . . .

Skapino. Schovejte se, zde jeden z těch práčů, kteří vás hledají. (Mění hlas.) »Jak, že se mi nepoštěstí zabiti toho Geronta? A nikdo že mi z lásky nepoví, kde ho naleznu?« (Gerontovi hlasem vlastním.) Nehýbejte se. »Tisíc láter! najdu ho, a byť zalezl do středu země.« (Gerontovi hlasem vlastním.) Ať vás nevidí. (Naznačené věty mluví hlasem změněným, a ostatní vlastním.) »Holá, ty s tím pytlem!« Pane? »Vydělej si louisdor, a pověz mi, kde as je Geront.« Hledáte pana Geronta? »Ano, hledám ho, u všech čertů.« A co s ním chcete jednat, pane? »Co s ním jednat?« Ano. »Tisíc láter, zabiju jej holí.« Ó pane, výprask se nedává takovým lidem, jako jest on; není dokonce muž, s nímž se tak zacházeti dá. »Kdo? Ten hlupec Geront, ten bídník, ten lotr?« Pan Geront, pane, není žádný hlupec, ani bídník, ani lotr, a račtež, prosím, o něm mluviti zdvořilejším způsobem. »Jak, ty se mnou mluvíš tak s vysoka?« Ujímám se, jak mi povinnost káže, cti, kterou kalíte. »Jsi naposled snad z přátel toho Geronta?« Ano, pane, jsemť z nich! »Ah, tisíc láter, ty's z jeho přátel, no, to mne těší!« (Dává několik ran holí do pytle.) »Tu máš, to ti pro něj odevzdávám!« (Křičí, jakoby sám dostal rány.) Ah,

ah, ah! pane, ah, ah, ah, pane! Zvolna! Ah, ah, pomalu, ah, ah, ah! »Jdi, odevzdej mu to ode mne. S bohem!« Ah! čert tě vem, ah!

Geront (vystrčí hlavu z pytle). Ah, Skapine, již to nevydržím.

Skapino. Ah, pane, jsem všecek zmlácen! A záda mne bolí strašlivě.

Geront. Jak že? Jsout to přece moje, do nichž bil!

Skapino. Toto, pane! Bylat to moje záda, na která nakládal.

Geront. Co to mluvíš? Cítil jsem přece rány a cítím je posavad.

Skapino. Pravím vám, že ne, byl to jen konec hole, který zasáhl až na vaše záda.

Geront. To jsi se měl aspoň trochu vzdálit, abys mne ušetřil . . .

Skapino (táhne mu pytel přes hlavu). Pozor, zde jest jiný, který vyhlíží jako cizinec. (Zde platí totéž, co předešle vzhledem na hlas a hru.) »Čerta, běhám jako blázen a nenajdu nikde toho Geronta.« Schovejte se dobře! »Řekněte mi přec, pane člověče, vy nevíte, kde naleznu toho Geronta, kteréhož hledám?« Ne, pane, nevím, kde je Geront. »Řekněte jen bez ostychu, nebudu ho dlouho zdržovat, chci mu pouze posloužit nějakým tuctem ran na záda a třemi neb čtyřmi body kordem do prsou.« Ujišťuji vás, pane, že nevím, kde je. »Zdá se mi, že vidím něco se pohybovat v tomto pytli.« Odstupte,

zle. »Nuž, řekni nám, kde je. Mluv. Neváhej. Rychle. Pospěš. Brzy!« Hé, pánové, zvolna! (Geront vystrkuje pomalu hlavu z pytle a vidí šibalství Skapinovo.) »Když nám hned nepomůžeš najíti svého pána, strhne se nad tebou mračno ran.« Raději snesu vše, než bych zradil svého pána. »My tě utlučem.« Jednejte, jak se vám líbí. »Máš chuť na bití?« Nezradím svého pána. »Ah, chceš okusit? Zde máš! . . . Oh! (Jak se obrátí, by udeřil, vyleze Geront z pytle a Skapino uteče.)

Geront (sám). Áh, nestoudný! Ah, zrádce! Ah, padouchu! Tak mne tedy vraždíš!

Scéna 3.

Zerbinetta, Geront.

Zerbinetta (směje se, nevidouc Geronta). Ah, ah! Trochu čerstvého vzduchu!

Geront (stranou, nevida Zerbinetty). Ty mi to zaplatíš, přisámbůh!

Zerbinetta (nevidí Geronta). Ah, ah, ah, ah! Jak kratochvilný to příběh! Mít starce toho tak za blázna!

Geront. V tom nevidím pranic kratochvilného, a není třeba, abyste se tomu smála.

Zerbinetta. Jak? Co chcete říci, pane?

Geront. Chci říci, že se mi nepotřebujete vysmívat.

Zerbinetta. Vám?

Geront. Ano.

Zerbinetta. Což pak někdo na to myslí, vysmívat se vám?

Geront. Nač tedy přicházíte a smějete se mi do očí?

Zerbinetta. Nejste dokonce příčinou, a směju se pouze příběhu, kterého jsem se právě dověděla, příběhu nejšprýmovnějšímu na světě. Nevím, zdali to jen proto, že se mne věc ta týče, ale neslyšela jsem jaktěživa nic směšnějšího nad to, co jistý syn vyvedl svému otci, aby z něho vyloudil peníze.

Geront, Syn svému otci, aby vyloudil peníze?

Zerbinetta. Ano, a kdybyste mne jen trochu přemlouval, shledal byste mne velmi ochotnu, abych věc tu vypravovala. Láká mne to mimoděk, abych vše, co vím, povídala.

Geront. Prosím vás tedy, povězte mi tu pohádku.

Zerbinetta. Velmi ráda. Nevzejde mi z toho velké nebezpečí, řeknu-li vám to, neboť je to dobrodružství, které nemůže býti dlouho tajemstvím. Osud můj tomu chtěl, že jsem se dostala do rukou tlupy oněch lidí, kteří se obecně cikáni nazývají a kteří, potulujíce se z kraje do kraje, se zaměstnávají prorokováním a často ještě mnoha jinými věcmi. Když jsme přišli do tohoto města, uviděl mne jistý mladík a vzplanul vášní ke mně. Od onoho oka-

mžiku mne sledoval; z počátku myslil, jako všichni mladíci, že potřeba jen promluvit a že při prvním slovíčku se již vše vyplní dle jeho přání; avšak shledal u mne hrdost, která ho brzo vyléčila z první domněnky. Vyznal svoji vášeň lidem, u kterých jsem byla, a ti byli srozumění, že mne postoupí za jistý peníz. Ale na neštěstí byl milenec můj v okolnostech, v jakých se velmi často synové bohatých rodin nalézají, nedostávalo se mu totiž peněz. Má otce, který, ačkoli boháč, je přece arcilakomec, nejhouževnatější to člověk na světě. Počkejte, což si nevzpomenu na jeho jméno? Nu, pomáhejte mi trochu. Nemůžete mi nikoho z toho města jmenovat, kdo by byl největším lakomcem?

Geront. Ne.

Zerbinetta. Jmenuje se nějak ront . . . ront . . . Or . . . Oront. Ne Ge . . . Geront. Ano, Geront, dobře, to je jméno toho skrblíka, o kterém mluvím. Abychom se tedy vrátili k našemu vypracování. Tlupa naše chtěla dnes opustit toto město a milenec můj byl by mne ztratil z nedostatku peněz, kdyby nebyl v zchytralosti svého sluhy nalezl podpory k dosažení peněz od svého otce. Co se jména sluhy týče, znám je výborně; jmenuje se Skapino, člověk to nepřekonatelný, a zaslouží všelikou pochvalu.

Geront (stranou). Ah, ty lotře!

jeho návrhů, a každé vysvětlování je pak provázeno bolestným výkřikem: »Ale kýho čerta hledal na té galeře? Ah, prokletá galera, zrádný Turek!« Konečně po mnohých vytáčkách, když byl dlouho úpěl a vzdychal . . . ale mně se zdá, že se mému vypravování nesmějete; co tomu říkáte?

Geront. Já říkám, že mladík ten je hanebník, opovážlivec a že bude otcem trestán za kousek, který mu vyvedl; ta cikánka že je prostořeká, drzá osoba, která metá urážky do tváře muži poctivému, který ji však naučí, co to je, přicházeti sem a kazit syny hodných rodičů, a sluha konečně že je lotr, který přisám Geront, se octne na šibenici, než vzejde nový den.

Scéna 4.

Zerbinetta, Silvestr.

Silvestr. Odkud jste to vyvázla? Víte také, že jste právě mluvila s otcem svého milence?

Zerbinetta. Začínám to tušit, a vyprávěla jsem mu, aniž bych o tom věděla, vlastní jeho historii.

Silvestr. Jak to, jeho historii?

Zerbinetta. Ano. Byla jsem všecka zaujata tou událostí a pálilo mne to, povídati to dále. Co na tom? Tím hůř pro něj. Ne-

vidím, že by se věc naše proto ani zlepšila ani zhoršila.

Silvestr. To jste měla pořádnou chuť štěbetat, a to nazývám přece býti od řeči, nemůže-li kdo ani v zájmech vlastních mlčeti!

Zerbinetta. Což by se nebyl dověděl od někoho jiného?

Scéna 5.

Argant, Zerbinetta, Silvestr.

Argant (za scénou). Holá, Silvestře!

Silvestr (k Zerbinettě). Vraťte se domu, pán můj mne volá.

Scéna 6.

Argant, Silvestr.

Argant. Usnesli jste se tedy, lotrové, usnesli jste se, Skapino, ty a můj syn, že mne ošidíte, a myslíte, že to strpím?

Silvestr. Na mou věru, pane, šidí-li vás Skapino, jsem já úplně nevinen a ujišťuji vás, že nemám v tom nijakého podílu.

Argant. Přesvědčíme se, padouchu, přesvědčíme se, a věz, že se šáliti nedám.

Scéna 7.

Geront, Argant, Silvestr.

Geront. Ah, pane Argante, vizte mne neštěstím stížena!

Argant. I já jsem strašlivě skormoucen.

Geront. Ten ničema Skapino na mně vyloudil šejdířsky pět set tolarů.

Argant. Tentýž ničema Skapino taktéž i na mně šibalsky vyloudil dvě stě pistolí.

Geront. Neuspokojil se, že mne okradl o pět set tolarů, ale nakládal se mnou způsobem, že mi hanba o tom vyprávět. Ale zaplatí mi za to.

Argant. Chci, aby se zodpovídal z toho, co mi vyvedl.

Geront. A já doufám, že ho příkladně potrestám.

Silvestr (stranou). Kéž bych já ve všem tom neměl podílu!

Geront. Ale to není ještě všecko, pane Argante, a jedno neštěstí druhé stíhá. Těšil jsem se dnes nadějí, že uvidím svou dceru, která je mi útěchou jedinou, a dověděl jsem se od svého jednatele, že již dávno odjela z Tarentu a že se za to má, že zahynula s korábem, na kterém plula.

Argant. Ale proč, smím-li se ptáti, jste ji choval v Tarentu a nedopřála jste si radosti míti ji při sobě?

Geront. Měl jsem k tomu příčiny, a zájmy rodinné mne nutily až dosavad druhý svůj sňatek dobře zatajiti. Ale co vidím?

Scéna 8.

Argant, Geront. Nerina, Silvestr.

Geront. Ah, to's ty, Nerino?

Nerina (vrhne se Gerontovi k nohám). Ah, pane Pandolfe . . .

Geront. Nazývej mne Gerontem, a neužívej dále onoho jména. Příčiny, které mě přiměly užívati ho mezi vámi v Tarentu, již minuly.

Nerina. Ach, jaké nesnáze a nepokoje nám vzešly z této změny jména, když jsme se odhodlaly přijíti sem za vámi.

Geront. Kde je má dcera a matka její?

Nerina. Dcera vaše, pane, není daleko odtud; ale dříve, než ji spatříte, musím vás za odpuštění prositi, že jsem ji v opuštěnosti, v které jsme se nacházeli, provdala.

Geront. Má dcera provdána!

Nerina. Ano, pane.

Geront. A za koho?

Nerina. Za jistého mladíka, jménem Oktáv, syna jistého pana Árganta.

Geront. Oh, nebesa!

Árgant. Jaká to náhoda!

Geront. Veď nás, veď nás rychle k ní.

Nerina. Třeba vám jen vejíti do tohoto příbytku.

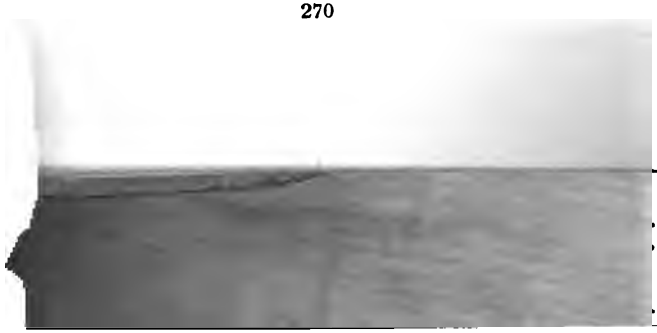

Geront. Jdi napřed. Pojďte za mnou, pojďte, pane Argante.

Silvestr (sám). Ejhle, dobrodružství prapodivné!

Scéna 9.

Silvestr, Skapino.

Skapino. Nuže, Silvestře, co robí naši lidé?

Silvestr. Mám dvojí pro tebe novinu. Jedna, že záležitost Oktávova je v pořádku. Naše Hyacintha je dcerou pana Geronta, a náhoda učinila, co moudrost obou otců zamýšlela. Druhá zpráva je, že oba starcové hrozně proti tobě horlí, obzvláště pan Geront.

Skapino. To není nic. Hrozby mne nikdy nelekaly, jsou to mračna, která vysoko nad našimi hlavami plují.

Silvestr. Měj se na pozoru. Synové by se mohli lehce smířit s otci a ty pak zůstaneš v úzkých.

Skapino. Jen mne nechej jednat, však najdu prostředek umírnit jejich hněv a...

Silvestr. Odejdi rychle, zde přicházejí.

Scéna 10.

Geront, Argant, Hyacintha, Zerbinetta, Nerina, Silvestr.

Geront. Nuž, dcero, pojď domů. Blaho mé bylo by dokonalé, kdybych s tebou byl i matku tvou nalezl.

Argant. Zde přichází Oktáv právě vhod.

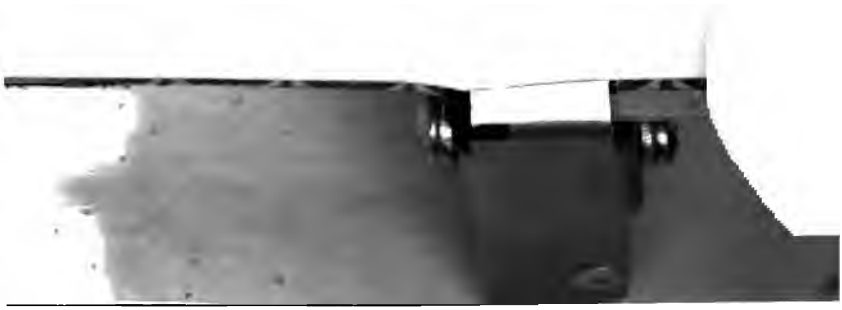

Geront. Pojďme domů, tam můžeme lépe hovořiti než zde.

Hyacintha (ukazuje na Zerbinettu). Ah, můj otče, prosím vás, nechci být odloučena od této milé dívky. Zasluhuje úctu, které jí neodepřete, až se s ní seznámíte.

Geront. Chceš, abych ve svém domě přechovával osobu, kterou bratr tvůj miluje, a která mně nedávno do tváři řekla tisíc urážek?

Zerbinetta. Pane, prosím vás za odpuštění. Nebyla bych tak mluvila, kdybych byla věděla, že vy to jste, a neznala jsem vás, než dle pověsti.

Geront. Jak dle pověsti?

Hyacintha. Otče můj, láska, kterou můj bratr k ní chová, nemá nic hříšného na sobě a ručím vám za její ctnost.

Geront. To se mi líbí náležitě. Nechtěla bys snad mého syna s ní oženit? Dívka, které nikdo nezná a která se světem toulá.

Scéna 12.

Argant, Geront, Leandr, Oktáv, Hyacintha, Zerbinetta, Nerina, Silvestr.

Leandr. Můj otče, nestěžujte si, že miluji neznámou bez rodiny a jmění. Ti, od kterých jsem ji koupil, mi svěřili, že pochází z tohoto města a z dobré rodiny; oni že ji odvedli, když jí byly čtyři léta, a zde je

náramek, který mi dali a který nám usnadní, nalézti její rodiče.

Argant. Ah! Dle tohoto náramku je to moje dítě, které jsem ztratil v řečeném věku!

Geront. Vaše dcera?

Argant. Ano, to je ona, poznávám ji opět!

Hyacintha. Ó nebesa, jaké to přepodivné dobrodružství!

Scéna 13.

Předešlí a Karel.

Karel. Ah, pánové, přihodilo se cos podivného.

Geront. Co?

Karel. Ubohý Skapino . . .

Geront. To je šibal, kterého dám oběsit.

Karel. Ach pane, již vám té práce nebude třeba. Šelt okolo staveniště a spadlo mu na hlavu kladivo kamenické, které mu roztříštilo lebku a obnažilo mozek. Umírá a prosil, aby jej sem přinesli, by mohl s vámi mluvit, než umře.

Argant. Kde je?

Karel. Zde.

Scéna 14.

Předešlí a Skapino.

Skapino (dva nosiči jej nesou na marách, má hlavu zavázánu šátky, jako by byl poraněn). Ahi, ahi! Pánové, vidite mne . ahi! vidíte mne ve

stavu podivném. Ahi! Nechtěl jsem zemřít, aniž bych byl odprosil všechny osoby, které jsem kdy urazil. Ahi! Ano, pánové, než vydám poslední vzdech, zaklínám vás z nitra svého srdce, byste mně ráčili odpustit vše, čím jsem vás uraziti mohl, obzvláště pana Arganta a pana Geronta. Ahi!

Argant. Co na mně jest, odpouštím ti; jdi a zemři v pokoji.

Skapino (ku Gerontovi). Vy to jste, pane, kterého jsem nejvíce urazil ranami holí, které . . .

Geront. Nemluv dále, odpouštím ti též.

Skapino. Bylat to opovážlivost ohromná, onen výprask holí, který jsem . . .

Geront. Nechme toho.

Skapino. Cítím umíraje nevýslovnou lítost nad oním výpráskem holí, který . .

Geront. Můj ty bože, mlč!

Skapino. Nešťastný onen výprask, který jsem vám . . .

Geront. Mlč, pravím, zapomínám vše.

Skapino. Ah, jaká to dobrota! Ale je to, pane, z celého srdce, že mi odpouštíte onen výprask, který . . .

Geront. Hé, ano. Nemluvme již o ničem, odpouštím ti vše, a konec.

Skapino. Ah, pane, je mi o mnoho snáz, co jste to slovo vyřkl.

Geront. Ano, ale odpouštím ti jen s tou podmínkou, že zemřeš.

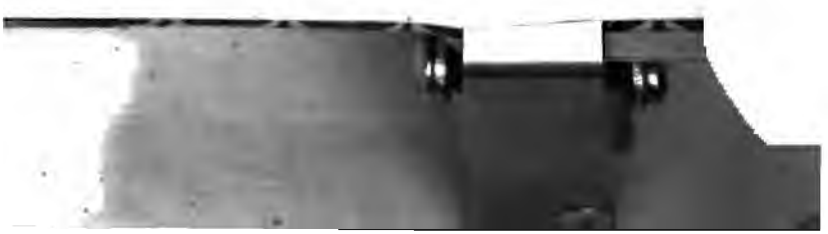

LIST V BOUŘI.

NAPSAL OUIDA.

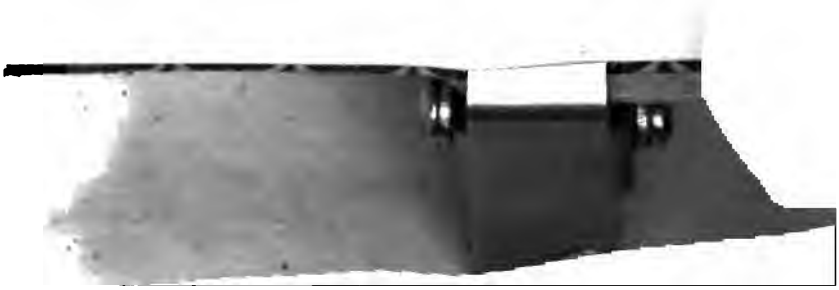

Berceau de Dieu byla víska v údolí sekvanském. Jako skřivan hnízdo své do travin vtrousívá, tak roztrousil si i hlouček selského lidu své dvorce a chaloupky do velkých zelených lesů podél krouživé řeky. Bylo to milé místečko, s jedinou strmou, kamenitou ulicí, topoli a jilmy zastíněnou; s pěknými domky, kolem jejichž došků po celý den se třepotal oblak bílých a sivých holubů, s malou, starobylou kaplí s červenou, kuželovitou střechou a s velikými stodolami, pokrytými břečťanem a bujnými úponkovými rostlinami, červenými a purpurovými, a lišejníky, kteréž na slunci se žloutaly.

Kolkolem byly široké, květnaté lučiny, na nichž se pásl hladký normanský skot, a libé, širé lesy, do kterýchž v létě chodívali jinoši a děvčata každý svátek a den slavnostní, aby tam natrhali anemonek lesních a lilií a divokých kampanelí a čerstvých planých růží a všechněch ratolestí a travin,

19*

kteréž dvéře jejich domků přetvořovaly na loubí zahradní a kteréž, zdálo se, že přenášely do toho malého chrámu božího zvonky hřivnáče a zpěvy konopky.

Vesnice Berceau de Dieu byla prastará. Stála prý již za dnů Panny Orleanské, a kamenný kříž, pocházející z dvanáctého století, stál posud u velkého rybníku na konci ulice pod kaštanem, kdež se vesničané při slunce západu scházívali k rozprávkám, když byli díla svá dokonali.

Žádný městys nebyl na blízku a žádné město blíže čtyř mil. Ležela vesnice v zeleném středu kraje pastýřského, hustě lesnatého, štěpnicemi jako porostlého. Výtěžek za pšenici a oves a sýr a ovoce a vejce byl více než dostatečný pro skromný její blahobyt. Obyvatelé byli otužilí, dobrosrdeční, pracovití, šťastní, žijíce kolem malé, šedé kaple co přátelé a pobratimci. Nic je z toho nevyrušovalo. Válka a slechy o válce, revoluce a protirevoluce, císařství a nepřátelské vpády, otázky vojenské a politické — to vše byly jim věci neznámé a neslýchané — vichrové mocní, kteříž se zdvíhali a duli a krajem i okolím buráceli, nikdy nepřihnali se tak blízko sem, aby ublížili, nikdy nepřikvačili až sem, kde víska ležela v plné osamělosti, jako nějaké hnízdečko skřivánčí. Ba i v samých velkých dnech revoluce zůstala tato osada klidnou. Mělat svého pána, kterého milovala, nahoře v starém hradě tam na

kopci, k jehož úpatí se tulila: nikdy se o to nepokusila, aby mu ublížila, a hořce zaplakala, když byl, nezůstaviv žádného dědice, u Jenappes padl, a když zámek se drobil na břečťanem obrostlou zříceninu.

Burný žár děsné oné doby sotva že ji zažáhl. Viděla několik svých nejlepších mladíků odcházeti při zpěvu Marseillaisy do boje na planiny Šampaňské, i dostalo se jí návštěvy několika vlastenců v »bonnets rouges« a vojáků v modrých uniformách, kteří jí tříbarevné kokardy dali a poručili, aby je nosila ve svatém jménu republiky sjednocené a nedílné.

Však nevěděla, co to znamená, a žně její byly dokonány bez rachotu jediného výstřelu v polích, bez jediného záblesku ocele u prostých jejích krbů, tak že hrůzy ani zvěsti těch vznešených a strašných dějů v pokolení jejím nezůstavily dojmu žádného.

Reine Allix ovšem, ženština to ze všech nejstarší — čítalat více než devadesát roků — pamatovala se, že byla co dítě jednou v kruté zimní noci otce svého slyšela rozprávěti se sousedy, tichým, strachuplným hlasem, jak prý král nějaký byl zabit pro spásu lidu, a pamatovala se také, pamatovala se velmi dobře, neboť stalo se to za večera jejího zasnoubení, když slavila šestnácté narozeniny svého žití, že se jezdec jakýsi jako kometa ulicí zakmitl a že velkým volal hlasem, hlasem jako plamenným: »Gloire!

Gloire! Gloire! — Marengo! Marengo! Marengo!«

A jak vesnice ihned, třeba neurčitě vyrozuměla, že se něco zázračného pro Francii událo někde daleko, a jak bratři její a bratranci a její snoubenec a ona s nimi byli všickni vyšli nahoru na vysokou stráň nad řekou, a jak tam narovnali velkou hranici ze smrčího dříví a slámy a suchého mechu a zapálili ji, až vzplanula v šarlatové vítězoslávě vysoko do divuplné noci toho parného léta vítězství.

Takové a podobné upomínky vyprávěla někdy dětem na večer, když se kolem ní shrnovaly škemrajíce o pohádku.

Jinak nerušily žádné upomínky na revoluci neb císařství klid v Berceau. Stařena končívala své vypravování dodatkem: »Nevím již na jisto, co to bylo »Marengo«. Nejspíše bitva, ale nevím, kde a proč. Však později jsme slyšeli, že tam zahynul malý Claudis, nejmladší syn mé tetky, dobrovolník devatenáctiletý. Kdybychom to byli věděli, nebyli bychom vyšli zapálit ohně slavnostní.«

Tato žena, narozená v oné době hladu a požárů, byla nejblaženějším tvorem v celé vísce Berceau.

»Jsem stará, ba velmi stará,« říkávala vzhlížejíc od kolovrátku, s nímž mezi vraty příbytku svého sedávala, a zastiňujíc oči před sluncem, »devadesáte dva loňského roku. Ale má-li kdo stálé přístřeší, vždy

trochu polévky a vnuka takového, jaký je můj, a ztrávil-li kdo celý život v Berceau de Dieu, pak je krásné starým být. Ach ano, mé dítky, ač o tom pochybujete, ptáčátka, která jste právě teprve křidélek svých k letu okusila, blaze je býti tak starým. Zbývá čas k přemýšlení a k díků vzdávání dobrotivému bohu, k čemuž nemíváme téměř ani chvilky při té práci, práci, práci, pokud jsme mladí.«

Reine Allix byla ženština vysokorostlá a silná, velmi svadlá, velmi shrbená, velmi snědá, než oči její byly lahodné, temné, lesklé a zářily posud jasně, obličej její byl posud ušlechtilý, ačkoli byl již osmáhlý úpalem žní a zvětralý vichry zimními celého téměř století.

Nosila vždy týž oblek tmavomodrý z prosté látky, týž bílý, vysoký kokrhel, ty samé náušnice z ryzího stříbra, jež byly dědictvím a darem svatebním zároveň. Bývala vždy obuta do svých dřevěnek a vycházela vždy o své holi jasanové.

Bylat se narodila v Berceau de Dieu, žila tam, vdala se tam, pracovala tam po celý věk a nikdy se nevzdálila odtud na více, než na míli a na déle, než na den. Milovala tu vesnici láskou vroucí; svět ostatní nebyl ničím pro ni, nevěřilat téměř v jeho jsoucnost. Neuměla ani psát ani číst.

Pravdu mluvila, že vychovala rozence své v poctivosti a že chválila hospodina bez

přestání — bylat jej chválila, když umírala hladem v kruté zimě po smrti manželově, když nebylo žádné práce v poli a když měla při tom živit a šatit pět dětí — jej chválila i nyní, když byli všickni synové její před ní zemřeli a když nezbyl na živu z krve její než jediný vnuk Bernadon.

Život její býval klopotný.

Rodiče měla hrozně chudé, sňatkem se osud její mnoho nezlepšil. Pracovávala vždy v poli, okopávala, plela, žala, nosívala dříví, hnávala mezky a vstávala vždy s prvním paprskem dne. Poznala zimu i hlad a všechny tvary bídy pozemské. Ale nyní, u vysokém stáří, požívala odpočinku.

Dva z nebožtíků synů, kteří štěstí své v druhé polokouli byli hledali, zanechali jí něco peněz; k tomu měla malou chaloupku, kousek půdy, vepře a malou štěpnici. Byla zámožná a mohla to vše zůstavit Bernadonovi; po deset let byla šťastna, úplně šťastna v klidu a tichu při starých, milých zvycích a způsobech svého Berceau.

Bernadon měl se k ní velmi laskavě.

Hochu, jak jej nazývala, bylo pětadvacet let, byl velký a rovný, krásného vzrůstu, s modrýma očima Severu a dobrotivým, upřímným obličejem. Klopotil se bez ustání na tom kousku půdy, který mu poskytoval výživu. Bydlil s babičkou a ošetřoval ji s láskyplnou zdvořilostí a uctivostí, která se

nikdy neměnila. Nebyl příliš moudrý, ani on neuměl číst a psát, věřil svému knězi a miloval půdu, po které kráčel od prvního krůčku, který byl učinil pomocí Reine Allix.

Nebyl nikdy povolán k odvodu, poněvadž byl jedinou podporou devadesátileté stařeny, a jako tato nebyl se nikdy vzdálil půl tuctu kilometrů od svého rodiště. Když jej zavolali k hlasování, zeptal se jich, k čemu jej hlas jeho zavazuje; řekli mu — »zavazuje vás k tomu, abyste ctil svou babičku, vstával se skřivánkem, chodil každou neděli na mši a byl poctivým vlasti synem, k ničemu více« — on pak vzpřímil s úsměvem mohutné tělo a přistoupil s lehkým srdcem k osudí. Byl nesmírně nechápavý v podobných věcech, a Reine Allix, ač rozvážná a rozumná, byla v nich sotva znalejší.

»Hleď,« říkala mu často, »když jsem byla děckem, vlával starý, bílý prapor na zámku; nuž, strhli ho a vztyčili tam červený. Ten se klátil, klátil a spadl a pak tam byl trojbarevný. Tu přišel jednou kdosi s hrstkou lilií v ruce a připevnil opět ten starý bílý, a než ještě den se ku konci sklonil, byl opět dole a zavlál zase trojbarevný nahoře. Nuž, vím, že si někteří velice k srdci brali ty změny praporů, ale co mne se týče, nenahlížela jsem, že by na některém z nich záleželo: chléb byl stejně drahý a spánek stejně sladký, kterýkoli také z těch tří byl na vrchu.«

Bernadon, který nikdy jiného praporu neznal, než trojbarevný, uvěřil jí; věřil vůbec každému slovu, které vycházelo přes láskyplné, rázné, letné její rty.

Nebyl nikdy ani v žádném městečku, jen jednou na den prvního svého přijímání v městě čtyry míle vzdáleném. Neznal nic jiného, než ten prostý, nevinný, poctivý život, který vedl. O to pak, co lidé činili mimo malý jeho svět lučin a lesin, neměl žádné starosti, ba neměl o tom ani ponětí.

Jednou přišel jakýs muž do vesnice, cestující prodavač laciných rytin — člověk s divokým zrakem a nepokojnou myslí, a ten pravil Bernadonovi, že prý je otrokem do prachu šlapaným, pouhý prý pařez, zvíře jako mezek, který plazí se a snáší, aby boháči tučněli, hlupec, blb, který nic se nestará o práva člověka a křivdy chudiny.

Bernadon naslouchal se zmateným obličejem, a odpověděl pak s úsměvem, který zářil jako slunce svit, v nářečí svého kraje: »Nechápu, co mluvíte. Práva? Křivdy? Nerozumím. Avšak nikdy jsem neměl dluhů, ani jediný sou nejsem dlužen a nikdy jsem nepromluvil jedinou lež; jsem silný dosti, abych se hájil proti komukoli, kdo by mne urážel, a jsem spokojen s tím, jak jsem. To mi dostačuje.«

Kramář nazval ho nerozumným soumarem, ale teprv když byl již z oboru jeho

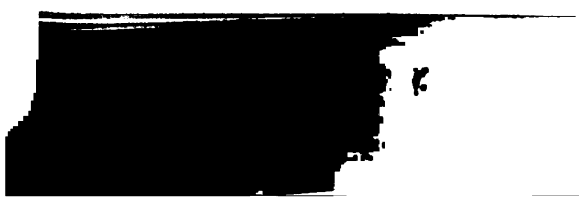

pěstí, a v noci vykradl se z Berceau de Dieu, a nikdy již se tam neukázal, aby dával pohoršení klidné spokojenosti tichých a mírumilovných těch lidí.

Někdy na večer ovšem scházívalo se v malé vesnické vinárně asi půl tuctu selských statkářů, kteří přetřásali komunismus dle svého — ne příliš jasného — způsobu, s povýšeným hlasem a zimničně zaníceným zrakem spiklenců — ale mělo to význam malý a výsledek ještě menší. Povětrnost a ceny pšenice byly jim předměty mnohem milejší a na konec pívali obyčejně červené své víno v přátelství a kráčeli ulicí, jeden do druhého zavěšeni, prozpěvujíce vlastenecké písně tak dlouho, až rozhorlené manželky jejich prudce okenice otevíraly a bílé čepce do měsíčného svitu vystrkovaly a lajíce na ně volaly, aby již ulehli a přestali ze sebe takovým způsobem šašky tropit. V takovýchto okolnostech obyčejně rychle se utišili a vystřízlivěli všichni v okamžiku, a tak bývaly revoluce v Berceau de Dieu ne-li ve víně utápěny, to vždy noční čepicí utlumovány a nikdy, nechť se cokoliv dělo, nevyrušily vísku z klidu.

Ale Bernadon nebyl z těch hlučných vlastenců. U něho byla instinktivní setrvačnost francouzského rolníka, která činí tak přímý a tuhý odpor zimničnému socialismu francouzského dělníka.

Láska jeho lnula k půdě, láska s ko-

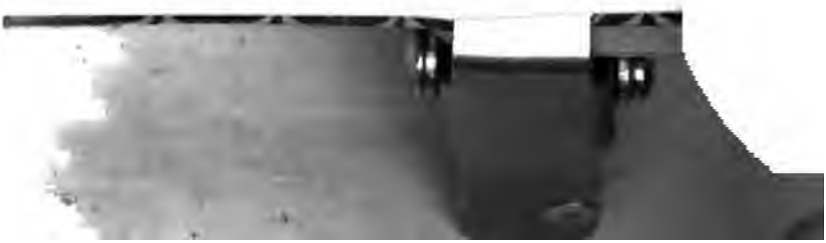

domácnost jeho v době zimní uvnitř oživena jeho písní, a v létě zevnitř zářící, jako záhony nějakého krále.

Ne méně než celé čtvrt století žili spolu šťastně on a Reine Allix pod starou, šedou doškovou střechou té chalupy, která vedle cesty na konci vesnice stála, kde velké sykamory její nad ní se prostíraly; a blaho jejich se nezmenšilo, když v polovici dubna, v šestadvacátém roce svého stáří, Bernadon s kyticí petrklíčů v ruce před ni předstoupil, k ní se sklonil, s úctyplnou něžností ji políbil a měkce i poněkud ostýchavě promluvil: »Gran' mère, bylo by vám po vůli, kdybych se někdy — oženil?«

Reine Allix mlčela chvilku a celovala petrklíče; pak spouštějíc je do malé hnědé nádobky s vodou, hleděla upřeně na něj svýma lesklýma, temnýma očima a promluvila: »Která jest to, mé dítě?«

Pro ni byl ještě dítětem, ten nejmladší zrozenec z četného potomstva, které s ní druhdy bydlilo pod širokými větvemi sykamorů, a které s tváří země bylo zmizelo, zůstavivši ho s ní o samotě.

Oko Bernadonovo hledělo upřímně na ni. »Je to Margot Dax, je ti vhod, gran' mère, či není?

»Je mi velmi vhod,« řekla prostě. Ale zachvělo se jí okolo pevně sevřených úst a stará její hlava se klonila nad petrklíče.

Předvídala to dávno, byla tomu ráda a přece cítila na okamžik jakousi tesknotu.

»Jsem velice povděčen,« řekl Bernadon s patrným zábleskem radosti na tváři. Byl neodvislý od babičky, dovedl dosti pracovat, aby se na sílu svých rukou mohl oženit, a měl malou zásobu stříbra a zlata, uloženou v doškách ve střeše, uspořenou »pro černý den«, ale nikdy ještě nepřišlo mu na mysl, jednati proti vůli její, jako snad pozdvihnouti proti ní ruky. V prostoduchých domácnostech v Berceau de Dieu považovala se dětinná úcta dosud za nejpřednější ctnost a povinnost. »Půjdu a vyhledám Margot dnes na večer,« řekla Reine Allix po krátké přestávce. »Je to dobré děvče a hodné, srdce čistého a dobrého jména. Dobře's volil, vnuku můj.«

Bernadon schýlil mohutnou, krásnou, kadeřavou hlavu, a ona na ni položila ruce a žehnala mu. Téhož večera při západu slunce splnila Reine Allix slib svůj a navštívila mladou dívku, která oko a srdce Bernadonovo na sebe byla upoutala.

Margot byla sirotek, neměla ani haléře věna, byla vychována dobrodinci a žila nyní v rodině nejzámožnějšího sedláka z celé vesnice, mlynáře to, který měl četné potomstvo, několik kusů skotu a mnohý hon pastvin a štěpnice.

Margot pracovala pro přísného hospodáře, žila ovšem jako člen rodiny, ale byla

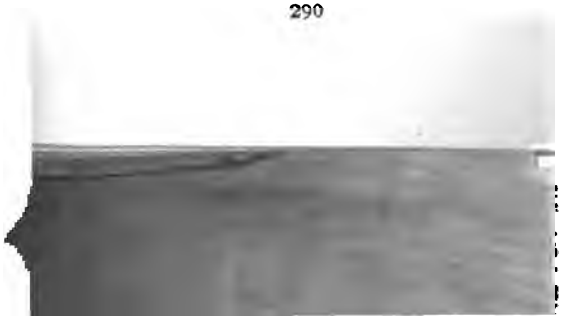

přísně přidržována po celý den ku všemu druhu práce, v domě i na poli. Reine Allix nespouštěla ji nikdy s očí, jsouc pudem jakýmsi upozorňována, kterou cestou as myšlenky Bernadonovy se ubírají, a nalézala mnoho chvály hodného, však nic, co by k výčitce opravňovalo, na skromném, pracovitém, veselém a trpělivém tom děvčeti.

Margot byla také velmi sličná; měla snědý, okrouhlý obličej s velkýma, černýma jiskrnýma očima, zrak plný dobroty a vůbec krásné tvary jižní krve, která ještě v žilách jejího otce se proudila. Tent býval marsilským námořníkem, matka pak byla dcerou kraje provençkého. Všechno všudy uvažujíc, byla Reine Allix přesvědčena, že její miláček ani lépe ani moudřeji voliti nemohl, když už vůbec voliti musil.

»Někteří lidé,« pravila si mezi tím, co stoupala nahoru příkrou ulicí, jejíž ostré křemeny devadesát let již šlapala svými dřevěnkami, »někteří lidé by se kormoutili a láli by, že zde není žádné zásoby plátna, ani kousek stříbra, ani malý, plný sáček peněz pro ubohé to dítě. Ale což na tom záleží? Máme dost pro nás tři. Není to zajisté v pořádku, žijí-li rodiče tak, že dceru zůstavují zcela bez věna, ale to není hřích dítěte. Nechť si říká kdo chce, co chce, jest to jen o příčinu více, aby našla přístřeší a manžela, kterýž by se staral o její blaho.«

Takto rozvažujíc stoupala příkrou stezkou

vzhůru kolem vršku a vešla do dveří mlýna a nalezla Margot nesoucí něco lociky jarní a jiné zeleniny v míse jasné vody. Reine Allix, dle způsobu svého kraje a svého vychování, byla by dříve rozmlouvala s hospodářem a s hospodyní, než by byla promluvila slovo s dívkou, ale bylo cosi v obličeji Margotině a v ostýchavém jejím pozdravu, co ji k řeči lákalo. Hleděla dlouho a upřeně do sklopené tváře dívčinky, pak se jí dotkla s něžným úsměvem:

»Margotko, ptáčkové mi dnes prozradili jakési tajemství. Zda-li pak uhodneš? Nuž?«

Margot se začervenala a pak zbledla. Pravda, Bernadon nebyl nikdy opravdově s ní promluvil, však je-li dívce sedmnácte let, tančila-li několikráte s jednou osobou a vyškubala-li již lístky sedmikrásy, aby zvěděla osud svůj, není slov příliš potřebí.

Při pohledu na ni zvlhly oči stařenčiny a staly se kalnějšími, než je bylo stáří učinilo; usmívala se ještě, ale v úsměvu tom bylo vidět lahodu požehnání a nikoliv již obrotivé laškování žertu.

»Miluješ jej, moje malá?« pravila něžtlumeným hlasem. »Ah, mére Allix!« ohla Margot ze sebe vypravit. Zarukama, obrátila se ke zdi a plaradostí.

otry dole v Berceau byly by otřásajíce při tom hlavami:
ie namluviti si trochu

té lásky, jsme-li pouhou služkou bez jediného sou, bez přístřeší, bez přátel v širém světě, a přijde-li švarný hoch, zámožný k tomu, aby nás pojal za ženu!«

Ale Reine Allix znala věc lépe. Za těch devadesáte let, co byla na světě, naučila se rozeznávati opravdový cit od strojeného. Hluboce jsouc dojata, stáhla chvějící se postavu Margotinu do náručí a políbila ji dvakráte na zavřená, žilkami zamodralá víčka černých očí.

»Učiň jej šťastným, jen šťastným,« šeptala, »neboť já jsem stará, Margot, a on je sám, úplně sám!«

A dívka tulila se k ní, štkajíc radostným vytržením, že ona, opuštěný, ubohý sirotek byla zvolena k úkolu tak krásnému. Zašeptala v slzách: »Učiním.«

Reine Allix, šetříc přísně obyčejů, promluvila s mlynářem a jeho ženou, s takovou vážností ve své prosbě, jakoby se ucházela o ruku bohaté Yacobey, jediné dcery hospodského. Svolili, vždyť neměli příčiny k odepření. Reine Allix, zahalena do pláště, sestupovala s kopce a s uličky, právě když se začínalo smrákati a když drobná světla prokmitávala mřížemi oken a zeleným rouchem větví, když kovárna rudě svítila temnotou, a bílý kůň tam čekal, aby ho podkovali, a hoch v modré bluze mu seděl na hřbetě a odháněl snětí pučícího oříšku první šedé komáry mladého léta. »Dobře se stalo, dobře

se stalo,« pravila sama sobě, hledíc na nízká, růžová oblaka a na bledé zlato obzoru, »za rok nebo dva budu v hrobě. Snáze rozloučím se s ním, když má někoho, kdo se o něj stará, a klidně budu odpočívat v rakvi, vědouc, že děti jeho děti budou živy v Berceau a že si snad někdy na mne vzpomenou za dlouhé noci, shromážděni kolem ohně.«

Vešla do domu, z vlhkého vzduchu venku, do malého, nízkého, čtyřhranného pokoje své chalupy a přistoupivši k Bernadonovi, položila mu ruce na ramena.

»Zdar buď s tebou, vnuku můj, a se syny tvého syna po tobě,« pravila slavně. »Margot bude tvou ženou. Buďtež dni tvé i její dlouhé v rodišti tvém!«—

* * *

O měsíc později slavili svatbu. Byl tenkráte máj. Berceauské zelené hnízdečko zdálo se, že přetéká zpěvem ptáků a květem rostlin. Žitné role slibovaly vzácné žně a jabloně v štěpnicích se ohýbaly pod tíží bílého a červeného květu. Malé, temné potoky v lesích se rozlévaly do trávy a vzduch byl plný líbého slunečného světla, plný ochlazujícího vonného vánku, plný ustavičné hudby bzučících včel a vznášejících se skřivánků, cinkotu zvonků, jimiž se ohlašovali mezci na silnici, a smíchu dětí, odpovídajícího z polí.

V radostné té době jarní byli Bernadon a Margot oddáni. Vyšli za jednoho slunečného rána s přáteli svými cestou, vinoucí se přes pahrbek k šedé kapli, jejíž zdi byly zakryty břečtanem a jejíž truchlící Kristus patřil dolů otevřeným portykem přes modrou a mlhavou šíř řeky.

Jiří, pekař, jehož housle znívaly vesele při všech tancích vesnických, hrál krásně před nimi, s ním běžely děti, majíce ručky plné lesního kvítí, starý, slepý pes následoval věrně jejich šlepějí, kněz jim kráčel v čele, veda zástup nahoru a nesa kříž proti světlu vzpřímený, Reine Allix jim šla po boku, vyšlapujíc si skoro tak pevně, jako tenkráte před sedmdesáti lety ve vlastní svatební hodině; v úžlabině pod nimi leželo Berceau de Dieu s červenými lomenicemi a doškovými střechami, ukryto pod listím a tiché jeho pastviny, usmívajíc se pod tím jasným, modrým nebem Francie.

Byli šťastni, ach bože, tak šťastni! a celý ten malý jejich svět se s nimi radoval. Přišli domů, a sousedé vešli s nimi, a jedli a pili a sypali dobrá přání a veselé písně, a starý kněz žehnal jim s otcovskou vroucností na prahu jejich domu a housle Jiřího sílaly nejjasnější hudbu taneční, kteráž otevřeným oknem přes silnici nahoru na vršek a daleko k oblakům a k řece se proudila.

V noci, když hosté byli odešli a vše utichlo vně i uvnitř, seděla Reine Allix sama

vzejde její čas, myslila, odpočinu s nimi mileráda i já. Ana takto do vesnice a přírody hleděla, ronila slzy vděčnosti přes uvadlou tvář, schýlila slabé tělo své, klekla v měsíčném svitu, a chválila hospodina, že dal jí žíti a dá zemříti v tom milovaném domově, a modlila se za své dítky, aby tolikéž v poctivosti trávili a dlouhou řadu dnů dleli pod tímto krovem. »Bůh jest dobrotiv,« šeptala uléhajíc ku spánku ve své komůrce pod střechou, »bůh jest dobrotiv. Možná, až mne k sobě povolá — budu-li toho hodna — že pokyne svatým svým, aby mi dali koutek v jeho království, kterýž pro mne zvlášť utvoří k podobě mého Berceau.«

Neboť zdálo se jí, že by nad Berceau ani nebe samo nemohlo obsahovati sladšího nebo krásnějšího koutku v ráji svém. —

Rok míjel, a domek pod sykamorami stal se jen ještě šťastnější tou, která se byla přistěhovala.

Bernadon měl ačkoliv něžnou, přece vážnou povahu, a čtveračivá veselost mladé jeho ženy byla v domě jako ustavičný slunka svit.

Ale Margot byla tak povolná, tak horlivá, tak vnadná a tak plná vroucí uctivosti k manželu a jeho domácnosti, že Reine Allix co den žehnala osudu, který jí byl přinesl toto osiřelé, chudobné dítě.

Bernadon sám mluvil málo: řeči nebyly jeho obyčejem, ale upřímné modré jeho oko

zářilo bezoblačnou jasností, nikdy se neměnící, a jeho hlas, když promluvil, zněl něžnou měkkostí, která z nejnepatrnějších slov, pronesených k oběma ženštinám, učinila vroucí lahodenství.

»Ty's šťastná žena, sestro,« pravil kněz, který byl málem tak starý jako ona.

Reine Allix sklonila hlavu a znamenala se svatým křížem: »Jsem, buď bohu chvála!«

A jsouc šťastna vešla do chatrče ubohé Madelony Dreux, vdovy to příštipkáře, a ošetřovala ji a děti její po celý čas zlé zimnice, bděla nad nimi dnem i nocí, opouštějíc vlastní, klidný svůj krb, vyhledávala smutný ten barák, plný horečných výkřiků a srdcelomných stonů zimnicí onemocnělých.

»Jak by se kdo mohl odvážiti šťastným být, není-li užitečným?« říkala těm, kteří ji hleděli zdržovati od vydání se do takového nebezpečí.

Madelon Dreux a rodina její uzdravily se, děkujíce jí za životy své, a Reine Allix byla šťastnější než před tím; vzpomínala na ně, když sedávala na sedátku před ohněm, pekouc kaštany a předouc na kolovrátku len, a opět a opět pozorujíc, jak zář plamenů v rusých vlasech Bernadonových si hrála, nebo v temném, usmívavém oku Margoty se obrážela.

A zase míjelo jaro a zas se končil rok a malá domácnost pod sykamorami ještě nebyla o nic méně poctivá v pracích svých

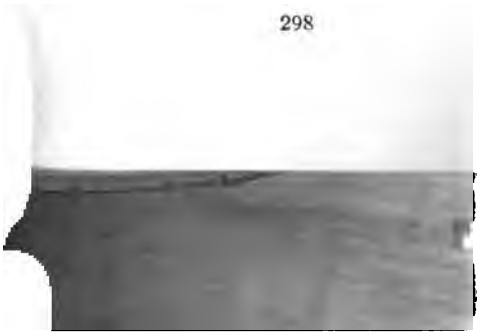

a veselá v odpočinku. Byla to jedna z milionů takových domácností ve Francii, kde jasná a veselá mysl při prosté míse zelenin hody slavila, a kde kouzlem dětinné lásky v poesii se obracela prosa všedních prací domácích.

Na jaro se narodilo Margotě dítě, přišlo zároveň s fialkami a sedmikráskami, a Reine Allix byla hrda na čtvrté pokolení, a když zulíbala zdravé, krásné tílko klučíkovo, myslila si, že je bůh k ní dobrotiv, a že rod její dlouho žíti bude v jejím rodišti.

Dítě bylo Bernardonovi podobno, a mělo jasné, upřímné jeho oči. Brzy se naučilo znát hlas své »Gran' mère« a odvracovalo se od prsou mladé matky a natahovalo ručky po Reine Allix. Rostlo do krásy a do síly a po celou dobu následující zimy trávilo čas svůj buď skrčené jako svišť nebo hrajíc si jako koťátko u nohou jejích v koutku u krbu.

Nastalo zase jaro a léto, hošík byl přes rok starý a měl zlaté kadeře, a tváře jako jablíčka, a ústa, z nichž úsměv ani nemizel. Již dovedl něco žvatlat, a batolil se jako malý králík v květnaté trávě. Reine Allix jej pozorovala a oči její zvlhly.

»Bůh jest příliš dobrotiv,« myslila. Obávala se, že sotva již bude tak ochotna odebrati se k věčnému spánku tam pod stromy u stráně, jak vždy před tím bývala. Nebylo jí lze ubrániti se přání, aby se dočkala, až

Ulička odpočívala ve světle večerním, jen smích dětí a rozhovor matek jejich přerušoval milé ticho; tak to bývalo v Berceau každý večer po staletí před nimi a tak bude, myslili, ještě staletí po smrti nejmladšího z dítek vesnických.

Pojednou objevil se na silnici mezi stromy stařec s mezkem, blížící se k nim: byl to Mathidas Rével, mlynář, kterýž se vracel z městečka, vzdáleného čtyry míle, jež bylo trhovištěm a místem odbytu pro obilí celého okresu. Zastavil se před domem Reine Allix: byl zaprášen, s patrnými stopami obtížné cesty na sobě, a smutný. Margot přestala se smáti uprostřed květin, když zahlédla bývalého svého hospodáře. Nikdo nevěděl proč, ale pohled na něj způsobil, že se zdálo, jakoby vzduch se byl ochladil a jakoby noc byla na blízku.

»Strašlivé zprávy!« pravil, vytahuje z kapsy kabátu nějaký potištěný list. »Strašlivé zprávy! Bude vojna!«

»Vojna!« Celá ves se tlačila k němu. Byli slyšeli o válce daleko v Africe a v Mexiku, a někteří z jejich synů jim byli odňati, jako mladé osení skosené před časem, ale byla to pro ně přece věc vzdálená, cizí, nepojatá, s kterou neměli a nikdy nebudou míti co činit.

»Čtěte!« pravil stařec podávaje jim list. Jediný, který to dovedl, Picot, krejčí, vzal jej a četl tu novinu udiveným posluchačům. Francie vypověděla Prusku válku.

Picot, krejčí, který jediný uměl číst, běhal od domu k domu, od skupení ke skupení, bez dechu, veselý, téměř ve vítězoslávě; vypravoval jim všem, že budou již za dvě neděle bratří jejich hodovat v Berlíně v paláci královském, a lidé věřili, smáli se, povídali si stojíce venku před domy v chladné noci a myslili, že se jim něčeho dobrého dostalo, jim a jejich rodinám. Jediná Reine Alix hleděla nahoru k stráni nad řekou a šeptala: »Když jsme rozžehli oheň slavnostní — byl Claudis mrtev!« A Bernadon, stoje zamyšlen uprostřed svých růží, pravil s úsměvem velmi vážným: »Margot, pohleď sem! Když Picot zvolal »do Berlína«, šlápl na mou růži »Gloire de Dijon« a zničil ji.«

Dusná parna a bezoblačné noci divukrásného a hrůzy plného léta roku osmnáct set sedmdesátého minula. Pro Berceau de Dieu bylo to léto krásných nadějí v požehnané žně, a nikdy nebyla krajina ta poskytla štědřeji své dary lidu i bravu. Někteří z nejmladších a nejpotřebnějších pracovníků byli ovšem odvedeni, aby je vřadili k těm rychle táhnoucím četám, které spěchaly v tisících a deseti tisících na hranice porýnské. Ale největší část mužských v dědině byli ženatí a otcové malých dětí, a víska byla přece jen pohnuta záchvěvem lásky a prostoduché pýchy, když pomyslili, že její Louis a Jean a André a Valentin odešli, plni vznešené naděje a udatnosti, aby se vrátili snad

— kdož může věděti? — s epauletty a stužkami řádů. Proč odešli, nevěděli zcela jasně, ale jejich představení tvrdili, že odešli, aby ještě zvětšili velikost Francie a lid v Berceau tomu věřil, chovaje v úkrytu klidného srdce jakousi neurčitou, dřímající, ale hluboko zakotvenou lásku, na které vyryto bylo jméno vlasti.

Zprávy přicházely pozdě a zřídka do Berceau; nevydal-li se některý z mužů na mezku do městečka, což se stávalo málo kdy, aneb nepřišel-li kramář nějaký do vesnice s časopisem neb něčím podobným v ranci aneb se zprávami a pověstmi v ústech, nedozvěděli se praničeho, co se dálo za hranicemi jejich polí a lesů, a neměli také žádné míry, aby měřili a zkoušeli pravdu toho, co slyšeli. Věřili bez nejmenších pochybností všemu, co se jim povídalo, a když sklízeli úrodu v plné, žhoucí záři srpnového slunce, pracovali vesele v prosté a pevné domněnce, že byly pro ně veliké skutky vykonány daleko ve východních krajinách velikou jejich armádou, a že Louis a Jean a André a Valentin a všichni ostatní — ač o nich nedošly žádné zprávy — se měli dobře, bezpečně a slavně, někde tam daleko, kde slunce vychází, ve vypleněných palácích německého krále. Reine Allix jediná z nich byla zamyšlená a zkormoucená, ona, jejíž upomínky sahaly nazpět dalekým prostorem téměř celého století.

»Čeho se strachuješ, gran' mère?« ří-

kali jí. »Není příčiny. Armáda je všude vítězná a říkají, že nám sem hoši naši pošlou všechno obilí a stáda Prušáků, tak že i žebráci naplní si žaludky.«

Ale Reine Allix vrtěla hlavou, sedíc s pletením na slunci. »Mé děti, pamatuji se na dny svého mládí. Armáda naše byla tenkráte vítězná, aspoň tak pravili. Ale vše, co vím, je, že se malý Claudis a hoši, kteří byli s ním, již nikdy nevrátili; a co se chleba týče, nemohli jste ho ani za peníze koupit a lidé umírali hladem, venku na veřejné silnici.«

»Ale tomu je tak dávno, gran' mère,« namítali.

Reine Allix kývala hlavou. »Ovšem je tomu dávno, milí. Ale nemyslím, že se věci mnoho mění.«

Mlčeli z úcty k ní, ale mezi sebou hovořili: »Je velmi stará. Nic již není takové, jaké bývalo za jejího času.«

Jednoho večera, když slunce rudě zapadalo za sklizená již pole, hnali se dva jezdci na třesoucích se a padajících koních vesnicí, užívali biče a ostruh, drželi sotva již uzdy a volali na vesničany, zdaž neviděli muže jakéhos, běžícího jak o život. Odpověděli, že nebyli nic takového spatřili, a jezdci uháněli dále, vrážejíce ostruhy do kouřících se boků nebohých zvířat.

»Uvidíte-li ho, chytte a pověste ho,« volali dále letíce, »je to pruský vyzvědač!«

Ale neměl nadaných žáků mimo Bernadona, který se brzy naučil zacházeti s puškou ruče a řádně, a který se i jinak rovně a statečně nesl, však zřídka slyšeli od něho slova a oči jeho byly povždy smutny.

»Na vás nepřijde řada až na posled, Bernardone,« řekl starý voják, »jste ženat a vyživujete babičku a ženu a dítě. Ale mladík tak silný, s takovými svaly, tak pěkně rostlý jako vy, neměl by čekat, až ho zavolají — měl byste dobrovolně sloužit Francii.«

»Posloužím Francii, až nadejde můj čas,« řekl Bernadon prostě v odpověď. Ale nechtěl pole své nechat ladem, a štěpnici bez péče a ženu churavět a hladem mřít, a babičku zahynout opuštěnou v devadesáte třetím roku jejího stáří.

Posmívali se mu a ušklíbali se, a láli mu oni vlastenci, hulákali proti padlému císařství ve vinárně; ale on hleděl jim přímo do očí a zachovával svůj klid, a konal denní svou práci.

»Zavolají-li ho, najdou jej na místě jeho,« pravila Reine Allix, která ho znala lépe než sama mladá ona žena, kterou miloval

Bernadon lnul k svému domovu vroucností nepřekonatelnou. Nebyl by mimo něj bojoval kromě na zavolání, ale pro něj byl by bojoval co lev. Cit jeho pro vlast byl pouze cit pro nejasnou jakousi, mlhavou bytost, kterouž pochopiti nedovedl; nemohl milovati

hovali vše až na ten nejprostší a nejchudobnější pokrm, aby mohli rozdávati to málo, co měli. A mezi tím pokračovala válka, ale zdálo se, že daleko od nich, neboť jen po různu vnikla kdy novina do samoty, v které žili. Poznenáhla, když už podzim nastal, dovídali se více.

Utečenci, kteří přicházeli na kovárnu pro nějakou podkovu, ženštiny prchající do starých svých domovů venkovských z hanebného, veselého života v městě, poslové vlády obranné, vyslaní do každé vísky v celém kraji, různé časopisy, přinešené buď vozkou, buď kramářem, nebo hokynářem — toto vše poznenáhla poučovalo je o nebezpečí vlasti — neurčitě zajisté a zřídka pravdivě, ale přece tak, že jich konečně došly strašné zvěsti o katastrofě sedanské, o pádu císařství a obležení Paříže.

Však nezměnilo to v ničem denní jejich život: vše bylo pořáde ještě příliš vzdálené a příliš nejasné. Ale tušení jakési, strach a nevýslovná tesknota se jich zmocňovaly. Již byla úroda jejich polí, již byla i stáda jejich téměř vyčerpána nucenými dodávkami pro vojsko a velká města; již byli jim nejlepší jejich koně odňati pro vojsko, jež táhlo na obležence, a pro povozy potravní; ruchadla jejich a pluhy zahálely nevolky a děti jejich plakaly nad nedostatkem výživy, zkrátka: hrot války vnikal jim už do duší. Malá ulička na večer bývala smutna a mlčenliva; ten

malý hlouček, který tam rozmlouval, mluvíval šeptem, aby ho vyzvědači neslyšeli, a děti neměly ani síly ke hrám, poněvadž se jim nedostávalo pokrmu.

»Jest to, jak bývalo za mého mládí,« pravila Reine Allix, když pojídala kousek svého černého chleba a lepší jídlo, které jí byli připravili, stranou kladla, aby je nepozorovaně uschovala »pro dítě«.

Bylo jí jako všem ostatním hrozné, žíti v tom ustavičném strachu před neznámým nepřítelem, v tom věčném očekávání nějaké strašné, temné bědy. Byli klidni, tak klidni! Ale dle všeho, co slýchali, věděli, že někdy v noci, až na lože ulehnou, hřímání děl je probudí; a na zejtří, když hleděli na milovaná svoje role, třásli se, než slunce zapadne, že snad již plamen je ztráví.

A dovídali se přece tak málo: vše, co jim byli pověděli, bylo tak temné, tak zmatené, že někdy myslili, že je to vše jen hrůzyplný sen, a myslili to tak dlouho, až konečně viděli stáje svoje prázdné, pole nezoraná, děti hladem plačící a matky jejich bědující pro ty, jež odváděli. Ale přece nebylo ani o mnoho hůře, než bývalo za časů neúrody a velké nouze, a bouře která vlastí zuřila, dosud ještě vyhýbala se tomu zelenému uprostřed sekvanských lesin hnízdečku.

Přišel listopad.

»Noc je mrazivá, Bernadon, přilož více

dříví,« pravila Reine Allix. Paliva aspoň byl dostatek v kraji, a Bernadon uposlechl.

Seděl u stolu a pracoval na nové maselnici pro ženu; mělť jakousi zručnost v soustružnictví a vynalézavost v podobných věcech. Dítě spalo pevně ve své kolébce vedle krbu a usmívalo se ze sna. Margot předla u kolovrátku. Reine Allix seděla vedle ohně, zvedajíc málo kdy hlavu od dlouhých drátů, jimiž pletla, leda aby pohlédla na vnuka nebo na spící děcko. Malé, dřevěné okenice domu byly zavřeny, několik zimních růží kvetlo v hrnci pod krucifixem. Bernadonova flétna ležela na římse, nemělť ani chuti si zahrát od té doby, co novina o válce byla přišla.

Pojednou ozvaly se venku zděšené štkaní, výkřiky mnoha hlasů, splývajících ve velké bědování. Bernadon vstal, vzal pušku do ruky, otevřel dvéře a vyhleděl. Všechen lid vyběhl na ulici a ženy, hlasitě naříkajíce, bily se v prsa a tiskli děti své k ňadrům. Na východním nebi planula temně rudá záře, a větrem zaznívala k nim daleká ještě, dutá jakási vřava.

»Co jest?« ptal se.

»Prušáci táhnou na nás!« odpovědělo dvacet hlasů najednou. »Rudá tato záře znamená hořící město!«

Pak utichl všickni, a to ticho bylo děsnější než jejich nářek. —

Reine Allix byla již také venku a stála vedle vnuka.

nás čoudem vyhnali jako včely z oulů? Prchněmež!«

Ale klidný, pevný hlas Reine Allix jej napomínal: »Nechť utíká, kdo chce, jako zajíc před psy. Ale já a moji, my zůstaneme v domě svém.«

A zastyděli se, že ženština devadesátiletá je překonala, a nikdo již se o útěku ani nezmínil. Po celou noc bděli v mrazu a větru, děti tetelíce se pod rouchem matek, mužští pozorujíce zasmušile zář plamenů na temné, bezhvězdné obloze. Po celou noc nebyli vyrušeni, ač slyšeli dunění jednotlivých výstřelů v dáli, a kolem v borech rychlý útěk lesní, ze spánku vyburcované zvěře a spěšné kroku ovec, vystrašených z ohrad opodál ležících polí.

Přišel úsvit, šedý, chmurný, velmi mrazivý. Hustá mlha, bílá a ostrá, visela nad řekou na východě, kdež, jak věděli, slunce vyjíti mělo; však viděli toliko bledé světlo dosud plápolajícího požáru a sloupy černého dýmu, stoupajícího k olověným oblakům.

»Nechť přijdou a odejdou v pokoji, budou-li chtět,« mumlal starý Mathurin. »Co můžeme učinit? Nemáme zbraně ani prachu skoro, žádných vojáků, žádné tedy obrany.«

Bernadon neříkal nic, ale vzpřímil mohutné tělo a v jeho vážných, modrých očích zazářilo světlo. Reine Allix hleděla naň, sedíc v průjezdu domu.

plazit, a vyznati se, že se ho bojíme? Hanba by to byla, hanba! Nebyli bychom hodni jména mužů. Dokažme jim, že jsou ve Francii lidé, kteří se smrti nebojí. Braňme své, jak dlouho jen možná. Pušky naše jsou dobré, zdi naše silné, lesy naše v tomto počasí podobají se blátům, jež vraha schvátí a pohltí, podaří-li se nám jen zahnati jej tam. Čiňmež, co možné. Tábor francs-tireurů je od nás pouze tři míle vzdálený. Zajisté že nám přijdou na pomoc. Každým způsobem umírejme statečně! Málo že nám činit lze? Možná! Ale když každý muž celé Francie to málo učiní, co možné mu jest, bude to velké dosti, aby ze země zahnalo ty, kteří ji napadli.«

Mathurin a ostatní hulákali naň a křičeli. —

»Jsi blázen!« volali. »Budeš zkázou nás všech. Což nevíš, že jediný výstřel, jediná třebas zde nalezená puška způsobí, že nepřítel pochodeň přiloží k celé obci?«

»Vím,« řekl Bernadon s temným zábleskem v lazurových očích, »ale jest to volba mezi hanbou a požárem, vyhněm se jen hanbě, požár zuří jen, jak bůh chce.«

Ale oni křičeli naň, a láli a syčeli: »Oh, ano, krásná slova, krásná slova! Dívej se na požár vlastní střechy, chceš-li, ale naše zhubit nemáš. Čiň s vlastním hrdlem, co ti libo, vztyč je a dej si je pověsit, ale práva

na lvy, a nechtěj, aby první krev, zde prolitá, byla bratrova.« —

Bernadonovi klesla hlava na prsa.

»Čiňte, co chcete,« oslovil své sousedy. Odňali mu pušku a noční tmou nesli ji na lesnatý kopec do kaple a zahrabali ji s ostatní zbraní pod oltář, na němž visel bílý Kristus.

»Jsme nyní bezpečni,« řekl Mathurin, mlynář, vlastencům z hospody. »Kdyby se bylo dálo dle onoho šílence, byl by nás všecky utratil.«

Reine Allix vedla vnuka přes prah jeho, stáhla hlavu jeho dolů k sobě a políbila ho mezi oči.

»Učinil's, co's mohl,« řekla mu, nechť se nyní děje cokoliv.«

Pak se obrátila od něho, zahalila si pláštěm hlavu a klesla na zem, hořce plačíc, neboť proto tedy dočkala se svého devadesáte třetího roku, aby na konci viděla muka taková!

Bernadon, nyní, když každý prostředek obrany mu byl odňat, a jediná věc, která mu zůstavena byla, aby jí dle libosti naložil, jeho vlastní život byl, Bernadon stal se klidným a mlčenlivým, beze vší vášně, jak před tím býval. Byl by se rval jako vlkodlak pro domov svůj, ale to mu zapověděli; snášel to, a byl bez naděje.

Zavřel dvéře svého domu a sedl, ruka jeho spočinula v ruce Reine Allix a druhé rámě položilo se kolem pasu ženy.

»Nezbývá nic, než čekat,« pravil smutně.

Zdálo se, že den do příchodu velmi mnoho času potřeboval.

Výstřely umlkly na chvilku, ale pak dunění jejich znova začalo a blížilo se vždy více k vesnici. Pak opět vše umlklo.

V poledne přivrávoral pastýř jeden, bledý, krvácející, sedřený, blátem pokálený. Prušáci, povídal jim, přinutili prý ho, aby je vedl, přivázali ho pevně k sedlu jednoho jezdce, a smýkali ho s sebou, až byl unavením a bolestí na polo mrtvý. V noci jim unikl a uprchl. Byli prý na blízku, pravil, a položili celé město popelem, poněvadž byl muž jeden na ně vystřelil se střechy. To bylo vše, co věděl.

Bernadon, který byl vyšel, aby novinu tu uslyšel, vrátil se do domu a usedl zase, obličej do rukou skrývaje.

»Učiním-li odpor, jste všichni ztraceni,« mumlal, »a přece, poddati se jako pes!«

Byla to hořeplná otázka, má-li jednat dle pudu, který v něm se ozýval, a uvidět rodiště své v plamenech a rodinu svoji zavražděnou k vůli činu svému, anebo utlumit mužnost v sobě, a žít a opovrhovat sám sebou na vždy, jako sketou?

Reine Allix hleděla naň a položila mu ruku na schýlenou hlavu, a hlas její byl mohutný a sladký jako hudba: »Nekormuť se, drahý můj; až vzejde čas, pak čiň, jak srdce tvoje a hlas boží v něm ti poveli.«

Hluboké zaštkání bylo odpovědí, bylo to ponejprv od nejněžnějšího dětství, že pláč zase slyšela u Bernardona. Setmělo se. Podzimní den zašel. Pošmurná oblaka skrápala řídkým deštěm. Červené listy poletovaly v millionech větrem. Domky na obou stranách ulice byly temny, neboť obyvatelé jejich neodvážili se ani zažehnout nějaké světlo, kteréž by se bylo mohlo státi hvězdou, lákající na ně kroky nepřátel.

Bernadon seděl, ruce na stole a hlavu na rukou. Margot hýčkala dítě, Reine Allix se modlila.

Najednou zazněl venku na ulici lomoz mnoha koní a lidí, volání zlostných hlasů, spěšné kroky zašplouchaly v loužích na cestě, křik ženštin rozlehl se a temnotou blýskala se ocel. Bernadon vyskočil, líce jeho byla bledá, modré oči temné jako noc.

»Přišli!« pravil pod hlasem. Nebyl to strach, co cítil, ani hrůza, byla to spíše vášnivá láska k rodišti a k národu, vášnivá touha po boji a smrti za ně oba. A neměl zbraně!

Pevnou rukou otevřel dvéře domu, stanul na prahu a hleděl na ně tváří v tvář, na ty nepřátele. Ulice jimi byla plna, někteří byli koňmo, jiní pěšky; celé tlupy hemžily se v lesích a na silnici. Byli na vísku vrazili jako jestřábové na tělo mrtvého beránka. Byl to kouteček malý, nepatrný, snadno jej mohli nechat na pokoji! Neměl více úča-

stenství ve válce, než dítě ještě nezrozené, ale přišel vítězům do cesty, a železná pata jejich přes něj kráčíc rozšlápla ho.

Byli cosi zaslechli o zahrabané tam zbrani, o skrytých francs-tireuřích a sápali se tam, a svírali jej těsně a drsně. Někteří byli vysláni, aby prohledali kapli, někteří aby vyplenili byty, někteří, aby se zmocnili pokrmů a přihnali všechen skot, který snad ještě naleznou, někteří, aby vyhledali odlehlé stezky, kteréž v polích se rozbíhaly, a přece zůstalo ještě v ulici na sta ozbrojených mužů, síla dosti značná k zastrašení nějaké tvrze neb ku stečení průlomu. Lidé ve vesnici o žádný odpor se ani nepokusili. Stáli trpně s okem bídou vyschlým, hleděli na to, jak malé poklady jejich domácího života jim byly odnášeny na věky a nevěděli, jaký osud, či ohněm, či železem jim bude za podíl, než tato noc pomine. Viděli, jak obilí, kteréž si uschovávali a střežili, aby děti své zachránili od hladu, vysýpáno bylo co voda kalužní, viděli, jak oves a ječmen byl vyhazován k zašlapání do louží, bláta a bahna, viděli, jak v kuchyních jim vylamovali ořechové jejich skříně, a jak jim odnášeli co kořist stříbrné jejich staré nádoby dědičné, které pamatovaly staletí, viděli, jak plenili jim dubové truhly v ložnicích jejich manželek a jak doma spředené plátno a starodávné památky, kteréž bývaly částí nevěstina věna, s úšklebkem stranou pohazovali neb

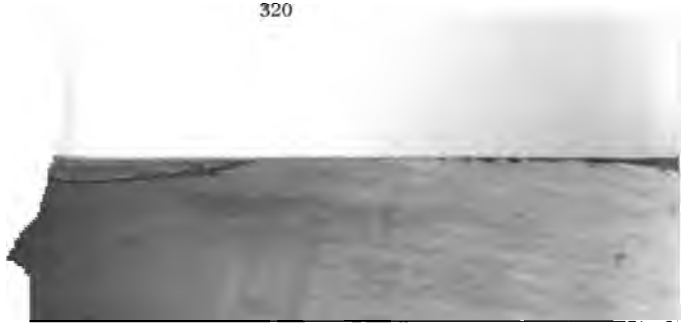

na padrť rozšlapávali; viděli, jak beránka, který byl miláčkem jejich dětí, jak stříbrné náušnice jejich nevěst, staré koflíky, z kterých byli připíjeli víno při vlastních svatbách, ochočeného ptáčka, který na zahvízdnutí jejich přiletával, viděli, jak vše to jim odvlékali buď na pokrm, buď na pouhou kořist. Viděli to vše a musili státi s němým jazykem a trpnou rukou, neboť zlostný pohled a mstivý posuněk byly by přinesly olověnou kuli do prsou jejich dítek aneb žlutý plamen do středu jich domácnosti. Větších muk nemůže svět ani obsáhnouti.

Přede dveřmi chaloupky, vedle sykamor, stálo skupení a hledělo před se mlčky a posud tiše — Bernadon, vzpřímen, bledý a klidný s hrdým vzdorem v plápolajících očích; Margot klidná, poněvadž on si toho přál, držela u srdce růžovou a zlatou krásu svého synka; Reine Allix, s trpělivým ná tváři úžasem, k plné výšce těla vzpřímena, tiskla rukama k prsoum krucifix. Tak stáli a čekali, nevěděli nač, jen k tomu byli odhodláni, že nedají na jevo zbabělost a že hanby žádné nesnesou. Za nimi pošmurně a bledě zářil oheň na krbu, ten oheň, který býval střediskem všech jejich nadějí a radostí; před nimi byl tmavý, temný kraj, hořem schvácené tváře sousedů a pohyblivé vojsko s pochodněmi a chvějící se postavy polomrtvých koní. Pojednou ozval se hlas ze zástupu:

„Přiveďte mi toho sedláka!«

Bernadona se chopilo několik rukou: táhli a hnali ho pryč od jeho prahu, ven na místo, kde byl vůdce hulánů, sedě na bílém koni, který se třásl a unavením krví potil. Bernadon setřásl nepřátelské ruce, kteréž ho držely, a stál vzpřímen před svými vrahy. Nebyl již bledý a oči jeho hleděly jasně a pevně.

»Zdáš se mi méně hloupým, než ti ostatní,« pravil Prušák velitel. »Znáš dobře tento kraj?«

»Dobře.«

Krajinu, v jejíchž polích a lesinách od dětství svého se byl potloukal, kde v paměť si byl vštípil každou stezičku, každý strom vedle cesty a každý potok kvítím zarostlý, krajinu tu a všechny její zvláštnosti znal jako milenec tvář své milenky.

»Máte zde zbraně?« pokračoval Němec.

»Měli jsme.«

»Co jste s nimi učinili?«

»Kdyby bylo šlo podle mého, nepotřeboval byste se ptáti, byl byste ucítil.«

Prušák hleděl naň ostře, klaně se v duchu odvážnosti této odpovědi. »Chceš vyznat, kde jsou?«

»Ne.«

»Víš, že trestem za ukrývání je smrt?«

»Ustanovili jste tak.«

»Ano, a vůle Prusů je nyní zákonem ve Francii. Jsi odvážný a zasluhuješ smrt. Avšak znáš dobře krajinu?«

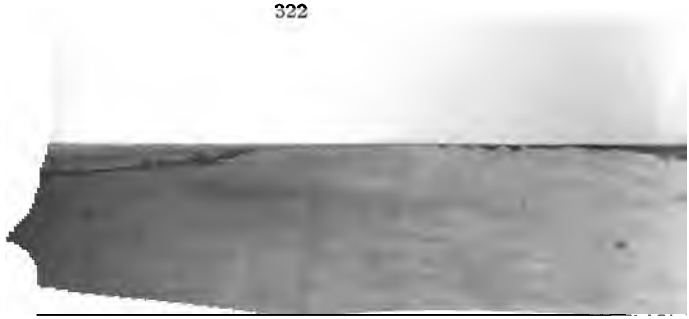

Bernadon se usmál, tak jako by se as matka usmála, kdyby byl někdo dost pošetilým se jí tázat, připomíná-li si tvář svého mrtvého dítěte.

»Když ji znáš, dobře,« pokračoval Prušák, »můžeš se zachránit. Zadrž se řemene na mém třemeni, dej se přivázat a ukaž mi rovně, bez oklik, kde jste ukryli zbraně. Učiníš-li tak, nechám tě na živu, ne-li — — —

»Ne-li?« —

»Budeš zastřelen.«

Bernadon mlčel, oči jeho zíraly tlupou vojáků k malé chaloupce naproti pod stromy: obě ženy tam snažily se, aby ho spatřily, ale vojáci nutili je nazpět; v ohni plápolajících pochodní neviděly níc a neslyšely nic v lomozu. Děkoval za to bohu.

»Volil's?« ptal se netrpělivě hulán po chvilkové přestávce. Rty Bernadonovy byly bledy, ale nechvěly se, když odpovídal: »Nejsem zrádce.« A oči jeho, když to byl promluvil, vracely se plny něhy k malým dvířkám, kdež oheň svítil od onoho krbu, u něhož nikdy již seděti neměl ve společnosti těch, jež miloval. Němec naň hleděl.

»Je to chlouba či skutek?«

»Nejsem zrádce,« odpověděl Bernadon prostě po druhé. Prušák dal mužům svým znamení. Ostře zaduněl výstřel dvojí a Bernadon padl mrtev. — Kule mu prorazila lebku, druhá vnikla mu do plic; vojáci od-

ženou, pozvedla ho, a táhla na polo a nesla na polo do vnitř domu toho, jenž ji tak vroucně miloval, a položila jej ke krbu a klekla vedle něho a hýčkala jej, jakoby byl zase dítětem a šeptala pečlivě: »Pš, pš!« — bylat smyslů pozbyla a domnívala se, že spí.

Venku vzmáhal se zatím hluk vojska: nalezli zbraně zakopané pod oltářem na kopci, a vybrali pět z vesničanů, aby je zabili za strašlivou tu urážku. Muži se bránili, a nechtěli se dáti vléci jako ovce na jatky. Zastřelili je tedy na ulici před očima vlastních dětí. Pak byl rozkaz dán, aby vesnici na trest zapálili a jejímu osudu zůstavili. Házeli pochodně se smíchem na suché doškové střechy — sláma a dříví vzplanuly jako koudel. Starý jeden muž, nejbližší soused její, vrazil do chalupy Reine Allix a uchopil ji za rámě. »Vypalují Berceau!« křičel. »Rychle, rychle, nebo shoříte za živa!«

Reine Allix pohledla s úsměvem: »Buďte tichý! Což nevidíte? Spí!«

Stařec zatřásl jí, prosil ji, a chtěl ji mocí vytáhnout; v zoufalství ukázal na střechu, která již hořela. Reine Allix vyhledla; při pohledu tom se duch její vyjasnil a nabyl poznání: rozpomenula se na všechno, porozuměla všemu a věděla již, že byl mrtvý. »Jděte v pokoji a zachraňte se,« řekla tím starým, sladkým, silným hlasem dřívějších dnů. »Co mne se týče, jsemt velmi stará. Já a můj nebožtík, my zůstaneme doma.«

Je po vesničce, zmizela a místo, kde stála, nikdo nikdy již nepozná! Nikdy více! Však kdo o to dbá? Byla pouze jako list, jejž velká bouře zničila na cestě své.

(Lumír 1874.)

ASENAT.

ZE STARÉ FRANČTINY.

(Historie o Asenatě, ženě Jozefově, je nejspíše dílo některého z židů křesťanských a pochází z prvních století naší éry. Legenda tato, kterou Girardin „malým románem křesťanským“ nazývá, a na jejíž poetickou cenu důrazně poukazuje, má zajisté význam symbolický. Jozef byl v starém zákoně obrazem „Messiáše“ a z ženy jeho utvořili důmyslně obraz bohorodičky. Zjev anděla konečně připomíná proroctví archanděla Gabriela. Vydavatel textu francouzského trefně podotknul, že fikce tato připomíná na bibli a „Tisíc a jednu noc“ zároveň. Ponejprv vydal historii tu Vincentius Bellovacensis v 13. století ve spisu „Speculum historiale“. Do francštiny ji pak přeložil Jean de Vignay mezi rokem 1317 a 1327 na žádost Joanny Bourgogneské, ženy Filippa z Valois. Překlad jest upraven dle tohoto textu, vydaného ve sbírce „Nouvelles Française du XIVe siècle“. Podotknouti sluší, že již v XIV. věku román „o Asseneth“ zčeštěn byl, a sice na základě textu latinského. Staročeský ten překlad vydal pan Vrťátko v Č. Ć. M. roku 1862. Překlady staročeský a francouzský na některých místech se liší. Doufám, že překlad novočeský nevhod nepřijde, ježto se poměrně přece jen málo ve staré češtině čítá a legenda tato zajisté obecně čtena býti zasluhuje. Co se konečně jmena „Asenat“ týče, zvolil jsem formu tu, poněvadž ji užívali bratří v bibli králické.)

* * *

Za času prvního ze sedmi let na obilí hojných poslal Farao Jozefa, aby nashromáždil pšenice. I přišel Jozef do krajiny Heliopolské, kdež Putifar žil, jsa knězem a hlavním Faraona rádcem, a tent měl dceru Asenat, lepou nad veškeré panny země a podobnou ve všem dcerám judským. Avšak byla hrdá a zádumčivá opovrhujíc mužem každým. Žádný muž ji nebyl nikdy spatřil, neboť obývala věž přistavěnou k domu Putifarovu, velkou, širokou a vysokou. A nahoře na té věži bylo patro, v němž se nalézalo deset pokojův. A první z těch byl krásný a velký, sestrojený z mramoru barevného, stěny jeho byly z drahokamů do zlata zasazených a strop všecek zlatý. Tam pak byli bohové egyptští ze stříbra a zlata, jimž Asenat se klaněla, a kterým obětovala v den každý.

V síni druhé bydlila Asenat, a tam byly ozdoby ze zlata i ze stříbra i z drahých kamenů a mnohé drahocenné látky. V síni třetí měla nahromaděno všeho zboží světa, tut byla zásobárna Asenatina. Ostatních sedm komnat náleželo sedmi pannám, jež sloužily Asenatě a byly půvabné nad míru a nikdy ještě nebyl muž k nim promluvil, ba ani pachole. V síni Asenatině byla tři okna: jedno velice velké k východu, druhé ku poledni a třetí k půlnoci. A stálot v síni té lože zlaté, pokryté nachem zlatem protkaným a hyacintem zdobeným. Na tom spávala Asenat sama a nikdy nebyl ještě muž usedl na toto lože.

A kolem domu bylo předdvoří ohražené převysokou zdí a do předdvoří vedly brány čtyři, železné, u každé brány pak byla stráž osmnácti mužů mohutných, mladých a dobře ozbrojených; a na pravé straně dvoru byla studnice živé vody a vedle ní cisterna přijímající vodu její, jež ovlažovala stromy veškeré po dvoře sázené, kteréž krásné byly a na ovoce plodné.

Asenat byla vysoká jako Sára, vnadná jaho Rebeka a krásná jako Ráchel.

Jak Jozef Asenat pro modloslužbu káral.

Jozef vyslal k Putifarovi posla řkoucího, že přijíti chce do domu jeho. A tent radoval se radostí velikou a pravil ku dceři své: »Jozef, silný, boží, chce přijíti sem; chci jemu tě za ženu dáti.« Ale ona rozhorlila se a děla: »Nechci býti ženou jatce raba, nýbrž kraleviče.« A když tak byla promluvila, přišel posel a pravil: »Ajta, Jozef!« A Asenat utekla do své věže vysoké. A přijel Jozef sedě na povoze Faraonově, jenž byl zlatý a jejž táhli čtyři koně, všichni bílí jako sníh, s uzdami zlatými a zlatým řemením. A byl Jozef oděn rouchem bílým, jasně se třpytícím a pláštěm nachovým, zlatem protkaným, a na hlavě měl korunu zlatou a v koruně dvanácte vybraných drahých kamenů a na nich

dvanácte zlatých hvězd, a v ruce třímal žezlo královské a ratolest olivovou, plnou plodů. A Putifar a žena jeho vyšli mu vstříc vítajíce ho a klaněli se jemu. I vešel Jozef do předdvoří, a brány zavřely se za ním. Asenat pak spatřivši jej z věže, zarmoutila se velice pro slova, která o něm byla mluvila, a zvolala: »Ejhle, slunce, které k nám zavítalo na povoze svém! Nevědělať jsem, že by Jozef byl synem božím! Kdo z lidí by mohl splodit lepost takovou a život které ženy by mohl nésti světlo takové?«

I vešel Jozef do domu Putifarova a oni zmyli nohy jeho. I ptal se Jozef, jakáž to žena, kterou byl na okně věže viděl, nechť odejde z domu toho!

Neboť obával se již, že by jeho žádoucna byla jako mnohé jiné, jež mu byly posly posílaly a dary rozličné, ale kterýmiž pohrdl u velkém rozhorlení. A řekl Putifar: »Pane, jest to moje dcera, panna, která v nenávisti má muže veškery a která nikdy muže nebyla zočila mimo mne a tebe dnes. Chceš-li, přijde a pozdraví tebe.« A on se rozmýšlel: »Nenávidí-li muže každého, ani mne žádoucna nebude.« I řekl otci jejímu: »Poněvadž dcera vaše pannou jest, jako sestru ji miluju.« A matka její šla a přivedla ji před tvář Jozefovu. A otec její pravil: »Pozdrav bratra svého, kterýž nenávidí žen cizích tak, jako ty mužů všech nenávidíš.« I pravila tedy Asenat: »Zdráv buď,

jenž jsi požehnaný bohem nejvyšším.« Dí Jozef: »Žehnejž tobě bůh, kterýž oživuje všechno!« I rozkázal tedy Putifar, aby Jozefa pocelovala. Avšak když tak učiniti chtěla, bránil Jozef vztáhnuv ruku proti prsoum jejím a řekl: »Nesluší muži klanícímu se bohu živému a pojídajícímu chléb života a pijícímu z katicha bez poskvrny, pocelovati ženu rodu cizího, ježto se klaní modlám hluchým a němým a ústy svými je líbá, ženu, kterážto u stolu jejich chléb pojídá a z kalichu jejich pije a olejem neposvátným se maže.«

O pokání Asenaty a o útěše anděla; jak tento s nebes do komnaty její vstoupil a s ní mluvil a ji přelahodně těšil.

Asenat uslyševši slova Jozefova byla hluboce dojata a plakala a Jozef měl útrpnost s ní a vložil ruku svou na hlavu její a žehnal jí. I zaradovala se Asenat nad žehnáním jeho a vrhla se na lože své a choroběla strachem a radostí, i odřekla se bohův, jimž se byla klaněla, a činila pokání. A Jozef jedl a pil, a když se k odchodu měl, chtěl Putifar jej zadržeti na den, avšak nemohl, neboť odešel Jozef slibuje, že osmý den se opět navrátí.

Asenat pak zahalila se do roucha čer-

ného, jež byla nosila, když bratr její mladší byl zemřel, a bylo to roucho smutku, i zavřela dvéře svého pokoje za sebou a plakala a vymetala veškeré modly své ven oknem na půlnoc a všechen pokrm svůj královský předhodila psům a popelem posypala hlavu svou i podlahu pokoje a plakala trpce dní sedm. A aj! když v den osmý kuři pěli a na úsvitě psi zaštěkali, pohlédla z okna na východ a uviděla hvězdu jasnou na blízku, a nebe se otevřelo a zazářilo jasem velikým, a Asenat padla k zemi na popel a aj! muž vznášející se s nebe stanul nad hlavou její a zavolal ji jménem jejím; avšak ona v strachu svém odpovědít se bála. I volal ji po druhé: »Asenat, Asenat!« A ona odpověděla: »Zde, pane, jsem, pověz mi, kdo jsi.« A on pravil: »Jsemť kníže v domě božím a v zástupu jeho; vstaň na nohy své a promluvím s tebou.«

I pozdvihla Asenat hlavy své a viděla člověka Josefovi podobného ve všem, s rouchem, korunou i žezlem královským, a líce jeho byla jako blesk a oči jako paprsky slunce a vlasy na hlavě jako plameny ohně. A když to viděla, zmocnil se jí strach i padla na tvář svou. A anděl ji pozdvihl a těšil ji řka: »Odlož to roucho černé, jímž jsi oděna, a tento pás smuteční a tento pytel s beder svých, popel pak střes s hlavy své a tvář svou a ruce umyj vodou živou a ozdob se šatstvem svým a promluvím s tebou.«

A ona rychle se ozdobila a vrátila se k anděli, a tento řekl jí: »Obnaž hlavu svou od závoje, neboť panna jsi; raduj se a těš se, neboť jméno tvé, Asenaty panny, vepsáno jest do knihy živoucích a nikdy smazáno již nebude, a dnem tímto znovu jsi stvořena i oživena a jísti budeš chléb požehnání a píti nápoj bez nákazy, neboť pomazána budeš olejem svatým; dal jsem tě toho dne Jozefovi za choť a jméno tvé nebude již Asenat, ale jméno útočiště mnohého, neboť kajícnost tvá za tebe prosila u krále svrchovaného, kteréhož dcerou jest, a panna vezdy nechť jest veselá a skromná.«

I žádala anděla, aby jí řekl jméno své, a on odpověděl jí: »Jméno mé jest zapsáno prstem božím do knihy nejvyššího krále, a všech věcí, které do knihy té vepsány jsou, nelze vysloviti aniž sluší člověku smrtelnému jich slyšeti.«

O stole a o medu, který Asenat anděli předložila, a jak anděl Asenatě žehnal.

I řekla Asenat držíc lem jeho pláště: »Jestli jsem nalezla milost před tváří tvou, sedni chvilku na toto lůžko, na kterém nikdy ještě muž neseděl, a připravím ti stůl.« A anděl na to: »Pospěš.« A ona kladla na stůl chléb sladký a libě páchnoucí a pro-

střela ubrus nový. I řekl anděl: »Dej mi plást strdí.« A ona se rozlítostněla, neboť nebylo u ní medu žádného, avšak anděl řekl: »Jdi do zásobárny své a najdeš plást na stole svém.«

Šla tam a nalezla med bílý velmi jako sníh a jasný a sladce páchnoucí. I řekla anděli: »Pane, nebylot u mne medu; ty's pak řekl ústy svými svatými a aj! stalo se a vůně jeho voní jako dech úst tvojich.« A anděl usmál se rozumnosti její a položil ruku na hlavu její řka: »Blahoslavena jsi, že's opustila modly a v hospodina že věříš, v boha živého, a blahoslaveni jsou oni, kteří kajícně k němu přicházejí, neboť budou jísti z plástu tohoto, kterýž včely rajské snesly z rosy růží v ráji. A kdož z toho pojí, neumře na věky.«

Pak vzal anděl plást, ulomil sousto a pojedl malounko, částku pak vložil Asenatě v ústa a pravil: »Pojedla's dnes chléb života a pomazána jsi olejem svatým, a tělo tvé obnoví se a kosti tvé zmohutní a síla tvá neunavná bude a mladost tvá nesestárne a krása tvá nepohyne, a budeš jako město hlavní vzdělané všem utíkajícím se k jménu hospodina našeho, všemohoucího krále věkův.«

Potom se dotekl anděl plástu a byl opět celý jako dříve, pak vztáhl ruku, a dotýkaje se medu prstem znamenal ho křížem, a kde se prst jeho plátu dotekl, zruměněl plást krví. I pravil anděl k Asenatě: »Viz

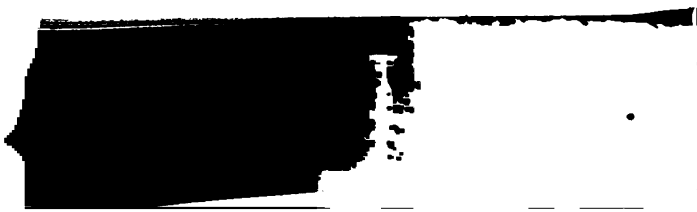

tento med.« A když pohlédla naň, viděla, jak včely z něho vycházely bílé jako sníh a některé červené jako hyacint. I obklíčily Asenatu a snášely med do dlaně její; a ona i anděl jedli z toho medu a anděl pravil k včelám: »Odejděte na místo své,« a odletěly na východ do ráje. I řekl anděl: »Tak budou všechna slova pravdiva, která jsem dnes k tobě mluvil.« A po třetí vztáhl ruku a dotekl se medu a vyšlehl oheň ze stolu a ztrávil plást, ale stolu neuškodil, a vůně, která se šířila z medu a ohně, byla přesladká.

O požehnání sedmi panen a o svatbě Asenaty.

Asenat pravila k anděli: »Pane, mám u sebe sedm panen, které se mnou vyrostly od dětinství a které se mnou v jednu noc se narodily. Zavolám je a požehnejž jim jako mně.« I dal je zavolat a žehnal jim a pravil: »Žehnejž vám bůh hospodin nejvyšší a buďtež jako sedm sloupů města útočiště.« I přikázal anděl Asenatě vynésti stůl, a když stůl odstavila a vyšla, aby jej postavila na místo jeho, zmizel jí anděl s očí, a když se vrátila, spatřila jako povoz se čtyřmi koni ubírající se k nebi východnímu. A Asenat jala se modlit k bohu, aby jí prominul, že tak směle s ním byla mluvila.

A aj, hned na to hlásal posel Putifarovi, že Jozef, přítel boží, přichází a jezdec jeho již je u vrat. A Asenat spěchala mu vstříc a zastavila se na pavlánu domu. A když vešel Jozef v síň, pozdravila jej a řekla mu slova, kteráž anděl jí byl pověděl, a zmyla nohy jeho. A druhý den žádal Jozef Faraona, aby dal jemu Asenatu za manželku, i dal mu ji a položil jim vínky zlaté, ty nejlepší, které měl, na hlavu, a kázal jim, aby vespolek se pocelovali; pak jim připravil svatbu hlučnou a hody veliké po sedm dní, a zakázal práci veškerou po celý čas svatby a nazval Jozefa synem božím a Asenat dcerou krále svrchovaného.

Comestor.*) A dříve než hladová léta přišla, porodila syny dva a první z nich nazván byl Manases, což znamená »zapomenutí«, neboť řekla: »Bůh mi dal zapomenouti prací mých a domu otce mého.« A druhý jméno měl Efraim, což znamená »rozplození«, neboť řekla: »Bůh mi dal růsti v zemi chudoby mé.« **)

---

*) Znamená, že to, co následuje, bylo připojeno Petrem Comestorem, spisovatelem proslulým spisem: „Scholastica historia."

**) V apokrafické knize nazvané „Malá Genesis" nachází se pokračování historie o Asenatě. Po příchodu Jakuba a synův jeho do Egypta v druhém roce hladu uzřel syn Faraonův Asenatu a zahořel láskou k ní. Přemluvil Dana i Gada, kteří byli syny z nevolnic Jakubových, aby usmrtili Jozefa, namlouvaje jim, že tento chce po smrti Jakubově za-

meziti, aby oni se stali spoludědici s bratry svými. Počíhali na Jozefa i Asenatu. V boji, který se pak strhl, udeřil Benjamín, který s Jozefem byl, syna Faraonova kamenem a svalil jej s koně. Spoluvinníci jeho uprchli. Donesen do paláce otce svého, zemřel syn Faraonův následkem svých ran v den třetí, tak že štěstí Jozefovo a ctnost Asenatina od dalšího nebezpečí uchráněny zůstaly.

(Lumír 1874.)

Ukončujíc svazkem XXXIV. soubor literárního odkazu básníkova, shledává redakce nutným připojiti několik slov.

Vydání spisů v této formě, v jaké vyšly, bylo ještě samým básníkem schváleno v r. 1899, kdy u firmy F. Šimáček vyšlo 3. vyd. »Vyšehradu« jako první svazek »Sebraných spisů«. Když pak vykonavatelem závěti Jul. Zeyera, p. presidentem Josefem Hlávkou v zastoupení České Akademie, svěřeno vydání spisů Zeyerových »Unii«, stalo se tak s podmínkou, že spisy vydány budou co do formátu, papíru, písma i úpravy dle »Vyšehradu« z r. 1899, což uskutečněno.

»Unie«, ujímajíc se tohoto díla, svěřila redakci podepsanému jako redaktoru svého nakladatelství.

V díle nebylo možná postupovati systematicky, ale toliko náhodně dle toho, jak kde u různých nakladatelů vyprodáním ten který spis se uvolnil.

Redakci nebylo přípustno korrigovati některé nesprávnosti stilistické i jazykové, ale platilo jí poslední vydání každého díla za nedotknutelný rukopis. Stanovisko toto jest ostatně úplně správno, neboť nikdo nemá práva měniti litery na tom, co a jak autor napsal. I případné chyby, nedopatření a formalní zvláštnosti náležejí k celkové charakteristice básníka. Dle toho redakce přesně se zachovala vymytujíc jen chyby tiskové. Z rukopisu tištěna pouze druhá polovice »Pod jabloní« a některé básně ve svazku XXXIII., který uspořádal Jos. V. Sládek.

Do díla pojaty i překlady i úvahy Julia Zeyra ve snaze, aby »Spisy« podaly a zachovaly úplný obraz literárního díla básníkova. Práce tato byla mnohdy dosti obtížná, poněvadž Jul. Zeyer při známé své hořkosti k tehdejší literární Praze tiskl v nejrůznějších časopisech a památnících venkovských

a zavítal až na Slovensko. Vlastní zápisky básníkovy pak v nejednom případě byly neúplné i nespolehlivé. Redakce snažila se, aby sebráno bylo vše. Též překlady charakterisují báníka, neboť vznikly jeho vlastní volbou nikoli na zakázku, jak se častěji stává. I děkuje tu za vzácné rady p. prof. Jos. V. Sládkovi i za uspořádání dílu XXXIII. »Nových básní«, přinášejícího básně knižně nevydané a rukopisné, p. prof. Janu Voborníkovi, který ochotně dal k disposici svůj pečlivý seznam, p. Václ. Schüllerovi, jenž při svém studiu Zeyera podobným způsobem přispěl, pí Náprstkové, která přístupnými učinila veškeré intimní bohaté zápisky přátel Zeyerových ve své knihovně, p. cís. r. J. Ottovi, jenž dovolil otisk »Šibalství Skapinových« ze své »Světové knihovny«, a ct. firmě F. Šimáček, která při některých svazcích dramat vzdala se svých práv dříve, než vyprodáním byla úplně uvolněna.

Díl XXXV. a poslední obsahuje životopis Jul. Zeyera z péra Jana Voborníka a dva portrety básníkovy od Fr. Ženíška a Maxe Šva-

binského. Také laskavosti obou jmenovaných umělců budiž zde vzpomenuto. První original ochotně zapůjčil p. Jos. V. Sládek, druhý p. president Jos. Hlávka. Tímto životopisem je celé velké dílo Zeyerovo ukončeno.

Nechť k užitku i potěše českého čtenáře!

V Praze, dne 25. února 1907.

Fr. S. Procházka.

ABECEDNÍ SEZNAM

SPISŮ JULIA ZEYERA.

(Římská číslice znamená díl spisů.)

Báje Šošany - - - - - - - - - - - - - - - XXI.
Čechův příchod — Griselda - - - - - - - - - V.
Dobrodružství Madrány - - - - - - - - - - IV.
Dramatická díla I. - - - - - - - - - - - - XXIII.
„ „ II. - - - - - - - - - - - - XXV.
„ „ III. - - - - - - - - - - - - XXVII.
„ „ IV. - - - - - - - - - - - - XXVIII.
Fantastické povídky - - - - - - - - - - - VIII.
Gompači a Komurasaki - - - - - - - - - - X.
Jan Maria Plojhar I. - - - - - - - - - - - XVII.
„ „ „ II. - - - - - - - - - - - XVIII.
Karolinská epopeja I. - - - - - - - - - - XIX.
„ „ II. - - - - - - - - - - XX.
Kristina zázračná - - - - - - - - - - - - VII.
Kronika o sv. Brandanu - - - - - - - - - - XI.
Maeldunova výprava a jiné povídky - - - - - - XXIX.
Nové básně - - - - - - - - - - - - - - - XXXIII.
Novelly I. - - - - - - - - - - - - - - - II.
„ II. - - - - - - - - - - - - - - - III.

347

Obnovené obrazy I. - - - - - - - - - - - - XXX.
„ „ II. - - - - - - - - - - - - XXXI.
„ „ III. - - - - - - - - - - - - XXXII.
Ondřej Černyšev - - - - - - - - - - - - I.
Ossianův návrat a jiné básně - - - - - - - - XXII.
Ostatní prósa - - - - - - - - - - - - - - XXXIV.
Poesie - - - - - - - - - - - - - - - - - IX.
Rokoko — Sestra Paskaliňa - - - - - - - - XII.
Román o věrném přátelství Amise a Amila - - - - XIV.
Stratonika - - - - - - - - - - - - - - XIII.
Tři legendy o krucifixu — Dům u tonoucí hvězdy - XXIV.
Vyšehrad - - - - - - - - - - - - - - - XXVI.
Zahrada Marianská - - - - - - - - - - - - VI.
Z letopisů lásky I., II. - - - - - - - - - - XV.
„ „ III., IV. - - - - - - - - - - XVI.

Voborník Jan, Julius Zeyer - - - - - - - - XXXV.

UKAZATEL.

(Římská číslice značí díl »Spisů«, arabská stránku.)

1628 - - - - - - XXXIII. 97
Alexej, člověk boží VII. 85
Amparo - - - - - XXXI. 1
Apokalyptická vidina - - - - - IX. 151
Asenat - - - - - XXXI. 113
Aziz a Aziza - - XV. 4
Báje Šošany - - XXI. 1
Bílému domu v staré zahradě - - - - IX. 138
Blaho v zahradě kvetoucích broskví III. 291
Blanka - - - - - IX. 43
Blázen - - - - - IX. 230
Borovice - - - - IX. 144
Bratři - - - - - - XXIII. 87
Buddha před zrozením - - - - IX. 194
Co slza zmůže - IX. 208
Ctirad - - - - - XXVI. 157
Čechův příchod V. 1
Červánky - - - - XXXIII. 89
Darija - - - - - III. 53
Dívčí žalost - - XXXIII. 81
Dobrodružství Madrány - - - IV. 1
Doña Sanča - - XXIII. 1
Donato a Sismonda - - - - III. 143
Duhový pták - - III. 181
Dům u tonoucí hvězdy - - - - XXIV. 107
El Cristo de la Luz XXIV. 37
Evadna - - - - - VII. 59
Fantastické povídky - - - - - VIII. 1
Feniciin hřích - XIII. 67
Gabriel de Espinosa - - - - - XVI. 4
Gdoule - - - - - XIII. 140
Ghismonda - - - XV. 187
Gompači a Komurasaki - - - X. 7
Griselda - - - - V. 95
Helena - - - - - IX. 185
Horo, horo vysoká - - - - - XXXIII. 109
Inultus - - - - - XXIV. 5
Ištar - - - - - - XXXI. 169
Jan Maria Plojhar I. XVII. 1
„ „ „ II. XVIII. 1
Jako pozdní chůdce - - - - XXXIII. 107
Jaro - - - - - - - XXXIII. 88
Jeho svět a její II. 1
Jeřabina - - - - XXXIII. 27
Jiná litevská píseň XXXIII. 87
Jsouť slova dým XXXIII. 134
Jurata - - - - - - XXXIII. 70
Kaditelnice - - - IX. 154
Kadydža a zjev IX. 197
Kam, Pane, krátíš? - - - - - XXXIII. 8
Karolinská epopeja I. XIX. 1
Karolinská epopoja II. XX. 1
Klid - - - - - - - IX. 135
Korotev - - - - - IX. 142
Kořící se Slavii IX. 153
Král Kofetua - - XXX. 149
Král Menkera - XXI. 23
Krásné zoubky - XXXIV. 175
Kristík - - - - - XXIX. 95
Kristina zázračná VII. 1
Kronika o sv. Brandanu - - XI.

Romance - - - - XXXIII. 31
Romance o otroku chalifa Hassana XXXIII. 118
Rustem a Sohrab XXXI. 187
Samko Pták - - XXIV. 75
Sen v zimní noci IX. 147
Sestra Paskalina XII. 57
Sigyn a Loki - - IX. 175
Smrt Evy - - - - XXI. 1
Smutno je mi - XXXIII. 105
Sníh ve Florencii XIII. 117
Spravedlnost - - X. 156
Srdce Pikangovo IX. 157
Stará historie - - XXV. 1
Stratonika - - - XIII. 1
Sulamit - - - - - XXV. 87
Svědectví Tuanovo VII. 145
Šárka - - - - - - XXV. 173
Tankredův omyl XXX. 225
Teréza Manfredi III. 1
Tilottama - - - - XXI. 141
Tři komedie - - XXIII. 85
Tři legendy o krucifixu - - - XXIV. 1
Troje paměti Víta Choráze - - - XXII. 28
U hluboké řeky XXXIII. 94
Úvod ke knize o B. Smetanovi XXXIV. 113
Vánoční povídka VIII. 113
Večer u Idalie - XIII. 221
Vertumnus a Pomona - - - - - XXX. 171
Vím o bájném lese XXXIII. 113
Vlasta - - - - - XXVI. 111
Vojta Náprstek XXXIV. 129
V soumraku bohů XXXII. 5
V staré Litvě - - XXXIII. 52
Vůně - - - - - - XXX. 1
Vyšehrad - - - - XXVI. 1
V zadumání - - XXXIII. 129
Xaver - - - - - - II. 271
Zahrada Marianská VI. 1
Záletnice - - - - XVI. 213
Z dob růžového jitra - - - - - XXIII. 153
Ze zápisků - - -XXXIV. 173
Zelený vítěz - - XXVI. 57
Země - - - - - - IX. 133
Z jara - - - - - XXXII. 103
Z letopisů lásky I. (1.—2.) - - XV. 1
Z letopisů lásky II. (3.—4.) - - XVI. 1
Z papíru na kornouty - - - - - VIII. 1
Zpěv o pomstě za Igora - - - IX. 85
Zrada v domě Han XXXI. 67
Zvěst lásky z Provence - - - - XV. 119

PŘEKLADY.

Asenat - - - - - - - - - - - - - - - - XXXIV. 239
Edgeworthová, Bílá holubice - - - - - - - XXXIV. 21
Molière, Šibalství Skapinovo - - - - - - - XXXIV. 193
Ouida, List v bouři - - - - - - - - - - XXXIV. 277

Autograf Zeyerův - - - - - - - - - - XXXIV. 127
Portret Zeyerův dle orig. Fr. Ženíška - - - - - - XXXV.
" " " " M. Švabinského - - - XXXV.

351

UNIVERSITY OF MICHI
3 9015 03386